

HANES UNWAITH

AM

SIENCYN DDWYWAITH;

SEF

Y PETHAU MWYAF HYNOD YN EI FYWYD,

YN NGHIDA RHAI

TRAETHODAU,

A THALFYRIADAU O'I BREGETHAU, &c., &c.;

HEFYD YCHYDIG

AWGRYMIADAU AM MINNESOTA,

A'R CYMRY A WLADYCHANT YNO.

GAN JENKIN JENKINS.

UTICA, N. Y.

T. J. GRIFFITHS, ARGRAFFYDD, EXCHANGE BUILDINGS.

1872.

BX9225

.J47A3

In Exchange
The Nat. Libr'y of Wales
Aug. 1928

318
70

1

AT Y DARLLENYDD.

Yn 'gymaint a bod awydd cyffredinol yn ffynnu yn mysg y Cymry yr ochr hon i'r Werydd am weled Hanes Bywyd Siencyn Ddwywaith wedi ei gyflwyno i'r cyhoedd ganddo ef ei hun, a bod yr awydd hwnw yn deilliaw oddiar y dywediadau a adroddir am dano gan wahanol bersonau, barna ei hen adnabyddwyr mai teg a phriodol fyddai iddo ef ei hun roddi disgrifiad cywir o'r hyn a gymerodd le yn gysylltiadol âg ef yn nyddiau ei ymdaith trwy y byd yma.

Hefyd, pan ar ei daith yn Nhalaeth Pennsylvania, er ys yn agos i dair blynedd yn ol, yn ei ymweliad â'i frawd, Evan Jenkins, Dundaff, cadwyd cyfarfod yn Minersville, yn cael ei lywio gan y Parch. Mr. Watkins (yn awr o Racine, Wis.), ac ereill, yn dymuno i hyn gael ei wneyd gyda brys. Rhoddasant y cefnogiad gwresocaf i'r fath anturiaeth, a chafodd yr ysgrifenydd yr anogaethau cryfaf o amrywiol fanau eraill, nes o'r diwedd yr addawodd gyflawni eu cais; ac ar ol addaw, rhaid bellach ymaflyd yn y gorchwyl, neu fod yn euog o'r cymeriad gwrthun o fod yn anffyddlon. Mae llawer o rwystrau ar ffordd yr awdwr, yn neillduol i roddi darluniad o rai o'r amgylchiadau yr aeth drwyddynt, gan yr anhawsder sydd i beidio nodi enwau rhai personau a fuont yn dwyllodrus a di-chellgar tuag ato. Gan na wna cyfeiriadau personol fel hyn un lles, gwell eu gadael o'r neilldu. Nid doeth i yrrwr cerbyd yw ymdrybaeddu i dafu pob careg a boncyff sydd ar ei ffordd; gwell iddo fyned goreu y gallo heibio iddynt, a'u gadael o'r neilldu. Felly penderfynwyd gadael heibio y pethau isel, gwael, a bawaid, a ellid eu nodi, yn hytrach nag ymdroi o'u cwmpas yn yr ysgrif hon.

Gan fod cymaint o bethau dyddorol a buddiol, y carai y darlennydd eu gwybod, wedi cyfarfod â Siencyn Ddwywaith, amcenir rhoddi crynodeb byr o honynt, heb ychwanegu atynt, na thynu oddiwrthynt. Nid wyf erioed eto wedi amcanu boddloni na thrangwyddo nebar draul aberthu egwyddor. Bellach nid gwiw i mi, yn niwedd fy oes, geisio cyfarwyddo fy hun mewn rhyw gastiau newyddion; gwell genyf na defnyddio sebon meddal, a gwenieithio, pan y byddo amgylchiadau yn galw, lefaru yn gadarn am y pethau yr wyf yn eu credu yn gryf—trangwydded y neb a dramgwyddo, a digied y neb a ddigio.

Ysgatfydd fod ambell un yn barod i ddyweyd wrth fyfyrïo fy ysgrif, "Yn wir, nid yw y *peth*, wrth ystyried mai gweinidog yr efengyl a'i gwnaeth; nid oes ynddi fawr o ras." Yr

wyf yn cyfaddef yn rhwydd nad oes ynddi yn agos gymaint ag a ddymunwn fod. Ar yr un pryd, dywedaf wrth yr un hwnw, pwy bynag yw, nad oes ganddo ef ddim i'w *spario* i mi. Os oes ganddo ef a minau ychydig o ras, dylem fod yn ddiolchgar iawn. Dylai fod cywilydd arnom fod mor lleied genym ein dau; ond byddwn galonog fod rhagor i'w gael, a bod modd i ddyfod yn feddianol arno, trwy ddiwyll arfer moddion priodol; byddwn ddiwyd iawn.

Wrth bregethu i gynulleidfa o bersonau dieithr, y rhai na'm clywsant yn flaenorol, barnant yn gyffredin fy mod yn odiach, neu yn rhyfeddach na dynion eraill; ond yn mysg y rhai sydd yn fy adnabod, ac wedi cynefino a mi, nid ydynt yn gweled nac yn clywed dim dieithriol ynwyf. Os cenfydd y darlennydd ryw bethau dieithriol, mewn dull neu ymadrodd, yn y llyfr hwn, gallant fod yn sier nad amcanwyd dim ynddo felly genyf fi. Oddieithr fod rhyw wallau wedi llithro trwy yr argraffwasg, mae y dull a'r pethau wedi eu malu yn melin fy myfyrdod fy hun. Os dywedir nad oes hawl genyf i wneyd defnydd o ddrychfeddyliau eraill, yr wyf yn barnu yn ostyngedig fod pwy bynag a ddywedo felly ym saethu dros y nôd. Eto, gan fod y Creawdwr doeth a da wedi rhoddi dawn neillduol a phriodol i bob dyn, dylai ymlwybro yn ol y dawn a roddwyd iddo, yn lle ceisio cerdded wedi ei wisgo ag arfau Saul; eto, ambell waith gellir gwneyd defnydd o gledd y gelyn i dori ei ben ag ef. Mae gwell awch ar y fath arf nag sydd ar geryg llyfnion, er mai yn ein cod ni ein hunain y byddant.

Gan mai yn mysg y Cymry yr wyf wedi bod yn llafurio agos fy holl oes, iddynt hwy yr wyf yn cyflwyno yr anrheg fechan hon, cyn ymadael a'r byd, fel y gallont weled fy nhaith trwy yr anial, pan y byddwyf wedi canu yn iach i bob gwrthdrys dan haul.

Pererin wy'n y byd,
Ac alltud ar fy hynt,
Yn ceisio dilyn ol y praidl,
A'r tadau sanctaidd gynt.

Mae llawer iawn o'm hen gyfeillion inau, y rhai y bum yn pregethu am flynyddau iddynt, wedi myned i ffordd yr holl ddaiar; maent heddyw uwch gafaelion a thrasserthion y byd hwn, a byddaf finau yn fuan wedi eu canlyn, gobeithiaf, i'r wlad well. Pwy a wyr na chaiff rhyw rai hyfrydwch oddi wrth y llyfr hwn pan y bydd y bysedd sydd yn ysgrifenu y llinellau hyn wedi llonyddu yn llwch y bedd?

Yr eiddoch yn y rhwymau goreu,

JENKIN JENKINS.

CYNWYSIAD.

At y Darllenydd.....	3
Hanes Bywyd y Parch. Jenkin Jenkins.....	7

TRAETHODAU, &C.

Pregeth.....	45
Y Golygfeydd Diweddaf ar Fywyd Boneddiges Urddasol,	57
Ysbryd Maddeu.....	71
Archegobaeth yn mhlith yr Annibynwyr yn Nghymru...	74
Sylwadau ar y Llythyr Blaenorol, gan "Carwr Crist a'i Weision".....	79
Archegobaeth yn Nghymru yn mhlith yr Annibynwyr...	82
Iawn Crist.....	87
Rhagfarn Crefyddol	93
Gweddi y Ffydd.....	117
Taith drwy Dalaeth Ohio.....	155
Ymweliad a Chymru.....	163
Hanes Rowli a'i Deulu.....	171
Gwneyd rhan Tangnefeddwr.....	175
Y Convention.....	191
Dosran y Ceffyl "Dic".....	193
Moses Strong.....	195
Ffurfiad Eglwysi.....	197
Gair am Dalaeth Minnesota.....	199

	Tu dal.
Y Parch. Morris Roberts, Remsen, a Mr. William Maxy, Carbondale.....	202
Pregethau.....	204—206
Capel y T. C. yn Cambria, Minn.....	267
Terfyniad yr Hanes, neu Air yn Mhellach.....	270
Nodiadau ar Siencyn Ddwywaith, gan Iorthryn Gwynedd,	274

• LLAIS Y BEIRDD.

Llyfr y Parch. Jenkin Jenkins, gan Eos Glan Twrch.....	279
Y Parch. Jenkin Jenkins, gan Ieuan Ddu.....	280
Englynion i Lyfr y Parch. Jenkin Jenkins, gan Cefni.....	280

HANES BYWYD

Y PARCH. JENKIN JENKINS.

GANDDO EF EI HUN.

Ganwyd gwrthddrych y cofiant hwn nos Sadwrn, y 29ain o Orphenaf, 1803, yn Tirfordfawr, plwyf Llangyfelach, swydd Forganwg, Deheudir Cymru. Yr oedd yn un o wyth o blant; efe oedd y trydydd. Mae y ddau hynaf eto yn Nghymru; ei dad, ei fam, a'i dair chwaer, wedi marw. Bu farw brawd iddo hefyd yn ninas Caerefrog Newydd; ac y mae brawd arall iddo yn awr yn fyw yn Dundaff, swydd Susquehanna, Pa. Pan yn blentyn, tynai sylw cyffredin, am ei fod yn un hynod fywiog, a'i ddau lygad du mor dreiddgar a chyflym yn ei edrychiad craff. Y cof cyntaf sydd ganddo am ddim, braidd, yw ei fod yn myned ar y Sabbothau tu ol i'w fam ar gefn y ceffyl i Mynydd Bach, lle yr oedd yr hybarch David Davies yn gweinidogaethu, lle hefyd yr oedd ei rieni yn aelodau; yr hwn weinidog a'i bedyddiodd yn ei fabandod. Cofus ganddo pan yn angladd ei daid (tad cu), fod yr hen weinidog yn dyweyd ar y bregeth angladdol hono, "fod yr hen frawd Jenkin Jenkins wedi bod yn ffyddlon iawn am lawer o flynyddau gyda'r achos yn Mynydd Bach; ac er ei fod yn awr wedi ein gadael, pwy a wyr," meddai, gan gyfeirio ei fys, ac edrych at y man lle yr oedd ei wyr yn eistedd, "na ddaw yr un bach acw, yr hwn sydd yr un

enw ag yntau, i lanw ei le ef mewn gronyn." Cyrhaeddodd y dywediad, nid yn unig y gynulleidfa, ond yr un bach hefyd, nes iddo wylo yn hidl.

Treuliodd Jenkin rai blynyddau, pan oedd o naw i ddeuddeg oed, yn lled ddifater ac anystyriol. Er fod arno ofn ei dad yn aml, gwnai ddianc ar y Sabboth i chwareu gyda'i gyfoedion ar hyd yr ardal. Gwelid hwy yn aml yn mysgu nythod, yn dringo y coedydd, yn yspeilio perllanau, yn neidio am y pellaf, a nosio am y goreu. Unwaith, ar hwyr Nadolig, yr oedd saith o honynt yn Mhontlasau, yn nhŷ Mr. Thomas; penderfynasant gael gwydd i swper. Gan nad oedd yr un gan y teulu, bwriwyd coelbren i ddau fyned i rywle am un. Syrthiodd y coelbren ar Siencyn yn un o'r ddau. Yr oedd William, mab Gorslan, yn ein cymdeithas, yr hwn a'n hanogai a'i holl egni i fyned, a'r lleill fel yntau am i ni fyned, a dyfod yn ol gyda brys. Gan nad oeddym erioed, yr un o honom, wedi bod yn lladrata gwyddau, yr oedd yn anhawdd iawn genym fyned; beth bynag, myned a wnawd. Gan fod Gorslan yn agos, awd yno, a daliwyd gwydd fawr, fras. Wedi i'r bwrdd gael ei hulo, a phawb eu lloni, gofynodd William pa le y darfu i ni ei chael hi? Atebodd Siencyn ef gyda gwên, mai yn Gorslan. Chwarddodd pawb yn iachus ond un, ac enw hwnw oedd William, Gorslan.

Tua'r amser hwn, yr oedd gwrthddrych y cofiant presenol yn yr ysgol ddyddiol yn Llangyfelach. Yn aml iawn byddai yn cael ei osod i ymladd â bechgyn mwy nag ef ei hun. Trwy ei fod yn llaw-chwith, fel rhai o'r Benjaminiaid gynt, yn gyffredin deuai allan yn orchfygwr. Byddai ganddo rai cyfeillion gwresog bob amser. Nid ei gryfder corfforol, ond ei ragwelediad o

bethau a barodd iddo fod mor llwyddianus yn ei ymgyrchiadau. Er ei fod weithiau yn cael ei ddal yn ei ystranciau, trefnai lwybr i ddyfod allan yn rhwydd. Gwasanaetha yr hyn a ganlyn er dangos ei lwybr yn yr ysgol:—Rhyw ddiwrnod yr oedd yn ymbleseru i daflu darnau bychain o galch a ddelai yn rhydd oddiar y mur oedd tu cefn iddo, at y merched. Gwnai bachgen arall yr un peth, a eisteddai agosafato. Ymhyfrydai y bechgyn wrth weled y merched yn anesmwyth. Tynodd yr amgylchiad sylw y meist'r, a gwelodd y ddau euog yn parhau yn eu drygioni. Galwodd y ddau wrth eu henwau i ddyfod ato. Dywedodd wrth yr hwn a enwodd gyntaf am ei ddrwg, a bygythiodd ef yn arw; ond mai y ddedfryd bresenol oedd, fod yn rhaid iddo syrthio ar ei liniau, cusanu y wialen fedw, a dyweyd na byddai iddo wneyd y fath weithred byth mwyach. Teimlai y bachgen hwn yn annymunol iawn; y fath oedd ei ystyfnigrwydd, nes y gorfuwyd ei blygu drwy ddefnyddio y wialen; amrai fflangellau a gafodd; llanwai ei ysgrechfeydd yr holl ysgol. Cyn iddo ymstowng, enoai y wialen ddwywaith neu dair, a bu raid iddo ei chusanu yn y diwedd, ac addaw na byddai iddo byth mwy wneyd y fath beth. Pan welodd yr ail y modd yr ymddygodd y cyntaf, a'r driniaeth a gafodd, penderfynodd gymeryd llwybr gwahanol. Safodd yn syml o flaen ei feistr. Pan geisiodd ganddo blygu ar ei liniau, gwnaeth hyny yn rhwydd. Gorchymynwyd iddo roddi cusan i'r wialen; gwnaeth hyny. Hefyd, dywedodd wrtho am addaw na byddai iddo wneyd y fath beth mwy. Addawodd yntan; cododd ac aeth i'w le dan wenu. Gofynnodd ei feistr iddo paham yr oedd yn gwenu? Yr atebiad a gafodd oedd, "Am fy

mod wedi dysgu y wers mor rhwydd ar gost arall." Unwaith arall, yr oedd ysgol rad yn eglwys y plwyf, ac yn mhlith eraill yr oedd gwrthddrych y cofiant yma yn un yn yr ysgol. Byddai offeiriad y plwyf ar rai amserau yn ymweled â ni, ac yn ein holi yn Nghatecism yr Eglwys. Wedi iddo gael atebiad boddhaol gan amrai, gofynodd i un arall, "Beth yw dy enw di?" *Ateb.* Jenkin. *Gofyniad.* Pwy roddes yr enw hwnw arnat ti? *Ateb.* Fy nhad, pan y'm bedyddiwyd yn enw y Tad, a'r Mab, a'r Ysbryd Glan. "Dywedwch," meddai y person, "Fy nhadau bedydd, a'm mamau bedydd, pan y'm gwnaethpwyd yn blentyn i Dduw, yn aelod i Grist, ac yn etifedd teyrnas nefoedd." "Na wnaſ," meddai y bachgen, "ddim dyweyd y fath gelwydd wrthy chwi na neb arall." Gofynodd wed'yn, "Pwy a'th fedyddiodd?" Atebwyd ef—"Mr. Davies, Mynydd Bach."

Pan oedd Jenkin tua 14 mlwydd oed, yr oedd yn ddiwyd yn yr ysgol Sabbothol yn Mynydd Bach, ac hefyd gyda'r Trefnyddion yn Llangyfelach. Dysgodd i ddyweyd allan o lyfr, ac adrodd oddiar ei gof, Gatecism Mr. Charles, o'r Bala; ac un mawr arall, o gasgliad Mr. Evans, Mynydd Bach; a'r byraf o eiddo y Gymanfa. Efe, yn gyffredin, fyddai yn adrodd penod wrth ddechreu cyfarfodydd. Bum gyda'r ysgolion yn y llafur hwn yn Mynydd Bach, Llangyfelach, Treforis, Clydach, Nant-y-Moel, Llansamlet, Castellnedd, Glandwr, Cadle, y Felindref, Crwys, Brynteg, Pen-y-clawdd, Llanelli, Llanedi, a Llangeinech.

Pan yn 14 ml. oed, derbyniwyd ef yn aelod cyflawn yn Mynydd Bach, gan y Parch. Daniel Evans, gweinidog y lle. Nid oedd hyn yn weithred fyrbwyll, oblegid

yr oedd y bachgen dan argraffiadau crefyddol er ys rhai blyneddau cyn hyn ; yr oedd y penodau a adroddai, yr hymnau a ganai, y pregethau a wrandawai, a'r gweddïau a anfonid at Dduw drosto, wedi gafaelyd yn ei galon yn ddwfn iawn. Mynych yr ymneillduai i leoedd dirgel i weddio, yr wylai am ei bechodau, ac y dilynai yr hen bobl i'r cyfarfodydd gweddïo. O'r diwedd penderfynodd fyned i'r gyfeillach ; ond gan ei ofnau, wedi myned at ddrws y capel, trodd yn ei ol. Wedi myned i'r gyfeillach y tro cyntaf, yr oedd yn crynu, gan fraw y busent yn gofyn gormod iddo ; ac yn wir, nid allai ateb ond ychydig y waith hono.

Ar ryw nos gyfeillach, galwyd ef i weddio ; ac er ei fod yn lled gyfarwydd a gweddïo pan wrtho ei hun, aeth yn hynod o dywyll arno y pryd hwn ; a gofidiodd wedi hyn wrth feddwl fod y fath ymddygiad yn dangos fod arno fwy o ofn dynion nag o ofn Duw. Yn mhen ychydig, daethum yn lled gyfarwydd a gweddïo yn gyhoeddus, a'r baich trwm oedd ar fy meddwl, bron a'm llethu dano o'r blaen, a'm llwyr adawodd. Am flwyddyn neu ddwy wedi hyn, cartrefais gyda'm tad a'm mam, ac yn gyffredin cymerwn ran yn y ddyledswydd deuluaidd, y cyfarfodydd gweddïo, a'r cyfeillachau.

Tua'r amser hyn aethym i'r ysgol i Abertawe. Yr oeddwn yn cael fy mwyd a'm llety am ofalu am geffyl Mr. William Terry, meddyg parchus yn y dref uchod, lle yr arosais am flwyddyn. Wedi ymadael, a myned adref, mynychwn fyned i'r Mynydd Bach, fel gynt. Yn fuan, hysbyswyd fy mod i a bachgen arall i arfer ein dawn i bregethu, a'n bod i ddechreu yn y gyfeillach nesaf. Beth bynag, y gyfeillach nesaf a ddaeth. Dechreuodd Dafydd Jones (Deici oedd ei enw ef) ; ond

ni allai Siencyn gyffro ; yr oedd yn rhy wan, er ei anog yn gryf. Gadawyd iddo am y noson hono, gan ddyweyd y cai ail gynyg yn mhen pymthegnos wed'yn. Pan ddaeth yr amser hyn i ben, nid oeddwn yn fwy parod nag o'r blaen ; yn wir, yr oedd fy ofnau yn fwy. Crefwyd yn daer arnaf y tro hwn, ond llwyr omeddais. Dwrddiodd yr hen weinidog fi yn dost, gan ddyweyd fy mod yn cymeryd arnaf fod yn gallach na'r holl eglwys, a bod yn rhaid magu bustych cyn cael ychain i'r weinidogaeth. Wrth fyned adref, yr oedd mil o bethau yn gwau trwy fy meddwl. Gan fy mod yn gwybod am fy anghymwysderau yn well nag y gwyddai eraill am danynt, yr oeddwn wedi rhyw haner ddigio wrth yr holl frawdoliaeth. Gwyddwn hefyd nad allasai fy rhieni fy nghynnal yn yr ysgol. Penderfynais y buaswn yn gadael ysgrif fechan mewn rhyw le amlwg, fel y gallai fy nhad a'm mam ei gweled, yn hysbysu fy mod yn myned i Merthyr Tydfil. Yn foreu dranoeth, ffwrdd a mi, a sypyn bychan o ddillad dan fy nghesail, a dim ond chwe' cheiniog yn fy llogell ; a chyn yr hwyr, yr oeddwn wedi cyrhaeddyd Merthyr Tydfil. Arosais yno, mewn gwahanol fanau, am ddwy flynedd. Pan yn gyru ceffyl mewn un o'r ogofeydd yno, aufonais adref gân, yr hon a ddarllenwyd ar ddydd medi gwenith, gyda hyfrydweh mawr. Mae darn o honi fel hyn :

Fy anwyl fwyn rieni,
 Clywch ar g'oedd, clywch ar g'oedd,
 Fy nhad, a'm mam, a'r teulu,
 Clywch ar g'oedd ;
 Clyw fab o firwyth dy lwynau,
 Do, bum yn dy fru dithau,
 Ond 'nawr yn bell o gartreu,
 Clywch ar g'oedd, clywch ar g'oedd,
 Yn gweithio yn y gweithiau,
 Clywch ar g'oedd.

Bum bedwar mis yn gyfan,
 Clywch ar g'oedd, clywch ar g'oedd,
 Dan nodded Dafydd Bevan,
 Clywch ar g'oedd :
 Yn gyru ben gellylau,
 Ar hyd og'feydd a thyllau,
 'Gael gafael yn y perlau,
 Clywch ar g'oedd.

Y fath oedd fy awydd i wneyd ychydig arian, er mwyn cael ychwaneg o addysg, fel yr arferais lawer o gynildeb, yn gystal a diwydrwydd. Un haf sych, pan oedd y gwaith yn farwaidd, penderfynais fyned i weled teulu Harry Jenkins, brawd fy nhad, yn Rhydri. Codais ar foreu dydd Llun yn foreu iawn, a chyrhaeddais Caerphili cyn wyth o'r gloch. Cyflogais am wythnos gydag un o'r enw Alexander Jones, yn ymyl Eglwys Llandaf, i fedi gwenith. Yr oedd y gwr hwn yn byw ar ei dir ei hun, yn dda ei amgylchiadau tymorol. Nid arserai weithio, yn ol ei gyfaddefiad. Un diwrnod, ar ol ciniaw da, a'r medelwyr wedi bwyta yn helaeth o'r danteithfwyd, awd ati i fedi. Dywedai y gwr, "Torwch yn isel, er mwyn cael gwellt i'r anifeiliaid." Cododd Siencyn i fyni, a dywedodd wrtho:—

O Alexander ddigri',
 Ni wyddoch sut i fedi ;
 A d'weyd y gwir mewn geiriau llawn,
 Gwaith anhawdd iawn yw plygu.

Mewn perthynas i'm cysylltiad eglwysig, yr oeddwn wedi ymadael o'r Mynydd Bach heb lythyr. Nis gallaswn beidio myned i gyfarfodydd crefyddol; nid yn unig ar y Sabboth, ond i'r cyfeillachau neillduol hefyd. Yn fuan wedi dyfod i Ferthyr, aethym i'r gyfeillach yn Zoar. Gofynwyd, fel y byddid yn arfer, o ba le yr oeddwn wedi dyfod; a oedd fy llythyr gyda mi, &c.

Wedi cael atebiad nad oedd genyf yr un, caniatawyd fy lle i mi ar yr amod i mi yru am dano. Dywedais wrthynt na buaswn yn anfon byth am lythyr o'r Mynydd Bach—fod yn rhy dda genyf am danynt yno. Yr wyf yn cofio pan y dywedais hyn, fy mod yn wylo. Yr oeddwn yn glaf am gartref (*home-sick*) ar y pryd. Ni siaradwyd a mi wed'yn am hyn.

Yn mhen tua blwyddyn, pan yn myned i Zoar, un prydnewn Sabboth, gwelwn y Parch. Daniel Evans, Mynydd Bach, yn y pwlpudd. Er fy mod gynt yn gallu gwrando arno yn ddigon dideimlad lawer pryd, ond wrth glywed ei lais adnabyddus y tro hwn, saethodd y dagrau o'm llygaid mor anwrthwynebol, fel nad allwn eu hatal am beth amser. Yn gwbl anymwybodol ac anystyriol o'm sefyllfa, lle gwelai y dyrfa, aethym ato i'r areithfa, gan ysgwyd llaw ag ef, a'i gyfarch, er syndod i bawb a'm gwelsant. Aethym gydag ef ar ol yr oedfa i dy y Parch. Samuel Evans, gweinidog y lle. Ni raid dyweyd, yr oedd yr ymddiddan a fu rhyngddynt yn ddigon o lythyr i mi; oblegid ar ol hyn, cyfnewidiodd ymddygiadau mwyaf dylanwadol yr eglwys yn hollol tuag ataf. Nid oeddwn tra yn Merthyr yn teimlo yn hollol dawel, yn gymaint ag nad oeddwn yn gallu llwyddo i gyrhaedd yr amcan oedd genyf, sef cael modd i'm cynal yn yr ysgol. Ymddygodd fy ewythr yn wael tuag ataf, trwy godi yn uchel am fy llety. Nid oedd fy enill ond bychan, a chollais fis o'm cyflog trwy weithio gyda dyhiryn twyllodrus. Daeth eglwys Zoar i'r penderfyniad i'm hanog i bregethu; cymhellasant fi yn daer iawn; ond nis gallaswn wneyd, am nad oeddwn wedi cyrhaedd y cymhwysderau angenrheidiol at y fath orchwyl pwysig.

Heb ddyweyd dim wrth neb, ffwrdd a mi oddiyno hyd Blaenafon, swydd Gwent. Gan fod John Samuel, goruchwyliwr gwaith y glo a mwn, o Langyfelach, ac yn hen gyfaill a'm tad, aethym ato, a chefais bob sirioldeb ganddo ef a'i deulu. Dywedodd am i mi fyned i weithio lle y mynwn, a rhoddodd bapyr i mi i gael yr offerynau (*tools*) at weithio. Gan fod Edward a Thomas Williams, bechgyn Timothy, a Will, Dowlais Uchaf, yr hwn oedd berthynas i mi, yn gweithio yno yn yr hen lo, River Row, aethym atynt hwy. Pan yn myned i mewn, cyfarfyddais ag un a elwid Shon William, is-oruchwyliwr (*gaffer*), yn dyfod allan, a chymerodd yr ymddiddan a ganlyn le rhyngom:—"Holo! Pwy sydd yna?" "Fi sydd yma." "Mab i bwy wyt ti?" "Mab fy nhad." "I ba le yr wyt ti yn myned?" "I mewn yna at fechgyn Timothy." "Nid oes yna ddim lle i ti." "Ffordd y daethoch chiwi allan os nad oes yna le?" "Beth wyt ti yn myned i'w wneyd yna?" "Tori glo." "B'le yr wyt ti yn myned i'w ddodi ef?" "Yn y wagen." "Ffordd yr wyt ti yn myned i'w gael ef i maes?" "Trwy'r pwll." Yna rhegodd fi, a ffwrdd ag ef. Pan ddaeth y gwr hwn gyda John Samuel mewn ychydig o ddyddiau i fesur, yr oedd mor ddistaw a llygoden dan bawen y gath.

Wrth ddyfod o'r gwaith un prydawn, cyfarfyddasom â hen wr yn gyru mulod i gario coed at y gwaith glo. Dywedodd Timothy Davies (yr hwn, yn mysg eraill, oedd yn dyfod adref yr un ffordd a minau), wrthyf, "Siencyn, gofyn i'r hen wr yna sydd yn dyfod i'n cyfarfod, beth all hi fod o'r gloch. Gofynais iddo, "Beth y'ch chiwi yn feddwl all hi fod o'r gloch?" Dechreuodd yr hen wr gynhyrfu, rhegu, a lluchio ceryg

ataf, fel y gorfu i mi gymeryd y traed a rnedeg, a'r bechgyn yn chwerthin wrth weled yr hen wr ffol yn fynlyn. Hwyl a wyddent am ei arferiad, ond ni wyddwn i ddim. Arosais yn y lle hwn a'r Farteg rai blynyddau. Meistr y *level* y bum yn gweithio fwyaf iddo oedd John Williams (Jaco, 'Ty Round). Cefais yma le cy-surus. Yr oeddwn i yn un o'r rhai cyntaf yn ffurfiad yr eglwys Annibynol yn y lle. Yr oedd eglwys Ebenezer, Pontypool, am iddi fod yn gangen o honynt hwyl, ac eglwys Cwmafon am yr un peth; ond nid felly y penderfynwyd. Adeiladwyd yma gapel da, a rhoddwyd galwad i'r Parch. Morris Jones, o ysgol Neuaddlwyd, i fod yn weinidog. Cynyddodd yr achos da yma yn gyflym yn rhif yr aelodau a'r gwrandawyr. Bellach, wrth weled yr amser yn myned heibio, meddyliais fy mod yn debyg i Jonah, yn ffoi o wydd yr Arglwydd. Gweddiais ar yr Arglwydd, os oedd efe am i mi bregethu, am iddo gynyddu y duedd hono yno. Yn y lle hwn, ar gais yr eglwys, y dechreuais bregethu yr efenigyl.

Gadewais y lle yma, ac aethym i'r ysgol at y Parch. John Evans, Crwys. Yma yr oedd y Parchn. John Joseph, Llanedi, a John Davies, Mynydd, ar yr un amser. Maent hwyl wedi meirw, ond yr wyf i yn fyw hyd yn hyn. Cawsom arfer ein doniau mewn tai anedd ar hyd yr ardal, ac yn y cynulleidfaoedd cymydogathol, am dymor, a thaith trwy Sir Benfro, ac Aberteifi. Pan ddarfyddodd yr arian, aethym i gadw ysgol yn Crwys, ac i bregethu yn fisol yno, ac yn Brynteg, Mynydd Bach, a Siloh, Penybry, a Llanelli. Treuliais beth amser yn ysgol y Parch. David Peters, yn Nghaerfyrddin. Teithiais trwy y rhan fwyaf o eglwysi yr Annibynwyr yn Neheubarth Cymru. Pan ar daith o Lan-

idloes i Rhaiadr-yr-wy, tua haner y ffordd, goddiweddwyd fi gan ddyn mawr ar gefn ceffyl. Yr wyf yn cofio fod clôg am ei gefn, a botasau am ei draed. Nid oeddwn i y pryd hwnw ond chwech-ar-hugain oed, yn cerdded, ac *umbrella* yn fy llaw. Wedi iddo fy ngoddiweddyd, bu yr ymddiddan canlynol rhyngom:—

“Pa fodd yr ydych chi?”

“’Rw’y’n weddol, diolch i chi; Shwt y’ch chwithau?”

“A ydych chi yn arfer a chynghori y bobl yma?”

“Ydwyf, pan y caf ychydig yn nghyd.”

“A oeddych chi yn arfer a gwneyd hyny gartref?”

“Oeddwn, yn ddiweddar, onide nid gwiw fyddai i mi gynyg gwneyd hyny oddicartref.”

“Beth yw eich enw chi?”

“Mae arnaf fi dri enw, Syr; yr un a fynoch ai Jenkin Jenkins, Siencyn i Gyd, neu Siencyn Ddwywaith.”

“Felly.”

“Beth yw eich enw chi?”

“Paham yr ydych chi yn gofyn?”

“Yr oeddwn i yn meddwl y gallaswn fod mor eofn arnoch chi ag y buoch chwithau arnaf finau.”

“Thomas Jones, o Sir Drefaldwyn y maent yn fy ngalw i yn y Deheudir.”

“O ba le o’r Deheudir yr ydych wedi dyfod?”

“O’r Mynydd Bach, Morganwg; ond yn awr o’r ysgol, gyda y Parch. Mr. Evans, o’r Crwys.”

“A fuoch chi yn Llanbrynmair?”

“Naddo.”

“Paham hyny?”

“Ni fum i ddim mor belled oddicartref o’r blaen.

Gan fod fy anadl yn fyr, bernais mai gwell oedd i mi gymeryd cylch fuasai fyrach."

"A ydych chiwi yn adnabyddus â Mr. Roberts, o Lanbrynmair?"

"Mi a'i gwelais ef."

"Beth yw barn y bobl gyda chiwi yn y Deheudir am olygiadau Mr. Roberts?"

"Yn mhob pen mae opiniwn gyda ni, Syr. Rhai a olygant mai uchel Galfin yw ef; eraill, mai Armin tyner yw; ac eraill, ei fod ar hyd canol llwybr barn; a phawb a'i hystyriant yn ddyn duwiol iawn."

"Gobeithio hyny."

"Gobeithio hyny hefyd."

"Ond dyna fel mae yr Independiaid wedi myned yn anniben, am nad oes ganddynt yr un Cyffes Ffydd, fel sydd genym ni."

"Yr Independiaid wedi myned yn anniben, am nad oes ganddynt yr un fath Gyffes Ffydd ag sydd genych chiwi! Mae genym ni Gyffes Ffydd, sef y Beibl, yr unig reol anffaeledig."

"Ië, ië, nid fel yr un sydd genym ni, i gylymu ein golygiadau wrth eu gilydd, yn lle gadael i bob hogyn fyned ar draws y wlad i ddweyd y peth a fyno."

"Nac oes gyda ni ddim felly; ac os wyf fi yn deall eich Cyffes chiwi, fel y mae rhai o honoch chiwi eich hunain yn ei hesbonio yn eich ymddygiadau, y mae yn wahanol iawn i'r Beibl."

"Gresyn! A ellwch chiwi ddyweyd yn mha beth y mae y Cyffes Ffydd yn wahanol i'r Beibl?"

"Gallaf yn rhwydd. Mae'r Beibl yn berffaith—Duw perffaith yw ei awdwr; ond dynion anmherffaith yw

awduron y Cyffes Ffydd, o ganlyniad nis gall lai na bod yn anmherffaith."

"A wnewch chwi nodi un peth sydd yn y Gyffes yn wahanol i'r Beibl?"

"Gwnaf, ddau beth, yn ol fel y mai rhai o honoch yn pregethu, ac yn dysgyblu."

"De'wch a hwy."

"1. Yr ydych chwi yn gosod allan mai gras yw sylfaen dyledswydd. Gwyddom nad oes gras gan gythraul, ac am ba beth y mae yn cael ei gospi, ond am beidio gwneyd ei ddyledswydd?"

"Dyledswydd lled dlawd yw hono nad oes ynddi ras."

"Digon gwir, ond nid hyny yw ei sylfaen."

"Beth yw y peth arall?"

"2 Mae eich dull o ddysgyblu yn wahanol i'r Beibl am yr athrawiaeth o edifeirwch. Pan y bydd bachgen dibroffes yn myned i garu merch broffesedig, gwyddoch, ar ol iddynt ddechreu ymdrythyllu, mai priodi a fynant. Diarddelwch y ferch am briodi dyn digrefydd. Yn mhen ychydig amser, daw y ddynes yn ol i'r gyfeillach, yn ofnus, gan gyfaddef ei phechod. Nid yw yn ei adael, oblegid y mae yn cydfyw a'i gwr, yn gorwedd yn yr un gwely, o dan yr un blanket ag yntau; eto caiff ei lle yn gyflawn yn yr eglwys genych; ond y mae fy Meibl i yn dyweyd, 'Yr hwn a gyfaddefo ei bechod, ac a'i gadawo, a gaiff drugaredd.'"

Ar hyn edrychai y gwr arnaf yn graff, a dywedodd: "Nid wyf yn caru gweled hogiau o bregethwyr mor debyg i *glerk* cyfreithiwr, yn ddaudybrat a balchaid, ac yn gwisgo llofrau (*trowsers*)."

Ar hyn ymwrolais, a dywedais wrtho, "Beth sydd genych chwi i'w ddyweyd yn erbyn hyny? Yr ydych

yn gweled fy mod inau yn gwisgo *trowsers*." Nid oedd yr arferiad hwn yn beth cyffredin y dyddiau hyny.

Dywedodd yntau : "Pe byddai yr holl arian sydd yn myned i brynu y brethyn sydd gan grefyddwyr Cymru a Lloegr i guddio y goes, o'r penlin hyd wddwg y troed, yn cael ei roddi at achos Iesu Grist, yn lle i borthi balchder, byddai teyrnas y Gwardedwr lawer yn uwch, a theyrnas Satan yn fwy gwywedig."

Edrychais arno yn graff, gyda gradd o sarugrwydd, a dywedais : "Y mae genych chwithau fotasau da am eich coesau. Pa un ai brethyn i guddio y goes, neu ledr, sydd yn costio fwyaf?"

Edrychai arnaf yn chwerw.

"Yr wyf yn gofyn yn syml i chwi, Syr, yn ofn Duw, A ydych chi yn gweled fod y fath ymddygiad balchaid a gwisgo llodrau, yn beth addas i un sydd yn proffesu crefydd a duwioldeb?"

"Yr wyf yn eich ateb yn syml, ac yn ofn Duw, mor bell ag yr wyf yn gwybod beth yw hyny, nad yw hyn yn perthyn i grefydd a duwioldeb neb; ac os nad oes genych chi a minau fwy o grefydd a duwioldeb nag sydd genym yn ein coesau, nid oes genym fawr iawn."

Ar hyn yspardynai y gwr ei geffyl, gan gyflymu o'm blaen. Nis gallaswn erbyn hyn lai na gwenu, er fy mod yn ei ofni; fy nghalon hefyd oedd yn ergydio yn gyflym. Yr oeddwn yn gyffroedig iawn, ac yn chwys mawr. Yn mhen ychydig, gwelwn ef yn arafu, er mwyn i mi ddyfod yn mlaen. Wrth edrych arno, dywedais ynof fy hun, Dere di, ni fuost ddim llawer ar dy enill hyd yn hyn, pa fodd bynag y try pethau eto. Wedi myned hyd ato, gofynodd:—

"A ydych chi wedi blino?"

Atebais, "Ydwyf, ychydig."

"A ddeuwch chwi am ychydig ar gefn y ceffyl?"

"Na ddeuaf fi, Syr."

"A ydych chwi ddim yn dyweyd, Diolch i chwi?"

"Nac ydwyf."

"Paham hyny?"

"Nid wyf yn meddwl mwynhau y ffraint, am hyny nid wyf yn gweled fod achos diolch am dani."

"Hwyrach fod genych chwi reswm neu ddau am hyny eto; os oes, carwn yn fawr eu clywed."

"Oes, y mae genyf ddau, er nad oeddwn ar y pryd yn gwybod beth a fyddent. Dywedais wrtho, "Yr wyf yn meddwl fy mod yn fwy apostolaidd ar fy nhraed. Ni bu Crist erioed ar gefn ceffyl; a dim ond unwaith y marchogodd ar ebol llwddu asen, wrth fyned i Jerusaleml. Yna gwasgais fy nanedd wrth eu gilydd, a dywedais, "Mae pregethwyr yn awr yn myned ar gefn eu pedwar-carnoliaid mawrion ar hyd a lled y wlad, gan lwyf fwyta tai gwragedd gweddwon, plant y felldith."

"Beth yw y rheswm arall sydd genych chwi dros beidio dyfod ar gefn y ceffyl?"

Ateb. "Yr wyf yn barnu yn gydwybodol fod yn well genych fod ar ei gefn ef eich hunan."

"Dydd da i chwi."

"Felly i chwithau."

Adroddais yr ymddiddan blaenorol yn nhŷ y Parch. David Williams, Troedrhiwdalar. Gan fod Brutus yn bresenol, gwnaeth fawr ddefnydd o hono yn *Lleuad yr Oes*. Adnabyddwyd fi wedi hyn, pa le bynag y byddwn, wrth yr enw, Siencyn Ddwywaith, neu y bachgen a'r ddau reswm.

Cyn ymadael o'r Hen Wlad, a chael cyfarfod ymad-

awol yn y Crwys, priodais â Sarah, merch Christmas Davies, Berth Lwyd, o ardal y Crwys. Cefais gasgliadau gan yr eglwysi yr arferwn bregethu yn fisol iddynt, a chymerais daith heibio Llanbrynmair, a Llan-y-mynach, a chymerais y cerbyd i Liverpool. Yna cymerais long i ddyfod i New York, o'r enw Nimrod, ac mewn chwech wythnos i'r dydd y cychwynais, glaniais yn Nghaerefrog Newydd. Wedi tirio, anfonais gân adref, am y daith a'r llong. Er mwyn eich difyru, rhoddaf ger eich bron ddau o'r penillion :—

'Roedd dau-ddeg-tri o Gymry
O fewn cilfachau hon,
A dau-ddeg-saith o forwyr,
Yn myn'd o don i don ;
Ac Ellmyn gyda hyny,
A dau o'r Scotaid ryw ;
Rhwing Saeson a Gwyddelod,
Dau gant a phump yn fyw.

O peidied neb ag ofni
I deithio dros y don,
Er bod dros dro 'n glafychlyd,
Mewn cryd, O de'wch yn llon ;
Nid yw y tonau brigwyn,
Yn wenwyn i ni 'n awr ;
'Wna 'r saldra ond eich gwella,
Pan ar eich teithfa fawr.

Gan fod brawd a dwy chwaer i mi wedi dyfod i'r ddinas flwyddyn o'm blaen, arosais yno, gan bregethu i'r Eglwys Gynulleidfaol Gymreig hyd Gymanfa Utica a Steuben. Mae rhyw bethau difyr iawn wedi bod yn fy hanes yn yr amser hwn, sydd yn werth eu nodi. Yr oedd yr eglwys y pryd hwnw heb gapel, yn addoli mewn ysgoldy yn Mulberry street.

Pan ddaeth y Sabboth, aethym i'r Ysgol Sabbothol at y Cynulleidfaolwyr Gymreig. Mewn tipyn, gwelwn

amrai yn llygadu arnaf, a daeth Mr. John Davies ataf (yr hwn oedd yn bregethwr cynorthwyol yno ar y pryd), gofynodd i mi beth oedd fy enw, a oeddwn yn proffesu crefydd, a gyda pha enwad. Wedi cael ateb i'w ofyniadau, ceisiwyd genyf derfynu yr ysgol, ac aethym gyda'r gwr hwnw i giniaw. Wedi holi llawer arnaf heb ei fod fawr gwell, dangosais iddo fy mhapyrau cymeradwyol. Synodd mewn llawenydd. Felly y daeth Siencyn Ddwywaith yn hysbys pwy ydoedd i Gymry Caerefrog Newydd.

Yr oedd hyn yn mis Gorphenaf, 1832, yn amser y *cholera*, yr hwn oedd yn ysgubo dros gant y dydd o'r trigolion i'w beddau. Pan y daeth amser y Gymanfa, aethym tuag yno; pan yn gadael y *train* cyn cymeryd y gamlas wrth Schenectady, gwelwn fwthyn bychan hardd a glanwedd, a'm cyd-deithwyr yn cyrchu tuag ato. Wedi myned i mewn, gwelem bedair dynes yn magu pedwar baban tua phedwar mis oed. Deallais mai gefeilliaid oedd y babanod, y pedwar o'r un ddynes, a bod tad y babanod wedi twyllo mam y rhai bychain, a rhedeg i ffwrdd. Gan ei bod hi yn dlawd a diymgel-edd, tosturiodd dyngarwyr Albany a Schenectady wrthi hi a'i rhai bychain. Adeiladasant y caban hwn iddi yn y man hwnw, fel y gallai teithwyr ei gweled a rhoddi elusen iddi at fagu y plant. Rhoddwyd yn helaeth, hyd nes yr oedd yn gallu cadw tair morwyn yn dda, a dywedir iddi hi ddyfod yn gyfoethog. Gelwid enwau y babanod, gan mai bechgyn oeddynt oll, Matthew, Mark, Luke, a John. Gwelais yn y papyrau wedi hyny, fod tad y plant wedi dychwelyd a chynyg priodi y fam, pan ddeallodd ei bod wedi dyfod yn gyfoethog, a'i bod

hi wedi gomedd gwneyd. "*She served him right at last, but wrong at first.*"

Pan gyrhaeddodd y bad Utica, yr oedd y nos wedi ein dal. Yr oedd Siencyn wedi gwneyd yn hysbys pwy ydoedd i rai o'i gyd-deithwyr, mai Cymro ydoedd, ac na bu erioed o'r blaen yn Utica; ac y buasai yn dda ganddo gael ty Cymro i aros dros y nos. Dangoswyd iddo dy gweddwr oedd yn ymyl y gamlas, a fyddai yn arfer lletya dieithriaid. Cefais lety cysurus yno, a thalais am dano boreu dranoeth. Yr oedd y ddynes hon yn fy ngwrando y nos Sabboth canlynol; beiodd fi yn fawr na buaswn yn dweyd mai pregethwr oeddwn, a gwnaeth i mi gymeryd y tal am fy llety yn ol; nad oedd hi erioed wedi codi am lety pregethwr. Yr oedd yn aelod gyda'r Bedyddwyr Cymreig, a dywedai mai ei bachgen hi oeddwn i, am mai gyda hi y lletyais gyntaf yn Utica. Yr oeddynt yn New York wedi fy nghyfarwyddo i fyned at Thomas Jones, Whitesboro Street. Wedi myned yno a dweyd pwy oeddwn, am haner awr o amser yr oedd yr ystafell lle yr eisteddwn yn agos yn llawn, John Jones a Grace, Dafydd Morris, William Vincent, John Rees, a Rowland Griffith, ac amryw eraill. Yn mhen ychydig daeth y Parch. Robert Everett yno hefyd. Yr oeddynt yn syllu arnaf yn fanwl o'm coryn i'm sawdl. Holent fi yn fanwl. Pregethais iddynt y Sabboth dair gwaith, trwy'r Gymanfa, a'r Sabboth canlynol, nid llai nag un waith ar bymtheg yn y cwbl. Rhai a ddywedent fy mod yn bregethwr heb ei fath; ac yr oeddwn inau yn meddwl cryn dipyn am danaf fy hun, y creadur tlawd dibrofiad. Gwna dynion ffurfio barn beth yw dyn pan welant ef y waith gyntaf; nid yw y fath farn yn aml yn gywir, er

hyny, mae rhywbeth ynddi hefyd. Dywedir mai nid wrth ei big mae adnabod cyffyllog; nid wrth yr ymddangosiad cyntaf mae adnabod dynion chwaith.

Cof genyf fy mod unwaith yn y gauaf yn teithio yn y *stage*; ar ddechreu y nos, disgynais mewn *inn* orwych yn Cincinnati; yr oedd yr hin yn oer iawn, yr ystafell (*bar-room*) lle yr oeddwn oedd hollol gysurus, tân hyfryd ar lawr, llawer o baprau newyddion, a llawer o ddynion boneddigaidd eu hymddangosiad yn darllen, yn ymdwymo, ac yn ymddiddan a'u gilydd. Yn fuan clywais drwst *stage* arall yn dyfod ac yn aros wrth y drws, a phump neu chwech o ddynion yn dyfod o honi i'r ystafell lle yr oeddwn. Sylwais fod tri o'r boneddigion oeddynt yno yn flaenorol yn craffu nn neillduol ar un o'r rhai a ddaeth ddiweddaf i mewn. Dywedai y naill wrth y llall, "A ydych chiwi yn adnabod y gwr yna, mae yr olwg arno yn dweyd ei fod uwchlaw y cyffredin." Atebai ei gyfaill ef, "Nid wyf fi wedi ei weled ef erioed o'r blaen am a wn i." Atebai y trydydd, "'Rwyf yn meddwl wrth ei ymddangosiad ei fod yn ddyn lled wybodus. Beth all ei alwedigaeth fod?" Wedi siarad cryn dipyn am dano, dywedai, "Beth ydych chiwi yn tybied allai ef fod?" "Fy meddwl i yw," medd un, "mai pregethwr neu weinidog yr efengyl yw." "Na," medd y llall, "mae yn fwy tebyg i feddyg neu ddoctor." "Pw," medd y trydydd, "nid yw hwna na phregethwr na meddyg, gwelwch ei wynebpryd a'i lygad craff ef, cyfreithiwr yn rhywle yw y dyn, wyf sicr." Wedi ymgomio a'u gilydd am ychydig amser, dywedai un o honynt wrth y lleill, "Gan nas gallwn ni gydolygu, beth pe gofynem iddo ef ei hun? rhoddai hyny ben ar y ddadl." "Boddlon," meddai y ddau arall.

At y gwr yr awd, anerchwyd ef gan un o'r tri yn enw y ddau arall, yn gystal a throsto ei hun.

"Anwyl Syr, mae yn naturiol i greaduriaid fel ni, wrth ganfod gwr dieithr fel chwi, yn neillduol os na byddwn wedi ei weled o'r blaen, na gwybod dim am dano, i ffurfio rhyw ddrychfeddwl pwy all ef fod, a beth yw ei alwedigaeth. Pan ddaethoch chwi i mewn, buom mor hyf ag edrych, a ffurfio ein meddyliau am danoch. Nid ydym yn cydweled a'n gilydd. Mae un yn meddwl mai gweinidog yr efengyl ydych, un arall a olyga mai meddyg ydych, a'r trydydd a farna mai cyfreithiwr ydych. Nid oes gan yr un o honom un meddwl anharchus am danoch. Daethom atoch er mwyn boddlonrwydd i ni ein hunain, tyb pa un o honom sydd fwyaf cywir. Os byddwch mor hynaws a'n dwyn o'r dryswch hwn, byddwn y dra diolchgar i chwi."

Atebodd y gwr dieithr hwynt gyda gwen siriol, a dywedodd,

"Foneddigion, fe'm ganwyd yn Hartford, Connecticut. Yroedd fy nhad yn ddiakon yn yr Eglwys Gynulleidfaol yn y lle. Cefais yn foreu fanteision gwladol a chrefyddol. Magwyd fi yn dyner, a chefais y fraint yn ieuanc o wneyd proffes o Grist. Yr wyf yn addef fy hun yn Gristion. Wedi fy ngraddio yn Ngholeg Yale, a chael trwydded i bregethu, cefais alwad i sefydlu mewn tref ieuanc, gynyddol. Neillduwyd fi i gyflawn waith y weinidogaeth. Am ychydig yr oeddwn yn boblogaidd iawn yn eu plith. Tanysgrifiwyd tuag at fy nghynaliaeth tu hwnt i'm disgwyliadau. Peth naturiol hollol oedd i mi bellach edrych am ymgeledd gymwys. Ymddiddennais ag un o'r merched glanaf, callaf, a siriolaf yn y lle. Cynygiais fy hun iddi, ac

mewn gronyn derbyniodd y cynygiad. Priodwyd, awd i gadw ty, ac ymdrechwyd i fyw mor gymedrol a threfnus ag oedd modd, yn ol ein sefyllfa. Beth bynag, yn mhen blwyddyn, yr oedd brwdfrydedd yr eglwys wedi oeri. Awd i wneyd *subscription* am y flwyddyn ddyfodol; yr oedd hwn yn llai na'r flwyddyn oedd yn terfynu. Trwy fod y teulu yn ychwanegu, peth o'r hen *subscriptions* heb eu talu, ninau fel teulu yn methu dyfod a'r ddau ben yn nghyd, fel y dywedir, ni wyddem beth i'w wneyd. O leiaf, penderfynasom aros am y flwyddyn hono wed'yn. Wedi cydymgyngori, penderfynasom ymadael ar ben yr ail flwyddyn. Erbyn hyn, yr oedd amrai bethau yn peri i ni fyned oddi yno. Er mwyn cyfiawnhau eu hunain, dywedent na ddylasem gadw morwyn; nad oeddym yn ymweled â'r cleifion yn ddigon aml; ein bod yn rhy wastraffus—fod y wraig yn gwisgo yn rhy dda, ac nad oeddwn ninau yn agos gystal pregethwr a phan y daethym atynt ar y cyntaf.

“Gan fy mod pan yn y Coleg wedi cael myned trwy yr hyn a elwir y *Medical Department*, symudasom i dref arall. Dywedais mai meddyg oeddwn. Wedi gwneyd hyn yn hysbys, cefais lawer iawn o waith gyda chleifion yr ardal. Bum yn lled lwyddianus hefyd. Dywedent yn gyffredin mai myfi oedd y Doctor goreu yn y wlad—nad oedd y lleill yn werth dim mewn cyferbyniad a mi. Ond pan anfonais atynt fy miliau am dâl, gwarchod pawb! Er fy mod i yn meddwl eu bod yn dra isel a chymedrol, eto yn eu golwg hwy yr oeddynt yn anferth—fod un ran o bedair yn llawn ddigon, rhag cywilydd. Tua phen yr ail flwyddyn nid oeddwn yn werth dim. Os tlawd oedd hi arnaf fel pregethwr, tlotach o lawer fel meddygwr.

“Yn awr, foneddigion, yr wyf yn agos a therfynu yr oll sydd genyf i’w ddyweyd wrthyeh. Yr ydych eich tri wedi barnu yn lled agos i’ch lle.

“Pan oeddwn yn y sefyllfa a nodais, nid gwiw oedd digaloni, llwfrhau, a marw, a’r teulu yn galw am foddion cynhaliaeth. Gan fy mod yn fwy hyddysg o gyfreithiau fy ngwlad na’r cyffredin, troais i fod yn gyfreithiwr. Y deuddeg mlynedd diweddaf, dyna yw fy ngalwedigaeth; ac yn wir, yr wyf bellach trwy brofiad wedi dysgu y gwna dynion fwy er boddloni eu nwydan nag a roddant, neu a wnant er llesâu eu cyrff na’u heneidiau.”

Ddarllenydd hoff, felly yr wyf finau wedi bod, o herwydd diffyg profiad, ac adnabod fy hun ac eraill yn well, yn llawn trafferth a helbul yn y wlad newydd hon.

Yn y Gymanfa a nodwyd yn Utica a Steuben, yr oedd amryw o weinidogion—y Parchedigion James Davies, gynt o New York; David Griffiths, o Ffrainc, gynt o Gydweili; William Pierce, Robert Everett, Morris Roberts, Benjamin Davies, John Stephens, David Michael, ac amryw eraill. Yr oeddwn i wedi addaw wrth yr eglwys yn New York y deawn yn ol. Pan ar ddychwelyd, cyngorai Mr. Everett Mr. Griffiths yn fawr i aros yn nghyhoedd Utica a Steuben. Yr oedd yntau wedi penderfynu dyfod gyda mi. Cyn ymadael, dywedodd wrth Everett, “Meindia di dy *fusiness* dy hun, a minau a dreiaf wneyd yr un peth.” Daeth Mr. Griffiths i lawr gyda mi i New York, ac arosodd yno am yn agos i flwyddyn.

Yn mis Tachwedd, 1832, neillduwyd Siencyn Ddwywaith i gyflawn waith y weinidogaeth ar yr Eglwys Gynulleidfaol Gymreig yn Mulberry street; er ei fod

wedi cael ei neillduo o'r blaen yn yr Hen Wlad, cyn ei ymadawiad oddi yno, eto nid ar un eglwys neillduol. Yn y gauaf hwn, a'r flwyddyn olynol, arddelodd yr Arglwydd ei waith yn rhyfeddol yn yr eglwys a nodwyd. Derbyniwyd i'r eglwys tua 40 o aelodau newyddion. Gwel y *Dysgedydd* am y fl. 1834. Yr oedd pob peth yn myned yn mlaen yn hwylus iawn. Eto, er galar i Siencyn a'i briod, bu farw eu hunig blentyn, a chladdwyd ef yn nhir claddu Williams, yn y ddinas. Yn mhcn blwyddyn wed'yn, bu farw ei briod, a chladdwyd hi yn yr un bedd a'i mab, Thomas. Mae y penill canlynol wedi ei gerfio ar y gareg a osodwyd ar y bedd uwch eu penau:—

O ! 'm bachgen glwys a'm priod llon,
 Sydd dan y don yn gorwedd,
 Mewn ardal bell ac estron wlad,
 Hyd ddydd y codiad rhyfedd !

Mae amgylchiadau newyddion yn dwyn teimladau newyddion. Dygodd yr amgylchiadau yr aeth Siencyn drwyddynt ef i sefyllfa a theimlad tra gwahanol i'r hyn oedd o'r blaen. Llwfrrhaodd ei ysbryd, collodd ei archwaeth at fwyd, a chiliodd ei gwsg i raddau pell; teimlai ei hun yn ddigalon, a'i feddwl yn derfysglyd. Gellir meddwl mai nid gwaith hawdd oedd pregethu tua deuddeg gwaith yn y mis yn yr amgylchiadau hyn. Yn yr amser hwn anfonodd y Parch. William Morris, Llanfyllin, lythyr ataf, yn hysbysu ei fod yn benderfynol o ddyfod i America, os buasai yn cael anogaeth i hyny. Gan fod Mr. Timothy Griffiths, Steuben, yn fy anog i ddyfod atynt hwy yno, ac i Benymynydd, i weinidogaethu, ac yn cario galwad oddiwrth y ddwy eglwys ar y pryd, dangosais lythyr Mr. Morris i'r eglwys yn New

York, a dywedais wrthynt, os oeddynt hwy yn ewyll-ysio, y buaswn yn ymadael, ac yn anfon am Mr. Morris, Llanfyllin, i ddyfod yno yn fy lle. Beth bynag, nid oeddynt am i mi ymadael, os nad oeddwn am fyned i Steuben; felly yr arosodd pethau am tua mis. Yr amser hwn daeth y Parch. Llewelyn Powell (yn awr o Alliance, Ohio), i'r ddinas, a phregethodd i ni am Sabboth. Deallais erbyn hyn fod rhai personau yn yr eglwys yn fawr am gael Mr. Morris, Llanfyllin, atynt. Ar ol deall meddyliau ein gilydd, penderfynais y buaswn yn myned i Steuben, i anfon dros yr eglwys am Mr. Morris; ac addawodd Mr. Powell y buasai ef yn eu gwasanaethu hyd nes y deuai Mr. Morris atynt.

Yn mhen pedwar mis, yn Ebrill, 1835, anfonodd blaenoriaid eglwys New York dri llythyr ataf yr un wythnos, yn mysg pethau eraill cynwysent a ganlyn:

Nad oedd y Parch. William Morris, yn dyfod atynt, ei fod yn cymeradwyo iddynt y Parch. James Davies, Llanfaircaereinion, y buasai Mr. Davies yn dyfod atynt os buasent yn rhoddi galwad iddo, eu bod hwythau wedi gwneyd hyny, fod Mr. Powell wedi anfoddloni wrthynt, eu trin, tynu ei dafod drostynt mor fanwl ac y llyfodd buwch ei llo erioed, ei fod wedi eu gadael, fod yr eglwys wedi ei chwalu, fod y merched yn pallu dyfod yn agos atynt, yn dymuno am i eglwys Steuben ganiatau i mi gael dyfod atynt am fis neu chwech wythnos, ac yn dymuno arnaf finau wneyd eu cais beth bynag a fyddai, a hyny yn uniongyrchol. Wedi myned atynt yn ol eu cais, deallais nad oedd yr ymrafael ond am ryw bethau dibwys, fod Mr. John Davies wedi dweyd fod y Parch. Shadrach Davies yn tynu ei gymeriad ef i lawr. Dywedodd Mr. S. Davies wrtho nad oedd yn gwneyd

hyny; "Tynu dy gymeriad i lawr, atolwg, pa bryd y bu ar lan?" Beth bynag, yn y cyfarfod parotoad, dibenodd yr holl ymryson, a chafwyd yr holleglwys yn nghyd, a'r Sabboth canlynol cafwyd cymundeb yr eglwys mor llawn ac mor ddymunol ag erioed.

Clywais y Parch. S. Davies ar ol hyn yn dywedyd am y Parch. Ll. Powell, "Llewelyn Powell, welwch chwi, fe ddaeth o Ty'nycoed, fe fu yn Neuaddlwyd, ac yn y Drefnewydd, yn yr *Academy*; nid oedd dim yn dyfod o o hono, yr oedd yn methu cael gwraig nac eglwys; ond wedi iddo fyned trwy *Academy* Broome Street, mae rhywbeth yn dyfod o hono yn awr; mae wedi cael eglwys a gwraig a phobpeth."

Nid oeddynt yn foddlon i mi fyned yn ol i Steuben ar un cyfrif yn awr, addawsant fod yn well wrthyf a gwneyd mwy at fy nghynnal os buaswn yn aros gyda hwy flwyddyn arall, neu hyd nes y buasai Mr. Davies, Llanfair, yn dyfod. O'r diwedd penderfynais wneyd hyny. Anfonodd Mr. Davies na buasai ef yn dyfod heb i mi arwyddo fy nghydsyniad. Trwy fy mod yn gwybod meddyliau dau neu dri, eu bod am gael pethau eu ffordd eu hunain, arwyddais i Mr. Davies ddyfod. Rhoddais *notice* i'r eglwys y buaswn yn ymadael pan y deuai y flwyddyn i ben. Oddiar gymhelladau Samuel Cox, D. D., a Dr. Lansing, aethym i Auburn Seminary, lle yr arosais am ychydig gyda blwyddyn. Mae llawer o amgylchiadau a ellir nodi yn yr amserau hyn; ond gan nad ydynt o un budd i neb eu gwybod bellach, gadawaf hwynt i gysgu mewn bedd o ebargofiant.

Eto, mae rhai pethau fe allai y carai y darllenydd eu gwybod, am ei fod wedi cael rhyw adroddiad am danynt

gan eraill, dichon mai gwell a fyddai iddo eu cael yn gywir fel y cymerasant le.

Un waith pan oedd Siencyn Ddwywaith yn gweinigogaeth yn Steuben, bu cyfarfod y Beibl Gymdeithas yn nghapel y Trefnyddion Calfinaidd, yn mhentref Remsen, swydd Oneida. Yr oedd y capel yn orlawn o wrandawwyr ac o bregethwyr, Robert Everett, Morris Roberts, William Thomas, James Griffiths, David Michael, Jesse Jones, Thomas Stephen, ac eraill. Disgwylid i'r pregethwyr i gyd i areithio. Aeth rhai o honynt trwy'r gorchwyl hwn yn hynod ganmoladwy. O'r diwedd galwyd ar Siencyn Ddwywaith i'w hanerch. Yr oeddwn mewn petrusder mawr beth i'w ddweyd, gan fod areithio mor dda wedi bod yn flaenorol, y gwrandawyr mor lluosog, ac yntau yn crynu mewn ofn y buasai yn myned i warth, anhawdd darlunio ei deimladau yn y fath amgylchiad; o leiaf, cyfododd a llefarodd fel y canlyn:—

Yr wyf yn deall wrth eich clywed yn dweyd mai hwn yw y cyfarfod cyntaf o eiddo y Gymdeithas oddiar pan yr ymranasoch yn yr anghydfod a fu rhyngoch a'ch gilydd, na wnaeth y ddwy Gymdeithas yn y flwyddyn ddiweddaf gymaint a'r un o'r blaen, pan oeddych mewn undeb yn flynyddol. Nid un diffyg yn eich amgylchiadau oedd yr achos o hyn, ond diffyg cydweithrediad. Mae nychdod a gwendid yn canlyn anghydfodiadau. Ond mewn undeb y mae grym. Mae yn llawenydd genyf eich bod wedi dechreu gweled eich colled, a'ch bod heno eto yn gytun. Mae yr amgylchiad yr aethoch trwyddo yn un hollol anghysurus i'w gofio, nac i ddweyd dim am dano; ond wrth ystyried mai oddiwrth ein ffolineb y mae i ni ddysgu doethineb,

ac mai oddiar ein gwendid blaenorol y mae i ni ddysgu cryfder mewn amser dyfodol, gadewch i ni wneyd iawn ddefnydd o'r amgylchiad.

Fe ddichon y tafla yr hanesyn canlynol beth goleuni ar yr hyn sydd genym dan sylw. Pan oeddwn i yn gweithio yn swydd Fynwy, er mwyn gwneyd ychydig arian i'm cynal yn yr ysgol, daethym yn gydnabyddus â dyn ieuanc o saer, yr hwn oedd mewn cyfrinach â merch ieuanc i dyddynwr o'r gymydogath. Yr oedd y ddau o gymeriad moesol da, a'r naill fel y llall yn barchus yn yr ardal. Wedi iddynt ddechreu ag ymdrythyllu, priodi a fynent. Yr oeddynt yn mhob ystyr yn hollol gyfaddas i'w gilydd. Gwnai ei fam ef ei gynghori i ofalu cadw ei wraig dan law ar y dechreu, onide na fyddai iddo fod ddim gwell na chaethwas dros ei fywyd. Dywedai ei mam hithau mai ar y cyntaf oedd iddi hi edrych ati, a mynnu ei ffordd ei hun. Nid oedd y naill yn gwybod dim am y cynghorion dwys oedd y llall wedi ei gael; oblegyd y mae cynghorion o'r natur yma, nid yn unig yn ocheliadol, ond hefyd yn dra dirgelaid. Wedi iddynt briodi, aethant i fyw i'r ty yr oedd y gwr ieuanc newydd ei adeiladu. Mae trigolion swydd Fynwy, ar y llinell derfyn rhwng y Cymry a'r Saeson, yn aml a'u hiaith yn lled gymysgled; weithiau siaradant Gymraeg, bryd arall y Saesonaeg. rhywbeth yn debyg fel ac yr ydych chwithau yma, fel y bydd hi yn digwydd; anhawdd gwybod pa un a ddaw allan gyntaf. Yr oedd y ty hwn a nodais a dau ddrws iddo yn gyferbyniol i'w gilydd yn y ddwy ochr. Yn amser y lleuad-fêl, yr hyn a gymerodd le yn yr amgylchiad hwn, ddechreu mis Gorphenaf, un prydawn pan yn difyr yfed tê gyda rhai a ddaethant i gyd-

lawenhau gyda hwy yn eu hundeb, a'r drysau yn agored er mwyn cael anadlu mewn awel dyrnerus, a'r par priodasol heb air croes wedi bod rhyngddynt a'u gilydd erioed, yn sydyn daeth rhyw greadur bychan i fewn trwy un drws, ac aeth allan trwy y drws cyferbyniol, Dywedodd y gwr ieuanc dan gynhyrriad yr olygfa "*That is a mouse.*" Atebai y wraig ieuanc ef yn gynhyrfus, "*No, it was a rat.*" "*Mary,*" meddai yntau, "*it was a mouse.*" "*John,*" meddai hithau, "*it was a rat.*" Meddai yntau, "*Mary, do you think that I have no eyes to see, indeed it was a mouse.*" Dywedai hithau, "*John, do you think that none have eyes but yourself? indeed it was a rat.*" Bu y fath anghydfod rhyngddynt nes iddynt ymadael. Aeth hi at ei rhieni, ac yntau at ei dad a'i fam. Wedi adrodd ei helynt, cyngorai ei mam hi am iddi beidio myned yn ei hol oddieithr iddo efddyfod i'w hymofyn. Dywedai ei fam yntau am adael iddi, hyd nes y buasai yn dyfod yn ol o honi ei hun; ac felly safodd pethau am tua dwy flynedd. Mae merched a gwragedd swydd Fynwy, gerllaw y gweithfeydd, yn arfer myned i'r farchnad yn lled foreu ar y Sadwrn, er mwyn dyfod adref yn weddol gynar. Y dynion hefyd a arferant weithio yn galetach ac yn hwyrach ddydd Gwener, ac ânt i'r gwaith ar foreu Sadwrn yn foreuach nag ar un dydd arall, er mwyn cael y prydawn iddynt eu hunain. Felly oedd arferiad y gwr ieuanc dan sylw. Yn gynar yn y prydawn ryw ddydd Sadwrn, pan ar dro yn yr heol ar y ffordd i'r Feni, yn hollol annisgwiliadwy cyfarfu a'i wraig, a'i basged tan ei braich, yn dyfod o'r farchnad. Nid dichonadwy oedd myned heibio heb ddweyd rhywbeth. Twymai ei serchiadau, aeth yn nes nes ati, a dywedodd yn siriol,

"*How do you do, Mary?*" Atebodd hithau ef, "*I am middling well, how are you getting along now-a-days?*" Gwnaeth yntau ateb, "*I wanted to see you very much.*" Atebodd hithau, "*Indeed, I wanted to see you too.*" Ymaflodd yn y fasged, a chymerodd law y wraig yn ei fraich, a cherddasant yn nghyd tua chartref, gan ymddiddan mor ffoled oeddynt wedi bod a syrthio allan a'u gilydd am beth mor lleied a llygoden, na welsant hwy mo honi erioed o'r blaen, na byth wedi hyny, ac nad oedd yn debyg y buasent yn ei gweled hi byth eto. Yn fuan penderfynwyd ail ddechreu cydfyw; beth bynag, cyn iddynt gysgu y noswaith gyntaf, dywedodd hi, "*For all that, it was a rat.*" Gwnaeth hyn iddo yntau ail ddweyd, "*No, it was a mouse.*"

Yna cyfododd Siencyn megys ar flaenau ei draed, a dywedai mewn llais cryf ac awdurdodol, "*Wedi i chwithau weled eich ffolineb am beth mor lleied a fu rhyngoch, a dyfod yn ol mor gariadus ag ydych yma heno, ar eich bywyd na ddyweded neb o honoch byth mwyach, For all that, it was a rat.*"

Unwaith, pan yr oedd Siencyn Ddwywaith gyda y Parch. Morris Roberts yn pregethu yn yr hwyr mewn ty anedd yn ardal Remsen, gan bwysau y gynulleidfa, o herwydd fod y ty mor llawn, plygodd yr holl lawr danynt, nes i'r pregethwyr a'r gynulleidfa ddisgyn i waelod y seler. Dywedodd Siencyn, "*Peidiwch a dychrynu.*" Ni ataliodd lefaru, ond efe a aeth trwy waith yr oedfa mor hwylus ag erioed.

Yn amser y Gymanfa flynyddol yn Steuben, yn yr hwyr, yn amser y cyfarfod yn y Capel Uchaf, aeth rhyw greadur drwg, direidus, tua'r *sheds*, gan ddrysu *harness*, ac aflonyddu ceffylau yr hen wr Price, o'r

Gate, yr hyn a barodd gryn gyffro ar y pryd. Dranoeth, yr oedd Siencyn yn pregethu yn Penymynydd, ar "Ddydd y Farn." Pan yr ydoedd wedi myned yn ei flaen dros haner ei bregeth, wrth ymdrin am weithrediadau y dydd hwnw, dywedodd y pregethwr mai dyna y pryd y bydd gweithredoedd y tywyllwch yn dyfod i'r goleu; i.e., yn y dydd hwnw y ceir gwybod pwy fu yn ymyraeth â cheffylau yr hen wr Price, wrth y Capel Uchaf, neithiwr. Gyda hyny, gwelodd Siencyn ryw ddyn yn plygu ei ben yn sydyn yn y gynulleidfa, a dywedodd, gan gyfeirio ei fys tuag ato, Dyna y dyn. Nid oedd neb yn ameu hyny, oblegid gwyddent am ystranciau hwnw yn lled dda.

Wedi myned i Auburn Seminary, yn 1836—37, cefais rai manteision na chefais o'r blaen mewn ymarfer â'r Saesonaeg, gweled amryw lyfrau duwinyddol, clywed darlithiau, ac ymdrin â chynneddfau y meddwl. Cefais lawer o wersi buddiol gan y Doctoriaid, Richards, Cox, a Lansing. Yno y dechreuais lefaru yn yr iaith Saesonaeg gyntaf, yn ngwyneb anhawsderau mawrion, yn gyffredin. Cefais bob tiriondeb, a chyfarwyddiadau a allasai fod yn lles i mi. Yn yr amser hwn priodais Anne, merch Joseph Jenkins, Bradford, Pa., yr hon sydd wedi bod yn ymgeledd gymwys i mi hyd yn bresenol.

Unwaith, wrth ddyfod adref o Auburn, ar hyd y ffordd haiarn, o Ithaca i Oswego, bu cryn dipyn o ymddiddan ysmala a difyr rhyngof â rhai o'm cyd-deithwyr yn y *train*. Yr wyf yn cofio fod un o honynt yn gyfreithiwr, un arall yn feddyg, ac un neu ddau eraill yn rhyw beth arall. Yr oeddynt wedi cael ar ddeall mai Cymro oeddwn, ac ymhyfrydent yn fawr yn fy nghwestiyno am fy ngwlad a'm cenedl. Gwyddwn yr

ystyrient fi yr hyn a alwent yn “*green fellow*.” Wedi myned i Oswego, i dy Mannings, prif dafarndy y lle y pryd hwnw, yn fuan canodd y gloch giniaw. Wrth weled y dynion yn myned i'r ystafell giniaw, aethym ar eu hol; ac er fy syndod, erbyn i mi fyned yno, yr oedd yr eisteddleoedd wedi eu llanw oll ond un, yr hon oedd wrth dalcen y bwrdd. Yn gwbl ddiystyr o'r canlyniad, eisteddais yn hono. Gyda hyn, gwelwn y rhai yr oeddwn wedi bod yn ymddiddan â hwynt yn y *train* yn syllu arnaf, ac yn gwenu ar eu gilydd. Wrth hyn, deallais fy mod yn nôd i'w digrifwch. Yn union cyfodais ar fy nhraed, a dywedais yn uchel ac eglur, “Now, gentlemen, in which way do you wish to be served, according to the Old Country fashion, or according to the fashion of this country?” Atebodd pawb mewn crechwen, “According to the Old Country fashion.” Cymerais y *carving-knife* a'r *fork* fawr oedd wrth law, a thorais ddarn lled dda o'r *roast beef* oedd o'm blaen—gosodais ef ar fy *mhlate* fy hun, a chymerais ychydig o'r *gravy*, a'r pethau angenrheidiol eraill, a dywedais wrthynt, “Now, gentlemen, please help yourselves.” Gyda hyn dechreuais fwyta, gan adael iddynt wneyd y goreu drostynt eu hunain. Er fod y rhan fwyaf o honynt wedi cael eu siomi yn eu hamcan, ni ddeallais fy mod wedi anfoddloni neb.

Wedi myned adref, aeth y wraig a minau i Pike, y Varsog, a Towanda, a phregethais yn mhob un o'r lleoedd uchod yn dderbyniol. Y fath oedd awydd y bobl am fy nghlywed, trwy fy mod newydd ddyfod o'r Seminary, ac hwyrach am mai Cymro oeddwn, fel y cefais alwad gan yr Eglwys Gynulleidfaol yn Pike i ddyfod yn weinidog iddynt; a thaer-gymellwyd arnaf

gan y Methodistiaid Esgobawl i bregethu gyda hwy, yr hyn a wnaethym yn rhwydd. Pan yn eu Camp Meeting, yr hwn oedd yn cael ei gynnal ger ty fy nhad-yn-nghyfraith, dymunwyd arnaf bregethu. Cydsyniais â'u cais. Y testyn oedd Iago v. 20. Wrth fy mod yn sylwi ar ddiwedd yr adnod, "Cadw enaid rhag angau, a chuddio lluwys o bechodau," dywedais mai tri pheth oedd Duw wedi eu cuddio—corff Moses, bywyd ei saint, a phechod ei bobl. Cuddiwyd corff Moses er atal Satan i demtio plant Israel i'w addoli; cuddiwyd bywyd y saint gyda Christ yn Nuw—y maent mewn man diogel. Yr oeddwn y pryd hwnw yn yr hwyl oreu, a hwythau yn gwaeddi, "*Glory to God*," "*All right*," &c. Yna dywedais, "Efe yw y pen, a chwithau yw yr aelodau. Mae y pen uwchlaw y dwfr—ni wna y corff foddi." Dywedai y bobl, "*No, never*," &c. Yna dywedais, "Fe ddaw corff Moses i'r golwg eto yn moreu y farn fawr, y dydd diweddaf, a bywyd y saint hefyd; ond ni ddaw pechod Seion byth i'r golwg mwy—byddant wedi eu cuddio am byth. Pa nifer gaiff eu cuddio? 'Lluaws,' mewn môr o anghof," &c. Yr wyf yn credu nad yw llawer o'r brodyr Wesleyaidd mor dyn dros yr athrawiaeth o syrthiad oddiwrth ras, ag y mae llawer yn meddwl eu bod.

Tua'r amser hwn bu farw fy nhad, a thair chwaer i mi, yn Dundaff, Pa., ac amryw eraill yn y lle. Penderfynais gymeryd gofal yr Eglwys Gymreig yn Clifford, a'r Eglwys Henaduriaethol yn mhentref Dundaff, ac ymunais â Presbytery Montrose, Pa., ac arosais gyda hwynt am wyth mlynedd, oddigerth y tymor yr ymwelais â Chymru. Yn yr eglwys Gymreig, bum, ar y cwbl, yn lled lwyddianus. Derbyniwyd yno amryw at

achos yr Arglwydd; adeiladwyd yno gapel, ac yr oedd yr Ysgol Sabbothol yn flodeuog yn ein plith. Nid yn gyffredin y gwelais un eglwys yn cadw at ei chydgynulliad gystal. Ond am yr Eglwys Bresbyteraidd yn y pentref, er fod yno gapel da a helaeth, yr oedd fel tir wedi ei losgi a'i ddifwyno. Pregethais iddynt am dros ddwy flynedd, heb dderbyn yr un, nae un arwydd am ddiwygiad. Er eu bod yn dyner iawn o honof, ac yn cyfranu yn helaeth at fy amgylchiadau naturiol, nid oedd fawr o lewyrch, a'r olwg ar bethau yn dra marwaidd; ond tua dechreu y drydedd flwyddyn, torodd adfywiad allan yn lled rymus—derbyniwyd ar yr un pryd i'r eglwys bymtheg-ar-hugain, y rhan fwyaf yn benau teuluoedd o gryn ddylanwad. Er nad oeddynt yn cadw dim swm neillduol, eto gwelid y dagrau yn syrthio yn ddiferion dros ruddiau y gynulleidfa yn aml. Cawsom lawer o wrthwynebiadau oddi allan, ond er hyny yr oedd yr eglwys yn hollol unol. Yn yspaid fy ngweinidogaeth yn y ddwy eglwys yma y teimlais fwyaf o gysur o bob man. Byth nid anghofiaf y brodyr, Daniel Moses, Thomas Watkins, Jerman Phelps, a Dilton Yarrington. Mae y rhan fwyaf o honynt, ac ac eraill a allaswn nodi, wedi myned i ffordd yr holl ddaiar, wrth bob tebyg, er eu gwell.

Wedi ordeinio y Parch. Roderick Williams, yn Beaver Meadow, a myned i gyfarfod blynyddol i New York, yn mis Mai, 1841, aethym i'r Hen Wlad. Arosais yn Liverpool un Sabboth, ac aethym i Gymanfa Llanbrynmair, a thrwy Lanidloes i Troedrhiwdalar, Llanymddyfri, Llandeilo Fawr, a manau eraill, i Mynydd Bach, Abertawe. Wedi teithio hyd Blaenafon, ac ar hyd rhai lleoedd, dychwelais yn ol i ardal Mynydd Bach, a phre-

gethais mewn amryw gapelau yn Abertawe. Aethym gyda'r Parch. John Evans, Crwys, i gyfarfod tri misol a gynelid yn y Llwyni. Yr wyf yn cofio fod rhyw anghydwelediad rhwng blaenor canu a gweinidog. Daethant a'u hachos i'r gynadledd. Yr oedd y gweinidog am i'r blaenor ac eraill ganu ar y llawr, a hwythau yn benderfynol i ganu ar y *gallery*. Codai eu tymerau i'w gwynebau at eu gilydd; beth bynag, wedi ymdrin ychydig ar y mater, cododd John Evans i fyny, a dywedodd, "Yr wyf yn rhyfeddu eich bod mor ffol ag ymryson a'ch gilydd am beth mor lleied a hyn. Mae ein pobl ni yn y Crwys yn canu lle y mynont hwy. Yr wyf fi wedi bod gyda hwynt yn Eglwys y Plwyf a manau eraill yn canu; gartref, maent yn canu y rhan fwyaf o'r amser ar y Sabboth ar y *gallery*, a weithiau ar y llawr. Yr wyf fi yn eu gadael i ganu lle y mynont, ac ni chlywais i ddim fod neb yn anfoddlon iddynt. Dyn yw y creadur mwyaf sydd yn canu ar y ddaiar. Mae yr adar yn gyffredin yn canu ar frigan'r coed, a'r ceiliog ar yr esgynbren (y glwyd), ac y mae ein teulu ni i gyd yn dweyd mai o'r man hynny y mae hwnw yn canu oreu, yn neillduol yn y boreuau. Cerddwch adref, a chanwch lle y mynoch. Dibenodd yr ymrafael yn union, a phawb yn gweni ar eu gilydd.

Bu Mr. Evans yn gweinidogaethu yn y Crwys am tua 40 mlynedd. Y dyn dysgedigaf, callaf, mwyaf amyneddgar, cariadlonaf, a llwyddianus a wn i am dano yn fy oes. Bydd cof parchus am dano dros oesau yn yr ardal lle y bu yn llafurio, ac o bawb dynion efe oedd yr un a hoffais fwyaf erioed.

Wedi bod mewn gwahanol fanau am dri mis, troais fy nghefn ar wlad fy ngenedigaeth, ac er bod eglwysi

Pencader a Throedyrhiw am i mi aros gyda hwynt, yr oedd fy nheimpladau yn methu dal heb fyned yn ol at y wraig a'r plant.

Yr oedd amryw Gymry yn dyfod gyda mi yn ol, a buom dri mis ar y fordaith. Mawr oedd eu swm. Cawsom dywydd tymhestlog iawn, chwythwyd ni yn ol i'r Bay of Biscay, a'r Azore Islands; do, ni fuom yn agos hefyd i Bermuda, ac yn ol wedi hynny yn ngolwg New London, ac yn byw am wyth niwrnod ar un *biscuit* y dydd gydag ychydig ddwfr. Claddwyd saith yn y môr, a gallwch feddwl fod golwg druenus arnom erbyn ein bod yn New York. Yr oedd yn dda genyf mai yn y ddinas hono y tiriasom, lle y cefais garedigrwydd nid bychan gan lawer o'm hen gydnabyddion. Pregethais lawer yn ardal Dundaff, Carbondale, a Bradford, a rhoddais aml dro trwy Beaver Meadow, Pottsville, a Minersville.

Un waith gwahoddwyd fi i agoriad capel newydd yn Minersville yn y gauaf; wedi myned hyd Blakeley, ni allasai y Parch. Lewis Williams ddyfod; ffwrdd a mi hyd Beaver Meadow, lle y bum yn cadw oedfa ar wlaw mawr, a'r eira yn toddi trwy'r dydd dranoeth. Pregethais yn yr hwyr y noson ganlynol, ond yr oedd yn parhau i wlawio. Rhwng naw a deg y noson hono daeth yn hindda. Penderfynais y buaswn yn myned i Minersville erbyn y cyfarfod deg boreu dranoeth. Ceisiodd amryw fy narbwylllo i beidio myned, trwy ddweyd fod y llifogydd yn rhy fawr, nad allaswn fyned, fy mod yn rhyfygu i gynyg ar y fath anturiaeth, fod yr eira wedi toddi, nad oedd genyf gyfrwy, &c. Er y gwrthwynebiadau hyn, yr oedd mwy yr ochr arall am i mi fyned. Meddwl y buasai yn siomedigaeth fawr gan

Mr. Evans a'r eglwys yn Minersville, ein bod ein dau yn methu dyfod, a ninau wedi addaw, fod genyf geffyl da, a'i bod yn oleu lleuad fel y dydd, nad oedd genyf ddim llawn 30 milldir o ffordd; plygais groen y *buffalo* gan ei osod ar gefn y ceffyl, cymerais y cebyst gan ei drefnu yn lle gwartholion, a chychwynais i'r daith am tua 10 o'r gloch y nos. Er swn rhyferthwy y llifddyfroedd ac unigrwydd y nos, ni ddigalonais, croesais ra aberoedd dyfnion, a phan aethym i'r pant hwnw sydd o fewn ychydig filldiroedd i Tuscarora, yr oedd y llif yn fawr iawn. Tynais fy nghyfeiriad o'r ochr uchaf i'r ffordd at y tu draw, a nosiodd y ceffyl a minau yn ddiogel i'r ochr arall, ond fy mod wedi gwlychu hyd fy haner. Cyrhaeddais Five Points gyda'r dydd. Cefais yno newid dillad, a bwyd yn gysurus, ac yr oeddwn, er syndod i'r holl gynulleidfa, wedi cyrhaeddyd yno yn brydlon i'r cyfarfod.

Er mai myfi gafodd y fraint o weinyddu Swper yr Arglwydd gyntaf i'r Cymry yn Minersville i gynulleidfa gymysg, cyn eu bod wedi eu ffurfio yn wahanol gymdeithasau; eto mae y Parch. E. B. Evans, a'r hen frawd anwyl Lewis Williams, Carbondale, wedi bod yn hynod lafurus a llwyddianus yn mysgeu ein cenedl o fewn cylchoedd y gweithfeydd glo o fewn Talaeth Pennsylvania am lawer o flynyddau. Mae rhyw ymlyniad rhyngwyf a'r ddau hyn nad allodd ewinedd y cythraul hyd yma ei ysgaru, ac nid tebyg, er mor gyfrwys yw, y gall ddadgysylltu yr ymlyniad hwnw yr ochr hon i'r bedd, a'r ochr draw bydd wedi myned yn *all over* arno.

Yn un o'r blynyddoedd hyn, cafodd yr hen frawd Lewis Williams a minau wahoddiad i Gymanfa oedd yn cael ei chynnal yn Pottsville a Minersville. Wedi i

ni gyrhaedd Beaver Meadow, cawsom gyfarfod hynod iawn—torodd diwygiad allan. Yr oedd yno deimladau drylliog a gwresog; daeth llawer iawn at yr achos, a pharhaodd y cyfarfod, rhwng pregethu, gweddio, canu, a dyweyd ein profiad, yn agos hyd haner nos. Wedi cyrhaedd Pottsville, gwelais amryw o'r brodyr, a deallais fod yno ddau am briodi—David Davies, aelod gyda y Trefnyddion Calфинаidd, a Hannah, merch i'r hen wr Rees Price, unig ferch ei thad a'i mam. Nid oedd Mr. Evans yn ewyllysio eu priod, o herwydd fod yr hen wr, tad y ferch, wedi anfoddloni yn fawr wrtho am briodi mab iddo ryw amser yn ol, gyda rhyw ddynes nad oedd ef yn foddllawn i hyny. Nid oedd Mr. Williams, Carbondale, ychwaith, o herwydd gwyddai am dymer yr hen wr yn lled dda. Wedi iddynt ddyweyd yr amgylchiadau hyn wrthyf, gofynasant a fuaswn i yn gwneyd hyn iddynt. Mewn trefn i gyflawni eu cais, aethym a hwy i dy adnabyddus, ac yn y llofft yno y priodais hwynt. Gan fod ar y wraig ieuanc ofn ei rhieni, nid oedd yn ewyllysio i'w phriod ddyfod gyda hi y noson hono. Aethym i gyda hi i dy ei thad a'i mam. Wedi eu cyfarch, ysgwyd dwylaw, a siarad am wahanol bethau, awd i gael tê. Pan oedd pawb yn siriol wrth y bwrdd, gofynais iddynt pa nifer o blant oedd ganddynt? Atebent, "Jonathan a Dafydd," &c. Gofynais iddynt pa faint o honynt oedd yn briod? Dywedent yr hyn a wyddent. Gofynais a oedd y ferch yn briod? "Nac ydyw," meddai y fam. Dywedais, "Os nad yw hi, bydd yn debyg o fyned yn fuan." Erbyn hyn, gwelwn y ferch yn newid ei gwedd, ac yn coch i yn ei gwynebpryd. Meddai ei thad, "Os yw hi yn meddwl y gall wneyd yn well, eled pan y myno." Dywedais, "Ni

byddai neb mor anfoddlon a chwi pe b'ai hyny yn cymeryd lle." Dywedai yntau, "Na fyddwn i, yn wir. Os boddllona hi ei hun, byddaf finau yn eithaf boddllon." Dywedais, "Amser â brawf," ac awd i siarad am ryw bethau eraill.

Dranoeth, aethym i Minersville erbyn ciniaw, lle yr oedd y Parchedigion Morris Roberts, Jonathan Jones, Thomas Edwards, Evan B. Evans, Lewis Williams, ac amryw eraill, yn nhŷ Jonathan, mab yr hen wr. Yr oedd yntau yno hefyd. Erbyn hyn, yr oedd y sî wedi myned allan drwy y pregethwyr, a dywedai ei ferch-ynghyfraith wrth yr hen wr Rees Price, fod Jenkins wedi priodi David Davies a Hannah y nos o'r blaen. Gwelwn wawr gwynebpryd yr hen wr yn newid. Codais, ac aethym allan trwy y drws cefn, ac yntau ar fy ol a ffon fawr yn ei law. Yr oedd yn dda i mi fy mod yn gyflymach fy nhraed nag ef y pryd hwnw. Beth bynag, cawsom gyfarfodydd hynod trwy y Gymanfa, a maddeuodd yr hen wr am y cwbl cyn ei diwedd. Yn un o oedfaon y Gymanfa hon, dywedai Jonathan Jones wrth ddechreu, na wyddai ef beth i'w bregethu i ni, ar ol cymaint oeddym wedi ei glywed yn barod. Dywedodd Morris Roberts, "Pregetha Grist iddynt; beth arall sydd genyt i'w ddyweyd wrthynt?"

Yr oedd rhyw weinidog Saesonig yn un o'r oedfaon, a rhoddwyd cyfleusdra iddo yntau i'n hanerch, a dywedai, "O! how I like this Welsh fire." Gwaeddai M. R., "It is a heavenly fire." *Ateb.* "Surely it must be." Dywedai Morris Roberts, "*First-rate*, Bendigedig. Ië, yn wir."

TRAETHODAU, &c.

PREGETH.

MWRDD-DRA GWEINIDOG FFYDDLON, NEU YMDEITHIAD
PECHOD AR EI ORIWAERED.

“A'r brenin yn drist iawn, ni chwenychai ei bwrw hi heibio, o herwydd y llwon, a'r rhai oedd yn eistedd gydag ef. Ac yn y man y brenin a ddanfonodd ddienyddwr, ac a orchymynodd ddwyn ei ben ef. Ac yntau a aeth, ac a dorodd ei ben ef yn y carchar, ac a ddug ei ben ef ar ddysgl, ac a'i rhoddos i'r llances; a'r llances a'i rhoddos i'w mam.”—MARC vi. 26—28.

Fel hyn y gorphenwyd llefaru am ddioddefiadau Ioan Fedyddiwr. Fe'i ganwyd tua chwe' mis o flaen ein Harglwydd bendigedig, a dienyddwyd tua blwyddyn o'i flaen ef. Yr ydoedd yn ardderchog neillduol yn ei dduwioledeb, ei dalentau a'i swydd; yn llawn o'r Ysbryd Glân, hyd yn nod o groth ei fam. Nid yfai win na diod gadarn, ond treuliai ei fywyd yn y modd mwyaf manteisiol a llesol at gyflawni ei ddyledswyddau. Codwyd ef i fyny gan Dduw i fod yn ddiwygiwr mawr a chyhoeddus mewn oes falch ac ofer, a chynysgaeddwyd ef gan y Nef â chyneddfau addas at y gwaith. Gosodwyd ef gan Lywydd y bydoedd i fod yn rhagredegrwr i'r Messiah, i ddwyn sylw y bobloedd at ei ddyfodiad. Yr oedd ei swydd yn y tymor hwn yn ei wneyd yn fwy nag un o'r prophwydi a fu o'i flaen ef: —“Oblegid hwn yw efe, am yr hwn yr ysgrifenydwyd, Wele fi yn anfon fy nghenad o flaen dy wyneb, yr hwn

a barotoa dy ffordd o'th flaen. Yn wir, meddaf i chwi, yn mhlith plant gwagedd ni chododd neb mwy nag Ioan Fedyddiwr."

Treuliai ei fywyd yn esiaml o ostyngeiddrwydd a hunan-ymwadiad yn ysbaid byr ei weinidogaeth, a bu farw yn ferthyr dros yr athrawiaeth a draethai. Syrthiodd yn ysglyfaeth i'r dideimladrwydd annhrugarog a achlysurwyd trwy ei gywirdeb diymdroiadol.

Mae ein testyn yn rhoi ar ddeall fod Ioan yn y carchar pan y torwyd ei ben ef. Mewn adnod flaenorol rhoddir ar ddeall i ni pa fodd yr aeth yno:—"Canys yr Herod hwn a ddanfonasai ac a ddaliasai Ioan, ac a'i rhwymasai yn y carchar." Er fod carcharau wedi eu trefnu i gaethiwo drwg-weithredwyr, ac ataliad troseddau, mynych yr arferwyd hwynt yn rhwymau caethiwed i rai rhagorol y ddaiar, yn drigfanau i'r rhai nad oedd y byd yn deilwng o honynt. Nid yw yn sicr pa hyd y bu Ioan yn y carchar; yn ol y farn gyffredin mai tua blwyddyn a haner. Ei gyfyngiad a ddybenodd ei lafur cyhoeddus, a'i eang ddefnyddioldeb yn nghanol ei fywyd; ac felly ataliwyd pelydrau hyfryd-liw y seren ddysgleiriaf yn ffurfafen yr oruchwyliaeth Foesenaidd gan archdeyrn, yr hwn a garai y tywyllwch yn fwy na'r goleuni, o herwydd fod ei weithredoedd ef yn ddrwg.

Ond pa beth oedd achos carchariad Ioan? A gafodd Herod ryw drosedd ynddo yn haeddu y fath gosbedigaeth? Mae gwarediad braich wladol, pan yn ol cyfiawnder, o ddefnydd i'r llywodraeth, ac arswyd i ddrwg-weithredwyr. Ond yn yr achos o'n blaen yn awr, y mae yn mhell i'r gwrthwyneb. Gwyddai Herod fod "Ioan yn wr cyfiawn a santaid." Yr oedd yn

dyst o'i fywyd difrycheulyd a'i santeiddrwydd dilwgr. Efe a wyddai ei fod gyda'r gwaith goreu, a'i fod wedi diwygio bucheddau ac ymddygiadau llawer. Mewn gair, yr oedd wedi bod ei hunan yn ei wrando yn pregethu, ac am dymor yn ei barchu, gan ymddangos yn ddiwygiedig dan ei weinidogaeth. Yr oedd llawer o bethau yn ei ymddygiadau, ar amserau, yn dangos ei barch at Ioan:—"Ac wedi iddo ei glywed ef," medd yr hanesydd ysbrydoledig, "efe a wnai lawer o bethau, ac a'i gwrandawai ef yn ewyllysgar." Dyma ddyddiau goreu Herod. Y pryd yma yr oedd gobaith am dano. Pa mor ddrwg bynag y byddo dyn, nis gallwn ei roddi i fyny yn hollol i golledigaeth, cyhyd ag y byddo yn cyrchu i wrando y gair, o leiaf tra byddo y gair a bregethir yn gadael ei effaith ar ei gydwybod, ac yntau yn gwellhau rhyw faint yn ei fywyd. Pe buasai Herod yn parhau i wrando Ioan, a pharchu ei athrawiaeth, fe allasai gael ei arwain ganddo at "Oen Duw, yr hwn sydd yn tynu ymaith bechodau y byd," a bod yn ddedwydd ganlynwr i'r Gwardwr mawr. Ond Ow! ei sylw a drowyd, a'r argraffiadau difrifol a gollwyd. Beth a effeithiodd arno mor fuan? Nid rhyw foddion anghyffredin; cariad at feluswedd pechadurus a lywiodd ei galon, yn ol ei gydsyniad ei hun. Cymerodd arno ei fod wedi tramgwyddo wrth wr Duw am ddyweyd y gwir wrtho, yr hyn yn ddiau a ddylasai Ioan wneyd. Wele ef yn awr yn barod i'w erlid, ei garcharu, a'i ladd, er iddo, cyn hyn, ei barchu, a'i wrando yn ewyllysgar. Hen nodiad a gadarnheir yn fynych yw yr un a ganlyn:—Pan y byddo y pechadur wedi dyfod dan y weinidogaeth, i wrando yn fanol yr hyn a bregethir iddo, nid hir yr erys heb ymryson âg ef ei hun, neu â'i

gweinidog ffyddlon a ddywedodd wrtho am ei bechod. Dygwydd weithiau, megys yn yr engraifft bresenol— yn gyntaf gwna anfoddloni wrtho ei hun, yna wrth y pregethwr; a phan y dygwydd hyn, y mae yr anfoddlonrwydd yn gwneyd ei drigfa yn yr olaf, heb ymadawiad mwy. Mor ansier, bum bron a dyweyd mor anobeithiol, ydyw sefyllfa y rhai a fu yn gwrando y gair am dymor yn llawen, ac a wnaethant lawer o bethau; y rhai y deffrowyd eu cydwybodau, y goleuwyd eu meddyliau, y meddalahawyd eu calonau, y cynhyrfwyd eu teimladau, y plýgwyd eu heneidiau truenus i raddau at orsedd gras, ac a ddygwyd yn ddiwygiedig i raddau ger bron Duw, ond a ymddangosant wedi hynny o'r newydd yn eu hen bleserau, ac a gollasant eu budd crefyddol, gan fyned yn esgeuluswyr o'r gair, yn gaseion i'r rhai y buont unwaith yn eu gwrando yn ewyllysgar, ac ydynt yn awr mewn mwy o gwlwm â'r byd, ei wagedd, a'i oferedd, nag erioed o'r blaen. O mor druenus, ac anhebygol yw adferiad a dyfodiad y cyfryw byth i'r iawn o fagl y diafol. Arswydweh, y rhai y mae y cerwydd hwn yn perthyn i chwi—ofnweh y perygl hwn. Hwyrach eich bo'd ar eich llithrigfa olaf am byth. Mae cyflwr y rhai hyn yn debyg i'r eiddo y rhai y mae yr apostol yn dyweyd am danynt, "Diwedd y rhai yw eu llosgi."

Arddengys bywyd Herod nodau amlwg o'i ddrygioni, ei fyrbwyllddra, a'i anlladrwydd, oddigerth y diwygiad hanerog a welwyd ynddo dros dymor dan weinidogaeth Ioan. Y mae yn ddiddadl fod Ioan, gweinidog Duw, yn difrifol ddymuno llesâd Herod; efallai ei fod wedi derbyn cefnogiad oddiwrth agwedd y brenin yn gwrando arno; bu yn ffyddlon a hyf i'w

geryddu am y bai a wnaeth. Gan nas gall gwir edifeir-
weh gymeryd lle heb wybodaeth am y bai, y mae yn
sier y dylai gweinidog yr efengyl amcanu gosod anwir-
edd pob dyn yn gyflawn o'i flaen, gyda'r un cymwysder
ag y gwnaeth y prophwyd i frenin Israel, "Ti yw y
gwr." Ysgatfydd y tramgwydda rhai, ond nid oes
achos i wr Duw fod yn anffyddlon, tramgwydded y
neb a dramgwyddo.

Yr oedd un peth yn mywyd Herod, ar bechadurus-
rwydd y cyfryw y sylwa Ioan yn benaf, a dyma yr unig
beth a dramgwyddodd Herod. Yn wir, yr oedd Herod
wedi ymlithro i bechod, yr hwn oedd yn anhawdd iddo
ymadael ag ef. Fe ddichon i ddyn gymeryd ei geryddu
am bechod fo ynddo yn achlysurol, a dyoddef dyweyd
yn galed wrtho am y bai y mae efe yn gyflawni yn
ddamweiniol, neu yn ddigwyddiadol. Pe dywedwn,
pechod nad yw yn naturiol iddo, neu nad yw yn gymer-
iadol ynddo; ond os dywedwch wrtho am ei Ddalila,
ei bechod anwylaf, yr hwn y mae yn ei feithrin, y pech-
od parotaf i'w amgylchu, ac y mae yn ddeiliad iddo,
gan ei fod yn was iddo, a than ei lywyddiaeth—efe a'ch
barn yn euog o gamymddygiad. Chwi a gyffyrddwch
â'i glwyf ef. Bydd eich geiriau fel saethau yn glynu
yn ei glwyfau crawnllyd. Byddwch yn sier o beri iddo
wingo wrth aflonyddu yr archoll hon. Felly yr oedd
gyda Herod pan ddywedodd Ioan wrtho, "Nid cyfreith-
lawn i ti gael gwraig dy frawd." Efallai y buasai efe
yn ymfoddloni dyweyd yn galed am ei holl bechodau
eraill, ac y buasai yn diwygio oddiwrthynt, ac yn eu
rhoddi heibio. Ond ni fynai roddi hwn heibio er dim.
Na, peth rhy galed ganddo ef oedd dyweyd am hwn yn
ei wyneb, hyd yn nod gan weinidog Duw. Dyma oedd

ypeth; Herod, er ei fod yn briod â merch Aretas, brenin Arabaidd, a chwenychodd Herodias, gwraig Phylip ei frawd, ac yn ganlynol a ysgarodd ei wraig ei hun, ac a'i priododd hi. Yr oedd y cysylltiad hwn yn wrthwyneb i gyfraith Duw ar ddau olygiad; yr oedd Phylip, gwr Herodias, yn fyw o hyd, ac yr oedd Herodias—trwy ei bod wedi priodi Phylip—yn berthynas rhy agos i Herod. Y mae o fawr bwys, gyda golwg ar ddedwyddwch a heddwch teuluaid, a phurdeb cymdeithas, fod cyfreithiau Duw yn rheoleiddio priodasau mewn parhad anniddymadwy; ac y mae cadw at y cyfreithiau hyn, yn gystal a phob dwyfol osodiad, yn gorphwys yn fwy neillduol ar y rhai sydd a'u swyddau yn ddylanwadol eu heffeithiau ar eraill. Gan fod Herod yn meddianu teyrn-gadair hiliogaeth Abraham, yr oedd yn fwy angenrheidiol ei geryddu am ei drosedd; ac yr oedd glewder a ffyddlondeb Ioan, a phwysfawrogrwydd ei swydd, yn ei rwymo i ddyweyd wrtho am ei drosedd yn ddidderbyn wyneb.

Yr oedd trosedd Herod yn ddeublyg yn ol y gyfraith ddwyfol—cynwysai odineb, ac ymlosgiad; y blaenaf, yn gymaint a bod gwr Herodias yn fyw; yn olaf, am ei bod hi—drwy ei phriodas â Phylip, yn chwaeri Herod. Er fod yr ymddygiad yma o eiddo Ioan yn engraifft ganmoladwy o'i ffyddlondeb, sef dyweyd wrth benllywydd ei bechodau, daeth ag ef dan erledigaeth ddidos-turi. Nid Herod yn unig a anfoddlonodd o herwydd hyn, ond enynodd llid Herodias. Yr oedd hi yn ymddangos o nodweddiad mwy halogedig na Herod. Perchenogai deimladau dialeddol, llwyr amddifad o'r teimlad sydd yn hanfodol i wraig rinweddol a chariadlon. Ystyriai fod y cerydd a weinyddwyd i Herod yn ei

cheryddu hithau, gan ofni, efallai, y collasai hi briod ei hymlyniad beius; anelodd ei lldiawgrwydd er dinystr buan i Ioan. Beth bynag, ei garcharu oedd yr oll a allasai hi wneuthur ar y cyntaf; oblegid gwyddai Herod, trwy yr hwn yn unig y gallasai hi ddwyn oddi-amgylch ei hamcan, fod y bobl yn parchu Ioan fel prophwyd, gan hyny ofnai y buasai yn gwneyd terfysg pe buasai yn ei rododi i farwolaeth.

Daeth cyfleusdra i Herodias wleda ei lldiawgrwydd o'r diwedd. Herod, ar ddydd ei enedigaeth, wedi iddo wneyd swper, daeth ei wahoddwyr i'w fwyta, penaethiaid, blaenoriaid, a goreugwyr Galilea. Un o'r pleserau yn y wled gyda'r brenin a'i lyswyr oedd dawnsio. Ar y tymor hwn o'r wyl, daeth Salome, merch Phylip, a Herodias i mewn, a dawnsiodd nes boddio Herod, a'r rhai oedd gydag ef yn eistedd. Mor benwan oedd y brenin wrth symudiad ei chamrau, ac hefyd gan win, mae'n debygol, fel y dywedodd wrth y llances, "Gofyn i mi y peth a fynoch, ac mi a'i rhoddaf i ti. Ac efe a dyngodd iddi, Beth bynag a ofynech i mi, mi a'i rhoddaf i ti, hyd haner fy nheyrnas."

Ei addewid a'i lw oeddynt yn fyrbwyll, i'r graddau uchaf, fel y gwelir yn y canlyniad. Gan fawredd y cynyg, ymfalchiodd y ferch, wrth y fath hoffder twymgar a ddangosodd i'w chyflawniad diwerth. Salome a drodd i ymgynghori â'i mam, pa beth a ofynai. Mae Awdwr natur wedi planu egwyddor mewn plentyn i'w gyfarwyddo at ei rieni am gyngor ac hyfforddiant; a dedwydd yw y rhai sydd a'u rhieni yn ofni Duw, ac yn eu cyfarwyddo yn ffordd doethineb. Ond truenusach nag amddifad yw sefyllfa y rhai sydd a'u rhieni yn eu hanog i ddrygioni. Agwedd frawychus fydd ar y rhai

sydd yn dinystrio eu hiliogaeth trwy eu hesiamplau, pan yn rhoddi cyfrif i Chwiliwr y calonau yn nydd brawd am eu hymddygiadau tuag atynt.

Ymddengys fod Herodias wedi rhoddi gwisg oedd yn ateb i'w merch i ddawnsio. Yr hyn y mae hi yn ei hanog i ddewis yn awr a'n galluoga i farnu yn bellach am ei dysgeidiaeth, mewn cyferbyniad i addewid y brenin. Lluaws o wrthddrychau sydd o flaen ei dewisiad. Gellir gofyn beth bynag hyd haner y freniniaeth. Ac wele, ar ol cydgyfrinach rhwng y fam a'r ferch, yr anwyl dlws wedi ei ddewis—"Mi a fynwn i ti roi i mi allan o law, ar ddysgl, ben Ioan Fedyddiwr." Dynoliaeth—nage ddim; bum bron a dyweyd fod barbariaeth ei hun wrth y fath echrys ddeisyfiad! O ba greulonder nad yw y natur ddynol yn alluog! Mae creulonder yr olygfa yn ymddangos yn fwy oblegid ei fod mewn dynes, a dynes yn mlodau ei dyddiau, a harddwch ei hienenc-tyd. Gyda'r fath gyflymdra cynyddfawr y mae yn rhaid y dilynodd hi ffordd y *fall*, cyn esgyn at y fath dyciant! Tystiodd Salome mai merch ei mam oedd hi, wedi ei magu yn hollol ar ei delw. Boddiwyd Herodias wrth gael cyfle fel hyn i orphen ei bwriad digllawn ar y ffyddlawn weinidog.

Mae y darluniad a geir o'r ddynes hon a'i merch y fath ddarostyngiad i'w rhyw, a'r fath ddarostyngiad i'r natur ddynol, nes y bum yn pryderus ddisgwyl am ryw beth yn yr amgylchiad a fuasai yn mwyneiddio golwg y lleni duon sydd yn y drych; ond nid oes dim cyffelyb i'w gael. Nid oes dim un fantell i'w orchuddio yn yr holl amgylchiad. Pe buasai Ioan trwy ryw greulondeb anghyfreithlon, neu anghallineb, yn rhoddi y ffug leiaf o'i gyhuddiad, yna buasai rhyw esgus dros ei erlid.

Ond ni wnaeth ond dyweyd yn garuaidd a gonest, eto yn eglur ac amlwg, yr hyn nad allasai gydymddwyn ag ef, a bod yn ffyddlon wasanaethwr i'r Duw a'i danfonodd ef; ond nid oedd yno ddim rhith gyhuddiad yn ei erbyn. Pe buasai y gorchymyn i'w ddienyddio yn deilliaw oddiwrth gryd a chynddaredd chwilboethlyd creulondeb darfodawl, buasai yn well. O na, y nwyd ellyllaidd a ddeorodd dros gynifer o fisoedd yn nghiliau tywyll mynwes euog, gan ddal penderfyniad disigl ac ymofyniadol am waed, yn awr, pan gafodd gyfleusdra, a ddaeth yn mlaen yn ddigywilydd i'w geisio i wledd o gyfeillgarwech achlysurol yn ngwydd goreugwyr y deyrnas! Och! os oedd rhyw rinwedd, os oedd rhyw ddynoliaeth, os oedd rhyw synwyr priodol ei alw felly yn llys Herod, nis gallwn eiddigeddu am y bai a enillodd ei wraig anynad a'i merch ddawnslyd iddo ar yr achlysur hwn. Yn aml y sylwyd fod priodasau anghyfreithlawn yn aflwyddianus; mynych y canlynwyd hwynt â gwg y Nef. Bu yr hon a briododd Herod yn anghyfreithlon, ac a gadwodd felly, yn fwy o niwed a gofid iddo na phe buasai yn colli ei goron. Ond beth oedd llwyddiant cais Salome am ben Ioan Fedyddiwr? A pha fodd yr effeithiodd ar Herod? Och! nis gallwn lai na synu pa fodd na buasai yr holl balas yn llawn o ddigofaint wrth y fath gynyg anghenfilaidd. Mae meddwl yn ddifrifol am fynydd am y fath ofyniad gan eneth, oddiwrth yr hon y gallesid disgwyl cael pob mwyneidd-dra a hawddgarwech, yn rhoddi lle cryf i farnu mai oes lygreddig iawn oedd hono yn mysg pen-aethiaid ac iselradd. Gwel adnod y testyn—"A'r brenin yn drist iawn," &c. Y fath oedd diwedd echryslon yr olygfa anifeilaidd hon. Am ddiwedd gal-

arus Herod a'i gymdeithion mewn drwg, ni chaniata amser yn bresenol i mi ddywedyd dim. Cyn dibenu yr ymadroddion hyn, pa fodd bynag, caniatewch i mi wneuthur rhai sylwadau ymarferol:—

1. Dysgwn oddiwrth sefyllfa Herod, y mawr ddrwg o fyw ac ymlynu mewn unrhyw bechod, pa un bynag ai o omeddiad neu droseddiad. Aml y cyfarfyddwn â phersonau sydd a llawer o ddiwygiad wedi cymeryd lle ynddynt dan bregethiad y Gair, eto wrth y rhai y mae rhwymau arnom i ddyweyd, fel y dywedodd ein Harglwydd wrth y gwr ieuanc yn yr efengyl, “Mae un peth eto yn ol i ti.” Y mae ganddynt ryw bechod anwyl na fynant ymadael ag ef, neu ryw ddyledswydd anhebgorol angenrheidiol na fynant ei chyflawni,—“Y mae teyrnas Dduw yn agos atynt.” Ond y mae un rhwystr yn eu ffordd hwy ag sydd mor sicr o'u hatal a phe byddai y mynyddoedd mwyaf cribog yn eu herbyn. Maent yn barhaus yn nhiriogaeth y byd hwn. Mae eu hanwirededd eto yn llywodraethu drostynt. “Pe edrychaswn ar anwirededd yn fy nghalon, ni wrandawsai yr Arglwydd arnaf.” Ai doethineb yw ymadael, i.e. ymadael yn wirfoddol â llawenydd annhraethol a thragywyddol y nef am hyfrydwch un pechod megys dros fynyd awr? Onid rhyfyg yw? Efallai eich bod yn synu am ffolineb Esau, yr hwn am un saig o fwyd a werthodd ei enedig-aeth fraint. Ond os ydych chiwi yn gwerthu eich unig eneidiau am felyswedd bawlyd pechod, neu yn esgeuluso eu lles, efallai o herwydd ofn dyn, yr hwn sydd yn dwyn magl, pa le y mae rhagoriaeth eich doethineb?

2. Mae y gyfran hon o'r hanesyddiaeth ddwyfol yn addysg i rieni a phlant eratal tymer ddrwg yn ei chodiad cyntaf. Nid yn unig y mae yn difa yn ddirgel y

fynwes lle y mae yn trigo, ond mynych yr arweinia i weithredoedd ysgeler. Dysgwn, gan hyny, i fygu ar unwaith, yn llwyr, y chwythygrwydd teimlad cyntaf; i.e., y digter lleiaf. Darostyngwn yr anghenfil yn ei fabandod, onide efe a fydd yn drech na ni ar ol iddo dyfu i'w faintioli. Cymerwn wersi o esiampl oddiwrth fwyn-eidd-dra ein Ceidwad; a phan y byddom yn methu ei ddilyn, awn at ei groes am faddeuant a nerth.

3. Dysged rhieni oddiwrth Salome i amddiffyn addysg grefyddol i'w plant, fel peth annhraethol fwy pwysig nac ymarferiadau ac addurniadau gwageddus. Difrifol ystyriant fod eneidiau gan eu plant; eu bod yn greaduriaid rhesymol, cyfrifol, ac anfarwol; ac hyfforddant hwy yn gyfatebol. Wrth sylwi ar ddull llawer yn codi eu hiliogaeth, gellid meddwl eu bod wedi mabwysiadu athrawiaeth y Saduceaid, h. y., nad ydynt yn credu fod adgyfodiad, nac angel, nac ysbryd; fod angau yn terfynu bodolaeth dyn am byth; mai y rhai sydd yn byw fwyaf anystyriol ydynt y rhai doethaf, gan ddywedyd, "Bwytawn ac yfwn, canys yfory marw yr ydym."

Hwyrach y bydd rhai yn barod i ateb yn surllyd, A wnawn ni atal ein plant oddiwrth bob pleser diniwed! A wnewch chwi eu hanog i ymwrthod â difyrwch yr oes, gan dreulio blodau gorwych eu hieuenctyd mewn penwandoedd penddarllyd? Nid ydym yn gofyn dim sydd afresymol. Ni fynwn eu hatal oddiwrth un hyfrydwch y mae Duw yn ganiatau iddynt, ac nad yw yn anunol â phethau gwell. Ni fynwn eu hatal oddiwrth un hyfrydwch nad yw yn eu gwrthwynebu at gyflawni eu dyledswyddau tuag at Dduw, a'u daioni penaf. Eto, ni wnawn ganiatau iddynt rodio yn ffyrdd eu calonau, ac yn ngolwg eu llygaid gwamal, i gydymffurfio â'r

byd sydd yn gorwedd yn ei ddrygioni, a dilyn lluwys i wneuthur drwg, yn gymaint mai am hyn oll y bydd i Dduw eu galw hwynt i farn. Yn hytrach, ni a'u cyngorwn yn gyntaf i geisio teyrnas Dduw a'i gyflawnder ef—i gofio yr hyn a ddywed ein Ceidwad, “Y sawl a'm carant i a garaf finau; a'r sawl a'm ceisiant yn forau, a'm cânt.”

Gan mai creaduriaid Duw ydynt, oni ddylent ei wasanaethu? Pa ddyledswydd sydd yn fwy rhesymol iddynt na chofio eu Creawdwr yn nyddiau eu hieuencyd, a bod yn barod i gyfarfod â Duw? Mae yn eithaf rhesymol iddynt ddianc rhag y llid a fydd, a sierhau iddynt eu hunain drysorau yn y nef. A all rhieni feddwl am eu plant, y dichon Duw eu galw oddiwrth eu pleserau pan yn eu hieuencyd ger bron gorseddfaine Crist, heb fod eu cydwybodau yn eu cyhuddo, neu yn eu hesgusodi, yn ol eu hymddygiad tuag atynt? Paham, ynte, yr hyfforddweh hwynt yn llwybrau y fall—y dysgwch hwynt i droseddu deddfau Ior—y gadewch hwynt i dori Sabbothau Duw, yn fwy na dysgu ei Air ef yn yr Ysgol Sul, ac yr ymfoddlonweh iddynt gyrchu i olygfeydd a champau ofer? A ydynt fel hyn ddim yn anghofio Duw? A ydynt ddim yn magu a meithrin teimladau anmharod fel deiliaid byd arall? Mae eich plant yn edrych atoch chwi am gyngor. Maent yn dilyn eich esiampl, ac yn parchu eich awdurdod. Mor bwysig, gan hyny, yw eich cyfrifoldeb a'ch rhwymedig-aeth! Am hyny, O, bydded eich cyngor, eich esiampl, a'ch awdurdod—mewn gair, effaith eich holl awdurdod tuag atynt y fath, fel, pan y gweloch hwynt yn eich gadael yn nhagfa marw, neu i chwi eu gadael hwy yn y cyfryw, na byddo iddynt eich condemnio ger bron Barnydd yr holl ddaiar. Amen.

Y GOLYGFYDD DIWEDDAF AR FYWYD PENDEFIGES URDDASOL.

Ryw amser yn ol cefais fy ngalw i ymweled â phen-
defiges obeithiol pan ar ei hangeuol orweddle, ac i
dystio golygfeydd sydd yn dwys ddwfnhau effaith ys-
tyriaethau y meddwl. Fe'm tueddwyd i ymweled â hi
ar y cyntaf ar ddymuniad cyfaill. Eisteddai ar es-
mwyth-fainc, gan bwyso ar obenydd. Ni allesid barnu
wrth ei hymddangosiad ei bod mor agos i'w hymddat-
odiad ag ydoedd. Yr oedd ei nith a'i chwaer yn bres-
enol. Ar ol ymddiddan ychydig eiriau, gofynais iddi
a oedd yn ewyllysio fy ngweled yn fwy unigol. Dy-
wedodd mai hyn ydoedd ei dymuniad. Gyda hyn ei
charenydd yn union a enciliasant i ystafell arall.

Dechrenais y gyfeillach, gan ymholi paham y dan-
fonodd am danaf, oblegid nid oedd yn ymddangos ei
bod mewn un perygl uniongyrchol. Dywedodd ei bod
yn dymuno ymddiddan a mi am bethau difrifol. Holais
hi am natur ei hafiechyd. Dywedodd wrthyf fod ei
hafiechyd o hen arosiad, ac ofnai ei fod hefyd yn an-
feddyginiaethol. Yr oedd ei hysgyfaint yn gwaethygu,
a dwfr yn aros rhwng ei dwyfron. Wrth i mi droi ati
yn nghylch pethau ysbrydol, amlygai alar nid bychan
o barth idd ei hiechydwrriaeth, gan ddyweyd fod yr
ofnau mwyaf ar ei meddwl, mai yn golledig y byddai
hi yn y diwedd.

Fel yr oedd natur ei dolur yn gwneuthur ei had-
feriad yn gwbl anobeithiol, ystyriais mai fy swydd
ddyledus oedd dywedyd wrthi, nad tebyg y byddai iddi

wellâu mwy; er y gallasai hi fod yn dihoeni am wythnosau, ac efallai fisoedd, eto y byddai idd ei hafiechyd presenol ei dwyn i'r bedd, a hyny wrth bob tebygolrwydd gyda buandra. Dywedais fod pob dyn, o ba sefyllfa bynag y byddai, os oedd yn amddifad o wir edifeirwch, ffydd yn Nghrist, a chariad at Dduw, ag achos mawr i ofni; eto fy mod i yn hytrach yn caru ei gweled hi yn yr agwedd hon o ran ei meddwl na phe buasai mewn difaterwch ac anystyriaeth; er y cwbl, ei bod yn hollol amddifad o wir obaith am wynfydedigrwydd diddiwedd. Ni wnaethum un ymgais i ladd ei hofnau, ond amcenais fwyhau yr argraffiadau difrifol oedd ar ei meddwl, trwy aros ar burdeb Duw, sant-eiddrwydd ac eangder ei gyfraith, ei barhaus gasineb at bechod, a'i benderfyniad idd ei gosbi yn ol rheolau diwyrni ei gyfraith burlan. Gwrendawodd ar hyn oll gyda neillduol sylw, ymddangosai megys wedi ei gorlanw gan argyhoeddiad o'i phechadurusrwydd, a'i hamddifadrwydd o un gobaith am faddeuant.

Wrth ganfod ei meddwl mor barod i ddyrnod y gwirionedd, a'i chalon mor dderbyniol o'i rym, adroddais iddi fy sefyllfa fy hun:—"Bu fy argyhoeddiad i, efallai, mor ddwfn a'r eiddo chwithau. Mi a gefais mai peth niweidiol a chwerw iawn yw pechu yn erbyn Duw, ac oni buasai crediniaeth fod Iesu Grist wedi dyfod i'r byd i gadw pechaduriaid, buaswn mor druenus fy sefyllfa ag ydych chwi y fynydd hon." Hysbysais iddi sylfeini fy ngobaith fy hun, a phregethais yr efengyl iddi yn ei holl radlonrwydd. Beth bynag, nid oedd yn derbyn dim diddanwch oddiwrth y gwirionedd, a dywedodd ei bod yn ofni y byddai byth yn

golledig. Gelwais i mewn ei pherthynasau, ac ar ol darllen a gweddio ymadewais.

Tua'r cyfnos cefais fy ngwysio i ymweled â hi drachefn, oblegid tybiwyd ei bod yn marw. Cyfodais o'm gwely, ac ufuddheais i'w deiseb. Yr oedd y lleuad fel-ynewen yn ymddisgleirio yn ei thanbeidrwydd eangaf, y môr, ar hyd lanau pa un y rhodiwn, ydoedd ddi-gyffro, a phelydrau y llu nefolaidd oeddynt yn disglærhardd dywynu ar ei wynebpryd llydan. Nid oedd cwmwl crogedig i'w weled yn yr awyrgylch. Nid oedd cymaint ag awel yn mudo i ddeffroi llonyddwch natur. Y cwbl oedd dawel a distaw. Nid oedd yn ddichonadwy fod yr argraffiadau a ddygwyd ar y meddwl trwy yr olygfa hon, ddim amgen na syndod o herwydd doethineb a gallu Duw, mewn diolchgarwch gwresog iddo am ei ddaioni i'w greaduriaid. Ond yr oeddwn yn dynesu at olygfa lled wahanol i hon. Yr oedd un yn profi fod Duw yn ddoeth, galluog a da; a'r llall yn fy nysgu fod gweithrediad perffeithderau eraill mor rheidiol at ddiogelu heddwch a dedwyddwch byd colledig. Tu allan, pob peth oedd dawel; ond tu fewn drysau y ty i ba un y gwahoddasid fi, pawb oeddynt mewn gwae a chyffro. Yr oedd y cyferbyniad ar un-waith yn hynod, syml, ac addysgiadol.

Mi a gefais Mrs. H. yn pwyso ar fynwes ei nith. Ei hanadliadau oeddynt gaethiwus, curiadau y galon yn ergydio y gwaed trwy ysgogiadau ei phabell oeddynt annhrefnus yn eu rhediadau bwhwmanllyd, a'r ymwel-ydd meddygol a athrist ddisgwyliai bob pum' mynyd i'r marchogwr gwelwlas dychrynlllyd orphen ei hoedl. Yr oedd ei meddwl mewn dirfawr ing yn gystal a'i chorff. Mae y 33 Salm yn ddarluniad o'i sefyllfa. Yr

oedd llaw Duw yn drom arni; ei chamweddau oeddynt yn faich mawr iddi, i.e., yr oeddynt yn rhy drwm iddi hi eu dwyn. Gofynais i'w pherthynasau paham y danfonasent am danaf; nad allwn wneyd gwyrthiau, i adferyd ei hiechyd na gweini un heddwch i'w chydwybod. Dywedasant wrthyf ei bod hi yn dymuno fyngweled, fel y byddai i mi weddio drosti hi. Gofynais iddi pa beth oedd hi yn ddymuno. Yr oll a allasai hi ddyweyd oedd, "Gweddiwch, gweddiwch." Penliniasom i lawr, a gweddiais am drugaredd a heddwch iddi; am iddi gael ei phuro, a'i gwneuthur yn addas i fyned i'r nefoedd. Nid oeddwn yn beiddio gweddio am ei hadferiad, am fy mod yn ei gweled yn ymylu i ymddangos ger bron Duw. Codasom oddiar ein gluniau, eisteddais yn union o'i blaen hi. Yr oedd mewn cyfyngderau mawrion. Trywanllyd oedd y fath olygfa i'r galon. Yr oedd gofidiau ei meddwl cythryblus yn fwy o lawer na'r rhai corfforol. Yr oedd yr holl olygfa yn eithaf adfydus. Yr oedd amrywiol bersonau yn yr ystafell. Rhai yn eistedd mewn dystaw alar. Y meddyg yn gwneyd yr oll a allasai er cynorthwy iddi; ei nith yn ei chynnal gan wylo yn hidl; mewn gwirionedd, gormod gorchestwaith oedd i'r teimladau dewraf, wrth weled chwerwon ddagrau a thorcalonus riddfanau hon, beidio dryllio. Y dyoddefydd tlawd ei hunan yn syml feddwl am ei diwedd, ac ar rai amserau, pan y byddai ffyrnigrwydd ei phoenau yn caniatu iddi, yn llefain am drugaredd—"Cadw fi, cadw fi, Crist, arbed fi. Madden, madden; er mwyn Iesu, maddeu." Parhâi y geiriau hyn i gael eu parablu ganddi aml dro mewn llais soniarus, i glyw y rhai oedd yn agos i odre yr eisteddfaine lle yr oedd yn eistedd. Llefaraeis wrthi rai troion, gan

nodi rhai o'r manau mwyaf tueddol o'r Ysgrythyr i gyfarwyddo ei meddwl i edrych ar Iesu yn unig. Dywedai nad oedd ganddi un gobaith arall, er yr amlygai hyn mewn ofnau mawrion. Gadewais hi am bump yn y boreu, yn debyg yn yr un sefyllfa ag yr oedd pan y daethum ati am haner nos.

Ymwelais â hi wedi hyn am naw o'r gloch boreu ddydd Mawrth. Ei chyfeillion [oeddynt yn parhaus feddwl ei bod ar drengu yn yr angau. Nid oedd yn awr yn medru llefaru, ac ni allai amlygu ei dymuniadau amgen na thrwy amneidiau. Gofynais, "A gaf fi weddio drosoch am eich adferiad?" Ysgydwodd ei phen mewn iaith ddystaw, gan droi ei llygaid a chodi ei llaw tua'r nef, i amlygu ei hiraeth am fyned yno. "Mae y nefoedd yn lle santaidd gystal ag yn lle dedwydd." Edrychai yn gydsyniol. "A ydych chi yn dymuno ei phurdeb fel ei dedwyddwch?" Cydsyniodd trwy amnaid. Myfi a'i holais hi, a oedd yn gas ganddi am bechod. Ei golwg oedd yn datguddio casineb. Am ei gobaith yn Nghrist, rhoddai ei hagwedd ar ddeall fod ganddi obaith gwan yn gymysg ag ofnau mawrion, yn nghyda dymuniadau annhraethadwy. Gweddiasom. Codais oddiar fy ngliniau, a gadewais yr ystafell mewn ofn na buaswn yn ei gweled mwy ar y ddaear.

Gelwais yn y prydawn. Yr oedd hi yn well. Amrywiol o'i chyfeillion oddiamgylch iddi mewn cyfyngdra mawr. Trodd un o honynt ataf can gynted ag y daethum i'r ystafell, gan ddywedyd, "Syr, dynes hynod a rhagorol yw hi," neu ymadrodd cyffelyb i hyn; "mae ei hymddygiad wedi bod yn ddianaf; nid oes achos o'r holl wban hyn." Nid oeddwn yn disgwyl

gweled ymddygiad o'r natur yma, na chlywed y fath iaith. Yn uniongyrchol dywedais, "Anwyl Syr, ni wna yr athrawiaeth hon y tro yn awr." Eisteddais yn ei hymyl, a dywedais, "A ydych chwi, Mrs. H—, wedi bod yn ddynes ragorol, fel y mae eich cyfaill yn tybied?" Dywedodd (gyda'r ymddangosiad o'r hunanffieiddiad mwyaf,)—"Mae y cwbl a ddywedodd yn gyfeiliornad am danaf." "Yr wyf yn gobeithio nad ydych chwi ddim yn meddwl y medraf fi eich cadw chwi. Yr ydych yn danfon am danaf yn aml; yr wyf yn ofni eich bod yn ymddibynu gormod arnaf fi." "Arnoch chwi! Chwi i'm cadw!! Na, na!" "A ydych chwi yn meddwl cadw eich hun? neu a oes genych chwi ddim gobaith o un lle arall?" "Nid oes genyf un gobaith ond Crist," oedd yr ateb. "Cedwch eich golwg arno." "Yr wyf yn galw arno beunydd. A ydych yn meddwl y gwna fy ngwrando?" "Yr wyf yn hyderus y gwna. Nid yw yn bwrw ymaith neb a ddaw ato mewn un modd." "Och! yr wyf y fath bechadur mawr." "Daeth ef i geisio ac i gadw y penaf. Bu farw dros bechaduriaid. Mae yn byw bob amser i eiriol drostynt—y fynyd hon ger bron y Tad. A phaham nad yw trosoch chwi? —'Fel na choller pwy bynag a gredo ynddo ef, ond caffael o hono fywyd tragywyddol.'"

Ar ol ychydig o ddywediadau ychwanegol er cysur iddi, dywedais, "Y mae yr Arglwydd wedi bod yn dirion iawn tuag atoch; ni ddisgwyliais eich gweled yn fyw." "Y mae ef yn dyner iawn o honof, yn wir; efe a arbedodd fy mywyd ychydig eto, er goleuo, yr wyf yn hyderu, yr enaid tywyll hwn." Bum yn ei chyfeillach yr ymweliad hwn am enyd o amser. Cefais ei bod dan argraffiadau dyfnion am ei chyflwr, ac nid yr amser

hwn yn unig, ond gwyddwn ei bod wedi teimlo dwys argraffiadau er's rhai blynyddau yn ol. Synais i raddau ei bod mor wybodus yn yr Ysgrythyr, wrth ei hymos-tyngiad i reolau y Nef, yn nghyda'i dymuniadau am feddianu gwir edifeirwch, a theimladau grasol yr Ysbryd Glân; y melysder o'u meddu sydd guddiedig i bawb ond y rhai sydd wedi eu gwir brofi. Darllenais y 12fed benod o Esay, gweddiais, yna mi a ymadewais.

Dydd Mercher, cefais hi yn wael iawn, ac yn ymddangos ei bod ar fin marw. Gelwais yn yr hwyr, a chefais gryn dipyn o'i chyfeillach, yr hon oedd felus, addysgiadol, a bendithiol iawn. Amlygai ddymuniadau cryfach am deimlo blas maddeuant pechod nag erioed o'r blaen. Gan fy mod yn hysbys o'i gwybodaeth yn yr efengyl, dywedais, "Madam, chwi a wyddoch y gwirionedd gystal a minau. Gwyddoch nad oes un ceidwad ond Iesu; nad oes yr un gwaed yn glanhau oddiwrth bechod ond yr eiddo ef yn unig; fod iachawdwriaeth o ras yn gwbl," &c. Yr oedd yn cydfyned â hyn oll. Yna gwnaethym rai ymofyniadau yn nghylch yr amser y daeth gyntaf i adnabyddiaeth o'r gwirionedd. Dywedodd wrthyf ei bod wedi clywed yr efengyl gan y Parch. S——l, yn nghapel ——, a bod ei meddwl wedi ei ddwys effeithio—ei bod wedi cyflwyno ei hun i Dduw—ei bod wedi cyfranogi o swper yr Arglwydd, a'i bod wedi teimlo heddwch ac hyfrydwch yn ffyrdd crefydd. Dywedodd ei bod wedi teimlo pleser mawr mewn crefydd cyn iddi gael, y tro diweddaf, ei chyfyngu mewn ffordd deuluaidd; ei bod wedi taer weddio ar Dduw am ymwared yn awr ei thristwch; ond ei bod wedi talu i Dduw, ar ol ei holl ddaioni tuag ati, yr anniolchgarwch mwyaf. Cafodd ei gogwyddo gan

ei hanwylaf gyfaill daiarol yr un ffordd ag yntau ; gadawodd y weinidogaeth lle y derbyniodd gysur i'w henaid ; ac wedi ei hudo gan dwyll pechod, buan y symudwyd hi i lynclyn cyfeillgarweh hoewych, ond tra gwageddus, yr hon oedd yn wastad yn gyrhaeddadwy iddynt, gan nad oedd eu hamgylechiadau naturiol byth yn eu lluddias. Tystiai ei dirfawr ofid am ei gwrthgiliad oddiwrth achos Duw, ac ofnai na wnai Duw byth fadden iddi. Ni roddais un cefnogrwydd iddi i feddlwl yn ysgafn am bechod, ond amcenais ei osod o'i blaen yn ei liwiau duaf. Beth bynag, nid oedd cymaint o eisiau gwneyd hyn, oblegid yr oedd yn ffeiddio ei hun yn barod, gan edifarhau mewn llwch a lludw. "A roddodd y byd a'ch denodd oddiwrth Dduw i chwi foddlonrwydd a chysur?" "Naddo, fe'm gwnaeth yn druenus iawn." "Pan ymunasoch chwi a'r fath gyfeillach niweidiol, a ddarfu i chwi yn union roddi y ddyledswydd o weddio i'w biao, a'ch defodau crefyddol?" "Na ddo, nid oedd fy nghydwbybod yn caniatau i mi wneuthur hyn, ond ymadawodd ysbryd gweddio a mi fel gwlith boreuol." "Yn mha oleu yr ydych yn awr yn ystyried y gyfeillach, y gau-bleserau a'ch niweidiasant i'r fath raddau?" "Nid ydynt yn awr ddim i mi." "Pe byddai i Dduw eich adferyd i iechyd eto, a wnaech chwi ymuno o'r newydd a'ch gwageddus rwysgfawr gymdeithion?" "Pe gwnawn, ni byddai eu cyfeillach i mi ond gofid ac euogrwydd cydwybod." Ymddangosai yn ofidus am na ddywedasai wrthyf o'r blaen am ei blaenorol deimladau crefyddol. "Na feddyliwch fy mod am roddi i chwi un drychfeddlwl anghywir am fy nodweddiad, gan guddio dim rhagoch." Yr oedd ei hagwedd yn tystio ei geirwiredd. "Paham na ddywed-

asoch chwi hyn wrthyf yn rhai o fy ymweliadau blaenorol?" "Ni allaf ddim dyweyd, ond nid oddiar un dymuniad i dwyllo." "Yn eich ymofyniadau difrifol am iachawdwriaeth, a ddarfu i chwi ddim anghosio pob peth ond eich pechod, eich Ceidwad, a thragywyddoldeb?" "Gwir, yr oedd fy holl enaid yn gorphwys am faddeuant a bywyd yn nawdd Duw; a thaflodd y rhai hyn bob peth arall o'r meddwl. Y mae yn dda iawn genyf eich clywed yn ymddiddan â mi fel hyn, ond O, mor wael yr wyf yn teimlo fy hun." Eisteddais o'i blaen, a darllennaiis ranau o'r 51 Salm, y manau mwyaf atebol i'w sefyllfa. Yr oedd effaith ddwys ar ei meddwl o'r oll a ddarllennaiis; sylwodd yn neillduol ar y 9fed y 10fed, yr 11eg, a'r 17eg o adnodau. Wrth ddarllen yr 17eg, gwnaethym rai nodiadau ar y cefnogrwydd sydd ynddi i bob gwir edifeiriol. Meddai hi, "Y mae arnaf ofn nad yw fy nghalon ddim yn ddigon drylliog." "Gwaith Duw yw meddalhau y galon." "O Arglwydd, dryllia fy nghalon yn fwy nag erioed." "A gawn ni weddio am faddeuant a heddwch—am sancteiddrwydd a bywyd tragywyddol?" Penliniwyd a gweddiwyd, gan ddechreu mewn cyfaddesiad o'n llygredd moesol, gan briodoli daioni a chariad i Dduw; gan gyffesu ein troseddau gweithredol, a'n camddefnydd o'r bendithion goreu, gan dystio ei sefyllfa a'i nodweddiad fel gwrthgilwraig; gan ddymuno ar Dduw faddeu, adferyd, cymwyso, a'i derbyn ato ei hun. Wedi i ni gyfodi, gwasgodd fy llaw gyda gwresawgrwydd, a dywedodd, "Dyma y peth yr oeddwn yn ymofyn am dano. Ond y mae arnaf ofn nad ydyw fy nghalon yn ddigon drylliog, a'm hysbryd mor dodd-

edig ag y dylai fod.” Dywedais, “Duw yw y barnydd goreu am hyny.”

Bu farw ei hunig blentyn pan ond deg oed, gan roddi y boddlonrwydd mwyaf yn ei thystiolaeth ei bod yn feddianol ar galon newydd, ac ysbryd parod i'r anfarwol ororau gwynfydedig tu draw crafangau y bedd. Wrth siarad am y ferch hon, dywedai, “Y plentyn anwyl hwn sydd yn awr yn y nefoedd, a ddwfnhaodd ystyr-iaethau difrifol ei thad. Mae ei lythyrau yn wahanol iawn yn awr i'r hyn oeddynt arferol a bod. Mae ef yn dyweyd fod ei holl obaith ef yn Nghrist.” “A ydyw hyn ddim yn gysur mawr i chwi?” “Ydyw, yn gysur cryf.” “A dderbyniasoch chwi ddim llythyrau o'r natur hyn cyn i chwi ddyfod i H——?” “Do.” “A ddarfu i hyn fel moddion eich dwyn i weddio, ac i dalu diolchgarwch i Dduw?” Dim atebiad. Yr oedd y gyfrinach yn awr wedi bod ar yr hwyaf i'w phabell wael a chrynedig, a'i hysbryd yn dechreu terfysgu. Cyfodais i ymadael. Mewn agwedd dremedig edrychai arnaf, trwy'r hon y tywynai nodweddiad o hunan-ffieiddiad, wedi selio ei diragrithrwydd â dagrau edifeirwch am ei phechodau. Mewn ciliad trodd ei golwg at yr eisteddfan lle yr eisteddaswn. Dywedodd, “Dyma'r fan y buoch am hir amser gyda'r fath adynes.” Dadguddiai ddymuniadau taerion am ddylanwadau yr Ysbryd Glan, ac am raddau helaethach o gariad Crist, gan ddyweyd, ei bod yn ofni yn fawr nad oedd yn ei garu fel y dylasai.

Y dydd canlynol, am bump yn y boreu, yr oedd yn wanaidd a gwael iawn. Rhai o'i geiriau cyntaf oedd- ynt, “Yr ydych chi yn wir gyfaill. Dywedasoch wrthyf yr holl wirionedd. Profwech fi eto; ni ddy-

munwn dwyllo fy hun." Dywedais wrthi hi, "Tybiwn eich bod yn cael eich adferyd i'ch iechyd, yr hyn sydd hollol annhebyg, a ydych chi yn meddwl y parhaech i anghofio Duw a'i achos eto?" "Mae arnaf ofn y gwnawn; ond fy nymuniad yw glynw wrth yr Arglwydd, a thrigo dan gysgod ei adenydd." Yr oedd ychydig draethodau yn fy llaw, a chyfrenais hwynt i'r ymwelwyr oedd yn yr ystafell. Dywedodd hithau wrthyf, "Rhoddwch un i mi." Rhoddodd orchymyn yn ei hewyllys i roddi dau gant o ddoleri i Gymdeithas y Traethodau. Yr oedd ei meddwl erbyn hyn yn dra chysurus, a'i hofnau wedi cilio. Gadewais hi mewn gobaith fod fy ymweliad heb fod yn ofer.

Ar ol y gwasanaeth, yr hwyr Sabboth, yr oedd yn llawer gwell, ac fe'm calonogwyd yn fawr trwy ei thymor deimladwy a diolchgar. Ei phrif ddymuniad oedd i'w hewyllys gael ei lyncu i fyny i ewyllys Duw. Yr oedd ei hofnau agos wedi eu llwyr symud, ac ymstyngiad a thawelwch ysbryd wedi cymeryd eu lle. Gofynnodd i mi weddio am ychydig fynyddau, gan ddyweyd ei bod yn ofni fy mod yn lluddedig ar ol llafur y dydd.

Dydd Llun yr oedd yn sâl iawn. Aethym i'w hannedd am unarddeg yn yr hwyr, ac a arosais yno hyd bedwar yn y boreu. Yr oedd yn dyoddef mewn gwasgfa galed. Ei gwasgfeun oeddynt dorcalonus; ond yr oedd yn ymddiried yn Nghrist, ac am ddyfnach edifeirwch, a chynydd teimlad o hunan-fieiddiad. Yr oedd gair Duw yn awr yn werthfawr yn ei golwg, a derbyniai lawer o ddyddanwch a chysur oddiwrth rai rhanau o hono.

Y dydd canlynol ymddangosai yn wael iawn. Yr oedd ei hysgyfaint yn rhoddi ymaith, ac angau mewn

sierwydd yn dynesu, ond nid yn y fath agwedd ddychrynlyd ag y gwelwyd ef rai amserau. Yr oedd arni lawer o ofnau, nad oedd ei hedifeirwch yn ddigon dwys, nad oedd ei hunan-ffieiddiad am ei hanniolchgarwch i Dduw y fath ag y dylasai iddo fod. Beth bynag, wrth ymofyn â hi, cefais ei bod yn ymwadu â hi ei hun—yn ymddiried yn Nghrist; ei hatebion a'i hysbryd oeddynt ddymunol a boddlongar.

Y dydd canlynol (Mercher), yr oedd ei chorff mewn gloesion mawrion, ond ei meddwl mewn dull ysbrydol a nefolaidd. Yr oedd yn disgwyl am ymddatodiad buan, ac yr oedd—nid yn unig yn ymddangos ei bod yn barod—ond yn hiraethlawn am ei mawr gyfnewid-iad. Dywedodd, “Yr wyf yn dyoddef llawer; ond beth yw y dyoddefiadau hyn i’w cyferbynu i’r eiddo fy Arglwydd Iesu! Yr wyf wedi bod yn meddwl am Galfaria; yr wyf yn cofio ei groes. O, pa fodd yr anghosiaf hi! Mae arnaf chwant i’m datod, a bod gyda Christ; efe a dderbyn fy ysbryd.” Dywedais, “Ni wrthyd efe neb a ddaw ato; mae yn achub hyd yr eithaf. ‘Trowch eich gwynebau ataf fi holl gyrau y ddaiar, fel y’ch achuber.’” Dymunodd arnaf adrodd y 23 Salm. Pan y daethym at y bedwaredd adnod, dywedodd, “Dyna yr adnod yr oeddwn i yn meddwl am dani.”

Pan yr oedd dan un o’r pangfeydd echryslonaf, yr hon a dybiai a fuasai yr olaf iddi hi, ac a achosodd yr ing mwyaf dychrynlyd iddi, dywedodd, pan y caniatodd ei phoenau fynyd iddi lefaru, “Byddaf yn fuan mewn gogoniant.” Ymuniawnodd, a dyoddefodd unrhyw bangfeydd adnewyddol. Dywedais, “Nid ydych ddim yn myned i’n gadael ni eto.” Dywedodd, “O, am amynedd i ddyoddef yr oll a welo Duw yn dda!

Fydd hyn ddim yn hir. O na byddai yr ymgyrch hwn heibio! Ond mor bechadurus wyf nad ymostyngaf. Arglwydd, pâr i mi ymostwng.” Yr oedd ei llais yn ddrylliog iawn pan yn dyweyd, “Nid oes bwrw arfau yn y rhyfel hwn. Gwr garw ydyw angau, er fod ei golyn wedi ei dynu. Dy ewyllys di, O Arglwydd, a wneler.”

Yr hwyr, rhwng chwech a saith, cefais hi lawer yn well. Dywedodd, “Yr wyf wedi bod yn gweddio am ddylanwadau yr Ysbryd Glan, ond yn ofni na chefais ddim o honynt.” Meddyliais ei bod yn meddwl am gael rhyw deimladau megys yn wyrthiol ar ei meddwl. Dywedais wrthi, nad oedd ei hargyhoeddiad o bechod, ei hunan-ffieiddiad, a'i hymorphwysiad ar gyfiawnder Crist, wedi dyfod oddiar un argraffiadau naturiol, ond yn hytrach wedi deilliaw trwy ddylanwadau yr Ysbryd hwnw yr oedd hi mor hiraethlawn am ei feddu; fod Duw yn fynych yn rhoddi heddwch cydwybod cyn rhoddi llawenydd yn y galon; a'n bod yn feddianol o'r cyntaf yn arwydd golem am ddyfodiad yr ail. Nis gwelais hi o'r pryd hwn hyd y Sabboth, yr Sfed o Hydref. Y dydd hwn yr oedd wedi gwaethygu yn fawr. Yr oedd ei nerth yn cyflym ddibennu, ei llygaid yn torwynu, a'i lleferydd yn gwanychu. Ihi a'm hadnabu, ac yn serchog gwasgodd fy llaw, gan ddyweyd ei bod yn caru Iesu; a chan fod Duw wedi ei gadael hi cyhyd, os oedd yn ol ei ewyllys, na buasai hi ddim yn anfodd-lon i aros ychydig yn hwy, i fod yn fwy cadarn yn ei fydd.

Dydd Llun canlynol, gwelais hi; yr oedd yn gysglyd, ei meddwl yn ansefydlog, ac yn tynu yn gyflym at ei diwedd. Bu farw y prydawn canlynol.

Gwnawn rai addysgiadau oddiwrth y ffeithiau hyn. Mor fawr y llanwyd yr wrthgilwraig hon a'i ffyrdd ei hun! Mor fawr yw amynedd a thrugaredd y Duw y darfu iddi hi ei dramgwyddo! Megys yr edrychodd ar Pedr gyda golwg dreiddiol, argyhoeddiadol a theimladol, i'w ddwyn yn ol o'i wibdaith wrthgiliedig, ac megys yr wylodd Pedr yn chwerw-dost; felly hefyd yr edrychodd ar y gwrthddryc hhoﬀ hwn o'i benarglwyddiaeth, gan dywallt y gras o wir edifeirwch i'w chalon, a hunan-ffieiddiad am ei hanniولهgarwch tuag ato, fel y byddai iddi gael ei pharotoi i'r gwynfydedigrwydd pur yn yr annhraethol dringfanau dedwyddol sydd yn nghadw i bawb a'i carant ef.

Cymered y dyn sydd yn beunyddiol esgeuluso ei argraffiadau crefyddol rybudd oddiwrth yr hanes hwn. Cofied fod terfyn ar hir-ymaros Duw; ac os ar ol aml geryddon y caledir y war, fod dryllio disymwth yn dyfod fel na byddo meddyginiaeth. Na wangeloned yr hwn sydd wedi blino cloddio pydewau toredig, ond cofied nad oes achos iddo drengu. Dyma lef yr hwn sydd yn rhoddi y dwfr bywiol, "Od oes ar neb syched, deued ataf fi, ac yfed." Yr hwn sydd yn gwroli ei hunan yn ei galedwch anedifeiriol, a'i galon fel yr adamant, yn dyweyd wrth Dduw, "Cilia oddiwrthyf; nid ydwyf yn ewyllysio gwybod dy ffyrdd," y mae ganddo reswm dros ofni ei gyfiwr. Ond y troseddwr edifeiriol, y gwrthgiliwr dychweledig, y mae ganddo sylfeini cedryn i obeithio am iachawdwriaeth,—nodweddiad Duw, gras ein hanwyl Geidwad, a'r seigiau lluosog sydd yn huliedig ar ei gyfer ar fwrdd yr efengyl.

YSBRYD MADDEU.

Cymerwyd y gyfran a ganlyn genyf allan o bregeth a draddodwyd yn Athrofa Dduwinyddol Andover, ar farwolaeth Lyman a Munson, y cenhadon a laddwyd yn Ynys Sumatra. Gosodir yma ysbryd crefydd ein Harglwydd yn amlwg iawn.

Mi a gaf gyffwrdd ag un nodiad yn rhagor; hyny yw, gwir ysbryd crefydd Iesu. Mor eang ydyw, ac mor wahanol oddiwrth ysbryd y byd. Ein hanwyl frodyr a laddwyd gan lwyth o wancwyr (*cannibals*), yn ddiddynoliaeth, o fewn Ynys Sumatra, pa rai, oddiar yr hael-frydedd mwyaf a'r dybenion penaf, a aethent yno. Pa beth yn awr a gawn ni ei wneyd er dial gwaed diniwaid y cenhadon hyn? A gawn ni ddanfôn deiseb at ein Llywodraeth, i ddanfôn llu o filwyr yno, a dyfetha y fath anghenfilod ffyrnig a chiaidd, gan ddangos iddynt na oddef America y fath gyflafan i'w deiliaid heb gosbi y troseddwyd? Neu, a gawn ni weddio am i Dduw wlawio tân o'r nefoedd arnynt i'w dyfetha, trwy eu llosgi? Nid felly, frodyr. Duw'r cariad yw y Duw yr ydym ni yn ei addoli. Ac anfeidrol drugarog yw ein hanwyl Geidwad. Mae yn gorchymyn i'w holl ddysgyblion ddilyn ei esiampl, drwy feithrin tymergaruaidd, faddeuol, a thosturiol, ie, tuag at yr adyn gwaethaf. Wedi ei adgyfodiad oddiwrth y meirw, efe a orchymodâ i'w apostolion fyned a phregethu y newyddion da o lawenydd mawr i'r holl bobl. Cyfarwyddodd hwy i ddechreu yn Jerusalem, lle y lladdwyd

cymaint o brophwydi a chenadon Duw; ie, gorchymynodd iddynt ddechreu cyhoeddi edifeirwch a maddenant pechodau yn ei enw ef, yn mhlith yr holl werin ag oedd wedi ei gasau heb achos, ac a dywalltasent ei waed! Wele wir ysbryd ein crefydd! Ysbryd boneddigaidd, mwynaid, a maddenol yw. Gwir ysbryd cariad yw. Cariad at elynion, erlidwyr, a llofruddion. Yn berchenog ar yr ysbryd hwn y byddom. Na ddi-alwn ar y rhai a ddarniasant ein hanwyl frodyr, ond llafuriwn a gweddiwn am eu budd bythol.

Bydded i'r Genhadaeth gymeryd gofal dwys i ddanfion bendithion gwerthfawr yr efengyl i Sumatra, i Beta, lle yn nhiriogaeth yr Ynys hono, y man y lladdwyd Lyman a Munson. Dewiser y cenhadon i'r dyben, gan eu difrifol ddysgu i bregethu yr efengyl yn iaith trigolion Sumatra, gan ddechreu yn Beta. Mewn llawn hyder yn eu Duw eled y cenhadon hyny yn mlaen, gan gynyg trugaredd i'r fath adynod tylodion a thruenus. Chwiliant allan y dynion hyny a laddasant ein brodyr, gofaliant fod yn sier o fynu hyd iddynt, a dechreu gyda hwy. Gan mai hwynt-hwy ydynt y rhai cyntaf mewn creulondeb ac euogrwydd, ymdrechant am eu lles hwy yn gyntaf. Gyda chalonau tosturiol tuag atynt, a hiraeth am eu hiachawdwriaeth, cyhoeddant iddynt yr efengyl ogoneddus. Wele, yr ydym ni yn cyhoeddi i chwi newyddion da. Agorwch eich clustiau i genadwri dwyfol gariad. Bu yr Iesu farw dros bechaduriaid, do, dros y penaf o bechaduriaid; ac y mae yn alluog i achub hyd yr eithaf. Yr ydym yn cynyg i chwi, yr euogion o waed, faddeuant o'ch holl bechodau yn ei enw ef. Nid yw y Cristionogion a'n danfonodd ni atoch am ymddial arnoch. Nid ydynt yn ceiso dim

genych, ond i chwi droi at Iesu, a bod yn ddedwydd byth yn ei deyrnas. Felly y dywedant wrth y pagan-iaid truenus a thywyll, am anchwiliadwy olud Crist. Ac os cyffwrdd gras Duw â'u calonau, trwy eu dwyn i edifarhau, ac os gwelir hwy yn y diwedd wrth draed Iesu yn galaru am eu beiau, yn yr olwg ar ei fawr gariad, gan gyflwyno eu heneidiau yn gwbl iddo, ac yna myned oddiamgylch, a dywedyd wrth eu heuog gyfeillion, eu bod wedi cael y Ceidwad, ac i ddatgan golud ei ras i bawb o amgylch iddynt, O, y fath olygfa fydd hon! Mewn llesmair nefolaidd y gwna yr angylion syllu arni, a'r newydd a leinw galonau deng mil o gredinwyr gyda llawenydd santaidd. Ac os clyw y ddau genhadwr, y rhai sydd yn awr yn y nefoedd (wrth bob arwyddion a wyddom ni am danynt), y newydd bendigedig, am edifeirweh eu dienyddwyr, cymysgant eu llawenydd gyda'r angylion ag sydd yno, ac mewn pur ysbryd Cristionogol byddent ewyllysgar yn eu teimladau i fyned eto i wlad y ddaiar, a dyoddef cant o farwolaethau, am y llawenydd o weled y fath werthfawr ffrwyth o eiddo Ysbryd Duw, a'r fath ogoneddus fuddugoliaethau o'i ras yn iechydwriaeth pechaduriaid.

ARCHESGOBAETH YN MHLITH YR ANNI- BYNWYR YN NGHYMRU.

Mae yn sier fod crefydd Crist yn teilyngu ei pharchu gan bawb, ac nid yw fod rhai yn ei hanmharchu yn un prawf nad ydyw yn teilyngu yr anrhydedd mwyaf diledryw. Ystyriaeth syml o natur crefydd Crist a'm tueddodd i gyfenwi fy hun dan y nodweddiad Cristionogol. Mor belled ag y byddwf fi ac eraill yn tebygoli i Grist, y gellir ein galw yn Gristionogion. Gwahanol ydyw y tybiadau a goledda dynolryw am natur llywodraeth crefydd y Messiah. Cyfaddefa pawb sydd yn cyfenwi eu hunain ar unrhyw enwad Cristionogol, mai y llywodraeth a'r ysbryd ag oedd gan Grist a'r apostolion ydyw yr hyn a ddylai fod mewn ymarferiad gan bawb o'i ganlynwyr; pe amgen, pa reswm a fyddai ein galw yn ganlynwyr iddynt? Eto, gwahanol ydynt y tybiau sydd yn cael eu coleddu gan y rhai sydd yn arddel enw ein Blaenor mawr am natur llywodraeth eglwysig.

Gellir dosbarthu golygiadau dynion am natur llywodraeth eglwys Crist yn ddau ddosbarth, a galw un yn archesgobaethol, a'r llall yn annibynol. Mae'r Pabyddion, yr Eglwys Wladol, y Trefnyddion Calfinaidd, ac Arminiaid o'r golygiad cyntaf; y Bedyddwyr, yr Annibynwyr, a'r Undodiaid o'r ail. Gwel y darlennydd fod y gwahanol farnau hyn wedi, ac yn bod yn mhlith hil Gomer. Mae dadleu poeth yn eu plith yn nghylch y barnau uchod; a diau pe byddai y ddadleuaeth yn cael ei dwyn yn mlaen yn fwy boneddigaidd a

hynaws, y deuai pob meddwl diduedd i'r iawn yn fuan. Gan mai drosof fy hun y bydd raid i mi roddi cyfrif i'm Barnydd yn nydd y farn, mynaf yr iawnder o farnu drosof fy hun yn nydd gras. Gan nad oes un dyn yn arglwyddiaethu ar yr ysbryd, paham y mae neb yn cymeryd y fath swydd mewn llaw, trwy rwymo dynion i gredu yr un peth ag yntau, a'u gorfodi i dalu yn groes i'w hewyllys i gynnal ei opiniynau ef? Mewn rhyw ystyriaeth, gan fod gorsaf archesgobaethol mor brydferth yn ngolwg calon hunanol, nid rhyfedd fod perchenog y gyfryw galon mor awyddus i eistedd arni. Y mae'r effeithiau a ddeilliasant mewn ystyr grefyddol oddiar orsaf archesgobaethol wedi boddi mwy yn ei dyfroedd gwenwynllyd nag a foddodd y môr erioed.

Ystyriaeth o drawsarglwyddiaeth y ffurf archesgobaethol a'm tueddodd er yn foreu i ymwrthod â'r ffurf hono; ond er fy mod wedi ymwrthod â'r ffurf a nodais, ac wedi rhoddi fy nghoelbren yn mhlith yr Annibynwyr, lle yr ydwyf eto, nid wyf heb weled llawer o drawsarglwyddiaeth, nid mewn Annibyniaeth, ond yn y rhai a broffesant eu hunain yn Annibynwyr. Yr wyf yn credu fod yr hwn sydd yn archesgobaethu, os bydd ei olygiadau yn archesgobol, yn fwy cyson ag ef ei hun na'r hwn sydd yn proffesu Annibyniaeth, ac yn ymddwyn yn archesgobawl. Mae ymddygiad archesgobawl yn atgas yn mhawb, ond yn neillduol yn y rhai hynny sydd yn dadleu yn ei erbyn. Gwybyddwn nad gwiw i ni feddwl y llwyddwn â'n tafodau a'n hysgrifau mewn unrhyw beth os bydd ein hymddygiadau yn annol â'r cyfryw. Adwaenwn lawer o weinidogion parchedig, y rhai a fuasent yn fwy parchedig o lawer oni buasai yr ymddygiad atgas, hunanol, a bawaidl

hwn. Yn ol yr hyn y mae'r Annibynwyr yn ei amlygu i eraill am natur Eglwys Annibynol, y maent yn barnu fod gan bob cynulleidfa o bobl hawl i weithredu drosti ei hun, a'i bod yn gyflawn eglwys, heb fod yn ddarostyngedig i roddi cyfrif i neb am ei hymddygiadau mewn pethau moesol ond i Dduw yn unig. Clywais bregethau rhagorol, yn ol fy marn i, ar Natur Eglwys Annibynol, wrth urddo gweinidogion i'r cyfryw; ac wrth arbwylllegu, cyfeirient at y saith eglwys oedd yn Asia—Dat. i. 2, 3. Ymresymant yn gadarn mai saith eglwys oeddynt, a bod gweinidog i bob un o honynt, ac nid un gweinidog oedd i'r saith, a rhyw rai eraill yn ei gynorthwyo fel y byddai ei arglwyddiaeth yn gweled yn oreu; pe amgen, difudd fuasai i Fab y dyn roddi gorchymyn i Ioan ysgrifenu at y saith angel. Buasai un llythyr yn gwneyd y tro i'r saith eglwys, pe un angel fuasai yn eu llywodraethu oll.

Pe cyferbyniem ni eglwysi Cymru, hyd yn nod gan yr Annibynwyr, â'r eglwysi uchod, gwelem fod annhebygolrwydd mawr rhyngddynt â'r hyn oedd eglwysi Asia gynt. Profaf yr haeriad hwn fel y canlyn:—Yr oedd gweinidog yn perthyn i bob un o'r eglwysi uchod, ond nid felly yn Nghymru. Gwelir amryw eglwysi dan ofal yr un dyn. Yn awr, pa gysondeb sydd rhwng canmol y cynllun apostolaidd, ac eto yn ymlwybro yn wrthwynebol iddo? O'm rhan fy hun, nid wyf yn canfod dim ond gweniaith noethlymun yn y fath weithred. Efallai fod rhyw rwystr ar ffordd cael gweinidog i bob eglwys. Pa beth ydyw? A oes dim bechgyn glewion yn yr ysgolion, a manau eraill, a lanwent yr eglwysi gweigion hyn? Oes, yn ddiameu. Gadewch reswm ar faine. A ydyw un dyn yn well na thri neu

bedwar? Gwyddoch fod amrai o eglwysi yn awr a dim ond un gweinidog rhyngddynt. Gallwn i feddwl, yn syml, y byddai gweinidog yn mhob un o'r rhai hyn yn fwy llesol, annibynol, ac ysgrythyrol; a bod amryw eglwysi yn cael eu llywodraethu gan un dyn wedi tarddu oddiar yr un gwreiddyn melldigedig ag y mae pob drwg arall yn tarddu, hyny yw, ariangarwch. Mae amryw eglwysi yn barnu fod yn hawddach iddynt gynnal bugail rhyngddynt na chynnal bugail bob un. Trachwantwr yntau a ddywed yn ei feddwl, Mi a gaf fwy o lawer gan dair neu bedair o eglwysi nag a allaf feddwl gael gan un. Nid anfuddiol y weithred pe byddai y fath weinidogion ac eglwysi yn gofyn fel hyn: A allem ni ddim cael mwy o fudd i'n heneidiau, ac oni fyddai yn fwy tebygol gweled llwyddiant yn ein plith, pe gwnaem gadw a chynnal bugail yn ein plith ein hunain? A fyddai ddim yn fwy tebygol i mi fod a'm cydwybod yn dawel yn nydd y farn, ac yn rhwyddach i mi roddi cyfrif i'm Barnwr yno am fy ymddygiad tuag at un eglwys, na'r fath ddull anysgrythyrol?

Diau fod yr eglwysi hyny sydd yn cynnal un gweinidog rhyngddynt yn llawer mwy diog ac anffyddlon i gyfranu at gynnal y weinidogaeth, yn ol eu galluedd a'u hamgylchiadau, na'r rhai sydd yn cynnal eu gweinidogion eu hunain; ac yn gyffredin, y mae'r eglwys hono sydd yn cynnal ei phregethwr ei hun yn gwneyd cymaint, os nad mwy, yn aml iddo, nag y mae yr holl eglwysi diog sydd yn cydgyfranu yn ei wneyd i'w hesgob hwy.

Mae yn wir fod amryw gynulleidfaoedd yn weiniaid iawn i gynnal pregethwr yn eu plith; ond y mae mor wir a hyny fod llawer o eglwysi eraill a allent gynorthwyo ychydig arnynt dros ben cynnal yr eiddynt eu hun-

ain, ond nid felly y mae. Mae yr eglwysi yn yr Unol Dalaethau yn cynnal dros fil o weinidogion mewn lleoedd sydd yn rhy weiniaid i gynnal y weinidogaeth.

Heblaw yr hyn a fu dan sylw yn barod, y mae'r hyn a ganlyn yn teilyngu ein hystyriaethau:—Yn mhlith yr eglwysi sydd dan ofal yr archesgobion annibynol a nodwyd y cafodd yr Henuriad y baich, am yr hwn yr achwynodd ar ddalenau y *Dysgedydd*, ei fod yn cael ei wasgu ganddo mor druenus. Gwyr yr archesgobion ymneillduedig yn eithaf, nas gallant bregethu arddydd yr Arglwydd ond mewn un o'r capeli lle y maent yn arfer myned, ar yr un pryd; a chan fod y cynulleidfaoedd yma yn cynnal oedfaon yr un amser, y mae yn rhaid cael pregethwr iddynt, neu gynnal yr oedfaon yn gyfarfodydd gweddi; gan hyny, cyfodir rhifedi o bregethwyr yn ol maintioli esgobaeth yr archesgob.

Nid ydyw y rhai hyn yn aml yn cael manteision dysg; ac mewn gwirionedd, y mae llawer o'r cyfryw, fel y dywedir, wedi eu geni yn eu maintioli. Clywais un hen lefarwr enwog, yr hwn oedd a chwech o eglwysi dan ei ofal, yn dyweyd fod ganddo wyth o'r tylwyth hyn yn pregethu gydag ef; ac meddai efe, "Pe byddai ond un yn ychwaneg, byddai hwnw yn deilwng i'r offeiriad."

Nid gweddus, yn ddiau, yw y fath drefn anniben i gario gwaith y cysegr yn mlaen. Nid oedd un bwriad genyf wrth ysgrifenu y llinellau blaenorol, ond yn unig iddynt fod o les. O'r pryd y dechreuais ar waith pwysig y weinidogaeth, yr ydwyf wedi gweled mai byd llygredig iawn yw y byd hwn, a bod eglwys weledig Crist ar y ddaiar yn dra annhebyg i'r hyn y dylai fod. Gwyliwn lawer rhag digalondid gyda gwaith Duw pan yn ieuanc, a gochelwn fod yn archesgobawl un amser.

SYLWADAU AR Y LLYTHYR BLAENOROL.

GAN "CARWR CRIST A'I WEISION."

Gyda gwylder a pharch, dymunwn gynyg dangos anghysondeb a drwgduedd y llythyr blaenorol, er ei fod o wlad bell.

Ymddengys i mi fod Mr. Jenkins yn dywedyd yn ddrwg am benaethiaid ei bobl; y rhai uchelaf dan y nef ydynt; cenhadon y nefoedd at drigolion y ddaiar; ond y mae efe yn dywedyd fod eu "hymddygiadau yn atgas, ynfyd, a bawaid." Yr wyf yn gwybod am yr hen arferiad o erlid a gwawdio gweision Crist, ond nid wyf yn gwybod pwy sydd yn euog o'r hyn y mae efe yn ei roddi yn eu herbyn. Os ydoedd efe yn gwybod am rywun, neu fwy, yn ateb i'r darluniad a hona, dylasai anfon at y cyfryw, yn lle taro mor gyhoeddus o blaid gelynion ein crefydd santaidd.

Yr wyf yn dra gwybodus am weinidogion yr Anni-bynwyr mewn saith neu wyth o swyddau Cymru. Wedi fy ngeni nid oedd ond chwech neu saith o weinidogion yn holl Ogledd Cymry, ond yn awr y mae tua deg-a-thriugain; ac yr ydwyf yn credu, ac yn beiddio dywedyd, nad oes yn yr holl fyd ddosborth o bobl mwy di-hunangais a hunan-ymwadol, yn cyfarfod a chymaint o flinderau a chyfyngderau yn eu hamgylechiadau bydol. Addefa pob Cristion, mai eu swydd hwy ydyw y swydd uchelaf a pharchedicaf dan y nef; ac y mae yn wirionedd eglur ac anwadadwy fod eu cyflog yn llai na chyflog un dosbarth arall yn y wlad. Yn awr, pa

fodd y llenwir ac y cyflawnir swydd mor barchus gyda mor ychydig yn dyfod i mewn? Tawed yr anwybodus, a barned y Duw mawr sydd yn cynal ei weision megys yn wyrthiol, pan y mae math o Gristionogion yn eu dibrisio ac yn eu hesgeuluso. Pwy yn mysg gweinidogion yr Annibynwyr sydd yn archesgobaethu? Maent oll yn esgobion, ond nid oes archesgob yn eu plith; brodyr ydynt, bron yn gyfartal; un yn rhagori yn y peth hyn, a'r llall yn y peth arall. Mae Mr. Jenkins yn dywedyd fod gwahaniaeth rhwng eglwysi Cymru ag eglwysi Asia—bod gweinidog i bob un yno, &c.

Dylasai ddywedyd wrthym pa fath oedd y rhai hyn—pa beth yw eglwys? A ydyw ychydig bobl heb weinidog, na modd i'w gael, yn eglwys? Oni ddylai y cyfryw fod dan ofal gweinidog cymydogogaethol nes y gallont gynnal gweinidog, neu gael un galluog a chymwys i'w gwasanaethu ar ei draul ei hun, yr hyn sydd anfynych iawn? A ydyw ychydig aelodau mewn ardal fechan, ar ol cael ysgoldy Sabbothol, yn eglwys? Yn ddiweddar nid oedd yn y gymydogogaeth hon ond un eglwys ac un gweinidog, ond yn awr y maent yn naw o ganghenau bychain; tri gweinidog, a thri chapel bychan neu ysgoldy gan bob un.

Mae genym hefyd ddiaciaoniaid yn rhoddi pregeth yn awr ac yn y man. A ydyw hyn ddim yn ysgrythyrol, buddiol, ac adeiladol? Y mae weithiau rai o'r pregethwyr cynorthwyol yn cynyddu cymaint (y rhai sefydlog) fel ag y deuant yn dra chymwys i gymeryd gofal eglwys, os byddant wedi cael dysgeidiaeth foreuol.

Mae Mr. J. Jenkins yn dywedyd fod bechgyn glewion yn yr ysgolion, a manau eraill, i lanw yr eglwysi gweigion hyn. Y mae genyf well mantais nag ef i

wybod am hyn. Y gwir ydyw, nad oes dynion ieuainc i'w cael, sef rhai cymwys i gymeryd y swydd santaidd. Heb son am yr holl gangenau, nid oes modd bron a chael rhai i lanw lle yr hen weinidogion a fuont feirw. Mae y dynion ieuainc mwyaf addawol a doniol yn myned at y Saeson; ac nid rhyfedd, oblegid y mae yn Lloegr fwy mewn ystyr o angen gweithwyr, a mwy at gynnal gweithwyr.

Y mae hefyd yn rhoddi ar ddeall i'r byd mai arian-garwch y gweinidogion yw y gwreiddyn drwg. Druain tlodion, rhaid iddynt garu a chynilo yr ychydig a gânt, neu hwy gollant eu swydd, ac a bechant yn erbyn Duw! Gymaint a addefir ac a ddywedir gan bawb am y Curadiaid gweithgar am £70 y flwyddyn, ond yr wyf yn gwybod nad ydyw gweinidogion yr Annibynwyr yn cael, gyda'u gilydd, prin *haner* cymaint a'r curadiaid y dywedir eu bod ar farw o newyn. A chyda'u holl aberthu a'u hunan-ymwadu, er mwyn yr efengyl santaidd, a raid iddynt eto oddef eu cyhuddo gan un o Gaerefrog Newydd!

ARCHESGOBAETH YN NGHYMRU YN MHLITH YR ANNIBYNWYR.

Y sylwadau canlynol a wnaed ar ysgrif “Carwr Crist a'i Weision.”

Mae Mr. C., gyda gwylder a pharch, wedi dymuno dangos anghysondeb a drwgduedd fy llythyr, i.e., yr oedd ei gariad a'i sel wedi enyn i'r fath raddau yn erbyn y sylwadau sydd ynddo, nes y cynhyrfwyd ei ysbryd i ddangos ei feirniadaeth arno er ei fod wedi dyfod o wlad bell.

Ymddengys yn rhesymol i mi fod dynolryw yn cael eu nodweddu yn ol y gwaith yr ymarferant âg ef, neu y gorchwylion a ddilynant. Mae torwr glo yn cael ei alw yn lowr, hwyliwr llongau yn forwr, dygwr yn mlaen amaethyddiaeth yn amaethwr, siaradwr y dafodiaith Saesonaeg yn Sais, cyflawnydd pechod yn bechadur, yr hwn sydd yn gwneuthur cyfiawnder yn gyfiawn; ar yr un seiliau ymddengys priodoldeb galw yr hwn sydd yn archesgobaethu yn archesgob, a'r lleoedd y maent yn archesgobaethu yn archesgobaethau.

Dywed Mr. C. nad oes archesgob yn mhlith yr Annibynwyr yn Nghymru. Os nad oes archesgob yn eu plith, nid oes neb yn archesgobaethu yn eu plith ychwaith; ond gan fod yn eu plith rai yn archesgobaethu, y mae yn eu plith rai archesgobion, os amgen nid yw archesgobaeth yn archesgobaeth mwyach. Mor wir a bod Annibyniaeth yn Nghymru, y mae yno Annibynwyr hefyd; os amgen, nid Annibyniaeth yw An-

nibyniaeth mwyach. Mae efe gyda hyfder yn gofyn, "Pwy yn mhlith gweinidogion yr Annibynwyr yn Nghymru sydd yn archesgobaethu?" Ateb—Yr archesgobion. Pe yr atebaswn ei ofyniad drwy nodi enwau naturiol y personau, a'r lleoedd y maent yn byw, buswn yn gwneyd peth na wnaeth ef ei hun. Nid wyf yn meddwl mai wrth yr enw "Carwr Crist a'i Weision" y mae ei gymydogion yn ei adnabod ef gartref. Nid wyf yn gweled tegwch yn y byd yn y weithred fod neb yn beirniadu mewn enw ffugiol ar waith un dyn mewn cyhoeddiad crefyddol, os bydd ei enw priodol a'r lle y byddo yn byw wrth ei ysgrif. O herwydd yr annhegwch hwn, nid dichonadwy ateb rhai gofyniadau sydd yn ysgrif Mr. C.

Mae yn dywedyd am y naw ysgoldy neu gapeldy sydd dan ofal y tri gweinidog, (sef yr ychydig bobl sydd yn addoli ynddynt,) yn ei ardal ef, gan ofyn a yw pob un o'r rhai hyn yn eglwys. Y mae yn dywedyd eu bod yn rhy wan i gynnal gweinidog. A fyddai ddim yn well eu bod tan ofal un cymydogaethol? Yr wyf yn cydwybodol gredu y gwn am ardaloedd lle y mae llawer yn caru Crist a'i weision yn Nghymru, eu bod yn alluog, ac y byddai yn well iddynt gadw gweinidog eu hunain na bod tan ofal neb cymydogaethol. Mae, a wn i am danynt, yn mhlith yr Annibynwyr yn Nghymru, naw o weinidogion a phedair eglwys dan ofal pob un o honynt; amrai a thair, a degau a dwy. Yr wyf yn cyfaddef ar unwaith fod gan Mr. C. well mantais i wybod am Gymru na mi. Y mae yn rhyfedd genyf fod y gwr mor anwybodus wrth ystyried ei oed. Y mae wedi ei eni pan nad oedd ond chwech o weinidogion gan yr Annibynwyr yn y Gogledd; eto nid yw

yn gwybod fod neb yn archesgobaethu yn mhlith yr Annibynwyr, neu nad yw yn gwybod pa beth yw eglwys yn ol iaith y Testament Newydd. Eglwys ydyw cynulleidfa o bobl mewn cyfamod â'u gilydd i gario achos Duw yn mlaen. Nid yw o bwys pa un ai mewn anedd-dy, ysgoldy, neu gapeldy, y byddont wedi ymgynull at eu gilydd. Rhuf. xvi. 5. Col. i. 15. Dyna ydyw eglwys yn yr ystyr neillduol; yr holl saint yn yr ystyr gyffredinolaf.

Nid rhy wan i gynal gweinidog yw nemawr un o'r eglwysi sydd yn cynal gweinidog rhyngddynt, ond rhy gybyddlyd ac anewyllysgar ydynt. Mae y rhan amlaf o'r eglwysi sydd yn cynal ond un pregethwr rhyngddynt, yn alluocach i gynal gweinidog bob un na'r rhai sydd yn gwneuthur hyny. Pe yr ymddygai yr eglwysi sydd yn cynal eu gweinidogion eu hunain mor ddiog a difater tuag at eu bugeiliaid, ag y mae'r aml-edd eglwysi ag sydd yn cynal bugail rhyngddynt, buan y lleiheid lluosawgrwydd bugeiliaid eglwysi Crist, y dybenai y ffurf annibynol yn ei gweithrediad, ac yr âi y rhai sydd yn cael eu cynaliaeth yn gysurus yn gartrefol yn awr yn grwydriaid ar hyd y dywysogaeth, nes crymu llawer henuriad eto dan ei faich. Sier yw fod ofn dyn yn dwyn magl. Mae llawer eglwys yn Nghymru yn dyoddef llawer anfantais i'w heneidiau o herwydd ymddygiad archesgobawl eu gweinidog. Nid ydynt yn cael y rhai a ddewisant yn aml, ac o herwydd hyny dan yr angenrheidrwydd o ddyoddef llawer un tra anghymwys i lanw y swydd oruchel. O'r tu arall, yr wyf yn cyfaddef o'm calon, fod y rhai sydd a'r swyddau uchelaf a pharchedicaf dan y nef, sef cenhadon dros Grist at ddynolryw, wedi dyoddef caledi

a gwasgfeunon, nad oes ond eu Crewr a hwy eu hunain yn eu difrifol ystyried.

Dywedaf eto, y gwreiddyn o'r drwg hwn yw ariangarweh. Mae ariangarweh wedi gwreiddio yn nghalonau gweinidogion ac eglwysi mewn llawer lle cyn yma. Adnabyddir ei fod a'i wraidd yn nghalon gweinidog pan y byddo yn cymeryd gofal eglwys gymydog-aethol, ac ar yr un pryd yn cael ei gynal yn gysurus hebddi lle yr oedd o'r blaen; ac yn yr eglwys, pan na byddis yn cyfranu at y weinidogaeth megys y mae Duw wedi ei llwyddo, gan ystyried cynaliad y weinidogaeth yn weithred o elusen, yn lle dyledswydd a braint. Mae yr anghenfil eilunaddolaidd hwn, sef gwreiddyn archesgobaeth, dan ei wahanol fantelli twyllodrus, yn fwy goddefadwy nag un pechod arall yn eglwysi y saint ar y ddaiar. Ceryddir yn galed, a diarddelir dynion am bob pechod arall braidd; ond am hwn, nid wyf yn gwybod fod y fath ddysgyblaeth wedi ei gweini er ys oesau!!

Mae Mr. C., wrth ddymuno dangos anghysondeb a drwgduedd fy llythyr, wedi amlygu ffrwyth ei nwydau ei hun. Os oes tuedd da mewn archesgobaeth, y mae tuedd drwg yn fy llythyr; ac os oes cysondeb rhwng y rhai sydd yn proffesu Annibyniaeth â'u hymddygiadau archesgobawl, y mae fy ysgrif yn anghyson. Gellir meddwl oddiwrth ysgrif Mr. C., na bu ef yn mhell iawn o olwg mwgddwl ty ei dad, pan y mae yn barnu Cymru yn gyffredinol wrth linyu mesur ei gulaidd adnabyddiaeth, a dyweyd nad oes yn yr holl fyd bobl mwy di-hunangais a hunan-ymwadol na'i frodyr yn y Gogledd. Mae yn ofynol ei fod mor adnabyddus â'r holl fyd ag yw a'i frodyr yn y Gogledd cyn y gallo, ar

dir teg, brofi ei haeriad. Mae adnabod ein hunain yn orchwyl o fawr bwys. Dymunaf arno brofi anghysondeb fy llythyr drwy ryw beth amgen na haeriadau. Ni feddylodd fy enaid erioed trwy fy ysgrif i erlid, gwawdio, na chablu unrhyw ddyn, na dychymygu fod gweinidogion yr Annibynwyr am lafurio yn ngwinllan Crist yn cael gormod. Gwn y dylai y rhan amlaf gael rhagor, i.e., dylent gael eu cynnal wrth yr efengyl, a'u parchu er mwyn eu gwaith.

Gadawaf i'r darllenydd farnu pa fath "Garwr Crist a'i Weision" yw hwn. A ydyw wedi gwneyd cam a'i gymydog ai nad yw? Nid amddiffyn beiau neb pw y bynag, pe byddent benaethiaid y bobl, ydyw yr olew penaf o eiddo y cyfiawn; na llefaru yn arw wrth ei frawd sydd mewn gwlad bell, gan ddywedyd, "Tawed yr anwybodus," &c.

Mae bechgyn glewion yn y Colegau, a manau eraill, yn Nghymru eto, a lanwent y lleoedd gweigion sydd yna; ond tra fyddo y fath archesgobaeth yn cael ei hamddiffyn mewn rhith cariad at Grist a'i weision, nid rhyfedd fyddai gweled y rhai mwyaf addawol eto o honynt yn myned at y Saeson, a manau eraill. Mae llawer o bregethwyr wedi dyfod o Gymry i'r wlad hon o bryd i bryd. Adwaen amryw o honynt. Maent o fendith, ac yn anrhydedd i'w proffes. Nid rhyfedd, na blin fyddai genyf, pe deuai llawer yma eto; os byddent yn fechgyn call, doniol, ac addas i'r weinidogaeth, y mae pob calondid iddynt. Mae yr holl feusydd eang trwy yr Unol Dalaethau yn gwynu i'r cynhauaf; a'r medelwyr sydd yma yn barod, dyma eu hiaith, "Deuwch drosodd, a chynorthwywch ni!!

Terfynaf, gan dystio i bob Carwr Crist a'i Weision drwy'r byd, y dymunwn eu llwydd yn mhob daioni.

IAWN CRIST.

Gan fod y testyn hwn wedi ei benodi i mi, er rhoddi ysgrif arno, mewn dymuniad i hono beidio bod yn faith iawn, yr wyf yn anturio i wneyd hyn yn y modd goreu ag y medraf. Anmhosibl *cyffwrdd* braidd â llawer o gangenau yr athrawiaeth ogoneddus dan sylw mewn cylch mor gyfyng a gwyneb dalen neu ddwy yn y *Cenhadwr*; am hyny crynoaf fy nrychfeddyliau, gan eu gosod yn dalfyredig o flaen fy narllenwyr. A'r "neb a ddarlleno, ystyried."

Wrth iawn yr ydym yn deall, rhyw beth sydd yn cael ei wneyd er heddychu anfoddlonrwydd rhyw un; neu, foddlonrwydd am dramgwydd. Mae y gair yn arwyddo, nid yn unig y llwybr trwy ba un yr heddychir, ond yr heddychiad yn weithredol—fod y blaid a gafodd ei hanfoddloni yn gweithredol droi heibio yr anfoddlonrwydd. Yn yr ystyr flaenaf, cynwysa foddion neu drefn y cymod; yn yr olaf y meddylir y cymod ei hun, neu feddyginiaethiad gweithredol o'r rhwyg a wnawd. Deisyfir am i'r darllenydd gadw y gwahan-iaethiad hwn yn barhaus o flaen ei feddwl.

Mae y gair Hebreaidd, *cawphar*, i orchuddio, dileu, heddychu (fel gair cadarn), yn arwyddo astell neu glawr yr arch. Gellir gweled yr un drychfeddyliau trwy eiriau eraill yn yr Hen Destament a'r Newydd—Dilead, Boddlonrwydd, Pridwerth, Prynedigaeth, Aberth, ein Heddwch ni. Cynwysa y geiriau uchod, nid yn unig y bendithion yn dyfod i weithredol feddiant, ond hefyd cyfrwng neu lwybr eu gweinyddiad.

Amcan neu ddyben uniongyrchol (*immediate design*), yr Iawn ydyw egluro cyfiawnder Duw, anrhydeddu y gyfraith, a chondemuio pechod. Hyn hefyd oedd y prif ddyben, neu y dyben penaf. Yr oedd yr Iawn i effeithio yr un peth, er mewn ffordd wahanol, ag a fuasai yn cael ei effeithio trwy gospi y troseddwr yn bersonol am ei drosedd, yn ol dedfryd y gyfraith. Mewn geiriau eraill, yr oedd i ddal i fynny awdurdod Duw fel Penllywydd cyfiawn—dangos ei gasineb at bechod, eglurhau ei ymlyniad wrth ei gyfraith, a'i benderfyniad i amddiffyn ei hawdurdod yn mhlith ei greaduriaid rhesymol.

Dyben terfynol (*ultimate end*) yr Iawn oedd cymodi dyn â Duw, a Duw â dyn, neu wneyd heddwch rhwng y ddau—cadw dynion âg iachawdwriaeth dragywyddol, a gwneyd arddangosiad gogoneddus o'i berffeithderau.

Os gofynir a fu Crist farw dros holl ddynolryw, neu dros rai yn unig, atebwn, mor bell ag y mae dyben uniongyrchol ei farwolaeth i'w ystyried, gellir yn briodol ddyweyd iddo farw dros bawb. Symudodd y rhwystrau oedd ar ffordd achub, y rhai a fuasent yn tragywyddol atal y pechadur i ddedwyddwch, oni buasai yr Iawn. Trwy angau Crist y cawd llwybr i ddianc rhag y llid a fydd, a'r digofaint sydd ar ddyfod. Ar dir yr Iawn y mae Duw yn cymodi y byd ag ef ei hun, heb gyfrif iddynt eu pechodau. Dywedir fod Crist wedi "marw dros bawb"—wedi "profi marwolaeth dros bob dyn"—yn "Iawn dros bechodau yr holl fyd," &c. Pan y byddom yn ystyried dyben terfynol yr Iawn, ac nid ei brif, neu ei ddyben penaf, dylem lefaru mewn modd cyfyngol, mai dros yr "Eglwys," y "defaid, ei "bobl," neu ei "gyfeillion," y rhoddodd efe ei "gefn i'r curwyr,

a'i gernau i'r rhai a dynent y blew," y "gogwyddodd ei ben," ac y "rhoddodd i fyny yr ysbryd."

Mae Iawn wedi ei wneyd.—Heb hyn nid allasai Duw faddeu pechod; am hyny, mae y ffaith fod Duw yn maddeu yn brawf fod Iawn wedi ei gael. Tystiolaetha yr Ysgrythyrau hyn mewn amryw ffyrdd. Yr aberthau o dan y gyfraith oeddynt yn gysgod o bethau gwell i ddyfod. Dyoddefodd Iesu gospedigaeth ein heddwch ni. Yr hwn ni wnaeth bechod a wnaethpwyd yn bechod (neu yn bech-aberth) drosom ni. Mae ei waed yn puro y gydwibod, ac yn glanhau oddiwrth bob pechod. Do, fe fu farw dros ein pechodau ni yn ol yr Ysgrythyrau.

Yr oedd Iawn Crist yn gynwysedig yn benaf yn ei ddyoddefiadau, eto nid heb ei ufudd-dod; oni buasai fod ei ddyoddefiadau yn wirfoddol, ni buasant yn rhinweddol. Mae rhinwedd, gwerth a gwiwdeb i'w priodoli i'w ddyoddefiadau am ei fod yn Fab Duw. Oni buasai ei fod yn dyoddef yn wirfoddol yn ol ewyllys ei Dad, ni buasai yn aberth ac yn offrw m i Dduw o arogl peraid, nac yn tycio dim er dileu pechod. Hefyd, iaith yr Ysgrythyrau yw, fod Crist wedi "offrymu ei hun"—ei fod yn marw fel aberth, ac nid fel merthyr yn unig. Felly mai trwy ufudd-dod un y gwnaethpwyd llawer yn gyfiawn, yn gystal ag mai trwy dywalltiad ei waed y gwelir llawer wedi eu puro.

Er fod Crist wedi cael ei wneyd yn felldith drosom ni, nid yw yn ymddangos iddo yn *llythyrenol* ddyoddef y gosp hono oedd y pechadur yn ei haeddu. Nid oedd colynau cydwibod euog yn un rhan o'i ddyoddefiadau ef. Mwy priodol yw dyweyd, fod ei ddyoddefiadau yn gyfiawn foddlonrwydd ac anrhydedd i'r gyfraith, na

dyweyd iddo ddyoddef yn hollol yr hyn yr oedd y gyfraith yn ei ofyn gan y troseddwr. Er fod dyoddefiadau Crist mewn ystyr ddirprwyol, eto nid oeddynt yr un yn eu natur ag oedd y pechadur yn eu haeddu, nac yr un mewn graddau, na pharhad. Nid oeddynt yn ddyoddefiadau haeddianol, ond anrhwymiadol, a gwirfoddol; eto dyoddefodd “er ein mwyn,” ac “yn ein lle;” dyoddefodd fel na byddai y pechadur a gredai ynddo dan rwyman i ddyoddef byth.

Mae dyoddefiadau Crist yn amlygu sancteiddrwydd Duw, ei fod yn elyn i bechod, eto yn Dduw trugarog a graslawn, ac yn barod i faddeu. Dangosant fod holl reolau y ddeddf yn uniawn, ac o bwys yn ngolwg Duw; fod yn anmhosibl i'r euog ddianc rhag y gosp haeddianol yn ol dedfryd y gyfraith, ond trwy gyfryngdod yr Arglwydd Iesu yn unig—trwy yr Iawn bendigedig.

Mae angau Crist wedi boddloni cyfiawnder dwyfol, hyny yw, y cyfiawnder hwnw sydd yn dal perthynas â gweinyddiadau cyhoeddus a chyffredinol y Duwdod. Dengys hefyd awdurdod Duw yn nghynaliad anrhyddedd ei gyfraith. Yr oedd yn ddyledus i Dduw fel llywodraethwr cyfiawn amddiffyn iawnderau ei orsedd, a chadw coron cyfiawnder heb syflyd ar ei ben, a theyrnwialen uniondeb yn ddi-gryn yn ei law.

Pan y byddom yn son am gyfiawnder personol, sef rhoddi i bob un fel y byddo ei waith ef—cospi yr euog, a gwobrwyo yr ufudd, neu gyfiawnder rhwng gwr a gwr, nid yw yn ymddangos fod Iawn Crist wedi ateb i hwn. Mae yn amlwg yn nyoddefiadau ein Ceidwad mai y dieuog a ddyoddefodd ac a fu farw, a'r euog trwy hyny sydd yn cael ei arbed.

“Yr Oen dieuog yno'n marw,
Minau'r euog yn cael byw.”

Yn nhrefn gras, nid y beius sydd yn marw, ond yr hwn ni wnaeth gam, ac ni chaed twyll yn ei enau.

Mae yr Iawn anfeidrol hwn yn gosod allan i holl fodau deallawl y bydysawd fod sefyllfa dyn yn dra phechadurus a thruenus, er nad yw yn anfeddyginiaethol—fod arbediad yn gyrhaeddadwy trwy aberth y groes—a bod gwrthodwyr y drefn rasol a glwysaidd hon a'u damnedigaeth yn sicr, a'u cosp wedi mawr ychwanegu. Mae marwolaeth Iesu yn egluro i holl ddeiliaid llywodraeth foesol Duw burdeb ei gyfraith, mawr ddrwg pechod, a chydgoradiad perffeithderau Iôr yn achubiaeth dyn.

Llawer gwaith y gofynwyd a oedd pechodau dynion yn gyfrifedig ar Grist pan oedd yn dyoddef yn eu lle? Ymddygwyd tuag ato fel pe buasai yn bechadur pan y bu farw yn lle pechaduriaid. Ond os wrth hyn y deallir, fod eu pechodau hwy yn cael eu symud oddiarnynt hwy arno ef, i fod yn eiddo iddo ef, nes yr oedd Efe yn cyfreithlon haeddu cael ei ladd, neu ei fod yn gyfrifol yn ol gofyniadau uniondeb am danynt, nid oes sail dda i'r fath haeriad. Ond os na olygir dim mwy wrth gyfrifiad pechod arno na'i fod ef wedi dyoddef fel un yn sefyll yn lle y bechadur, nid oes genyf y gwrthwynebiad lleiaf i'r fath olygiad. Os mynir i ni ddeall wrth y gair cyfrifiad, trosglwyddiad o bechod, neu ddrwg moesol, ac o ganlyniad trosglwyddiad nodweddiad moesol, yn ol yr olwg hon yr oedd yn rhaid fod ein pechodau ni wedi myned yn bechodau i Grist, ac felly yr oedd efe yn marw am ei bechodau ei hun, neu bechodau wedi dyfod yn eiddo iddo ei hun, er ei fod yn Oen difeius a difrycheulyd. Hefyd, ar yr un tir mae ei gyfiawnder ef, neu ei weithredoedd moesol ef, yn dy-

fod yn gyfiawnder neu yn weithredoedd moesol i ni, ac felly yr ydym yn cael ein hystyried yn gyfiawn ar sail cyfiawnder o'r eiddom ein hunain. Os fel hynyna y mae pethau yn bod, nid yw iachawdwriaeth dyn mwyach o ras, neu nid yw gras yn ras mwyach. Y gwir yw, ni ddylid ystyried egwyddorion llywodraeth foesol Duw yn ol dull neu drefn masnach dynion, oblegid nid *nwyfau* yw pechodau; ac nid yw pechod a sanct-eiddrwydd yn newid dwylaw un amser, fel y mae yr echwynwr a'r dyledwr yn aml yn gwneyd.

Mae rhad ras mewn maddeuant pechod mewn perffaith gymod â chyfiawnder ar dir yr Iawn. Nid yw yr Iawn yn talu dyled y pechadur er ei ryddhau oddiwrth afaelion gofyniadau y gyfraith. Nid yw yn gosod Duw dan rwymanu i fadden pechodau neb. Mae darpariad trefn y cadw o ras, a'i dygiad oddiamgylch hefyd, ac y mae yr addewid i fadden i'r edifeiriol hefyd, a phob addewid arall o eiddo y Nef, wedi deilliaw o'r un ffynonell. Mae trefn yr Iawn, fel cyfrwng maddeuant, yn gwbl o ras, a maddenant pechod yn weithredol hefyd sydd o ras penarglwyddiaethol yn unig. Mae y gras hwn yn enaid y credadyn yn teyrnasu i fywyd tragywyddol. Gyda phriodoldeb y gellir dyweyd am dano fel egwyddor fywiol, yn mha galon bynag y mae, Cariad Duw yw ei wreiddyn, yr Iawn a osododd Duw yw ei sylfaen, Gair Duw yw ei reol, Ysbryd Duw yw ei gyfarwyddwr, gogoniant Duw yw ei ddyben, a delw Duw yw ei berffeithrwydd.

RHAGFARN CREFYDDOL.

Dywed Syr William Jones, wrth ddechreu traethawd (pan y cyferbynia dduwiau'r Indiaid a'r Ewropeaid paganaidd), y rhag-sylw hynaws canlynol:—"Yn ein hymofyniad am y gwirionedd, nid oes dim yn fwy o rwystr nag ysbryd cyfundraethol," fel y tystia ysgrifenydd Hindwaidd, "Pwy bynag a ymlyn wrth grug o dybiau, hwnw sydd wanaf ei resymau dros yr hyn a goledda."

Bernir yn gyffredin fod yr hwn a ddyrcha uwchlaw rhagfarnau y werinos yn meddu meddwl uchel o galon. Pe na olygid wrth hyn ddim mwy na gwrthodiad cyfeiliornadau, dylem goleddu y sylw er gwaethaf ein hymarferiadau blaenorol. Ond os disgwylir gan ymwadwyr rhagfarn i ni ymddiosg o bob math o ragfarnau, cyn y gallom wneyd ymofyniad teg am y gwir, a derbyniad o hono, yr ydym yn gostyngedig farnu eu bod yn saethu dros y nôd, trwy ofyn gan y natur ddynol yr hyn nad all, ac na ddylai wneyd.

Mae gan bob dyn ei ragfarnau; derbyn hwynt yn anwybodol ac yn ddiamgyffred iddo, oddiwrth y ffrydiau cyntaf a orlifant i'w ystyriaethau, a gadawant eu hargraff ar ei fywyd dilynol. Rhagfarn ydyw barn wedi ei ffurfio heb ymchwiliad am wirionedd. Dy-chymyg yw am iawnder pethau heb brawf o'u cywirdeb; o leiaf, cyn i'r deall erioed amgyffred rhesymau a'u hategant.

Gallwn alw y rhan fwyaf o olygiadau ac egwyddorion

pob dyn yn rhagfarnau. Derbyniodd hwynt oddiwrth ei rieni, ei famaeth, ei athrawon, a'i gymydogion; oddiwrth y sefyllfa a'r graddau y bodolai mewn cymdeithas; i.e., derbyniodd hwynt oddiwrth ddull neillduol llywodraeth a chrefydd ei wlad, darlleniad rhanog, ac oddiwrth y llawws achosion a nodweddant amrywiaeth bywyd, rhagredegwyr cymeriad a thynged pawb. Llawer o ragfarnau a adeiladwyd ar sylfeini da, er na chymerasom ni erioed y drafferth o gloddio i'r manau y gorweddant. Llywodraethir dynion gan mwyaf yn mhob gwlad gan eu rhagfarnau. Ni sylwant ac ni ymresymant drostynt eu hunain. Os digwydd i'w rhagfarnau fod yn gywir, yn gyffredin byddant yn ddinasyddion da a defnyddiol.

Yn awr, nid oes tuedd ynom i anesmwytho tawelwch meddyliau diddrwg a rhinweddol y fath bersonau, na thafu y rhwystr lleiaf ar ffordd eu llwyddiant. Gadawn iddynt fyw a marw dan achlesiad a dylanwad rhagfarn. Gadewch i ynysydd yr iâ hoffi ei eira rhewllyd, a'r Affricaniad boethder ei haul llosgedig.

Rhagfarn hyfryd yw hono a'n tuedda i ddewis ein gwlad enedigol o flaen pob gwlad arall. Oni b'ai hyn, byddai mwy na haner y bellen ddaiarol yn ddi-drigolion. Gan hyny, rhagfarn ddiniwed a defnyddiol yw. Hawdd fyddai ychwanegu engreiffitiau i'r un perwyl. Dedwydd fyddai y teulu dynol pe byddai eu holl ragfarnau mor ddiniwed; dedwydd ar destynau difrifol o dragywyddol bwys, pe b'ai eu rhagfarnau o du y gwirionedd. Ond ffaith ddiymwad yw, nid felly y mae. Deng mil o gyfundraethau anhebyg, ac anghyson, mewn gwlad ac eglwys, a ffynant yn y byd. Golygir y rhai hyn i gymeradwyaeth dynion, a phrofant, tu draw i ddadl, fod rhagfarn-

au y rhan amlaf, yn gyfeiliornus. Mewn un oes nis gellir chwynu y rhai hyn o feddyliau ond ychydig. Peth peryglus yw ymosod mewn modd noeth a chyhoeddus ar ragfarnau dynion. Yn gyffredin, effeithia y fath ymosodiad er eu cylymu yn gadarnach yn eu cyfeiliornadau; neu, os yn wahanol, gwylltir hwynt i sugndraethoedd didduwiaeth, nes y bydd y canlyniadau yn fwy athrist ac anobeithiol i wneyd ail ymosodiad. Dyma fel y mae o barth rhagfarnau crefyddol. Y meddyliau gwanaf ac amherffeithiaf am grefydd ydynt well na gwadiad o grefydd. Heb ofn Duw mewn rhyw fodd neu gilydd ar gydwybodau a chalonau dynion, mae cymdeithas ar ei therfyn, oblegid ni wna cyfreithiau dynol y tro hebddo.

Sylwn ar Ffrainc ar ol y chwildroad, pan ddarfu iddynt fathru Pabyddiaeth dan draed, yr hon yn hir a chwareuodd ei lhumanau traws-arglwyddaid dros y trigolion. Gelynyon cudd y gwirionedd a argraffasant ar eu meddyliau dwyll Eglwys Rhufain, nes y ffoisant yn lluoedd i dir anffyddiaeth. Pa ryfedd oedd eu gweled yn llamu i'r lle y daethant. Ni chawsant gynyg newid eu barnau er eu gwell. Llwyddodd Robert Dale Owen yn ei amcan gyda'r Ffrancod yn well na'r llwynog hwnw yr adroddir ei hanes yn un o chwedlau Æsop, yr hwn a gyngorai ei gyd-llwynogod i dori eu cynffonau. Os oedd y Ffrancod yn gweled crefydd ein Harglwydd ni yn anhardd, am eu bod mor gynffonog o draddodiadau y tadau, paham na buasant yn tori y traddodiadau ymaith â chylllell y gwirionedd, yn lle taro eu hymenydd allan er mwyn anffyddiaeth? Os ydym ni am dynu yr efrau ymaith, gochelwn ddiwreiddio y gwenith hefyd. Os amcanwn

ni ladd rhagfarn dynion, byddwn ddoeth, trwy gynyg rhyw beth gwell iddynt; i.e., rhoddwn iddynt oleuni am dywyllwch, doethineb yn lle ffolineb, cariad am gâs, onide gwell gadael rhagfarn heb ei haflonyddu; gad-awn iddi deyrnasu yn ei thawelwch cyntefig.

Ein hamcan yn y sylwadau blaenorol oedd egluro ein testyn mewn dull sathredig a chyffredinol. Beth bynag, nid ydym yn proffesu pleidïo rhagfarn yn mhellach nag y mae ein sefyllfa bresenol, gwaeldra ein natur, a lles cymdeithas yn anocheladwy yn ein harwain. Tebyg yr erys y werinos dan ei llywodraeth. Gadewch i ni, gan hyny, eu hesgusodi yn y ddarlith hon yn ddigerydd, a chyfeiriwn ein sylwadau at ddosbarth arall a gymerant arnynt fod yn gallach. Nis gallwn esgusodi dynion a broffesant eu bod yn ddysgawdwyr, a rhydd-ymofynwyr am y gwirionedd, eto a letyant braidd ar bob mater y sylwant arno olygiadau cul a rhanog, na ddaliant eu profi; gan eu bod ag amser a chyfleusderau i dreiddio, manylu, a gwahaniaethu y naill beth oddiwrth y llall, eu deall yn eu gwahanol berthynasau a'u cysylltiadau ar sylfeini wrth ba rai y profir hwynt, er gwneyd i eraill eu hadnabod. Onid gwaith dysgeidiaeth yw egluro pethau oeddynt yn dywyll, trwy daflu pelydr goleuni arnynt, a'u dwyn i wybodaeth sier? Os na wna hyn, pa ddefnydd yw? I ba beth y mae Duw wedi rhoddi synwyr yn ein penau, os nad i chwilio a phrofi pethau drosom ein hunain? Da yw fod cangenau dysg wedi eu sefydlu er ein cynorthwyo at ddeall y gwirionedd; eto rhaid chwilio pob cangen ag y byddom yn ymwneyd a hwy, a phrofi pethau wrth faen prawf y gwirionedd cyn y byddont o un budd i ni. Nid ydym yn meddwl y dylai dyn, i'r

dyben i ddyfod yn gall, a deall pethau, i roddi heibio ei holl ddrych-feddyliau blaenorol. Nid ydym am ei leihau ef yn hollol yn mhob ystyr, i sefyllfa plentyn, i'r dyben i'w wneyd yn ddyn. Mae hyn yn annichonadwy. Yr ydym yn gofyn rheswm dros yr hyn yr ydym yn ei ddyweyd neu ei wneyd. Nid fel y mae y plant yn dyweyd—gofynant i'w rhieni, neu i'w hathraw, apeliant atynt pan na chredir hwynt; neu, fel y pabydd yr hwn sydd yn credu yr un peth a'i fam o Rufain; ond yn hytrach yr ydym am gael rheswm parod am y gobaith sydd ynom; yr ydym yn gofyn fod ganddo ryw beth i brofi ei bwne, heblaw fod y D. D. yn dyweyd mai felly y mae pethau yn bod, neu fel hyn a'r fel y dywed llyfr y gyffes ffydd; yr ydym yn gofyn ganddo i fod yn agored i argyhoeddiad, i beidio ameu yn ngwyneb prawf, na chredu hebddo.

Os ceir dyn unwaith i ben y bryn hwn, bydd mewn man manteisiol i ganfod y gwirionedd a'i dderbyn. Gellir dyweyd am dano ei fod wedi ei ddiarfogi o'i ragfarn. Mae yn awr yn barod i redeg dros gyfundraethau ac opiniynau, pa rai unwaith nas gallasai eu haros, neu y rhai oedd yn gas gan ei galon am danynt. Nid ydyw enwau bellach yn ei ddychrynu. Pryna lyfrau enwadau eraill yn awr, yn gystal a llyfrau a gyfansoddwyd gan ei blaid ei hun, os crefyddwr fydd. Ac yn lle llyncu dim heb ei brofi, fel o'r blaen, rhaid iddo yn awr ei falu yn melin rheswm, a'i brofi wrth Air y Gwirionedd. Os digrefydd a fydd, ac yn ddyn rhesymol, daw cyn hir i werthfawrogi y maen prawf hwn o flaen pob llyfr arall, yn gymaint a bod y gwirionedd yn bur yma, fel y ffynon. Ceir y dyfroedd yn burach yn llygad y ffynon nag yn mhell oddiwrthi. Pa achos sydd genym i yfed

dyfroedd a redant ar hyd cwterydd a chamlasau llygredig dynol gyffesau, a thadol draddodiadau, pan y mae genym genad Duw i yfed y dyfroedd pur o'r Beibl; na dilyn goleuni canwyllau neb, pan y mae Haul y Cyf-iawnder wedi ei osod, er goleuo pob dyn sydd yn dyfod i'r byd.

Dichon y gofyn rhyw un, Paham na fyddai Cristion-ogion o'r un farn a'r un olwg? O leiaf, Paham na b'ai cariad a dyoddefgarwch yn eu rhwymo mewn undeb? Os cariad yw egwyddor fawr a hanfodol ein crefydd santaidd, oni ddylem ddisgwyl fod ei phleidwyr yn caru a phleidio eu gilydd. Onid allem ddisgwyl fod unoliaeth golygiadau yn fwy amlwg i'w gweled oddi-wrth y rhai a dynant eu tybiau o'r un Ffynonell Ddwyfol. Rhesymol, debygem, yw disgwyl pethau fel yma. Oblegid yn sicr, nid byth y dychymygasem yn flaenorol i'r ffaith, fod cymaint o opiniynau anghyd-unol yn cael eu derbyn gan y byd crefyddol, a bod y rhai hyn yn honi cywirdeb eu barnau o'r Beibl, pan y mae hwn yn oruchel, hael, a grasol yn ei natur a'i ddyben; nis gall fod yn rhoddi y cysgod lleiaf i'r fath dybiau. Rhyfedd fod y Llyfr, yr hwn y cyffesir ei fod mor eglur a chywir, mor llawn o anghysonderau. Rhyfedd fod yr Ysgrythyrau Santaidd, y gyfrol ysbryd-odedig, yr unig reol ddiwyrni i ddynion, i'w harwain trwy y byd pechadurus, llygredig, a thywyll hwn; yr unig ddatguddiad a roddodd ein Duw doeth a da i'w greaduriaid; rhyfedd, i.e., anamgyffredadwy ryfedd, fod gwaith y fath Fod, a roddwyd at y fath ddybenion en-wog a chymwynasgar, yn cael ei ddirdynu i ymddangos mor dêg a golygus, er amddiffyn yr amrywiedig, wrth-

un, niweidiol, a'r anghyson benderfyniadau, a briodolwyd iddo, neu yn hytrach a dynwyd o hono.

Nid yw y dadguddiad sydd o Dduw yn cynwys y fath grugiau o ystyron a briodolir iddo, onide yr ydym yn ei yspeilio o bob gwerth a sierwydd. Mae yn rhaid fod rhyw beth neillduol ddibetrus a goleu yn ei amcan goruchel. Os yw y Beibl, gan hyny, yn cynwys dadguddiad o'r ewyllys ddwyfol, fel y mae, yn ol addefiadau pob un o'r pleidiau anghytunus, o angenrheidrwydd y canlyn, rhaid fod ei brif nôd yn benderfynol ac amlwg, ac yn hollol uwchlaw cam-dyb i unrhyw feddwl hynaws. Ond pe barnem yr efengyl yn hollol wrth ysgrifau llauws o Gristionogion a duwinyddion yr amseroedd, penderfynem yn fuan ei bod yn gynwysedig o ryw hen gasgliadau dirgeledig, ffigwraidd a dychymygol, wedi eu bwriadu neu eu dygwyddol drefnu er rheibio a dyrysu y synwyr dynol, ac nas gellir rhoddi un deongliad rhesymol o honi.

Trwy'r cwbl, yr ydym yn sier mai goleuni yw yr efengyl, fel ei Hawdwr Bendigaid, ac nad oes ynddi ddim tywyllwch. Ynddi y cawn gyfangorff o foesau, a threfn fawr iachawdwriaeth. Er fod araithlithrwydd llygredig, ac annuwioledeb disynwyr yn bradychus ymosod am ei hoedl, er hyny nis metha orchymyn hybarchrwydd y bobloedd; dengys iddynt mai hi yw y trysor goreu mewn llestri pridd, a bod godidawgrwydd gallu Duw yn argraffedig arni hi.

Bellach, er mwyn cywreinrwydd, o leiaf, gallwn ofyn, O ba le y tarddodd y fath heidiau amrywiog o dybiau o barth yr efengyl? a pha fodd y maent yn cael eu dal gan y gonest a'r twyllodrus, y dysgedig a'r annysgedig, yn mhob gwlad lle y mae ei goleuni pelydrog hi yn

ymddisgleirio? Pa fodd y mae crefydd heddychol, haelfrydig a thangnefeddus Iesu wedi, ac yn cael ei gwaradwyddo gan gynenau a dadleuon, gan y rhai a rybuddir gan ein Harglwydd i fod mewn undeb a chariad, megys plant yr un teulu, a gweision yr un Arglwydd. Nid yw crefydd Crist yn ei natur, na'r gyfrolle y mae yn argraffedig, yn dadrys yr anhawsder hwn. Nid oes yno na sail nac anogaeth i'r fath anghariadlawn anghydfodiadau.

Y gwirionedd yw, y mae yr holl wahaniaethau a'r ymddadleuon cynhyrfiedig yn yr eglwys Gristionogol yn gyhuddedig ar ragfarn—ar y dull y mae dynion yn sefydlu eu cyfundraethau duwinyddawl—ymhoniadau i dybiau anmherffaith yn fwy na'r gwirionedd pur. Pa nifer sydd wedi, ac yn bod yn ein byd ni o wallgofiaid selog, penffoliaid gwylltiog, hunanolwyr ystyfnig. Y rhai hyn a ergydiant yn egniol, a cholffarnant bob peth na fyddo yn unol a'u mympwy hwy. Os ymddadleuoch a'r tylwyth hyn, cyfrifant reswm fel gwellt, a'r Ysgrythyrau egluraf fel pren pwdr. Er nad ymostyngant i farnau eraill, barnant y dylai eraill ymostwng i'r eiddynt hwy. Dywed y Ffrancwr, “Yr hwn na dderbyn ddysg gan neb ond ei hun, bydd yn sier o gael ffol i fod yn athraw iddo.” “Credais a gredaf, ydwyf a fyddaf.”

Rhyw gymysgedd o anghysonderau dynol ymglymedig wrth y Dwyfol Ddadguddiad a genedlodd yr ysbryd erledigaethus a halogodd yr eglwys am oesau. Braidd yr ymddangosodd yr efengyl yn ein byd cyn iddi gael ei llygru gan ddyfeisiau dynol. Yn mhlith yr Iuddewon cafodd ei difwyno â seremoniau—y ddeddf Foese-naidd a ddirdynwyd i sefydliadau traddodiadol,

ac ystyfnig ymlynent wrthynt. Ac nid oddiwrth y rhai hyn yn unig y cafodd Cristionogrwydd niwed. Yr oedd gwahanol sectau yn mhlith yr Iuddewon, megys yr Herodianiaid, y Phariseaid, y Saduceaid, a'r Esseniaid. Y rhai hyn a lusgent eu traddodiadau gyda hwy, nes y trowyd yr efengyl, yr hon sydd gyfangorff gwaëedig o'r cwr uchaf trwyddi oll, i debygu i siaced Joseph, yn frith o draddodiadau a gwaed y merthyron.

Hefyd, yn fuan, y Groegiaid a'r Rhufeiniaid a ymdrechasant gysylltu eu philosophi Dalilaidd â'r efengyl. Ni fethodd dysgyblion Pythagoras, a Zeno, Epicurus, Plato, ac Aristotle, ganfod rhyw debygolrwydd rhwng eu gosodiadau hwy â'r eiddo y Messiah; a phryd nad oedd dim o hyny yn bod, mympwy a balchder a genedlent y nifer a atebent eu dybenion. Yr oeddynt wedi hir ymarfer rhoddi ymostyngiad ffyddiog i eiriau eu hathrawon, barnau y rhai a barchent fel gwirionedd anghyfnewidiol a thragywyddol. Gan hyny, amcanent blygu a nyddu yr efengyl er ateb eu hopiniynau blaenorol, yn lle profi y cyfryw opiniynau wrth oleu Dadguddiad ei hun. Ac yn mhob gwlad lle y pregethid yr efengyl, blodena i cyfundraethoedd o dybiau wedi eu dwfn wreiddio yn meddyliau pob dosbarth o ddynion. Yr oedd y rhai hyn gan yr efengyl i'w darostwng, a llwyddodd tu hwnt i ddynol ddisgwyliad, ac yn wir, i raddau nad allasai moddion dynol ei effeithio. Banerau y groes a gyhwanwyd trwy yr holl fyd adnabyddus, a miloedd a blygasant i'w thystiolaethau nefolaidd. Eto llawer o'r rhai mwyaf dysgedig nid ufuddhaent ond mewn rhan; ffurfiasant gymysgedd o ddaliadau o wirionedd a chyfeiliornad, nes mewn

y chydig amser y gorchuddiwyd y gwirionedd gan ddygn dywyllwch Pabyddiaeth.

O'r amser hwn hyd y Diwygiad, teyrnasodd rhagfarn heb fawr aflonyddwch, a dynol awdurdodau a thraddodiadau a lithrasant ar eu goriwaered gyda llygredd yr amseroedd, nes y llanwyd y byd o ysgelerderau—y daliwyd eneidiau filoedd yn maglau y diafol, ac y brasawyd uffern trwy ei beunyddiol fwydo.

Dywedodd un duwinydd, “A ydyw dy galon yn un-iawn gyda Duw? Os ydyw, estyn i mi dy law. Nid wyf yn gofyn a ydwyf o'r un farn a mi. Nid yw yn hanfodol, ddim pellach na'n bod yn credu o'r galon gyfodi Iesu Grist o feirw, a chyffesu a'n genau i iachawdwriaeth. Nid tebyg ychwaith y byddaf finau o'r un farn a thithau yn mhob peth—nis gallaf. Os nad allwn gyduno, gad i ni gyduno i fethu cyduno—rho dy law—paid ag edrych yn wgus.”

Locke a ddywedodd, “Yr ydwyf yn darllen Gair Duw yn ddiuedd er deall ei feddwl, gyda bwriad i'w fabwysiadu i fod yn feddwl i mi yn olynol.” A'r Parch. Robert Hall a ddywed, “Nid oes gan un dyn, na neb dynion hawl i osod un rheol anhebgor yn amod cymundeb, nad yw y Testament Newydd wedi ei osod yn amod iachawdwriaeth.”

Ond er mor rhesymol y sylw-nodau uchod, lluwaws a'u diystyrant trwy eu holl fywyd, trwy ergydio ymddygiadau surllyd, enllibaidd, goganus ac anghariadlawn at eu boneddigeiddiach, duwiolach, a doethach. Trowch ddalenau hanesyddiaeth, yno y gwelwch fod eu *Hodidum Theologicum* wedi myned yn ddiareb a gwarthrudd sefydlog. Gellid meddwl fod eu rhagfarnau yn anorchfygol, a'u casineb yn ddiddarfod; o leiaf, nis

gallwn ni yn bresenol ganfod eu diwedd. Cadwodd yr ymrafaelion chwerwon a fuont rhwng Luther a Calvin hwy ill dau mor bell oddiwrth eu gilydd mewn teimlad a chalon ag oeddynt oddiwrth y Pab o Rufain. Y Calfiniaid a'r Arminiaid ydynt yn mhellach oddiwrth eu gilydd yn nghylch y "pum' pwnc" wedi brwydro rai canoedd o flynyddoedd. Rhyfelgyrch grymus sydd yn parhau rhwng yr Esgobaethwyr a'r Henaduriaid o barth llywodraeth eglwysig, a rhwng y ddwy blaid a'r Annibynwyr. Ai diffyg synwyr, ynte bod y ddadl sydd rhyngddynt yn anchwiliadwy, yw yr achos na b'ai bellach wedi ei phenderfynu? Onid y gwir yw, mai *rhagfarn* sydd hyd yma yn cario'r maes? Dal-iwch sylw ar yr anghydfodau blinion rhwng uchel ac isel Galfiniaid, a'r cyfundraethau rhwyg-dyllog a bleidir yn ein hoes gan bob plaid o Gristionogion; onid yw rhagfarnau America yn amlach na'i choedydd, yn fwy eribog na'i mynyddoedd, ac yn lletach na'i hafonydd? Prydain Fawr hefyd sydd fel crochan yn berwi gan ei ffiamau enynawg. Pa bryd y derfydd y poeth ddadleuon am ddull a deiliaid bedydd? am natur ac hel-aethrwydd Iawn Crist? am ewyllys rydd? ac am briodol waith a swydd yr Ysbryd Glan yn nhroedigaeth pechadur? Yn wir, y mae yr holl fyd Cristionogol yn profi yr un gosodiad, gan roddi gocheliad i bob perchen synwyr i ymddiried ac ymorphwys ar ddeall ac awdurdodau dynol, ac anogaeth i ymddiried mwy yn ni-gyfeiliorn Air Duw, yr hwn sydd abl i'n gwneuthur yn ddoeth i iachawdwriaeth.

Dywedodd un myfyriwr dwys a threiddgar ryw dro, "Hawddach yw arwain can' mil o wyr i frwydr na gorchfygu un *rhagfarn*." Mae mwy o ddrwg wedi ei wneyd

i achos ein Harglwydd yn y byd gan ben-boethwyr culfeddwl nag a allasai anffyddwyr wneyd iddo byth. Condemnia yr Ysgrythyrau mewn iaith rymus yr holl ddichellion cyfrwysgar a ddefnyddir gan y fath ddallbleidwyr hocedus. Gwelir cariad mor amlwg a'r haul ganol dydd ar bob tu dalen o'r Gyfrol fendigaid. Yma ein cyngorir i "ochelyd cwestiynau ffol, ac achau, a chynhenau, ac ymrysonau yn nghylch y ddeddf, canys anfuddiol ydynt ac ofer. Ond chwantau ieuenctyd, ffô oddiwrthynt, a dilyn gyfiawnder, ffydd, cariad, tangnefedd, gyda'r rhai sydd yn galw ar yr Arglwydd o galon bur. Eithr gochel ynfyd ac annysgedig gwestiynau, gan wybod eu bod yn magu ymrysonau. Ac ni ddylai gwas yr Arglwydd ymryson, ond bod yn dirion wrth bawb, yn athrawus, yn ddyoddefgar, mewn addfwynder yn dysgu y rhai gwrthwynebus, i edrych a roddo Duw iddynt hwy ryw amser edifeirwch i gydna-bod y gwirionedd. Od oes neb yn dysgu yn amgenach, ac heb gytuno ag iachus eiriau ein Harglwydd Iesu Grist, ac a'r athrawiaeth sydd yn ol duwioldeb, chwyddo y mae, heb wybod dim, eithr anmhwylo yn nghylch geiriau, o'r rhai y mae cenfigen, ymryson, cabl-eddau, drwg-dybiau yn dyfod; cyndyn ddadleu dynion llygredig eu meddwl, heb fod y gwirionedd ganddynt; yn tybied mai elw yw duwioldeb; cilia oddiwrth y cyfryw."

Rhydd gyngor yr apostol yw, "Profwch bob peth, a deliwech yr hyn sydd dda." Anadla y cyngor hwn iawnder a chymwysder dyn i farnu drosto ei hun, gwahaniaethu rhwng y da a'r drwg, a glynau yn ddiysgog wrth y da. Nid yw yn cynwys yr ysbryd cul, crebachlyd, a phigog, yr hwn a wna i bob dyn tyner ei

galon i'w gasâu a chilio oddiwrtho ar hyd y dydd, a chloi ei ddrysau rhagddo yn y nos. Mae llaweroedd wedi gwrthod yr efengyl, yn ddiddadl, a myned ar gyfrgoll, o herwydd fod ei phroffeswyr yn eu bradychu â sen ac erledigaeth. Maent yn syllu ar fywyd ac ymarweddiad y rhai a enwir yn Gristionogion, ac wrth ganfod ysbryd llywodraethu, bygwth, a phleidgarwch mor uchel eu penau yn eu plith, yn lle gostyngedd-rwydd, hynawsedd, ac haelusrwydd, nid ydynt yn gofalu nac yn meddwl fawr am dani.

Mae yn wir nad yw dyn yn gyfrifol i un llys am gywirdeb a phurdeb ei addoliad, ond i Chwiliwr y calonau yn unig. "Alltudio, (medd Jortin) carcharu, yspeilio, newynu, crogi, a llosgi dynion am eu crefydd, nid efengyl Crist yw, ond efengyl y diafol. Lle y mae erledigaeth yn dechreu, mae Cristionogaeth yn dybenu." Ni ddefnyddiodd Crist erioed ddim tebyg i drais neu orthrech, oddigerth un waith, a hyny oedd, gyru dynion drwg allan o'r deml; ac nid trais oedd hyny mewn gwirionedd, ond amlygiad o'i awdurdod fel "Mab ar ei dy ei hun."

Gan mai oddiwrth ragfarn y mae erledigaeth yn wastad yn deilliaw, mewn rhyw ddull neu gilydd, nid anfuddiol fyddai i ni wybod yn mha beth y mae yn gynwysedig. Yn yr oes oleu hon, addefir y dylai dynion gael llonydd i addoli Duw yn ol tystiolaeth eu cydwybodau; na ddylai un gyfraith gael ei gosod er peryglu rhyddid, bywyd, na meddianau neb, o herwydd ei greddo a'i broffes grefyddol. Ond a ellir colledu dynion mewn dim ond eu rhyddid, eu bywyd, a'u meddianau personol? Onid erledigaeth yw cellwair â theimladau dynion, cecru yn erbyn, condemnio a

goganu eu hegwyddorion, a'r ymarferiadau a ystyriant y mwyaf anwylaidd? Ai nid erledigaeth yw cyhoeddi enwad ymneillduedig, neu bersonau o'n henwad ein hunain, (pan na allom gydfyned a'u "Shiboleth" hwy) yn wallgofiaid brwdfrydig, ysgeler gyfeiliornwyr, a bwriadol gyfrwysgall ragrithwyr? i.e., yn wirfoddol, ddigywilydd lygrwyr athrawiaeth yr efengyl, ac yn gydffurfwyr a thraddodiadau a gwyddorion llygredig y byd; i.e., yn fleiddiaid rheibus mewn crwyn defaid? Gofynaf eto, ai nid erledigaeth yw gosod dynion yn wrthddrychau gwawd a dirmyg, yn llygrwyr moesau y bobloedd, gan eu hysgoi o bob cyfeillach ond yr eidd-ynt eu hunain? mewn gair, i glwyfo eu nodweddiadau yn y manau tyneraf, difa eu cysur mor bell ag y gellir yn y byd hwn, a'u trosi i golledigaeth yn y byd a ddaw. Os nad erledigaeth yw hyn, nid oes ystyr priodol i'r gair, nac esboniad cywir iddo.

Rhag-rybuddiodd yr apostol y Cristionogion cyn-tesig, fod yn rhaid dyfod heresiau yn yr eglwys, fel y gwnelid y rhai cymeradwy yn eglur; ond nid yw y fflangellwyr dideimlad hyn yn ystyried fod erledigaeth yn waeth na'r cyfeiliornad duaf, gan ei fod ar un waith yn wadiad o wirionedd a chariad.

Cofiw'n eiriau ein Harglwydd, a gwnawn hwynt:—"Cerwch eich gelynyon, bendithiwech y rhai a'ch mell-dithiant, gwnewch dda i'r sawl a'ch casânt, a gweddiwech dros y rhai a wnel niwed i chwi, ac a'ch erlidiant;" a chyngor yr apostol, "Na orchfyger di gan ddrygioni, eithr gorchfyga di ddrygioni trwy ddaioni."

Hwyrach mai nid anfuddiol fyddai rhoddi rhai engreiffitiau o'r anhawsder y mae dynion ynddo i ddyfod yn rhydd o rwyd rhagfarn, a'r rhwymau sydd

arnom i fod yn dirion tuag atynt yn y fath amgylehiad. Medd Luther, pan yn dyweyd ei deimladau o barth y ddadl oedd rhyngddo ag Eckius, "Wrth sylu ar fy sefyllfa fy hun, yr wyf yn cael engraifft hynod mor anhawdd yw i ddyn ymddadrus o'i hen dybiau cyfeiliornus. 'Ymarferiad sydd ail natur.' Os na orchfygir hi, buan y daw yn angenrhaid. Er fy niwydrwydd cyhoedd a dirgel, dros saith mlynedd, nes y dysgais agos bob gair o fy mhregethau ar gof, nid oeddwn ond megys ar drothwy y ffydd sydd yn Nghrist yn y diwedd. Nid oeddwn ond newydd ddyfod i wybod mai trwy ffydd y cyfiawnheir pechadur ger bron Duw, ac nid trwy weithredoedd y ddeddf. Yr oeddwn yn gweled ac yn haeru nas gallasai y Pab fod yn ben ar Eglwys Crist trwy un iawnder dwyfol; ar ol y cwbl, maen tramgwydd i mi, dros hir amser, oedd galw yr holl gyfundraeth Babaid yn gynllun satanaidd. Trwy esiamp eraill, a fy ymarferiadau fy hun, yr oeddwn yn wageddus iawn ac ansefydlog. Gallaf yn awr yn rhwydd gydymdeimlo a'r cul Babyddion, yn neillduol os na byddant yn gyfarwydd iawn mewn hanesyddiaeth eglwysig." Eto syrthiodd y Diwygiwr diflin, goleu, ac ymofyngar hwn, yn fyr iawn o gyraedd buddugoliaeth ar gyfeiliornadau yr oes yr ydoedd yn byw ynddi. Er ei fod yn gwadu a gwrthwynebu yr athrawiaeth o draws-sylweddiad, amddiffynai a'i holl egni yr hyn a alwai yn gyd-sylweddiad. Nid aml y gwelir y gwirionedd yn dyfod i'r golwg ar unwaith yn ei holl ranau priodol. Aml y cenhedla argyhoeddiad grymus am bethau bychain fwy o ymrysonau yn mysg dynion nag am bethau o'r pwys mwyaf.

Bu Scott yn cydymu yn rhyfedd â'i ragfarn yn ei

ymofyniadau am y gwirionedd. Am rai amserau byddai yn hynod aflwyddianus; gorchuddid ei feddwl gan gymylau duon, rhwystrid ei gynydd gan fynyddoedd cribog, ac amheuan parhaus; o'r diwedd ymollyngai ei ragfarnau radd ar ol gradd, fodfedd ar ol modfedd, ac agorodd drws ei ddeall mor eang nes ydoedd yn sicr ei fod yn adnabod pethau wrth oleu'r dydd. Nid wyf yn gwybod i mi glywed gan, na gweled yn ngwaith neb, ei fod yn bleidgar i ragfarn, er fod hyn yn nes i'r rhan amlaf o drigolion y byd nag yw eu crysau i'w crwyn. Y mae fel cysgod yn dilyn y goreu, ac nid gwiw i neb wadu yn hollol eu perthynas ag ef. Brith yw y puraf o honom, nid ydym yn gweled ond mewn rhan, nac yn ymddwyn ond mewn rhan, wrth yr hyn a ddylem. Mae lluwys yn twyllo eu hunain ar y mater hwn; pan yn proffesu haelfrydedd a rhinwedd, y maent eto yn gaethion yn nghadwynau rhagfarn.

Dynion hunanol, yn honi hawl i farnu dros eraill, gan osod deddfau unfurfiol, trwy eu rhagfarn a'u culni, eu melldith a'u cythreuligrwydd, a fuont offerynol i enyn y flamau mwyaf erledigaethus a fu yn ein byd erioed. Nis goddef terfynau fy ysgrif i mi ond braidd gyffwrdd a "Bwrdd y Cyngor," "yr Uchel Lys Eglwysig," a'r "Star Chamber," tri pheiriant caethder Lloegr, (gwaeth na'r Chwil-Lys Hysbaenaidd) a lywodraethwyd gan yr adyn LAUD, i'r hwn y cynygiai y Pab o Rufain gwcwll pen graddwr am ei ffyddlondeb drosto. Yn amser y treisiwr hwn y gwaeddid gan drigolion Prydain, "Ymaith a ni o gaethder a thywyllwch yr Aipht, y mae goleuni a rhyddid yn Gosen." Dyma y pryd y daeth miloedd o'r Anghydffurfwyr i Loegr Newydd. Nid llai na dwy-fil-ar-hugain a laniasant ar graig

Plymouth, heblaw miloedd o bryd i bryd, cynt ac wedi hyn, a ddaethant dros fôr y Werydd o wlad y gor-thrwm, i ba rai, yn llaw Duw, yr ydym yn ddyledus am y rhyddid yr ydym yn ei fwynhau yn bresenol. Nid yw rhyddid crefyddol mor gyflawn yn Lloegr a Chymru eto ag y dymunem. Gwir fod Dafydd Jones wedi marw, ond mor wir a hyny, ni chlywsom nad yw Ficar Llanelli yn fyw. Mae rhagfarn, culni, ac erled-igaeth yn fyw yno hefyd, ac yma ar yr un pryd. Mae dwrn rhagfarn yn bwysig, ei ddanedd yn llymion, a'i ewinedd yn hirion; a thra y byddont felly, ni phaid a dyrnu yn ddirugaredd, cnoi yn giaidd, ac ysgrabinio yn ffyrnig. O na wnai glafychu bellach, a marw yn fuan. Gwn yr hoffai Iorwerth, Eos Glan Twrch, a Gwilym Fardd, anrhegu Golygyddion y Cenhadwr a'r Cyfaill â'i Farwnadau, a charwn inau, a chanoedd eraill eu darllen, a'u canu hefyd, nid mewn dagrau, ond mewn gorfoledd.

Ond Ow! tebyg yr â yr oes hon heibio cyn y derfydd yr ysbryd cul, rhagfarnllyd sydd yn mysg crefyddwyr o bob enw. Ni cheir ond ychydig a gydweithredant mewn daioni, er fod llaweroedd yn dilyn y llawws i wneuthur drwg. Gwelais lawer o Gymry ag oeddynt yn proffesu crefydd yn yr Hen Wlad, wedi dyfod i Gaerefrog Newydd, nis gallent ymuno âg un eglwys yn y ddinas; yr oedd ganddynt rywbeth yn erbyn pawb; ond ymunent yn eithaf yn y tafarndai, a llawer un hefyd a welid yn yr anniweirdai.

Ymddygir at genhadon Crist yn dra thebyg fel y gwnaed at eu Harglwydd. Nid yw prophwyd yn gym-eradwy ond anaml yn mhlith ei genedl ei hun, ac yn ei dy ei hun. Pan oedd ein Harglwydd yn pregethu

yn ngwlad Judea, ac yn myned oddiamgylch gan wneuthur daioni, bloeddiai rhagfarn allan, "A ddichon dim da ddyfod o Nazareth." Medd penboethni, "Croeshoelier ef, croeshoelier ef." Gofynai tegweh, "Ond pa ddrwg a wnaeth efe?" eto ei groeshoelio ef a wnaed. Ac O! y lluaws sydd eto yn ei groeshoelio ef yn ei achos, ac yn ceisio llyfetheirio rhwydd-rediad ei deyrnas weledig ar y ddaiar.

Meithrinwn dymer rydd yn ein cylch crefyddol. Os gwnawn hyn, nid oes perygl na lwydda Cristionogaeth yn ein plith; oblegid dyma y tir y mae cariad brawdol yn tyfu, yr awyr y mae gwir grefydd yn anadlu, y llwybr y mae ein Duw yn ei hoffi, ac a gymeradwyir i holl ganlynwyr Iesu.

Medd un duwinydd medrus, "Gadawn i'r wenynen fechan amddidyn ei hychydig fêl â'i cholyn bychan; hwyrach fod ei bywyd bach yn ymddibynu am ychydig bach ar ei hychydig ymborth. Ie, rhoddwn lonydd i'r tarw gwrdd i droi ei ben, ac ysgwyd ei gorn a byglu ei elyn, yr hwn sydd yn ymofyn ei gig i'w fwyta, ei groen i'w wisgo, a byw ar ei angau. Druan tlawd, mae ei fywyd mewn perygl. Yr wyf fi yn maddeu iddo ei holl ruadau a'i chwerwder. Ond crefydd Crist, a ydyw hono mewn perygl? Pa ymgais ddynol a all gywiro yr hyn sydd dwyllodrus, a gosod yn wrthyn yr hyn sydd hoffaidd a dymunol?" Nid yw Cristionogrwydd mewn perygl, am hyny 'rhydd i'w phroffeswyr fywyd ac anadl, a phob peth oll, ond awdurdod a grym i niweidio eu gilydd. Y culdyn a crys gartref—ymlusgyn yw a ymlusgodd i fodolaeth, ac yno y llecha yn ei loches yn parhau i ymlusgo. Ond y Cristion hael-frydig a â allan o'i blaidd ei hun; ymgyfrinacha ag

eraill, ac enilla fudd oddiwrth bawb. Diareb Bersiaidd yw, "Llaw hael sydd well na braich gref." Cynhelir urddasrwydd Cristionogol yn well trwy weithredoedd haelionus na thrwy gywreinrwydd ymresymiadol; ond pan y bydd y ddau hyn yn cyduno—pan fyddo synwyr dyn yn alluog i osod allan ac amddiffyn ei egwyddorion crefyddol, a phan fyddo ei galon mor hael ag yw ansawdd ddiwyrawl ei egwyddorion, perchenoga nerth a harddwch i raddau godidog.

Nid ydym yn gwrthwynebu cyffesau ffydd fel amlygiad amlwg o'n barnau crefyddol, ond pan y defnyddir hwynt yn glorianau i bwysu egwyddorion—yn feini prawf credoau crefyddol, ac yn rhwymynau cymdeithas, yr ydym yn llwyr ymwrthod â hwy. Hefyd, barnu yr ydym fod gan bob duwinydd gyflawn hawl i amlygu ei olygiadau duwinyddol i'r graddau y byddo ei amgylchiadau yn caniatáu iddo, eto nis gall golygiadau un dyn dan haul fod yn uniawn reol ddiwydni i ddynion, gan mai y Beibl yn unig sydd felly, ac mai gwneyd dirfawr gam a'u heneidiau anfarwol y mae pawb a'u cymerant felly. Yr wyf yn hollol wybodus fod swm y traethawd hwn yn wrthwynebol i unol lais llawws o grefyddwyr, oblegid ystyrir yr hwn a ymlyno wrth gyfres o dybiau o'i ieuenctyd yn berchenog ar sefydlogrwydd gwreiddiol—yn feddianol ar gyneddfau rhyfeddol, ac yn gynllun gwroldeb moesol. Ond pan yr ystyrion nad yw y goreu o reolau dynol ond gwael mewn cyferbyniad i'r Dwyfol Air, a'u bod wedi deilliaw oddiar amgyffrediaidau annherffaith a llygredig, nis gallwn lai na barnu fod yr hwn a ymlyno wrthynt yn ddifffygol o uniondeb pen, yn faethrinwr cyfeiliornadau, ac yn agored i gael ei ysu gan bryfed lluosog rhagfarn.

Hurtyn yw, wedi cysylltu ei hun wrth ewyllys eraill, ac a ddaeth i'w faintioli ar unwaith. Mae yn gwybod yr oll sydd yn ei erthyglau; nis gall ychwanegu dim atynt, ac nis beiddia dynu dim oddiwrthynt. Nis gwyr ddim am raddau mewn gwybodaeth—y mae uwchlaw tir amheuaeth; nid yw ddim callach yr awr cyn ei farw na'r ail fynyd y tanysgrifiodd ei enw wrth ei gyffes.

Dichon y gofyna rhyw un, Pa fodd y mae ymofyn am y gwir, gan fod pob plaid yn haeru mai gyda hwy y mae ef? Atebaf, nid dan lywodraeth tymer—nid oes gan hon ddim i'w wneyd yn y mater hwn; yn hytrach, dylai pwyll, arafwch, a llarieidd-dra, fod ar orsedd yr enaid. Dylem edrych, fel y dywedir, y ddau du i'r ddalen, a barnu y ddwy ochr. Nid fel y barnwr hwnw, yr hwn pan y daeth dwy blaid ato i benderfynu y ddadl oedd rhyngddynt, a ddywedai, “Yn awr, fon-eddigion, gadewch i mi glywed un ochr i'r ddadl, a dim ond un; oblegid os clywaf y ddwy ochr, nis gallaf farnu heb betrusder; ond wrth glywed un ochr yn unig, barnaf yn eithaf; ond nid wyf yn caru eistedd yma wedi fy nyrysu genych chwi na neb arall.” Blin yw adrodd, llawer a wnant eu meddyliau i fyny, mewn pethau crefyddol, wrth glywed ond un ochr i'r ddadl yn unig. Y mae naw-deg-naw o bob cant yn glynu wrth yr ochr yr addysgwyd hwynt. Nid ydynt, fel y Bereaid gynt, yn chwilio beunydd yr Ysgrythyrau a ydyw y pethau hyn felly.

Rhaid cyfaddef mai niweidiol yw egwyddori meddyliau yr ieuenctyd mewn pleidgarwch rhagfarnllyd; neu, rhaid addef fod credoau y Papistiaid a'r Protestaniaid, y Sosiniaid a'r Athanasiaid, yn gydradd mewn daioni

a gwirionedd. Wrth yr un rheol dylem esgusodi yr Iuddew, y Mahomed, a'r Pagan; oblegid y mae y rhai hyn hefyd yn credu fel yr addysgwyd hwynt. Nid galluadwy yw dirnad y nifer sydd yn bloeddio, Eiddo fi yw Paul, ac eiddo finau yw Apolos, &c. Pa beth sydd yn enw Calvin, Arminius, Wesley, Hopkins, na neb ond Crist, yn werth i ymlynu wrthynt. "At y Gair ac at y dystiolaeth." "Chwiliwch yr Ysgrythyr-
au," os "ynddynt hwy yr ydych yn meddwl cael bywyd tragywyddol." "Yr Ysgrythyr nis gellir ei thori." "Dyma'r ffordd, rhodiwch ynddi." "Ei ffyrdd hi sydd ffyrdd hyfrydwch, a'i holl lwybrau hi ydynt heddwch."

Dylai synwyr naturiol ein dysgu mai ein dyledswydd yw cofleidio y gwir, pa le bynag y caffom afael arno; er na fydd ein hymchwiliadau yn eu pen draw, fe allai, ddim yn gwbl yr un a'r enwogion sydd wedi ein rhagflaenu—diau fod llawer o wirionedd yn gynwysedig yn ngwaith y rhan amlaf o honynt. Lloffwn ef ar ei faesydd ei hun, ac ymborthwn yn ddiffino arno.

Nid wyf yn cyhuddo fy nghenedl yn fwy nag eraill o ragfarn, er y gwn fwy am danynt hwy nag am un genedl arall. Gadewais heibio amryw bethau a allaswn eu nodi, er profi y pwnc hwn; ond gan fod amryw ffeithiau yn anelu at bersonau neillduol, ac y buasai nodi y cyfryw bethau yn fwy tebyg o gyffroi teimladau nag o ddaioni, gadewais hwynt allan. Gwell genyf gadw ar yr ochr dyneraf nag ar y llall, oblegid y mae teimladau gan bawb, er fod llawer yn dra amddifaid o farn ddiuedd a diragfarn. Er mwyn tangnefedd a heddwch, ni chyffyrddais ag un amgylchiad er niweidio cysur un crefyddwr gwan na chryf. Fy nyben yw i fod o les,

er meithrin gwybodaeth fuddiol, er cynydd ysbryd Cristionogol, a phurdeb cymdeithasol.

Anwyl ddarllenwyr, os byth y buddugoliaethwn ar ragfarn, rhaid i ni arferyd addfwynder mawr at ein gwrthwynebwyr, gwranddo eu rhesyman yn amyneddgar, darllen eu hysgrifau yn bwylllog, llefaru yn barchus am danynt, mor belled ag y byddo uniondeb yn caniatáu—gwylio am gyfleusderau addas i'w hargyhoeddi o'u beiau mewn modd tawel, gan ddwys ystyried ein ffaeledau ein hunain. Ar yr un pryd, nac arswydwn enllibau neb, pwy bynag; cymerwn ddynion fel y maent, am nas cawn hwynt fel y dylent fod; ac yn yr aflwyddiant a gyfarfyddwn i'n hymdrechion diflino, trown ein golwg at Dduw, a diolchwn yn barchus iddo ei fod ef yn gallu dyoddef rhai cyndyn, gan gyfranu ei roddion iddynt, pan y byddom ni yn methu gwneyd dim â hwy. Ystyriwn wrth farnu eraill o ragfarn, na byddom ar yr un pryd yn ein condemnio ein hunain. "Mewn llawer o bethau yr ydym ni bawb yn llithro." Nac amcanwn dynu y brychau o lygaid eraill, nes llwyddo i gael y trawstiau o'n llygaid ein hunain. Na chaffed neb le cyfreithlon i ddyweyd am danom ein bod yn dyhidlo gwybedyn, ac yn llyncu camel. Pan yn barnu, barnwn farn gyfiawn, wrth reol y Gair Dwyfol; a'r sawl a rodiant yn ol y rheol hon, tangnefedd a thrugaredd arnynt, ac iddynt hefyd.

Gochelwn chwyddiaith ganmoliaethus; eithafoedd mewn unrhyw beth a genedla ei gyferbynydd. Clywais rai yn dywedyd, "Dyma ddernyn gwerth ei ddarllen." "Dyna bregethwr gwerth ei wrando," heb un rheswm dros hynny ond eu bod yn taro eu harchwaeth hwy, neu gyda bwriad o ddiystyru eraill. Rhoddaf un

engraifft o hyn mewn hanesyn bychan. Yn fy ardal enedigol yr oedd dau dyddynwr crefyddol. Nid oedd y ddau hyn yn perthyn i'r un enwad, eto carent a pharchent eu gilydd. Arferai y ddau dderbyn pregethwyr i'w tai. Digwyddodd fod cyhoeddiad dau wr dieithr, un gyda phob un o'r penau teuluoedd a nodwyd, ar yr un amser. Gan eu bod yn y ddau dy nesaf at eu gilydd, penderfynodd y penau teuluoedd i gael y ddwy odfa yn un, yr hyn a ryngodd fodd y dieithriaid a'r ardalwyr yn fawr. Wedi i'r dyrfa ymgasglu, dechreuwyd yr odfa, a chwblhawyd y rhanau arweinyddol o'r gwaith. Yn mhlith y gwrandawyr yr oedd hen grefyddwr o'r enw Evan (yr hwn er ys deunaw mlynedd bellach sydd wedi myned i dy ei hir gartref.) Cadwai hwn, rai amserau, lawer o swn yn y cyrddau. Dechreuai Evan sisial wrth y rhai oedd nesaf ato, "Pa un o'r ddau bregethwr sydd yn perthyn i *ni*?" Dywedodd rhyw un anwybodus o'r peth mai y llefarwr *olaf* ydoedd.

Pregethodd y gwr cyntaf yn synwryol, bywiog, ac efengylaidd iawn. Trwy yr holl bregeth ni chlywid llais Evan; eisteddai dan bendrymu gerllaw y tân yno. Ond y fynydd y dechreuodd yr ail lefaru, gwelid Evan yn dechreu ysgwyddo, carthu peirianau llafar, anesmwytho, ac agor ei lygaid led y pen. Yn mhen ychydig clywid ef yn dywedyd, "Da iawn, da iawn;" "ïe, yn wir, ïe, yn wir;" "da fy machgen," &c., neu eiriau o'r cyffelyb. Dechreuai ei dymerau godi tua haner y bregeth, nes oeddynt yn eu llawn hwyl yn hir cyn y diwedd. Gwaeddai allan, "Amen, Amen;" "Gogoniant iddo byth;" "Diolch yn oes oesoedd;" "Haleluia yn barchus," &c. Wrth fyned adref o'r odfa, dywedai wrth ei

gyd-deithwyr, “A welsoch chwi fel yr oedd y pregethwr bach yn cydio gafael wrth gael tipyn o *lift* gen’ i? Yr oedd yn gwella bob ergyd; oni ffystws e’r nall ei wala?” Pan amlygwyd mai perthyn i’r blaidd arall yr oedd y pregethwr y bu yn gwaeddi cymaint gydag ef, yr oedd yn flin iawn ganddo ei fod wedi gwneyd y fath beth. Llauer gwaith y blinwyd Evan am y tro hwn wedi hyny. Llauer un sydd eto yn rhy debyg i’r hen grefyddwr hwn; a phe difrifol ystyrient, gwelent fod eu dylanwadau yn fwy niweidiol o lawer nag ydynt o les; er meddwl eu bod o blaid yr Oen, y maent yn cryfhau teyrnas y tywyllwch. Rhagfarn yw un o’r colofnau cryfaf er cynal hon i fyny.

Yn nghanol y byd rhagfarnllyd hwn, gwelwn oddi-wrth yr hyn a fu dan ein sylw:—

1. Mai peth o fawr bwys yw ein bod yn feddianol ar y gwir. Hwyrach fod llauer o honom yn teimlo ein hunain yn lled wrol yn y byd hwn; ond ystyriwn a ydyw gwreiddyn y mater wedi ei gael ynom ai nad yw.

2. Y mawr angenrheidrwydd o fyned at Dduw i ym-ofyn doethineb, i.e., y ddoethineb sydd oddi uchod, yr hon sydd “bur, heddychol, boneddigaidd, hawdd ei thrin, llawn trugaredd a ffrwythau da, diduedd a diragrith.”

3. Yn ngwyneb rhagfarnau y byd i gyd, gallwn sierhau mai “dedwydd yr ydym yn gadael y rhai sydd ddyoddefus.” “Trwy amynedd meddianwn ein hencidiau.” “Gwyn eu byd y tangnefeddwyr, canys hwy a elwir yn blant i Dduw.”

GWEDDI Y FFYDD.

“O bydd ar neb o honoch eisiau doethineb, gofyned gan Dduw, yr hwn sydd yn rhoi yn haelionus i bawb, ac heb ddanod, a hi a roddir iddo ef. Eithr gofyned mewn ffydd, heb ameu dim; canys yr hwn sydd yn ameu, sydd gyffelyb i don y môr, a chwelir ac a deflir gan y gwynt. Canys na feddylid y dyn hwnw y derbyn efe ddim gan yr Arglwydd.”—Iago i. 5, 6, 7.

Dyma un addewid o lawer a wneir i weddi; a phe iawn ddeallem hi, gwnai ein haddysgu pa fodd i weddio, a pha beth a allem ddisgwyl trwy weddi. Dengys y geiriau hyn fod gweddi o'r pwys mwyaf. “O bydd ar neb o honoch eisiau doethineb, gofyned gan Dduw, yr hwn sydd yn rhoi yn haelionus i bawb, ac heb ddanod, a hi a roddir iddo ef.” Gan fod Duw yn rhoddi doethineb i'r hwn sydd yn gofyn, a hyny o herwydd ei fod yn haelionus, ac heb ddanod, nis gellir rhoddi un rheswmpaham na rydd ef bob bendith angenrheidiol arall i'r rhai sydd yn eu hiawn ofyn. Hefyd, dysg y gyfran hon o'r dwyfol wirionedd yr agwedd meddwl y mae yn gweddu i ni fod wrth weddio, fel y byddo ein deisyfiadau yn gymeradwy. “Gofyned mewn ffydd, heb ameu dim; canys yr hwn sydd yn ameu sydd gyffelyb i don y môr, yr hon a chwelir ac a deflir gan y gwynt; canys na feddylid y dyn hwnw y derbyn efe ddim gan yr Arglwydd.” Nid pob math o weddi sydd lwyddianus, ond gweddi'r ffydd yn unig. Nid oes gan yr amheus a'r anffyddiog un sail i ddisgwyl derbyn dim oddi wrth yr Arglwydd mewn atebiad i'w gweddiau. Os derbyniant ddim oll, mae yn rhaid i hyn gymeryd lle

mewn ffordd benarglwyddiaethol yn unig, ac nid ar hyd llwybr yr addewid; oblegid nid oes addewid iddi. Y gweddiwr mewn ffydd heb ameu yn unig sydd ar dir yr addewid, a gweddi'r ffydd yw y weddi gymeradwy.

I'r dyben o osod y mater hwn yn fwy amlwg, mi a gaf yn bresenol gyfarwyddo eich sylw at yr ymofyniadau canlynol:—

I. Pa beth yw prif amcan neu ddyben gweddi?

II. Pa le yr ymddengys pwysfawrogrwydd y ddyledsydd hon?

III. Pa beth yw rhai o gymeriadau gweddi dderbyniol?

IV. Pa beth sydd i'w ddeall wrth weddi'r ffydd, a pha mor bell y mae Duw wedi addaw gwrando y fath weddi?

I. Pa beth yw prif amcan neu ddyben gweddi?

Mae yn ofynol fod hyn yn y goleu cyn y gallwn farnu gydag un cywirdeb beth yr ydym yn geisio gan Dduw, a pha un gwell ydyw ceisio neu beidio ger bron gorsedd gras.

1. Nid ei dyben, yn sicr, yw gwneyd y Goruchaf yn fwy hysbys o'n sefyllfa a'n hangenion. Mae ef yn cylchynu ein llwybr a'n gorweddfa—yn gweled trwom—yn adwaen ein heisteddiad a'n cyfodiad—yn deall ein meddwl o bell—yn gwybod pob gair sydd ar ein tafod. Nid oes greadur anamlwg yn ei olwg ef. Yr oedd, y mae, ac efe a fydd felly byth; am hynny, nid i'r dyben i wneyd Duw yn fwy gwybodus am danom yr ydym yn gweddio arno.

2. Nid dyben gweddi yw cyffroi Duw mewn tosturi a haelusrwydd tuag atom, nac er peri fod ein sefyllfa yn ymddangos yn fwy gwychaidd yn ei olwg ef nag oedd

o'r blaen. Mae ef yn wastadol yn anfeidrol roesawus a hael, ac o dragywyddoldeb i dragywyddoldeb gyda'r un diysgogrwydd tosturiaethol yn canfod diffygion ei greaduriaid. Ei gymeriad digyfnwid a'i berffeithderau a brofant hyn.

3. Nid dyben gweddi yw effeithio y cyfnewidiad lleiaf yn mwriadau Duw. Hyn sydd anmhosibl. A fwriadodd efe, ac oni chyflawna? A ddywedodd efe, ac oni ddaw i ben? Y mae efe yn un, a phwy ai try ef? a'r hyn y mae ei enaid ef yn ei chwenychu, efe ai gwna, yn y nefoedd uchod, ac yn y ddaiar isod. A phaham lai? ei fwriadau ef ydynt anfeidrol ddoeth a da, wedi eu cynllunio mewn cyflawn olwg o drefn pethau dichonadwy ac annichonadwy. Na fynweseb neb oblegid hyn fod gweddi yn waith ofer. Na chaffed y fath dyb y croesaw lleiaf gan neb. Er nad yw gweddi yn cyfnewid dim ar Dduw, na meddyliau ei galon, eto y mae yn cyflawni dybenion pwysig yn ei pherthynas â ni ein hunain.

(1.) Bwriadwyd gweddi i fod o les effeithiol i'n *parotoi gogyfer a derbyn bendithion ysbrydol*. Rhydd ddifrifol ystyriaeth o'n hymddibyniad ar Dduw. Bendith nid o ychydig werth yw hon i greaduriaid fel nynt, sydd mor agored i anghosio ein hymddibyniad. Gwna beri cynydd ar ysbryd o ymostyngiad, trwy ein plygu i'r llwch o flaen gorsedd gras. Yma y gwelwn ein bychanrwydd a'n gwaelder ger bron anfeidroldeb, mawredd, a phurdeb Ior. Gwna i ni roddi ein hymddibyniad ar Dduw am bob peth sydd arnom eisiau, yn gystal a bod yn ddiolchgar iddo am bob peth a dderbyniwn.

(2.) Trefnwyd gweddi i fod yn weithred o'n *parch a'n hymostyngiad* i'n Crewr; parch gweddus i'w berffeith-

derau anfeidrol a gogoneddus oddiwrth greaduriaid cymwys i'w hystyried, y rhai sydd yn dderbynwyr dyddiol o'i gyfraniadau. Gweddi yn yr ystyr hyn sydd ddyledus i Dduw ei chael, a gweddus i ddyn ei rhoi. Ac onid gwrthun yw dyweyd, mai po fwyaf yw iawn-der Duw o'n gweddi, lleiaf yw ein rhwymau i'w hym-arferyd. Eto pa iaith arall sydd gan y rhai a wrthod-ant weddio. Aml y mae dynion yn meddwl mai lles iddo ef y maent yn wneyd wrth gyflawni ei orchymyn-ion, yn lle eu lles eu hunain.

(3.) Bwriadwyd gweddi fel moddion *i dderbyn y da, a gwrthod y drwg*. Diau fod Duw yn nghyson drefn rhagluniaeth wedi cysylltu bendithion pwysig â gwedd-iau ei bobl. Gwyddom ei fod wedi cysylltu moddion a dybenion a'u gilydd, yn gystal a bod cysylltiad rhwng achosion ac effeithiau. Penderfynodd fendithion neill-duol mewn atebiad i weddiau arbenig mewn perffaith gydgordiad â'i anghyfnewidiol gyngorion a'i dragywyddol fwriadau. Priodol yw dyweyd mai gyda golwg ar weddiau arbenig, deilliedig o wefusau a chalonau ei blant, y lluniodd ei fwriadau tragywyddol. Os dywed neb—"Yn gymaint a bod bwriadau Duw yn anghyfnewidiol sefydlog, nid gwiw gweddio; nis gall gweddi wneyd un gwahaniaeth yn fy rhan yn y byd hwn, nac yn yr hwn a ddaw;" gallai y cyfryw ychwanegu gyda'r un priodoldeb, "Ni wnaf fi ddim gweithio pwyth, na defnyddio un moddion at estyn fy mywyd." Mae y bwriadau dwyfol mor ddisigl a diysgog, a'r canlyniad-au hefyd, yn y naill ag yw yn y llall. Gallwn fod yn sicr fod Duw wedi sefydlu cysylltiad rhwng gofyn a derbyn, ceisio a chael, curo a chael agoryd, edifeirweh a maddeuant, rhyfela a gorchfygu, bod yn ffyddlawn

hyd angau a chael coron y bywyd, &c., &c. Mae y cysylltiad hwn wedi ei wneyd gan anfeidrol ddoethineb yn berffaith gyson â'r holl berffeithderau dwyfol ac amgylchiadau pethau, er adfywio ein gobeithion, ac er cryfder ein ffydd. Mae yr holl addewidion a roddir i weddi yn golygu hyn, yn gystal a'r engreiffiau sydd genym fod Duw yn gwrando gweddi.

II. Pa le yr ymddengys pwysfawrogrwydd gweddi? Ni chawn wneyd ond ychydig yn rhagor yma nag enwi y prif erthyglau a olygwn yn atebiad i'r ymofyniad.

1. Sylwn ar y ffaith fod Duw yn cael ei alw yn Wrاندawr gweddi. Dyma iaith Dafydd dan gynhyrriad yr Ysbryd Glan—"Ti, yr hwn a wrandewi weddi, atat ti y daw pob enawd." Dyma enw Duw mewn coffadwriaeth i bob cenedlaeth; onid yw yn dwyn gydag ef reswm cryf i anerch ei orsedd? Yma y mae yr Arglwydd yn rhinweddol gyhoeddi ei fod ef ar orsedd trugaredd—gorsedd i ni lwyddo o'i blaen bob amser—at hon gallwn ddyfod a'n diffygion, ein gofid, a'n holl drueni, mewn llawn hyder ffydd na thry ef ei glust rhag gwrando ein griddfanau. Nid anfuddiol yw gweddi, ond dyledswydd bwysig yn llawn budd i ni ydyw.

2. Y mae y gwirionedd hwn i'w ganfod yn fwy amlwg yn yr amrywiol orchymynion a roddir i ni i weddio. Nid ydyw gweddi wedi ei gadael i ni fel gweithred o hyfrydwch yn unig, i'w rhoddi heibio neu i'w chymeryd i fyny yn ol ein teimladau a'n tueddiadau. Y mae yn dal cysylltiad â ni yn mhob amgylchiad; y mae yn perthyn i ni ei harfer. Gorchymynir i ni weddio "yn ddibaid," gweddio "yn wastadol," gweddio mewn pob rhyw weddi a deisyfiad yn yr Ysbryd Glân, gan wylled

yn hyn yma, mewn pob dyfal bara a deisyfiadau dros yr holl saint. Gorchymynir i ni weddio yn ein hys-tafelloedd, ein haneddu cartrefol, ein cynulleidfaoedd cyhoeddus yn mhob lle, gan ddyrchafu dwylaw sant-aidd, heb na digter na dadl, dros bob dyn. Gan hyny, rhaid mai dyledswydd a braint bwysig yw gweddio. Dwys ystyriwn hyn, ac aml weddiwn.

3. Tynir yr un casgliad oddiwrth yr addewidion a wnaeth Duw i weddi. Cawn luaws o'r rhai hyn yn y Gyfrol Ddwylol; ac er eu bod yn dal gwahanol gymeriadau, y maent oll yn cadarnhau y cysylltiad sydd rhwng gofyn a derbyn y bendithion a ddeisyfwn. "Yr Arglwydd a wrendy pan alwyf arno, efe a gyflawna ddymuniad y rhai a'i hofnant ef, efe a wrendy eu llef-ain hwynt." "Ni ddywedodd efe wrth had Jacob, ceiswch fy wyneb yn ofer." "Cyn galw o honynt yr atebaf." Gofynwch a derbyniwch, fel y byddo eich llawenydd yn gyflawn. Dyma unol iaith y Beibl. Nid ein bwriad presenol yw chwilio pa mor bell y mae Duw wedi addaw gwrando ac ateb gweddiau ei blant ar bob achlysur. Digon i ni ddeall fod cysylltiad yn bod. i raddau mwy neu lai, oblegid y mae hyn yn cyflawn sicrhau pwysfawrogrwydd gweddi.

4. Argreffir y gwirionedd hwn yn ddyfnach ar y meddwl, os ystyriwn yr hyn y mae gweddi wedi ei wneyd yn barod. Bu gweddiau Abraham yn effeithiol i symud barnau dwylol, a diogelu bendithion anmhrisiadwy iddo ei hun a'i hiliogaeth; a phe buasai ond deg cyflawn yn Sodoma, buasai ei weddiau taerion yn arbed y ddinas euog hono. Ataliodd gweddiau Moses bläau yr Aipht, ac arbedodd Israel wrth y Môr Coch; a mynych y trodd ei weddiau farnau dwylol oddiwrth

y genedl euog hono yn yr anialwch, ac ar eu taith tua Gwlad yr Addewid. Gwelwch ef yn eiriol â Duw dros-tynt, pan oeddent wedi gwneyd llo aur, ac yn ei addoli, a phan y gwrthryfelasant ar ddychweliad yr ysbwyr. Erioed ni bu gweddïau dyn yn daerach, na chyda mwy o gryndod a pharch dwyfol; ac fe allai na atebodd Duw erioed weddi neb gyda mwy o raslonrwydd ac ymostyngiad. “Mi a’th wrandewais,” meddai Duw, “ac a faddeuais gamwedd dy bobl, yn ol dy air.” (Ex. xxxii. Num. xix.) Rhwydd fyddai cyfeirio at weddïau Joshua, Gedeon, Barac, Samson, Dafydd, ac eraill, pa rai a rasol gymeradwywyd ac a atebwyd. Aml yr atebodd Duw ei bobl yn y peth yr oeddent yn ei ofyn. Gweddiodd Elias “na byddai wlaw, ac ni bu gwlaw ar y ddaiar dair blynedd a chwe’ mis; ac efe a weddiodd drachefn, a’r nef a roddes wlaw, a’r ddaiar a ddug ei ffrwyth.” Profodd gweddïau Eliseus yn gryfach diogelwch i Israel na miloedd o gerbydau a marchogion. A pha beth a ddywedwn am Esaiâh, Jeremiah, a Daniel; cafodd y rhai hyn oll nerth i orchfygu gyda Duw. Do, fe aeth eu llefain hwynt i glustiau Arglwydd y lluoedd, ac anrhydeddwyd hwynt ag arwyddion helaeth o gyfryngau dwyfol ras. Gweddi a gadwodd yr Iuddewon rhag difrod Haman yn nyddïau Esther a Mordecai. Gweddi a achubodd Pedr o’r carchar, ac o law Herod, yr hwn a sychedai am ei waed ef. Gweddi a waredodd Paul a Silas pan oeddynt dan gyffion nerthol yn ngharchar Philippi; ac onid mewn atebiad i weddi y tywalltwyd yr Ysbryd Glân ar y miloedd hyny ar ddydd y Pentecost? Nid oes dyn duwiol ar y ddaiar nad yw Duw wedi ateb ei weddi lawer gwaith. Ond prysurwn at y sylw nesaf.

5. Mae Duw yn aml yn atal ei roddion am nad ydym yn eu ceisio mewn agwedd addas. Dywed yr Arglwydd wrth y prophwyd Ezeziel, (xxxvi. 37.) “Ymofynir â mi eto gan dy Israel i wneuthur hyn iddynt.” Yr oedd efe yn son am eu dychwelyd o gaethiwed Babilon, eu hail sefydlu yn eu gwlad eu hunain, i roddi calon newydd ac ysbryd newydd o’u mewn; ond nid oedd i wneyd hyn ond mewn atebiad i weddi. Am hyny yr hysbysa mewn lle arall, “Yna chwi a’m cewch, pan y’m ceisioch a’ch holl galon ac a’ch holl enaid.” Gan hyny yr oedd yn rhoi ar ddeall iddynt, na buasai iddynt ei gael hyd nes y byddai iddynt ei geisio yn yr agwedd hon. Yn debyg i hyn yr addysgir ni yn ateb Duw i Solomon yn nghysegrïad y deml. A gellir golygu hon yn rheol gyffredin am ymddygiadau Duw, o leiaf at y genedl hono. “Os cauaf y nefoedd fel na byddo wlaw, neu os gorchymynaf i’r locustiaid ddifa’r wlad, neu os danfonaf haint i blith fy mhobl; os fy mhobl, pa rai y gelwir fy enw arnynt, a ymostyngant a gweddio gan geisio fy wyneb, a dychwelyd oddiwrth eu ffyrdd drygionus, yna mi a wrandawaf o’r nefoedd ac a faddeuaf iddynt eu pechod, ac a iachaf eu gwlad.” Neu fel pe dywedasai, ‘Os nad ymostyngant dan fy marnau dwyfol, gan alw arnaf, nid ymedy fy marnedigaethau â hwynt—ni symudaf hwynt ymaith.’ Dengys yr apostol ei fod wedi penderfynu y gofyniad hwn am byth, pan y dywed, “Nid ydych yn cael, am nad ydych yn gofyn; gofyn yr ydych, ac nid ydych yn derbyn, am eich bod yn gofyn ar gam.” Arwydda fod y fendith yn aml yn cael ei hatal o eisiau ei gofyn mewn gweddi, ac o eisiau gweddi o’r iawn ryw. Nis gallwn gadarnhau, gydag un priodoldeb oddiwrth hyn, nad yw Duw yn cyfranu

ei roddion ar rai amserau heb weddio arno, neu yn annibynol o'n gweddiau. Penadur yw ef, gall wneyd yr hyn na addawodd ei wneyd; fe ddichon ef droi o drefn gysefin ei lywodraeth, ac anrhydeddu golud ei drugaredd yn wahanol i'n disgwyliadau a'n gobeithion ni. Rhaid i ni beidio ei gyfyngu ef lle nad yw wedi cyfyngu ei hun. Eto, gan mai gwir yw ei fod yn aml yn atal ei fendithion am nad ydym yn eu gofyn, a'u gofyn yn iawn, rhaid fod hyn yn rheswm cryf dros weddi ddiragrith, ostyngedig, a thaer.

6. Ni chaf enwi ond un sylw yn rhagor er egluro angenrheidrwydd a phwys y ddyledswydd hon, a hono fydd **ESIAMPL CRIST**. Aml y gweddiai ef, nid yn unig gyda'i ddysgyblion, ond hefyd wrtho ei hun yn y dirgel. Yr oedd ef yn offrymu ei weddiau i Dduw "trwy lefain cryf a dagrau." Nid oedd ef ddim yn blino nac yn esgeuluso y ddyledswydd hon. Am ba beth yr oedd ef yn gweddio? Nid oedd ganddo un pechod i gael ei faddeu, na chydwybod i'w phuro; nac oedd, ond yr oedd ganddo satan a byd llidiog i'w gwrthsefyll, llafur lawer i'w gyflawni, a dyoddefiadau i'w dwyn. Un o amgylchiadau ei ddarostyngiad oedd, ei fod ef, yr hwn oedd a phob peth yn ei feddiant, yn ymddibynu am bob cynorthwyon oddi fry. Ond ni ddylem dybied fod ei eirchion yn terfynu yn hollol arno ei hun. Mewn teimlad haelfrydig yr edrychai o'i amgylch pan yn gweddio dros ei gyfeillion, a'i elynion hefyd. Oddiar y dymer hon y gwaeddodd pan ar y groes, "O Dad maddeu iddynt, canys ni wyddant pa beth y maent yn ei wneuthur." Nis gallasai ef eu gadael heibio ar yr amgylchiad cyfyng hwn, er cymaint a gerddodd oddi-amgylch gan wneuthur daioni iddynt o'r blaen. Na,

y fath oedd ei esiampl yn hyn fel y parhaodd gyda'r gwaith hyd ei farw!

III. Ni a gawn yn awr wneyd rhai ymofyniadau beth yw rhai o gymeriadau gweddi gymeradwy.

Os yw yn ddyledswydd o'r fath annhraethol bwys, mae yn ofynol ein bod yn gwybod y pryd a'r modd y mae i ni ei chyflawni, er sicrhau cymeradwyaeth yr hwn yr ydym yn galw arno.

1. Mae yn rhaid ei bod yn weddi y gwir Gristion, neu yn weddi y "cyfiawn." Nid ymddengys pa fodd y mae yn ddichonadwy i Dduw gymeradwyo gweddi y drygionus, gan nas gall ddeilliau oddiar ysbryd uniawn. Heblaw hyn, dywed y gwr doeth, "Aberth yr annuwiol sydd ffaidd gan yr Arglwydd, ond gweddi yr uniawn sydd hoff ganddo ef." Nid wyf yn dyweyd nad yw Duw byth yn gwrando gweddi y drygionus, oblegid gwrendy ar gwynion y cigfrain pan lefant. Fel Bod llawn tosturi, fe ddichon eu gwaredu o drallod mor bell ag y gwelo hyny yn addas. At hyn y cyfeiria y Salmydd yn Salm cvii.—"Y rhai a ddisgynant mewn llongau i'r môr, gan wneuthur eu gorchwyl mewn dyfroedd mawrion. Hwyl a welant weithredoedd yr Arglwydd, a'i ryfeddodau yn y dyfnder. Canys efe a orchymyn, a chyfyd tymhestl-wynt, yr hwn a ddyrchafu ei donau ef. Hwyl a esgynant i'r nefoedd, disgynant i'r dyfnder, tawdd eu henaid gan flinder. Yna y gwaeddant ar yr Arglwydd yn eu cyfyngder, ac efe a'u dwg allan o'u gorthrymderau." Dyma ymadrodd rhyfedd am drugaredd Duw, ond nid yw yn un prawf ei fod yn cymeradwyo eu gweddiau, er ei fod fel hyn yn eu gwaredu o'u bedd dyfrllyd. Sanctaidd yw Duw, a byddai yn anghyson a'r briodoledd hon iddo gymer-

adwyo dim oddiwrth ei greaduriaid, ond yr hyn sydd yn foesol dda. Fe ddichon dosturio wrth bechadur, a'i waredu o'i adfyd pan lefo. Ond nis gall edrych ar ei gymeriad na'i waith mewn modd cymeradwyl. Bu hyn yn faen tramgwydd i amryw, ac aml y defnyddiwyd hyn gan yr annuwiol er ei atal i weddio yn gyfan-gwbl. Nid yw y gwir, er hyn, i gael ei gelu, pa driniaeth bynag a wnel dynion o hono. Duw a ddywedodd, "Y neb a dry ei glust ymaith rhag gwrando'r gyfraith, sydd ffaidd ei weddi hefyd." Ac y mae Dafydd yn addef, "Pe edrychaswn ar anwiredd yn fy nghalon, ni wrandawsai yr Arglwydd." A wna efe wrando ar eraill sydd yn edrych, neu yn hoffi anwiredd yn eu calonau, a meddylfryd eu calonau yn gwrthwyn-ebu Duw a'i gyfraith? Mae gweddiau y fath bersonau, yn gystal a'u hymarferiadau, yn hollol amddifad o gywir gariad at Dduw a dynion. Nis gall yr hwn sydd yn edrych ar egwyddorion cynhyrfawl yr enaid gymeradwyo dim nad yw mewn cydgordiad a'i gyfraith. Mae yn ofynol, gan hyny, i weddi ddeilliaw oddiwrth wefusau ffydd, cyn y bydd yn gymeradwy ger bron Duw.

2. Rhaid ei bod yn wirioneddol, yn egluro ein dymuniad diwamal yn y peth yr ydym yn ei ofyn. Mewn gair, rhaid ei bod yn iaith y galon—nid y deall a'r gydwybod yn unig. Mae gormod o weddiau pobl Dduw yn ddiffygiol iawn o ddiledrithrwydd. Maent yn gofyn am fod yn rhaid iddynt ofyn, ac nid oddiar eirwiredd, neu wir ddymuniad. Mae yr Arglwydd yn caru gwirionedd oddi mewn; a'r rhai nad ydynt yn dyfod at ei orsedd felly, nis gall eu hymddygiadau ddiogelu ei gy-

meradwyaeth ef, ond y maent yn hytrach yn cellwair yn ei olwg.

3. I'r dyben i'n gweddiau fod yn gymeradwy a llwyddianus gyda Duw, rhaid eu bod yn daer, yn gystal a gwirioneddol. Nid oes neb yn ameu nad yw hyn yn angenrheidiol er cyflawni y ddyledswydd bwysfawr hon. Mor daer oedd gweddiau Abraham pan yn dadleu ar ran Sodoma, a phan yn deisyfu dros Ismael. Rhyfedd mor daer yr oedd Jacob yn ymdrechu a'r Angel, pan yr eiriolai dros y gwragedd a'r plant. Gwelai hwynt yn agored i gael eu dinystrio gan gleddyf miniog Esau, yr hwn oedd yn dyfod i'w cyfarfod a phedwar cant o wyr arfog. Dywedodd wrth yr Angel, ie, Angel mawr y cyfamod, "Ni'th ollyngaf oni'm bendithi." Darllenwch weddiau Dafydd, Moses, Daniel, Nehemiah, ac Ezra; gyda phafath wresogrwydd yr oeddynt hwy yn tywallt eu deisyfiadau ger bron Duw. Gyda theimladau bywiog a chynes yr ymaflent i'n ei nerth. Yr oedd diledrithrwydd eu heirchion yn profi taerineb a chyflawnder eu disgwyliadau.

Crist hefyd a ddengys yn nameg y weddw, a'r barnwr anghyfiawn, a'r gwr a fenthycodd dair torth yn echwyn am haner nos, nid yn unig yr angenrheidrwydd mewn taerineb, ond hefyd ddifrifoldeb ein gweddiau. "Llawer a ddichon taer weddi y cyfiawn;" megys pe dywedasai, os na bydd ein gweddiau yn daer, nid oes i ni ddisgwyl ond ychydig neu ddim.

4. Ni ddylem un amser fod yn ddoctoraidd, neu mewn hyfdra rhyfygus, eithr mewn gwylder, gostyng-eiddrwydd, a chryndod duwiol. Mae hyn yn angenrheidiol mewn pob gweddi dderbyniol. Ar y Duw mawr, Bod ac Arswydydd y bydysawd, yr ydym yn

galw—o'i flaen ef nid yw yr holl genedloedd ond megys defnyn o gelwrn, neu fân lwch y clorianau; yr hwn nad yw y nefoedd yn lân yn ei olwg; y cerubiaid a'r seraphiaid sydd yn cuddio eu hwynebâu gan fawredd ei ogoniant. Beth ydym ni i siarad â'r Bod arswyd-law'n hwn! Yn y llwch y mae ein lle ni i fod, mewn braw sanctaidd, ofn mabaidd wedi ein meddianu. Yn y dymer hon yn hollol yr oedd Abraham wrth nesâu at Dduw yn ngwastadedd Mamre. Braidd yr adnabyddwn pa un ai ysbryd eiriolaeth a thaerineb, neu arafweh ac ystyriaeth parchus o wrthddrych ei weddi a'i meddianai fwyaf. "Wele, yn awr y dechreuais lefaru wrth yr Arglwydd, a mi yn llwch ac yn lludw," fel pe dywedasai, O, y fath f faint fawr yw hon i'r fath bryfyn annheilwng. "O, na ddigied fy Arglwydd a llefaraf y waith hon yn unig." Y fath hefyd oedd teimlad y Republican, yr hwn, gan sefyll o hirbell oddiwrth y drugareddfa, ni fynai gymaint a chodi ei olygon tua'r nef, ond gan guro ei ddwyfron, efe a ddywedodd, "O Dduw, bydd drugarog wrthyf fi bechadur." Dyma dymer pob addolwr cymerâdwy, mewn modd mwy neu lai; ei weddi yw gweddi y truan a'r isel o ysbryd. Nid yw Duw yn ei dirmygu; O na, ar hwn yr edrychaf! Arglwydd, mae genyt ti fyrddiynau dirif o angelion heb lychwino eu gwisgoedd; cai burach addoliad gan y teuluoedd fry. Ar hwn yr edrychaf!

"Frodyr, de'weh, llawenhewch,
Diolchwch iddo, byth na thewch."

Heb ryw gymaint o'r ysbryd hwn yn ein gweddiau, mae yn anmhosibl iddynt gael eu cymeradwyo gyda Duw. Y rhai sydd a mwyaf o hono sydd yn sefyll

uchaf yn nghymeradwyaeth y Nef, ac yn derbyn y bendithion mwyaf toraethog. Er ei fod ef yn gyru y rhai llawnion ymaith yn waglaw, cyfyd y tlawd o'r llwch, yr anghenus o'r domen, lleinw y llestri gweigion, a phortha yr enaid newynog sydd ar ddarfod am dano.

5. Rhaid i weddi dderbyniol ddyfod oddiar ddybenion uniawn. Medd yr apostol, "Gofyn yr ydych, ond nid ydych yn derbyn, am eich bod yn gofyn ar gam, er mwyn eu treulio ar eich melus chwantau." Yr oedd y pethau yr oeddynt yn eu ceisio yn addas i'w sefyll-faoedd a'u hanghenion, ond yr oedd y dyben yn ddrwg; rhyw ddyben daiarol oedd ganddynt mewn golwg. Fe allai eu bod yn dymuno cael eu cadw rhag poethder erledigaeth, nid fel y byddai iddynt wasanaethu Duw gyda llai o enbydrwydd, ac eangu terfynau teyrnas eu Ceidwad; ond fel y byddai iddynt fwy o esmwythder yn eu galwedigaethau, a suddo yn fwy didaro i fwyn-derau y bywyd hwn. Fe allai eu bod yn ymbleidio, a'u bod yn dymuno rhyw oruchafiaeth ar eu gwrthwynebwyr. Beth bynag oedd eu cais, nid oedd eu dyben yn gywir, am mai rhywbeth islaw dyben penaf dyn oedd, sef gogoniant Duw. Pa un ai bendithion tymhorol neu ysbrydol yr oeddynt yr eu ceisio, yr oedd rhyw ddybenion daiarol yn llechu danynt. Dyma yr achos fod eu gweddiau yn aflwyddianus, fel y bydd yr eiddom ninau hefyd, pan y byddont o'r fath nas gall llygaid craff y Duwdod eu cymeradwyo. Pan y byddo ein gweddiau yn ffrydio o galon wedi ei nhawseiddio, ac oddiar ysbryd efengylaidd, mewn gwir ddymuniad am gynydd a phurdeb ei deyrnas, byddant yn sier y pryd yma o esgyn i glustiau Duw, yr hwn a dderbyn ein gwasanaeth ac a gyfrana i ni ei fendithion.

6. Ac yn olaf, gallwn ddyweyd gyda'r apostol yn ein testyn, y dylem ofyn mewn ffydd, heb ameu dim; oblegid y mae ffydd, yn ddiddadl, yn un o gymeriadau gweddi dderbyniol.

IV. Pa beth sydd i'w ddeall wrth weddi'r ffydd, a pha mor belled y mae Duw wedi rhwymo ei hun i wrando ac ateb y fath weddi?

Wedi ateb, Beth yw dyben gweddi, lle mae pwys-fawrogrwydd gweddi yn ymddangos, a rhai o gymeriadau gweddi dderbyniol; ni a frysiwn yn bresenol at y pedwerydd gofyniad.

Pa beth sydd i ni ddeall wrth weddi'r ffydd?

Gellir deall yr ymadrodd hwn mewn dwy ystyr, a rhaid i ni ei ystyried felly cyn y gallom ddyfod i oleuni ar y pen hwn. Mae genym sail i gredu fod dwy fath o ffydd yn cael eu defnyddio gan y prif Gristionogion; un *anghyffredinol*, yr hon oedd yn perthyn i bersonau neillduol, y rhai oedd yn berchenog ar ddawn i wneyd gwyrthiau; ac un arall yr hon a ellir alw yn *gyffredinol*. Perchenogid yr olaf gan holl ganlynwyr yr Oen yn ddiwahaniaeth. Deilliai y ddwy oddiwrth addysg ddwyfol, er fe allai nad yn yr un ffordd; yr oedd y ddwy hefyd yn sylfaenedig ar dystiolaeth Duw; eto mewn rhai pethau yr oeddent yn gwahaniaethu; y gyntaf, yr hon a enwasom yn anghyffredinol, yr hon oedd yn dal perthynas â gweithredoedd gwyrthiol, rai troion a berchenogid gan ddynion annuwiol. Sier i lawer gyflawni gwyrthiau yn enw Crist, nad arddelir yn y diwedd. Pa un ai trwy ffydd neu hebddi yr oeddent yn eu gwneyd ni ddywedir yn bendant, ond gan mai yn enw Crist yr oeddynt yn gweinyddu, tybiaeth deg yw, mai trwy ffydd yn ei enw ef yr oeddynt

yn gweithredu. Mae y dybiaeth hon yn gryfach fyth pan yr ystyriom ddarluniad yr apostol o weithredoedd gwyrthiol yn gyffredinol. 1 Cor. xiii. "Pe llefarwn a thafodau dynion ac angylion, ac heb fod genyf gariad, yr wyf fel efydd yn seinio, neu symbal yn tincian. A phe byddai genyf brophwydoliaeth, a gwybod o honof y dirgelion oll, a phob gwybodaeth, a phe byddai genyf yr holl ffydd, fel y gallwn symudo mynyddoedd, ac heb genyf gariad, nid wyf fi ddim." Yma y meddylir, nid yn unig fod yn ddichonadwy i ddynion wneyd gwyrthiau heb fod yn Gristionogion, ond hefyd y gallent eu gwneyd mewn ffydd yn ngeirwiredd a gallu Duw. Ie, fod yn bosibl eu bod yn berchenogion ar yr holl ffydd, ddigon i symud mynyddoedd, neu y gradd uchaf o ffydd cysylltiedig â gwneyd gwyrthiau, ac eto fod yn amddifad o gariad. Nid felly y ffydd gyffredinol; mae gweithrediadau hon yn wastad yn rasol, a santaidd. Y mae cariad yn hanfodol angenrheidiol i fodolaeth hon. Nid yn unig rhydd goel i'r dystiolaeth ddwyfol, yn mha ddull bynag y byddo yn ganfyddedig, ond gwresog fynwesa y dystiolaeth hono. Y mae a fyno ei gweithrediadau â'r deall ac â'r galon hefyd; gwna buro yr enaid a gorechfygu y byd. Dichon ffydd wyrthiol gael ei meddu gan ddyn na wyr ddim am adnewyddiad calon; ond y ffydd hon a feddianir yn unig gan y rhai a aned o Dduw, ac sydd yn caru Duw; gosodir hi gan hyny yn un o ffrwythau yr Ysbryd. "Yr hwn sydd yn caru, o Dduw y ganwyd ef." "Enwaediad nid yw ddim, a dienwaediad nid yw ddim, ond ffydd yn gweithio trwy gariad." Nid ein bwriad yn awr yw dangos y gwahaniaeth rhwng y ddwy ffydd yma, nac ymofyn pa mor fynych y maent yn bodoli yn

yr un personau. Yn ein dyben presenol, digon yw i ni eglur ddeall eu bod yn gwahaniaethu mewn rhyw bethau o bwys, fel na byddom, wrth ymresymu, yn agored i gymeryd y naill yn lle y liall, fel pe byddent yr un peth.

Ymddengys fod yr hon a enwasom yn ffydd wyrthiol, yr hon a gyfyngid i'r rhai a gyflawnent wyrthiau, ac yn angenrheidiol er arddangos y fath hynod ddwyfol allu, nid yn unig yn grediniaeth ddiysgog yn ngallu Duw, trwy ba un y mae pob peth yn bosibl a hawdd iddo ef, ond hefyd bod y wyrth fwriadedig yn sier o gymeryd lle. Ni a welwn fod hyn yn fwy na chrediniaeth mai ewyllys Duw oedd i wyrthiau gymeryd lle mewn rhifedi mwy neu lai, yn enw ei Fab, ar achlysuron neillduol mewn atebiad i weddi, ac i ddybenion addas a phwysig, trwy y rhai yr oedd y ddawn o wneyd gwyrthiau yn perthynu; oblegid gallasai hyn oll gael ei gredu, a'i gredu yn gadarn, heb gyraedd y nôd y byddai i wyrth neillduol ar amser penodol i ddyfod i ben.

Yn awr, yr hyn yr ydym yn ei gredu a'i amddiffyn yw hyn, fod y ffydd wyrthiol, beth bynag arall a olygir, yn cynwys crediniaeth y buasai i'r wyrth mewn disgwyliad bob amser gymeryd lle. Nid oedd yn aros ar y ffaith fod Duw yn alluog i'w chyflawni, neu ei fod wedi addaw ei dwyn i ben ar unrhyw amodau tybiol, neu mai Duw gwirionedd yw, ac na wnai dori ei Air; ond yr oedd yn myned i'r fan lle y buasai y wyrth hono a ofynid yn sier o gael ei gwneyd. Y modd yr oedd hyn yn gyraeddadwy a gaiff fod eto dan ein hys-tyriaeth; ond fod y ffydd dan sylw yn sier o fod yn ei gyraedd, sydd hollol eglur oddiwrth y dull y mae Crist yn desgrifio yn Marc xi. Pan y rhyfeddai ei ddysgybl-

ion wrth weled y ffigysbren wedi gwywo o'r gwraidd, yr hon a felldithasai efe y dydd o'r blaen, dywedodd yr Iesu wrthynt, "Bydded genych ffydd yn Nuw, canys yn wir yr wyf yn dywedyd i chwi, pwy bynag a ddywedo wrth y mynydd hwn, tyner di ymaith a bwrier di i'r môr, ac nid amheuo yn ei galon, beth bynag a ddywedo a fydd iddo." Prin y gellid ffurfio geiriau er gosod allan gyda mwy o eglurdeb, mai wrth ffydd yn y fan yma y golygir crediniaeth y buasai y wyrth dan sylw heb feth yn dyfod i gwblhad.

Mae ef yn darlunio y ffydd hon yn nacaol, ac yn gadarnhaol—"Pwy bynag a ddywedo wrth y mynydd hwn, tyner di ymaith, a bwrier di i'r môr, ac nid amheuo yn ei galon, ond credu." Credu pa beth? Y peth a ddywedo efe y daw i ben; mewn geiriau eraill, y buasai i'r wyrth amcanedig gael ei chyflawni, sef y symudid y mynydd oddiar ei wadn a'i daflu i'r môr. Diameu fod y fath ffydd yn gosod allan grediniaeth ddisigl yn ngallu Duw, trwy yr hwn yr oedd y wyrth i gael ei gwneyd; ond ymddengys ei fod yn golygu rhagor, sef mai ewyllys Ior oedd i'r wyrth ddysgwyl-iedig gymeryd lle! Yr oedd ein Harglwydd, wrth gadw y rhyw hyn o ffydd mewn golwg, a'r gweithred-iadau gwyrthiol cysylltiedig â'r adnod nesaf, yn ychwanegu, "Am hyny meddaf i chwi, beth bynag oll a geisioch wrth weddio, credwch y derbyniwch, ac fe fydd i chwi." "Credwch y derbyniwch," sydd ddes-grifiad mor gymwys a neillduol ag a roddwyd yn yr adnod flaenorol; y mae yn eglur osod allan y byddai iddynt gael y pethau a ddymunent mewn gweddi. Nis gellir yn briodol ameu nad yw "beth bynag oll a geis-

ient” yn dal cysylltiad neillduol â'r testyn dan sylw, sef gweithrediadau gwyrthiol.

Mae yn eglur, nid yn unig oddiwrth eiriau Crist yn y fan yma, fod cred am sicrwydd y dynged, neu gyflawniad y wyrth, yn hanfodol i natur y ffydd anghyffredinol hon, ond hefyd oddiwrth y ffaith, fod y rhai a gyflawnent wyrthiau yn amneidio y fath dyb yn flaenorol i weithrediad y wyrth. Yn gyffredin, os nad yn wastad, eglur ddaroganent y pethau oeddynt yn bwriadu eu gwneyd, a thrwy hyn byddent yn rhinweddol osod allan y pethau oedd yn canlyn i'r gwyddfodolion. Felly yr oedd Pedr pan y gwellaodd efe y dyn cloff, yr hwn oedd wrth borth prydferth y deml, dywedodd wrtho, “Arian ac aur nid oes genyf; eithr yr hyn sydd genyf, hyny yr wyf yn ei roddi i ti,” (gan arwyddo ei fod ef yn myned i wneyd rhyw beth iddo.) “Yn enw Iesu Grist o Nazareth, cyfod a rhodia.” A phan y gwellâodd efe Aeneas, yr hwn er ys wyth mlynedd oedd yn gorwedd ar wely, ac yn glaf o'r parlys—wrth hwn hefyd y dywedodd, “Aeneas, y mae Iesu Grist yn dy iachau di” (neu yn myned i wneyd hyny), “cyfod a chyweiria dy wely. Ac efe a gyfododd yn ebrwydd.” Oddiwrth y ddau hanes uchod, ymddengys yn amlwg fod Pedr yn bwriadu, ac yn disgwyl gweithio gwyrth yn flaenorol i'r wyrth ddyfod i ben; a phe na buasai y wyrth yn canlyn, rhaid cyfaddef y buasai yr apostol yn cael ei siomi, neu na ddaeth y peth yr oedd ef yn ei ddisgwyl yn ol ei gred a'i ddisgwyliad.

Ffaith arall a ddengys fod cred yn sicrwydd y wyrth yn hanfodol i'r ffydd trwy ba un yr oedd yn cael ei gwneyd; yw, nad oedd y rhai a ddonid â gallu gwyrthiol rai amserau yn dangos y gallu hwnw; neu os oedd-

ynt, methent trwy anghrediniaeth. Dywedir i Paul adael Trophimus yn Miletus yn glaf. Nis gallwn feddwl paham y gwnaeth felly, ond ar un o ddwy dybiaeth; naill ai na wnaeth efe un cynygiad i'w wella ef, neu iddo wneyd hyn ac iddo fethu. Pa un o'r ddau sylw hyn sydd wir, gadawaf i'r darllenydd farnu; ond hyn sydd sier, nad oedd ganddo sylfaen dda i gredu y llwyddasai, onide buasai y peth yn dyfod i gwblhad, gan fod Duw wedi rhwymo ei hun i gyflawni pa beth bynag a gredai ei bobl ar dir da a digonol. Dywedasom, "tir da a digonol," oblegid [ni ddylem ystyried y ffydd wyrthiol, nac un ffydd wirioneddol arall, megys dychymyg disail — neu farn heb achos na rheswm. O'r tu arall, yr oedd y ffydd hon yn grediniaeth ddiysgog a rhesymol y buasai i'r gallu dwyfol gyfryngu i ddybenion neillduol. Os rhesymol, rhaid bod ei had-eilad ar dystiolaeth; nid yn unig fod gallu i wneyd gwyrthian wedi ei gyfrannu i ddynion i'w ddefnyddio ar achlysuron neillduol a phriodol, ac i ddybenion gogoneddus ac uchel, ond mai boddlonrwydd a bwriad Duw oedd i wyrth neillduol gymeryd lle ar y pryd, ac yn yr amser bwriadol. Yr oedd hyn yn beth o bwys i'w gredu, am nad dim yn fyr o hyn fuasai yn gwneyd y tro er cadarnhau crediniaeth yn sierwydd y weithred; yr oedd hyn yma yn haufodol i gymeriad y ffydd wyrthiol.

Dichon y gofynir, pa fodd y gallesid gwybod mai bwriad a hyfrydwch Duw oedd i wyrth gael ei gwneyd mewn un amgylchiad? Pa un a ellir ateb y gofyniad hwn neu beidio, rhaid cofio fod yn rhaid gwybod ewyllys a phenderfyniad Duw yn y peth, onide nad oedd sierwydd y buasai i'r weithred fodoli. Nid oes

un annhebygolrwydd yn y dybiaeth fod y rhai a weithredent wyrthiau trwy yr Ysbryd Glan yn derbyn hysbysiad uniongyrchol! a goruwch-naturiol oddiwrth yr Ysbryd hwnw, trwy ba un yr oeddynt yn cyflawni y gweithredoedd nerthol hyn. Onid oedd ef yn llywodraethu eu meddyliau a'u geiriau bryd bynag yr agorent eu gwefusau i ddatgan y genadwri nefolaidd? Ac a ellir meddwl mai afresymol ei fod ef yn cyfeirio iddynt trwy awgrymiad neu amnaid, y pryd, y modd, a'r peth a gyflawnent er cadarnhau eu hysbrydoedd yn eu gwaith bendigaid? Nid yw yn ymddangos yn bosibl pa fodd y bodolai un gred gadarn mewn gweithrediaidau gwyrthiol heb ryw arwydd goruwch-naturiol o'r natur hyn. Oblegid pa fodd y dichon dyn gredu heb dystiolaeth? Neu, o ba le arall yr oedd yn alluadwy i dystiolaeth ddyfod er gwybod am wyrth ddyfodol? Os addefwn fod yr Ysbryd Glan, yr hwn oedd yn wastad yn bresenol, yn rhoddi yr arwydd uchod i'r prif Gristionogion yn ei addysgiadau gwyrthiol, yna mae pob rhwystr wedi ei ddiddymu. Mae yr hyn a ymddangosai fel arall yn wrthun, gwan, a disail, yn dyfod ar yr olwg hon yn rhesymol ac eglur. Yn yr ystyr hwn, mae gan y ffydd wyrthiol sail i orphwys arno, gan nad yw ddim arall ond rhoddi coel i'r dystiolaeth ddwyfol. Cynwysa grediniaeth y byddai i wyrth gymeryd lle ar achosion addas, pa morryfedd bynag y dichon y wyrth hono fod i reswm dynol, yn hollol gyson ag awgrymiad yr Ysbryd Glan, trwy gyfrwng yr hwn yr oedd yn dyfod i ben.

Yn awr, mewn perthynas i'r gweddiau a offrymid yn y ffydd yma, dywedwn unwaith am y cwbl, diameu fod yr hyn a ofynid yn wastad yn cael ei ganiatau, gan fod

hyn yn hollol gyson a'r addewid a wnaed yn yr achos, a bod natur gweithrediadau y ffydd hon yn rhagdybied gwybodaeth am fwriad Ior o barth y canlyniad. "Elias a weddiodd na byddai wlaw, ac ni bu wlaw ar y ddaiar am dair blynedd a chwe' mis; ac efe a weddiodd drachefn, a'r nef a roddes wlaw." Ond a ellir meddwl iddo weddio y gweddïau hyn heb iddo yn gyntaf gael hysbysiad oddi uchod fod ei ddeisebion yn gyson ac unol âg ewyllys Duw? Yn yr un modd yr ydym yn deall y geiriau hynysydd yn dyweyd, "Gweddi y ffydd a iacha'r claf." Yr oedd Duw wedi addaw y byddai i effeithiau gwyrthiol ddilyn y weddi a offrymid yn yr ymarferiad o'r ffydd anghyffredinol a gwyrthiol hon.

Y mae ffydd arall yn cael ei defnyddio yn mhob oes gan dduwiolion mewn gweddi; ffydd sydd yn cymeryd gafael yn y perffeithderau a'r addewidion dwyfol. Nid oes gan hon un hysbysrwydd gwyrthiol am atebiad, ond ymorphwysa yn hollol a chyfan-gwbl ar Air Duw, gan wneyd hwn yn rheol a therfyn eu disgwyliadau. Beth bynag a ddywed y gyfrol gysegredig, mae yn sefyll yn barod i'w dderbyn, gan ei ddefnyddio yn ddadl mewn gweddi. Nid â un amser tu draw i hyn. Hefyd, gallwn sylwi fod y ffydd hon yn ffrwyth ac addysg ddwyfol. Gweithredir hi yn yr enaid trwy ddylanwad yr hwn sydd yn goleuo'r deall, ac yn santeiddio y galon; cynwysa y fath fywiog grediniaeth beth yw Duw, a'r hyn y mae yn barod wedi ei wneyd i'r rhai sydd yn ei wir geisio, na wyr y byd am dano. Nid dyma y cwbl, cynwysa wresog gymeradwyaeth o Dduw yn yr hyn oll ag ydyw. Mae eisiau egluro pa fodd y mae y ffydd hon i'w defnyddio yn y ddyledswydd o

weddio. Nis gallaf osod allan fy ngolygiadau yn well yn hyn na thrwy ddyweyd fod ffydd yn cael ei chyfeirio yn benaf at ddau beth—perffeithderau Duw, a'r addewidion a wnaeth Duw yn a thrwy ei anwyl Fab.

1. Cyfeiria ffydd mewn gweddi at berffeithderau Duw. Heb. xi. 6. "Rhaid yw i'r neb sydd yn dyfod at Dduw gredu ei fod ef, a'i fod yn wobrwyrwr i'r rhai sydd yn ei geisio ef." Nid yw yn bosibl i neb roddi addoliad cymeradwy i Dduw heb y grediniaeth hon. Yn y man yma, mae credu ei fod ef yn cynwys mwy na chredu ei fodolaeth. Cynwysa ei fod ef y fath Fod ag y mae ef yn ei Air yn ei egluro ei hun. Mewn geiriau eraill, ein bod yn cydnabod ei briodoliaethau fel sylfaen calondid i weddio arno. Yn y rhan amlaf o'r gweddiau argraffedig yn y Beibl, gwelir fod ffydd yn ymwneyd ag un neu fwy o'r dwyfol berffeithderau bob amser. Er mwyn manylu, sylwn:—

Y mae ffydd yn aml, os nid bob amser, yn ymaffyd yn y dwyfol allu. Mae yn dyfod at Dduw fel Tad Hollalluog y bydysawd, yr hwn sydd yn llywio holl weithrediadau ei deyrnas eang. Gwel holl awenau natur yn ei law, nad yw creaduriaid ond offerynau ei allu. Hefyd, meddiana sierwydd mai yr hyn a fyno a wna efe, ac mai yr hyn a ewyllysio a gyflawna efe. Bydded y dydd mor dywyll ag y byddo, a pha mor anhawdd bynag cyflawni'r gwaith, gwna ffydd ei noddfa yn ngallu Duw. Rai troion, gwna gysylltu ei ddoethineb â'i ddaioni anchwiliadwy. Mewn gair, ymwna ffydd yn fwy â gallu Duw nag ydym ni yn ei feddwl, a rhydd yr Ysgrythyr ddesgrifiad mwy eang o'i gweithrediadau yn ei pherthynas â'r briodoldd hon nag un arall o'r priodoliaethau. Fel hyn y dywedir am Abra-

ham, wedi iddo dderbyn addewid am fab o Sarah—
 “Nid amheuodd efe addewid Duw trwy anghrediniaeth. Ac yn gwbl sier ganddo am yr hyn a addawsai efe, ei fod ef YN ABL i’w wneuthur hefyd.” Drachefn, pan y profwyd ef i offrymu ei unig-anedig fab, yr hwn a dderbyniasai yr addewidion,—“Gan gyfrif fod Duw YN ABL i’w gyfodi o feirw.” Gwelir yr un peth yn eglur yn ffydd y ddau ddeillion hyny a ganlynasant yr Iesu, gan lefain a dywedyd, “Mab Dafydd, trugarha wrthym. Ac wedi iddo ddyfod i’r ty, y deillion a ddaethant ato, a’r Iesu a ddywedodd wrthynt, A ydych chwi yn credu y gallaf fi wneuthur hyn?” Ni ddywedodd, a ydych chwi yn credu y gwnaf fi hyn. Na, yr oedd ef yn cadw hyn yn ddirgel iddynt hwy; cuddiai hyn yn ei fynwes ei hun. A ydych chwi yn credu y *gallaf* fi wneuthur hyn? Atebasant, “Ydym, Arglwydd.” Yna y cyffyrddodd efe â’u llygaid hwynt, gan ddywedyd, “Yn ol eich ffydd bydded i chwi;” a’u llygaid a agorwyd. Nid oes dadl nad oeddynt yn gobeithio yn nhrugaredd Crist; yr oedd eu ffydd wedi ei hadeiladu yn benaf ar ei allu; ac mor belled ag yr ymddengys, hyn oedd yr oll ag oedd yn angenrheidiol er sierhau y fendith.

Rhyw beth tebyg i hyn oedd sefyllfa y gwahanglwyfus a’r canwriad, yr hwn a ddymunodd ar Grist iachau ei was. Mat. viii. Iaith y gwahanglwyfus oedd, “Arglwydd, os myni, ti a elli fy nglanhau i.” Nid oedd un amheuaeth ganddo am allu Crist. Yma yr oedd ei ffydd yn gadarn a sefydlog; eto yr oedd yn amheus pa beth a allasai meddwl Mab Duw fod yn yr achos hwn. “Arglwydd, os myni, ti a *elli*,” oedd ei weddi. Hollol gydnabyddai ei allu, er ei fod yn gadael y canlyniad i’w

benarglwyddiaeth. Yr oedd ffydd y canwriad mor hynod nes y rhyfeddodd ein Ceidwad mawr, gan ddywedyd, “Yn wir, meddaf i chwi, ni chefais gymaint ffydd, naddo yn yr Israel.” Ymorphwysai ffydd hwn hefyd yn gwbl ar allu Crist, oblegid pan amlygodd yr Iesu y buasai efe yn myned gydag ef, a gwella ei was, atebodd, “Arglwydd, nid wyf fi deilwng i ddyfod o honot dan fy nghronglwyd; eithr yn unig dywed y gair, a’m gwas a iacheir. A dywedodd yr Iesu, Dos ymaith; ac megys y credaist, bydded i ti; a’i was a iachawyd yn yr awr hono.”

Nid awn i ddilyn y sylw hwn, er mai llawer o bethau a ellid dynu o’r Ysgrythyrau i ddangos fod ffydd a’i llygad yn graff ar allu Duw, a bod ei chryfder yn cael ei fesur wrth yr olwg sydd ganddi ar y briodoledd hon. Felly gyda golwg ar y priodoliaethau eraill, gwna ffydd edrych arnynt oll fel y maent yn amrywio, ac yn gogoneddus gydgordio yn Ngair a gwaith yr Arglwydd. Os gwna Duw lefaru, bydded y lle a’r peth a fyddo, gwna ffydd roi clust o ymwrandawriad astud, gan gyd-synio â phob gair. Dywedir yn y Beibl fod Duw yn ddoeth; mae ffydd yn credu’r dystiolaeth; a gwnai hyny hefyd pe na byddai ei ddoethineb i’w weled mor amlwg yn ei waith a threfn ei ragluniaeth ag ydyw.

Gwirionedd cysurus iawn yw hwn i ffydd orphwys arno, yn neillduel mewn tymorau tywyll ac adfydus, pan fyddo olwynion rhagluniaeth yn troi yn ddwfn ac araf. Gofynwyd i un ryw dro, “Paham yr ydych yn cerdded cymaint? Paham na fyddai genych geffyl bellach?” Ei atebiad oedd, “Mae llawer iawn o geffylau gan fy Nhad; mae ef yn gyfoethog iawn. Gwn ei fod ef hefyd yn fy ngharu i yn fawr, a’i fod yn sier o

roddi i mi yr hyn sydd oreu er fy lles. Hwyrach ei fod yn gweled tuedd mawr ynwyf i ymfalchio, ac mai doethach, a gwell, yw fy nghadw i ar lawr na fy nghodi yn rhy uchel i'r gwynt."

Dywedir fod Duw yn drugarog a graslawn, yn barod i fadden i'r edifeiriol. Gwna ffydd dderbyn y genadwri hon gyda llawenydd; chwareua ei hadenydd, ac mewn cyflymdra eheda i fynwes trugaredd, fel ei hunig noddfa. I'r fynwes gynes hon dymuna gario gofidiau a phechodau rhai eraill, ac mewn taerineb gostyngedig crefa am iddynt hwythau hefyd gael eu disychedu a'r dyfroedd byw o'r un ffynon risialaidd. Hawdd hefyd gweled fod ffydd yn edrych yn graff ar burdeb a chyfiawnder, ar anghyfnewidioldeb a ffyddlondeb Duw. Yn wir, ei wirionedd yw y briodoledd ogoneddus hono, yn mha un yr ymaffa ffydd o angenrheidrwydd, ac ar hon y saif fel ei sail gadarn ac ansymudadwy. Fe ddichon na welir gweithrediad ffydd yn fwy mewn dim na chymeryd Duw ar ei Air, ac ymorphwys yn hyderus ar ei addewidion. Yn fwy neillduol,

2. Cydia ffydd yn addewidion Duw. Mae y rhai hyn oll yn Nghrist "yn ie, ac yn Amen." Gwna eu golygu fel y maent, yn ol eu gwir amcan a'u priodol ddybenion. Mewn geiriau eraill, gwna iddynt lefaru y fath iaith ag a fwriadodd yr Ysbryd Glan iddynt lefaru, heb eu cyfyngu ar y naill law, na'u hestyn yn anmhriodol ar y llaw arall. Gwahaniaetha yr addewidion hyn yn eu cymeriad, a gwyr ffydd beth yw y gwahaniaeth. Mae rhai yn *anamodol*, heb ddibynu ar gyflawniad un amod, na dim ansicr. Eraill ydynt *amodol*, am fod y fendith addawedig yn ddibynol ar bethau a allai gymeryd lle, neu beidio cymeryd lle.

Addewidion eraill ydynt *achlysurol* neu *leawol*; nid ydynt o bwys i gredinwyr yn gyffredinol, rhagor na rhoddi engreiffitiau o hynawsedd a ffyddlondeb Duw.

Gelwir eraill yn *gyffredinol*, am eu bod yn sefyll yn gywir i gredinwyr bob amser, yn mhob lle, megys yr addewidion am faddeuant pechod—na wna Duw anghofio ei bobl, na'u gadael yn amddifaid, &c.

Gellir galw eraill yn *bendant*. Cynwysant sicer gyflawniad o'r hyn sydd addawedig o fewn cylch eu terfyniad bob amser. Felly yr oedd yr addewid a wnaed i'r ffydd wyrthiol. Yn ol rhediad yr addewid, y mae geirwiredd Duw yn wystl y bydd i'r peth a ofynir gael ei roddi ar bob achos lle y mae y ffydd hon yn bod.

Ond y mae addewidion o gymeriad gwahanol, nas gallwn eu golygu yn y dull penderfynol hwn; mae rhyw eithriadau yn perthyn iddynt. Rhoddir addewidion i gredinwyr am gynaliaeth dymorol, ac am fendith ar waith eu dwylaw. Yr ydym yn galw yr addewidion hyn yn *anghyfyngawl*, am eu bod mor anmhenrderfynol ac eang; yr ydym yn gadael eu cymwysiad yn hollol i Ior yr holl ddaiar, neu i benarglwyddiaeth Duw. Pan ddywedodd Crist wrth ei ddysgyblion, "Ceisiwch yn gyntaf deyrnas Dduw a'i gyfiawnder ef, a'r holl bethau hyn a roddir i chwi yn ychwaneg;" hyny yw, bwyd a dillad, a phob angenrheidiau naturiol eraill er eu cynaliaeth; buasent yn camgymeryd meddwl yr addewid yn fawr pe buasent yn ei chymeryd yn y fath ystyr na buasai iddynt oddef angen, newyn a noethni. Gwyddom fod gan dduwioldeb addewid o'r bywyd sydd yr awr hon, ac o'r hwn a fydd; ond pwy a dyn y casgliad oddiwrth hyn, na fydd i un dyn duwiol ddyoddef newyn a syched, noethni a chal-

edi ; i.e, ar rai amgylchiadau, fod y cyfryw mewn angen am bob bendith berthynol i'r bywyd hwn. Edrychwn ar yr apostolion a'r enwogion eu ffydd, er nad oedd y byd yn deilwng o hoŷynt, oni chawsant hwy eu dir-dynu yn ddiymwared, eu profi trwy watwar, eu fflang-ellu, eu rhwymo a'u carcharu? Mewn gair, poenydiwyd hwynt mor bell ag y gallasai deddfau natur gyrhaedd, a llid eu gelynion ymddial arnynt. "Hwynt-hwy a labyddiwyd, a dorwyd â llif, a demtiwyd, a laddwyd yn feirw a'r cleddyf; a grwydrasant mewn crwyn defaid a chrwyn geifr—yn ddyddim, yn gystuddiol, yn ddrwg eu cyflwr." Buont dan yr angenrheidrwydd, pan yn ffoedig o flaen eu gelynion, i grwydro mewn anialwch, ac ar hyd y mynyddoedd, a da oedd ganddynt gael twll yn y ddaiar i ymguddio, neu ôgof i'w diogelu rhag y rhai a sychedent am eu gwaed.

Ni ddeuwn ni byth i ddeall yr addewidion hyn yn iawn, hyd nes y gosodwn Air a Rhagluniaeth Duw i esbonio eu gilydd. Os bydd i ni wneyd hyn yn ddihoced, gan ddal y cyferbyniad o flaen ein meddwl, ni chyfarfyddwn â'r rhwystr lleiaf er deall yr addewidion a wneir i blant Duw am angenrheidiau y bywyd hwn. Mae y bwa yn y cwmwl yn brawf na phalla amserau hau na medi holl ddyddiau'r ddaiar. Yr cedd deddfau natur, er codi moddion cynhaliaeth dyn, yr un ag yw, a bydd eto yr un, a bendith Duw yr un mor sier o'u dilyn, lle y defnyddir hwynt at y gorchwyl yma. Mae ochr Duw yn cael ei chyflawni yn wastadol; hyny yw, ni bu y byd erioed, lle y byddai dynion yn iawn ddefnyddio moddion cynhaliaeth, ac yn cydgyfranu a'u gilydd yn ôl eu dyledswydd, nad oedd ynddo ddigon er diwalliad ei holl drigolion. Pan yr ydym yn galw yr

addewidion hyn yn ANGHYFYNGAWL, ein meddwl yw, nad yw Duw yn cyfyngu ei addewidion tymorol o fewn cylch sierwydd er mwyniant ei blant bob amser. Yr ydym yn awr wedi myned i ddyfroedd dyfnion, amcanwn ddyfod allan yn ngrym y sylwnodau canlynol.

1. Diau fod dyn yn rhydd-weithredydd, onide nis gallai yn unol a chyfiawnder fod yn gyfrifol, a bod yr annuwiol yn fynych yn camddefnyddio ei ryddid, trwy weithredu mewn modd gorthrymus tuag at bobl Dduw; mae dyn yn llywodraethu ar ddyn er drwg iddo.

2. Nid yw Duw, yn neillduol dan yr efengyl, yn ei weinyddiadau cyffredinol, yn cau llifddorau nwydau yr annuwiol fel na lifa ei ddyfroedd ymddialgar er anghysur y duwiol.

3. Mae hyn yn hollol gyson a gweinyddiadau amynedd a rhagluniaeth Duw, sefyllfa prawf a chyfrifoldeb dyn, a chosb yr annuwiol mewn byd i ddyfod.

4. Mae Duw felly yn ymddifadu ei blant o gysuron a bendithion daiarol, fel Pen Llywydd doeth, er peri i'w grasusau belydru yn fwy amlwg, er gwywo a lladd eu pechodau, dadrus eu gafaelion o'r pethau a welir, a melysu y nefoedd iddynt yn y diwedd.

Yr ydym yn llwyr gredu y rhydd Duw bob da yn ol ei addewid, ag y mae ei anfeidrol ddoethineb yn olygu a fydd er lles i'w bobl, ac na wna atal dim oddiwrthynt ond yr hyn, ar y cwbl, a fyddai er niwed iddynt. Yn yr ystyr yma yr ydym yn deall y gwna yr Arglwydd mewn atebiad i'n gweddiau, ac felly yr ydym yn deongli yr addewidion hyny yn gyffredin a wneir i weddi'r ffydd.

Nis gallwn ganfod un anghysondeb yn y gweinydd-

iad hwn o eiddo Duw, ond yn y manau hyny y mae ei ewyllys neu ei fwriad yn benderfynol ac amlwg yn ei Air. Lle y mae hyn yn bod dylai yr addewid gael ei deongli yn wahanol, yn gaeth fel y mae yn llefaru. Yn yr ystyr yma yr ydym yn deall yr addewid a wnaed i'r ffydd wyrthiol, yr addewid am faddeuant a bywyd tragywyddol i'r edifeiriol, a'r addewidion hyny am lwyddiant cyffredinol yr efengyl, a theyrnasiad heddychol Crist. Mae ewyllys Duw yn amlwg yn y pethau hyn oll, a gweddus yw credu y daw yr addewidion yma i gyflawniad i'r llythyren. Ond lle nad yw ewyllys Ior yn amlwg, ymddengys yn rhesynol ac angenrheidiol y dylid golygu yr addewid yn *anghyfyngawl*, a'i bod yn dal allan gefnogrwydd i obeithio ac i weddio, er nad yw yn rhoddi un sylfaen *sicr*, megys i drwch y blewyn, beth fydd y pen draw. Yn y dull hwn, debygid, y dylid deongli yr addewidion cynwysfawr a chyffredinol hyny a wneir i'r gweddiwr crediniol; nid yw o un gwahaniaeth pa un ai i bethau tymorol neu ysbrydol y perthynant; bwriadwyd hwynt i gynwys beth bynag a ellir ystyried yn fater addas a theilwng mewn gweddi. Nid tebyg yw yr amheuir bodolaeth addewidion o'r natur uchod, ac nad ydynt yn dal perthynas agos â phob credadyn. Y mae ganddo hawl i'w dadleu mor fynyched bynag y dynesa at orsedd gras am bob benthith gyfreithlon.

Crist yn ei bregeth ar y mynydd a rydd yr addewidion canlynol.

“Gofynwch a rhoddir i chwi, ceisiwch a chwi a gewch, curwch ac fe a agorir i chwi.” Diau fod yr adnod hon yn rhoddi hawl i bob dyn, ac yn neillduol i bob Cristion, i ofyn beth bynag iddo ei hun, neu arall,

perthynol i'r bywyd hwn, neu yr hwn a ddaw, a'i ofyn mewn gobaith y bydd iddo ei dderbyn, os bydd ei gais yn gyfreithlon, a'i agwedd yn addas.

Er rhoddi anogaeth mwy, y mae ein Harglwydd yn ychwanegu, "Neu a oes un dyn o honoch, yr hwn, os gofyn ei fab iddo fara, a rydd iddo gareg? Neu os gofyn efe bysgodyn, a ddyry efe sarph iddo? Os chwy-chwi gan hyny, a chwi yn ddrwg, a fedrwech roddi rhoddion da i'ch plant, pa faint mwy y rhydd eich Tad, yr hwn sydd yn y nefoedd, bethau da i'r rhai a ofynant iddo?" Dyma addewid, os gwnawn ofyn y cawn dderbyn, os ceisiwn y cawn, ac os curwn yr ag-orir i ni. Nid yw yn ein cyfyngu at unrhyw fendith neillduol, ond y mae ei hiaith yn llydan ddigon i lanw ein holl anghenion a'n holl ddymuniadau, bryd bynag y gwnawn ei dadleu ger bron y drugareddfa.

Pa fodd y dylem ni ddeongli yr addewid hon, ac addewidion eraill perthynasol iddi o'r un cymeriad cynwysfawr, sydd yn bresenol yn dyfod i'n sylw yn ofyniad difrifol. Nid wyf yn gwybod ond am ddau feddwl yn cael eu lletya ar y mater yma yn werth sylwi arnynt. Yr un y sylwasom yn barod arno, y dylid cy-meryd addewidion o'r natur hyn mewn ystyr anghyfyngol, o leiaf, mor belled ag y maent yn dal perthynas a'r pethau hyny lle nad yw ewyllys Duw yn wybodus, a'u bod yn dal yn gywir mewn achosion digonol er cefnogrwydd mewn gweddi. Ond nid ydym i ddeall eu bod yn rhwymo geirwiredd Duw i roddi beth bynag a ofynom, yn ol y ffydd gyffredinol neu anghyfyngawl hon. Y meddwl arall yw, fod Duw yn yr addewidion hyn yn rhwymo ei hun i roddi i'w blant beth bynag a ofynant, gan gredu yn ddinam, a bod yr add-

ewid yn dal yn gywir i drwch y blewyn, ar bob achos y gofynir mewn modd addas. Yn ol y golygiad hwn, pe byddai i ddyn ofyn am ei fara beunyddiol, a'i ofyn mewn ffydd, fod geirwiredd Duw yn yr addewid yn ernes iddo y byddai yn sier o'i gael; neu pe gofynai unrhyw fendith dymorol neu ysbrydol iddo ei hun, neu i arall, y gallai ofyn mewn sierwydd diameuol y derbynai, ac y byddai yn sier o dderbyn y fendith hono yn hollol yn ol ei ddisgwyliad. Pa un o'r golygiadau hyn sydd wir? Er eich cyfarwyddo i benderfynu hyn, crefaf eich sylw at y nodiadau canlynol:—

1. Mae yn fwy dymunol ynddo ei hun, ac yn llawer mwy o fraint i'r credadyn, i gymeryd yr addewid yn ol y golygiad a dybiasom flaenaf, na meddwl fod Duw yn rhwymo ei hun i roddi beth bynag a ofynom, pa un ai doeth ai anoeth fyddo, er ei ogoniant ei hun, neu i'r gwrthwyneb. Barnwch fod tad a dau fab ganddo, a'i fod yn dyweyd wrth un, "Myfi a roddaf i ti beth bynag a ofyni, os gwnai ofyn mewn ysbryd addas a chrediniol, bydd i dy ddeisebion oll gael eu hateb yn ddiball yn ol dy gais." Ac wrth y llall, "Beth bynag a wnai ei ofyn mewn tymer addas i mi, ti a'i cai; oddigerth y pethau hyny y byddwyf fi yn barnu mai gwell i ti fod hebddynt." I ba un o'r ddau hyn y perthyn y rhagorfraint? Ein hateb yw, mai yr hwn sydd yn derbyn atebiad i'w ddeisyfiadau, yn ol fel y mae ei dad yn barnu fyddai oreu iddo. Mewn geiriau eraill, yr hwn sydd yn cael yn ol doethineb ei dad, ac nid yn ol yr eiddo ei hun. Mae yr hyn sydd dan ein sylw yn hollol gyfateb i'r gydmariaeth uchod. Deonglwech yr addewid yn gaeth, bydd y credadyn yn sier o gael yr oll y mae yn ei ofyn; ond nid yw yn sier y caiff yr hyn

fyddo er gogoniant Duw, na'i les penaf ei hun. Cymerwch yr addewid yn anghyfyngawl, yna y mae holl berffeithderau Duw yn ernes y bydd i'w ddeisyfiadau gael eu hateb er ei ddaioni penaf; caiff dderbyn yr oll sydd er ei les, ac ni atelir dim ond yr hyn y mae tragywyddol ddoethineb yn ei weled yn ei holl gysylltiadau, a fyddai er niwed iddo.

2. Heblaw hyn, mae yr hwn sydd yn ystyried ei wendid a'i ffaeledigrwydd ei hun yn rhwym o gydnabod na wyr ef ddim beth sydd oreu er ei les. Fe ddichon ei eirchion fod yn ddifrifol, cyfeiriad ei ddymuniadau yn gyfreithlon, a bod ei gais yn agos at ei galon; eto, wrth ystyried pob amgylchiad, nis gall ef ddyweyd pa un gwell fyddai iddo gael yn ol fel y mae yn gofyn, neu gael yn wahanol. Paham na wna yntau roddi ei achos i un a all ddyweyd? Oni ddylem wneyd hyn fel gweithred ddyledus i'n Llywydd doeth? Paham y cydgamwn fyned i dir tu draw ein terfynau priodol mewn deisyfiadau anamodol ac anghymwys, a rhoddi cyfeiriad i ganlyniadau nas gallwn wybod heb ddadguddiad newydd oddiwrth Dduw, pa un a fyddant neu beidio er ein lles, a chynydd y deyrnas gyfryngol. Os oes un peth yn sicr, ymddengys, lle mae ein hanwybodaeth yn addefedig, mai ein dyledswydd yw gadael ar Dduw beth a gawn, ac nid ei gyfarwyddo beth a ddylai ef gyfranu.

3. Eto, fy farn gyffredin yw, y dylem offrymu ein gweddiau (o leiaf am lawer o bethau), mewn ymostyngiad. Ond rhy anhawdd canfod pa wedd y gellir gwneyd hyn, lle nad yw ewyllys Duw yn wybodus, heb adael arno ef benderfynu beth a gawn o'i haelfrydedd ei hunan. Nid ydym yn gofyn gan Dduw, os da ganddo, i godi'r meirw, a barnu'r byd mewn cyfiawnder, &c.,

oblegid yr ydym yn gwybod ei ewyllys ar y materion hyny. Ond os gwnawn ni ddeall yr holl addewidion yn y fath ddull, a bod Duw dan rwymau i gyfranu pob peth a ofynom ger bron ei orsedd, pa fodd y mae yn ddyled arnom ofyn mewn ymostyngiad? Dylai ein deisyfiadau fod yn llawn mor rydd ac eang ag yw yr addewid. Y prif bwnc y mae ffydd yn sefyll yn gadarn arno yw, y gwna yr Arglwydd ein hateb yn ol yr hyn sydd oreu er ein lles.

4. Cymwys yw sylwi, lle nad yw ewyllys Duw yn wybodus, fod yr apostol wedi esbonio yr addewidion a wneir i weddi'r ffydd yn ol y golygiad a gefnogasom yn barod. 1 Ioan v. 14, 15. "A hyn yw yr hyder sydd genym tuag ato ef, ei fod ef yn ein gwrando ni, os gofynwn ddim yn ol ei ewyllys ef." Hyn yw, os wyf yn deall y geiriau yn iawn, efe a rydd glust o ymwrandawriad, ac a rydd i ni ein deisyfiadau, "os gofynwn ddim yn ol ei ewyllys ef." Pa bryd y gellir dyweyd hyn am danom? Os wrth ewyllys Duw yma y meddylir ei gyngor dirgeledig, yn gystal a'i orchymynion cyhoeddedig, yr hyn a ddoeth fwriadodd efe o barth canlyniadau gweithredoedd ag sydd lawn mor bwysig a deddfau ein dyledswyddau (ac nis gallwn roddi un rheswm pahan nad addas yw rhoddi y fath feddwl llawn a hyn), yna mae yn eglur nad ydym yn gofyn yn ol ei ewyllys ef, yn ol meddwl yr apostol, os na bydd ein gweddiau a'r tri pheth canlynol ynddynt:—

(1.) Eu bod yn cynwys materion priodol, unol a gorchymynion Duw.

(2.) Eu bod yn cael eu hoffrymu yn yr Ysbryd Glan.

(3.) Rhaid eu bod yn unol â'i fwriad, neu foddlonrwydd ei ewyllys ef; neu mewn geiriau craill, eu bod-y

fath eirchion ag y mae anfeidrol ddoethineb yn weled yn addas eu hateb.

Pan fyddo yr holl bethau hyn yn cydfodoli, nid oes dadl na wna Duw wrando, ac ateb ein gweddiau yn gyfan-gwbl yn ol ein cais. Hyn yw mabwysiadu yr egwyddorion a gefnogwyd yn ein sylw-nodau blaenorol, nad yw Duw ddim yn rhwym i ateb gweddiau ei blant, pan y byddont yn dadleu ei addewidion anghyfngol, ddim pellach na rhoddi iddynt y pethau hyny y mae ei ddoethineb ei hun yn farnu fyddo fwyaf cymwys i'w sefyllfaoedd. Nid ychydig yw rhif yr esbonwyr sydd yn golygu mai hyn yw meddwl yr apostol; ac y mae un o honynt yn sylwi mai y meddwl hwn yw allwedd gweddi'r ffydd i ddadgloi yr addewidion.

Fe allai y gofyn rhyw un, onid yw dechreu y 15fed adnod yn anunol â'r meddwl uchod? "Ac os gwyddom ei fod ef yn ein gwrandio ni, *beth bynag a ddeisyfom*, ni a wyddom ein bod yn cael y deisyfiadau a ddeisyfasom ganddo." Mae'r geiriau heb derfyniad—" *beth bynag a ddeisyfom*," Gwir, ond dylem gofio mai *beth bynag a ddeisyfom yn ol ei ewyllys ef*. Os cymerwn ewyllys Duw yma yn golygu ei reolau penarglwyddiaethol, yn gystal a'i reolau gorchymynol, mae yr un golygiad yn dal yn gywir yn barhaus.

Ar ol y cwbl a ddywedwyd, fe allai y gofynir eto, pwy sydd i benderfynu y ddadl hon? Hwyrach nad yw yr iaith yn golygu dim mwy nag ewyllys orchymynol Duw, ac yna mae yn gyhoeddiad heb furiau iddo, y gwna Ior roddi i ni beth bynag a ofynom, os gwnawn ni eu gofyn yn gyfreithlon mewn ysbryd uniawn. Gadewch i ni gan hyny wneyd ein apeliad at y ffeithiau. A ydyw Duw yn caniatáu i'w blant yr oll y maent yn ofyn

ganddo, hyd yn nod y pethau y mae ef yn crehymyn iddynt ofyn, pan y byddont yn gweddio yn ol ei gyfarwyddiadau? Cyngorir hwy i ymbil, gweddio, a deisyf dros bob dyn—i fod yn wresog yn yr ysbryd, a bod yn daer; ac onid yw yn beth rhyfedd na ddarfu i neb o'i blant—prophwyd, apostol, neu ryw un, wneyd y cyngor uchod mewn modd cymeradwy ger bron Duw? Beth bynag, a pha faint bynag oedd eu gweddiau, un peth sydd sicr, fod y byd heddyw yn “gorwedd mewn drygioni.”

Dymunodd Moses fyned tu draw i'r Iorddonen i wlad Canaan, a diau yr hoffai gael gwladychu yn nhir yr addewid. Yr oedd y dymuniad hwn yn naturiol ynddo ei hun, eto ni wnai Duw roddi iddo ei gais. Nid am nad oedd yn ostyngedig yn ei ddeisyfiad, yn daer yn ei weddi, ac nid am nad oedd yn ymddiried yn nhrugaredd a gallu Duw, ond gan fod Duw wedi bwrriadu yn wahanol. Pechodd y gwr llariaidd hwn wrth ddyfroedd cynen Cades, yn anialwch Sin; oblegid na wnaeth ef, ac Aaron ei frawd, santeiddio yr Arglwydd yn mhlith meibion Israel. Cafodd weled y wlad a'i lygaid, er prawf o'i dderbyniad gyda Duw, eto ni chafodd yn hollol yr hyn a ddymunasai mewn gweddi.

Edrychwch ar Dafydd, brenin Israel, pan yn gweddio am adferiad ei blentyn—“Dafydd a ymbiliodd â Duw dros y bachgen; a Dafydd a ymprydiodd ympryd, ac a aeth ac a orweddodd ar y ddaiar ar hyd y nos.” Nid yw yn ymddangos i Dafydd erioed fod yn fwy gostyngedig a thaer na'r pryd hwn, a diau ei fod yn dal yn graff ar raslonrwydd Duw, y buasai yr Arglwydd yn anadlu yn rasol arno, ac yn ateb ei gais y tro yma yn gystal a llawer gwaith cyn hyn yr ymbiliasai o flaen ei orsedd.

Er i Dduw gymeradwyo ei weddi fel gweithred o addoliad, eto barnodd Llywydd y bydoedd mai gwell oedd gweithredu yn wahanol i ddymuniad y dymunwr yn yr amgylchiad presenol. Fe allai y codir gwrthddadl, na ddylasai Dafydd weddio dros ei blentyn, gan i Dduw, trwy'r prophwyd, ddyweyd y buasai "farw yn ddiau." Yr oedd ganddo yr un hawl ag oedd gan Hezeciah i weddio drosto ei hun wedi i'r prophwyd ddyweyd, "Trefna dy dy, canys marw fyddi, ac ni byddi byw." Y gwir yw, nid oedd Dafydd na Hezeciah yn golygu y bygythiad yn ddiamheuol, neu heb eithriad iddo. Yr oeddynt ill dau yn barnu fod ysgatfydd yn yr amgylchiad, neu yn ol iaith Joel, "Pwy a wyr a dry Duw ac edifarhau." Yn mhen ychydig ddyddiau bu mab Dafydd farw, ond estynwyd amser Hezeciah bymtheg mlynedd. A ellir rhoddi rhyw reswm arall am y gwahaniaeth hwn, na bod gweddi y naill yn annol â'r bwriad Dwyfol, a gweddi y llall yn gydunol?

Pa wedd yr oedd gyda Phaul, yr hwn a ddeisyfodd dair gwaith ar i Dduw dynu y swmbwl o'i gnawd? Hyn oedd yr ateb, "Digon i ti fy ngras i." Nis gellir byth brofi iddo gael yr hyn oedd yn ei ddymuno; eto, y mae yr atebiad a gafodd yn dangos fod ei weddi, fel gweithred o ddyledswydd, yn gymeradwyol gyda Duw. Beth a ddywedwn am ei ymdrechïadau a'i ymbiliau dros ei genedl yn ol y cnawd, onid oedd ef yn gwir ddymuno eu hiachawdwriaeth? eto, fel cenedl, y maent yn ysgymunedig trwy eu hanghrediniaeth. Mae un peth eto yn hanes yr apostol hwn yn cadarnhau yr un golygiad, hyny yw, sefyllfa y rhai a fwynhasant ei weinidogaeth ef. A wnaeth ef ei ddyledswydd tuag atynt, neu naddo? Mae yn sier na wnaeth os na

ddygodd efe eu hachos mewn môdd syml a difrifol ger bron Duw, a'u hiachawdwriaeth yn destyn ei weddïau. Os gwnaeth ef ei ddyledswydd tuag atynt, pa fodd na chadwyd hwynt oll? gan fod Duw wedi addaw rhoddi beth bynag a geisio ei blant mewn gweddi. Mae un o ddau beth yn wir, yn rhwym o fod, eu bod yn gyfrgolledig trwy ei anffyddlondeb ef, neu, er ei fod ef yn ffyddlon, ar ol y cwbl, iddynt gael eu colli. Pa un o'r ddwy ochr hyn a goledawn? Os y cyntaf, yr ydym yn cyhuddo yr apostol o fod yn euog o'u gwaed, yn groes i'w dystiolaeth ei hun, ei fod "yn lân oddiwrth waed pawb oll;" os yr ail, yr ydym yn rhoddi heibio y meddwl, fod Duw bob amser yn rhoddi i ni yn gyfangwbl yr hyn yr ydym yn ei ddymuno yn ein gweddïau.

TAITH TRWY DALAETH OHIO.

Dydd Llun, y 15fed o Ionawr, 1844, gadewais fy anwyl deulu, a phobl Dundaff yn gyffredinol, gan gychwyn i'r daith fwriadedig trwy dalaeth Ohio. Yr oedd Daniel Moses, diacon o'n heglwys ni, gyda mi, yr hwn hefyd a adawodd ei deulu fel finau, mewn gobaith y byddai i ni eu gweled mewn amser dyfodol. Gan nad allasem ymddibynu am eira i lithro ar hyd-ddo, cymerais y cerbyd bach (*spring wagon*), a hwyliasom i'n taith hirbell, a daethom hyd Carbondale. Ar ol y cyfarfod yn nghapel yr Annibynwyr, hyd haner y dydd dranoeth, agwedd hiraethlon ein cyfeillion yno a effeithiai ddwysder pruddaidd ar ein teimladau, gan ein dwyn i daer grefu am nawdd ac ymweliad ein doeth a'n hynaws Lywydd, i gyfarwyddo ein ffordd, i'n bendithio, a'n gwneyd yn fendith. Gallaf, yn llwyr rydd oddiwrth ddichellrwydd ysbryd, dystio, wrth feddwl ar y pryd symud i'r Gorllewin (os yr Arglwydd a fynai i hyny gymeryd lle), fy mod yn teimlo anwyl-der nid bychan at y Parch. L. Williams, a'r gynulleidfa oll, wrth feddwl ysgatfydd, er ein bod wedi cael llawer cyfeillach felus cyn hyn, fod yr amser ar noswyllo pan yr ymddifadid ni mwy o gymdeithas ein gilydd.

Dranoeth aethom hyd Hyde Park. Wrth y gwaith haiarn a elwir Slocum Hollow, pregethais i nifer o Gymry, lle y mae y Parch. T. Pugh yn llafurio. Cawsom oedfa dda iawn yn y lle hwn, a llawn cymaint sirioldeb a'r llall. Synai y cyfeillion yn fawr wrth ein gwroldeb yn yr amser hwnw o'r flwyddyn.

Yr oedd y ffyrdd yn galed gan rew, ac mewn rhai manau, yr oedd yn ofynol ein bod yn hynod ofalus rhag i'n cerbyd bychan lithro nes ein dymchwelyd. Wedi cyraedd Wilkesbarre, gan fod yr hin yn annymunol, arosasom yno ddeuddydd, ac ymgynullwyd i dy anedd, a man arall, er addoli Duw ein tadau. Nid ydyw y bobl hyn wedi ymgorffoli yn eglwys, gan eu bod yn perthyn i wahanol enwadau, ac nad oes fawr o sicrwydd pa hyd y pery y gwaith. Dichon mai gwell fyddai iddynt barhau i addoli fel y maent am ychydig eto. Daethom yn mlaen i le a elwir Shickshinny, a chyraeddasom Danville erbyn y Sabboth, Ion. 21ain. Nid oes yn bresenol, o herwydd y marweidd-dra fu ar y fasnach haiarn, fawr o'n cenedl yn y lle hwn. Wedi llafurio yn eu plith, gweinyddu y Swper Santaidd, (yr hon ffraint nis cawsent er's misoedd lawer cyn hyn,) a lletya yn nhŷ fy nghyfaill Wm. Cook, boreu Llun canlynol cychwynasom, ac ar ol pedwar diwrnod o deithio caled, cyraeddasom Ebensburgh. Y dydd olaf o'r daith hon yr oedd yn hynod o oer; pan oeddym wedi dringo i ben yr Alleghanies, ac os yw y nefoedd, fel y mae rhai yn tybied, ac y dywedir ei bod, uwch ein penau, dyma y man nesaf y bu Daniel Moses a minau yno erioed. Yn ysbaid y deg diwrnod yr oedasom yn y lle hwn, pregethais bymtheg o weithiau mewn gwahanol fanau; cefais eu haelionus gyfraniadau er fy nghynorthwyo ar fy nhaith; yr hyn a fu yn galondid mawr i ni wrth fyned i lawr ar hyd afon hirgul a Thalaeth eangfaith, wastad Ohio.

Er fod y bobl hyn, am flynyddau, wedi bod yn dra amddifad o ysbryd Cristionogol, undeb a chariad brawdol, a chydweithrediad er ymeangiad egwyddorion

yr efengyl yn eu plith, gellwch feddwl mai llawen iawn oedd genym eu gweled mewn tangnefedd, yn cydfwyn-hau bendithion toreithiog yr iachawdwriaeth, yr hen ymrafaelion a'r felldith wedi eu eladdu yn mynwent cariad, a dylanwadau helaethion yr Ysbryd Glân yn dywalltedig arnynt yn gyffredinol. Yn ysbaid y flwyddyn, neu y deuddeg mis a aethant heibio, derbyniwyd dros 120 ar broffes o'u ffydd yn y Gwardedwr mawr; ac O! mor hyfryd oedd gweled y Parch. Mr. Howes yn llafurio'n ddiflin yn eu mysg, a'r hen bererin Mr. Roberts yn tywallt dagrau o orfoledd, wrth feddwl fod achos y bendigedig Iesu yn myned rhag ei flaen yn y lle y treuliodd ef ei oes i hau yr had da.

Wrth gychwyn oddiyma tua Pittsburgh, ar ol cin-iaw, yr oedd o droedfedd i 15 modfedd o eira ar y ffordd, fel nad allasem fyned ond ychydig yn y blaen y prydawn hwnw; eto erbyn y nos yr oeddym wedi myned tua 15 milltir. Anhawdd oedd myned heibio i'r golygfeydd a welsom y dydd hwn heb wneyd rhai nodiadau. Ar ben y *Laurel Hill*, lle hynod o uchel, yr oedd niwl tew, a'r coed o'n hamgylch yn orchuddedig gan rew, y crwybr yn ychwanegu ato, a'r perlau prydferthaf yn grogedig wrth gangau pob pren, ag a welsom erioed. Hefyd, yr wyf yn cofio fy mod heb fenyg am fy nwylaw y pryd hwn, ond nid oeddym yn teimlo ein hunain yn oer nac yn ddigalon. Yr oedd golygfeydd o'r natur yma yn ein dwyn i ryfeddu doethineb, gallu, ac ardderchawgrwydd Duw, yn un o uchel fanau y byd. Ond pa faint mwy ardderchog a godidog ydyw y drefn gyfryngol seiliedig yn ngwaed Ceidwad pechaduriaid, ar yr hon y mae yr angylion yn chwenychu edrych.

Yr ail Sabboth yn Chwefror yr oeddym yn Pitts-
burgh, lle y cefais fwynhau cyfrinach siriol Iorwerth,
David O. Jones, ac amrai eraill, ac y derbyniais yr
angenrheidiau hyny ag yr oedd eu hamgylchiadau yn
ganiatau, er fy ngalluogi i fyned yn mhellach. Mae y
lle hwn wedi adfywio yn fawr yn ddiweddar mewn
masnach, a'r bobl yn dechreu dyfod unwaith eto yn
fwy calonog. Arosais gyda hwy am wythnos. Wedi i
mi ddyweyd ar fedydd yn ngapel yr Annibynwyr, bu
gweinidog y Bedyddwyr yn traethu ei olygiadau yntau
ar fedydd yr ail Sabboth. Nid wyf wedi canfod erioed
eto nad oes genym hawl i farnu drosom ein hunain;
os-yw neb o'm brodyr yn barnu yn wahanol am bethau,
hwyrach mai gwell fyddai i ni gyduno i fethu cyduno.

Methais gyrhaeddyd Cincinnati yn ol cytundeb llyw-
ydd y bad â mi; yr oedd yn godiad haul boreu y 3ydd Sab-
both o Chwefror arnom wrth Gallipolis. Gan nad oeddwn
yn gallu barnu fod fy Nuw wedi fy ngosod i deithio ar y
Sabboth, tiriais yno, a phregethais gyda'r Henadur-
iaethwyr (lle yr oedd y Parch. Mr. Gould yn weinidog),
ddwywaith, a lletyais gyda y pregethwr. Yr oedd
ganddo bump o ferched wedi tyfu i'w maintioli, ac un
bachgen; yr oeddynt yn canu mor soniarus, ac yn eu
hymddygiadau yn deimladwy, serchog a doeth, fel y
gwnaethant argraffiadau parchus ar fy meddwl am
danynt ar ol ein hymadawiad. O'r lle hwn, tuag o 15
i 20 milldir, y mae sefydlfa helaeth o Gymry, Ty'n y
Rhos, Centreville, Moriah, ac Oakhill. Y ffyrdd oedd-
ynt fudr iawn yr amser yma o'r flwyddyn; nid wyf yn
cofio i mi yn fy oes weled na thramwyo eu cynddrwg.

Pregethais yn y sefydlfa hwn tua deuddeg o weith-
iau. Y mae o'r lle cyntaf, Ty'n y Rhos, i Oakhill tua

15 milldir. Gan mai yn y canolbwynt y mae Centreville, wedi pregethu ddwywaith yn y lle cyntaf, penderfynais anfon dau gyhoeddiad at y Trefnyddion Calffaidd—un i Centreville, a'r llall i Moriah. Yr oedd y Parch. J. Davies, gweinidog Annibynol y sefydlfa, wedi ffurfio eglwys Annibynol yn y lle rhag-grybwylledig, sef Centreville, mewn ty anedd. Addewais fod yno am 3 yn y prydawn, a'r lle arall yn yr hwyr. Aethym i'r ty anedd a nodwyd erbyn ciniaw, am tuag un o'r gloch. Hysbysodd y teulu i mi fod cyfarfod yn eglwys y plwyf, a chan mai hon oedd y gyntaf ag y daethym o hyd iddi yn mhlith ein cenedl yn America, teimlais awyddfryd i fyned hyd ati. Wedi myned yno, yr oedd y bobl mewn cyfarfod neillduol; deisyfasant arnaf ddyweyd ychydig wrthynt, yr hyn a gyflawnwyd. Cyhoeddwyd y buaswn mewn ty anedd am 3, a chyda y Trefnyddion yn yr hwyr. Daeth yr offeiriad Cymreig, y Parch. Mr. Edwards, gyda mi i'r ty a enwyd, a dechreuodd yr oedfa yn ddymunol iawn. Cyn ymwasgaru, hysbysodd gwraig blaenor y Trefnyddion fod ei gwr wedi ei danfon hi yno i ddyweyd, er y byddai yn dda ganddynt hwy i mi ddyfod i bregethu yn eu capel hwy y noson hono, eto nad allasant hwy fy ngadael i ddyfod nes y byddai iddynt siarad â'r ymddiriedolwyr (*trustees*). Gofynais a oeddynt dan yr angenrheidrwydd o siarad a'r *trustees* bob tro yr oeddynt yn myned i gadw cyfarfod crefyddol? Dim atebiad. Yna hysbysodd yr offeiriad y byddai Mr. Jenkins yn yr eglwys yn yr hwyr. Yna nodais mai y rheswm a'm gogwyddodd i anfon cyhoeddiad at y Trefnyddion yn y lle hwnw y noson hono

oedd, am mai hwy oeddynt y rhan luosocaf o'r ardal-wyr—fod teimlad ynwyf i fod o ryw les i'm cenedl, a bod fy *nghomisiwn* i yn cynwys yr “holl genedloedd”—fod Duw yn ddoeth iawn yn ei drefn anfeidrol—pan y byddai un drws yn gauedig, fod un arall yn agored led y pen. Ni buaswn yn adrodd yr amgylchiad hwn oni buasai fod rhai yn priodoli y weithred hon i'r enwad hwnw, ac nid i berson unigol; oblegid nid yn unig cyffrodd hyn y bobl nes y cefais dyrfa anghyffredin i'm gwranddo yn yr hwyr, a'r Sabboth canlynol, am fod y fath swm wedi myned am danaf, ond amlygwyd anfodd-lonrwydd mawr at y blaenor gan y Trefnyddion eu hunain, a deisyfwyd am i mi, os oedd yn ddichonadwy, ddyfod atynt ryw dro cyn ymadael â'r ardal.

Yn y sefydlfa hwn y mae tua 1,500 o drigolion Cymreig, y rhan amlaf o gylchoedd Llangeitho. Yn ol fy marn i, trwy fod y tir yn gynwysedig o bridd melyn, gwanclyd, tlawd, y trigolion yn gyffredin ag ond ychydig neu ddim pan yn dechreu byw yno—fod cymaint o honynt mor ddiweddar wedi dyfod i'r un lle, a'u bod ar y cyntaf mor anghyfarwydd â threfn y wlad newydd hon o fasnachu, mai hwy oeddynt y bobl lymaf eu hamgylchiadau naturiol a welais erioed. Eto, wrth ystyried fod yr amser yn adfywio, hwythau yn dyfod yn fwy cyfarwydd â threfn y wlad, a bod gweithfeydd haiarn ar eu cynydd yn eu hardaloedd, dichon na welir ein cenedl byth mwy yn y cylchoedd hyn mewn cyflwr mor isel ag ydynt yn bresenol.

Gadewais Oakhill, ac aethym hyd Portsmouth, 20 milldir o ffordd; cymerais agerddlong, a chyrhaeddais Cincinnati cyn y 1af o Fawrth. Yr oedd Mr. Jones,

gweinidog yr Annibynwyr Cymreig, yn glaf iawn, er ei fod yn gwellâu yn dda cyn i ni ymadael o'r ddinas. Mae hon yn ddinas braf, ac yn cynyddu yn gyflym. Y Sabboth olaf o Chwefror, yn Cincinnati, torodd tarw allan o *yard*, a chorniodd Gymro o'r enw Thomas Thomas, *puddler*, 30 ml. oed, gynt o Ferthyr Tydfil, mor ddrwg, fel y bu farw ar y 4ydd o Fawrth. Dywedir ei fod yn wr priod, a bod ei weddw yn bresenol tua Thredgar, Mynwy. Pregethodd yr ysgrifenydd mewn ty tafarn, cyn myned a'r corff i dy ei hir gartref.

Yn Cincinnati a Paddy's Run, pregethais tua 15 o weithiau. Gwelais yn yr holl fanau yr ymwelais a hwy rai a'm hadwaenent o'r blaen, a chefais, mor bell ag yr wyf yn gwybod, serchawgrwydd pawb yn gyffredinol. Mae gan y Parch. B. W. Chidlaw ddau ddyn ieuainc yn yr ysgol, er eu paratoi at waith pwysig y weinidogaeth—Morgan ac Evans. Wrth ystyried sefyllfa ein cenedl yn y wlad eang hon, a'r amddifadrwydd o ddysgeidiaeth ag y mae llawer o honom yn llafurio dano, sydd yn pregethu yr efengyl yn eu plith, mae yn hof iawn genyf fod Mr. Chidlaw wedi cymeryd y gorchwyl canmoladwy hwn mewn llaw. Dymunwn iddo hir oes, a hyderaf y bydd iddo ymeangu yn ei derfynau, ac y gwna yr eglwysi ymdrech er cynorthwyo bechgyn o alluoedd da, a gwir dduwiol, er eu cynysgaeddu â manteision dysgeidiaeth, er budd yr achos goreu. Os ydym am weled llwydd yn ein plith, ffolineb yw i ni bellach edrych yn unig am gynorthwy o Gymru; rhaid i ni ymdrech gartref, yn ngwlad ein mabwysiad.

Yr wyf wedi bod yn Columbus, Radnor, Newark, a Granville, a bwriadwyf symud fy nheulu yr haf hwn, gan

fy mod wedi penderfynu, os yr Arglwydd a'i myn, ac os byddwn byw, i lafurio yn ngwinllan Crist yn y lleoedd a nodwyd, sef y ddau olaf, Newark a Granville. Hoff fyddai genyf ysgrifenu yn helaethach. Amser a brawf pa un a wnawn ai peidio. Mae y brodyr a'r chwiorydd yn caru gweled ychydig o fy hanes, ac wele ef iddynt, wedi ei ysgrifenu dan radd o anfantais yn y *boat* rhwng Newark a Cleveland, wrth ddychwelyd at fy eiddo.

YMWELIAD A CHYMRU.

Pell wyf o'r meddwl y gwna pawb a welant yr hanes hwn gymeradwyo rhai pethau a gynwysir ynddo, ac y bydd eu golygiadau hwy yn hollol unol a'r eiddof fi; ond gan fod genyf hawlfraint oddiwrth fy Nghrewr i farnu droswyf fy hun, ni phetrusaf ei danfon i'r argraff-wasg; ac os bydd i ryw un wneyd ad-sylwnodau ar yr hyn a allai ymddangos iddo ef yn feius, neu yn anghyson mewn ysbryd ac iaith frawdol, yr wyf yn cymeryd yr adeg hon er hysbysu i'r cyfryw un, fy mod yn agored i argyhoeddiad, ac yn ddiolchgar am fy ngoleuo.

Mai 25, 1841, cymerodd Thomas ac Owen Baxter (Evans a'i wraig—pobl o Lanbryn-mair), a minau, long, dan yr enw "Sheridan," yn rhwym o Gaerefrog Newydd i Lynlleifiad, a thiriasom yn y lle olaf yn mhen tair wythnos i'r awr. Nid oedd dros tua 80 o deithwyr yn y llong, y rhan fwyaf yn enedigol o'r Iwerddon, Lloegr, yr Alban, a Chymru. Yr oedd y rhai hyn yn myned i aros yn yr Hen Wlad, neu yn ymofyn arian oddi yno, neu er gweled eu hen gymydogion a'u perthynasau, neu farsienda, a phethau o'r fath.

Yr oedd rhai pethau annymunol yn y llestr hon, megys tymerau afrywiog yr îs-lywydd, a rhegfeydd dychrynlyd y morwyr; eto ni welais neb yn ymladd â'u gilydd, neb yn feddw, nac ond ychydig yn cymeryd diodydd meddwol, ar ol eu saldra ar y dyddiau cyntaf. Yr oll a allasem wneyd, mewn ystyr grefyddol, oedd

cyfranu y traethodau a gefais yn y ddinas, ac ymddyddaniad personol âg amrai o'r mordeithwyr ar amserau neillduol. Cawsom daith hynod gysurus, ond fod yr hin yn oer iawn tua'r diwedd, wrth ystyried mai mis Mehefin ydoedd. Bu Thomas Baxter yn glaf y rhan fwyaf o'r amser, ac Owen ei frawd a minau yn chwareu arno, gan mai melinydd ydoedd, ei fod wedi bod yn tolli ar y trymaf tuag Ebensburgh, a bod rhagiuniaeth yn ei geryddu am y fath bechod. Tystiai yn aml ei ddiniweidrwydd, gan ddyweyd mai cysurwyr galarus oeddym ni oll iddo ef. Wedi myned i Liverpool, yr oedd hiraeth arnom o herwydd ein bod yn ymadael a'n gilydd. Daeth pilot o Beaumaris i'n tywys ar hyd yr afon; hen Gymro iachus yr olwg arno oedd hwn; dywedai ei fod yn adnabyddus a'r Parch. Morris Roberts. Gofynodd pa fodd yr oedd pethau gydag ef yn awr, gada'i blaid newydd? Dywedais wrtho fy mod wedi ei weled er's llai na mis yn ol, a'i fod yn iach a chalonog, er ei fod y tro diweddaf y clywais i ef yn pregethu, yn gofyn, "Ys truan o ddyn ydwyf fi, pwy a'm gwared oddiwrth gorff y farwolaeth hon."

Arosais yn Liverpool dros y Sabboth canlynol, a phregethais yno bedair gwaith. Bu y Parch. Mr. Pierce yn serchog iawn i mi. Soniodd yn fynych yn dra thyner am y Parch. R. Everett, a dywedodd ei fod bob amser yn ei olygu fel tad iddo ef. Cymerais fy nghenad yn y Tabernacl, dros ferched Caerefrog Newydd, ar yr hwyr Sabboth, i ddychwelyd eu diolchgarwch i ferched crefyddol Llynlleifiad, am eu hanerchiad rhagorol iddynt. Yr oedd hyn yn effeithiol iawn iddynt, ac yn achos llawenydd mawr ganddynt. Wedi i'r moddion cyhoedd fyned heibio, yr oedd cwrdd

gweddi dan y capel gan y merched ieuainc; cefais gymelliad i fyned i'r cwrdd gweddi hwn. Bu naw neu ddeg ar weddi. Yr oeddynt oll yn hynod ddrylliog; cyfeirient eu deisyfiadau mewn dwfn ystyriaeth o sant-eiddrwydd a chyfiawnder Duw; erfynient drugaredd, gan gwbl gredu ei fod yn alluog i gyflawni eu holl angenrhaid, a chyflwynent eu hunain, a'u gilydd, a holl blant y goleuni, dan aden waedlyd unig Geidwad pechaduriaid. Yn wir, yr oedd eu taerineb am yr Ysbryd Glân i achub pechaduriaid, ac eangiad teyrnas Crist, yn ddigon i ddryllio y galon galetaf, ac adnewyddu teimladau crefyddol o'r newydd hyd yn nod mewn hen grefyddwyr. Cymerai un, megys prif destyn gweddi, ferched Cymreig America, a'u sefyllfa rhyngddynt â Duw; y llall, eglwys Salem (rhan o gynulleidfa sydd yn y cwr arall i'r ddinas, a ymadawsant yn ddiweddar o eisiau lle); y trydydd, eu rhieni a'u perthynasau annuwiol, &c., &c.

Cymerais y cerbyd o Liverpool i Lanymynach; yr oedd y bobl yn edrych yn iachus, ond y rhan amlaf yn dlawd eu hamgylchiadau naturiol, y pladuriau yn chwareu ar y gweirgloddiau, lluwys yn aros i weled Syr Watkin Williams Wynne yn dyfod adref o Lundain, a chanoedd o'r adeiladau a brofent, ar yr ardrem gyntaf, eu bod yno er's oesau. Cyn yr hwyr, y tai clychau, a'r llanau, yr heolydd a'r pontydd, y perthi a'r deisi, y gwartheg duon, ac enwau y trigolion, a brofent fy mod unwaith eto o fewn cyrau gwlad fy ngenedigaeth. Yr oedd ei mynyddau, ei chaeau, ei dolydd a'i gweinydd, yn ymddangos yn naturiol iawn i mi. Gallaswn feddwl, ar frig yr hwyr, fod yr awelon nosol, swm crych yr afon dröedig, peraidd sain teulu y goedwig, gweryr-

iadau y ceffylau, brefiadau y gwartheg, a chaniadau y rhianod wrth odro, yn holhti yr awyr deneu tua'r twr sêr, yn cydgordio i fy nghroesawu adref, gan ddyblu'r gân, "*Welcome home, welcome home.*" Arosais y noson hono gyda y Parch. John Evans, yn y Sarnau, mab i'r Parch. John Evans o'r Crwys, Morganwg, hen gyfaill hoff i mi; a gellwch feddwl mai llawen iawn oedd genym weled ein gilydd. Dranoeth daeth y gwr hwn i'm hebrwng hyd Meifod, a cherddais oddiyno hyd Lanfair, gan fy mod wedi addaw wrth fy nau gyfaill, Mri. Baxter, i ddyfod heibio; ond gan fod pump o bregethwyr i fod yno y Sabboth dilynol, nid arosais yno ond un noswaith yn nhŷ rhyw farcer yn y dref, a thranoeth aethum hyd Bwlch-y-ffrydd. Gan fod yr hin mor wlyb, llechais yn y lle hwn dros y Sabboth. Pregethais cyn ymadael yn y ddwy iaith chwech o weithiau, gan wneyd fy llety gyda'r gweinidog, y Parch. Mr. Davies. Yr oedd yno, ar y Sabboth, wr ieuanc gyda mi o'r Wern, ar ei daith i Gymanfa Llanbrynmair. Cawsom amser hyfryd yn y lle hwn, a gellwch feddwl mai llawenydd oedd gweled 13 heb eu derbyn, yn y gyfeillach.

Boreu dydd Mawrth aethum i Lanbrynmair. Wedi cymeryd ychydig luniaeth, aethom i'r hen gapel, lle yr oedd cynadledd ar y pryd, ac enwau y gweinidogion yn cael eu cofrestru. Anhawdd fyddai i mi roddi un disgrifiad cymwys o'm teimladau y pryd hyn. Er fy mod yn adnabyddus a holl weinidogion yr Annibynwyr, yn mron drwy y Dywysogaeth, cyn fy nyfodiad i America, nid oeddwn yn bresenol yn adnabod ond y Parchedigion canlynol—D. Williams, Llanwrtyd; S. Griffiths, Horeb; D. Morgans, Machynlleth; H. Morgans, Sama;

J. Davies, Llanfair; C. Jones, Dolgellau; S. a J. Roberts, Llanbryn-mair; W. Rees, a Jones, Trawsfynydd; y lleill oll oeddynt wynebau dieithr i mi, a rhai a adwaenwn a ymddangosent wedi heneiddio llawer. Yr oedd yr olygfa hon, a'i chyffelyb a gefais lawer gwaith wedi hyn, yn gwir dystio fod amser yn cyflym dros-glwyddo hil Adda o'r byd hwn i fyd arall, ac y dylem oll, gan fod y ty ar y ddaiar yn ymddatod, fod a thy tragywyddol genym yn y nef i fyned iddo.

Bu amrai bethau dan ystyriaeth y brodyr, megys trefnu rhyw gynllun i gael ysgol ramadegol yn y Gogledd, (gan fod yr un gynt wedi ei symud i Aberhonddu,) ac amcanu dwyn yr eglwysi i fod yn ymdrechgar at gynnal y ddwy—a lleihau dyledion capeli swydd Dre-faldwyn. Hefyd, dygwyd dan ystyriaeth y gynadledd sefyllfa amddifad conglaau tywyll y swydd hono, a'r cylchoedd oddiamgylch; ac yn mhlith pethau eraill, ymofynwyd, oni ddylesid defnyddio moddion cyffroadau diwygiadol yn eu plith? Y moddion cyhoeddus oedd yn ol yr hen drefn, tri ar y tro yn pregethu, ac un yn dechreu yr oedfa. Er fod yno lawer o bysgota dynion, ni wnaed cymaint, ar ddiwedd y Gymanfa, ag edrych a oedd pysgod yn y rhwyd ai nad oedd. Aethum oddiyno i gwrdd Dirwestol a gynelid yn Llanidloes. Er fod llawer o les yn cael ei amcanu ato yn yr oedfaon, ni chefais hollol foddlonrwydd yn nygiad rhai rhanau o'r cyfarfodydd yn y blaen, megys codi chwe' cheiniog yr un am bob trwydded (*ticket*) dirwestol, i gael bara a chaws i'r bobl, a dethol gweinidogion nad oeddynt o'r un golygiadau a hwy ar ddirwest fel gwrth-ddrychau gwawd, gan ddwyn y gwrandawyr i gellwair.

Gan fy mod ar fwriad myned i Troedrhiwdalar er-

byn y Sabboth, Gorph. 3ydd, cychwynais tuag yno. Daeth y Parch. D. Evans, Llanidloes, gyda mi hyd Raiadr-yr-wy. Yr oeddwn wedi addaw cyfarfod a'r Parch. Thomas Edwards, Swydd Gaernarfon, cyn myned dros y mynydd, mewn ty anedd, tua thair mill-dir o'r Rhaiadr. Pan aethym yno, yr oedd Edwards yn fy aros, a'r tyddynwr bach, un o'r rhai siriolaf a welais erioed, wedi cyfrwyo ei gaseg wen i fy hebrwng, yr hwn o'i serchawgrwydd a'i ewyllysgarwch a fu yn gy-sur mawr i ni ein dau. Lletyasom y noson hono gyda y Parch. David Williams, yn Tanyrallt, yr hwn a'n llonodd yn fawr. Wrth ymddiddan a'n gilydd, hysbysodd y pethau canlynol—ei fod ef wedi derbyn i gyfundeb yr eglwysi dan ei ofal y flwyddyn a aeth heibio 323; ei fod ef a'r Parch. Mr. Jones, Llanuwchllyn, yn benderfynol i roi tro i weled y Cymry yn America heb fod yn hir, os yr Arglwydd a'i myn, ac os byddant byw. Yr oedd yr oedfaon yn lluosog; ac er llawned oedd capel Troedrhiwdalar, nid oedd dros bump neu chwech yno heb fod yn proffesu crefydd Crist. Ar ddiwedd yr oedfa yn yr hwyr, canwyd yr emyn canlynol gan yr holl gynulleidfa, gyda hwyl felus, a blas da, dros awr gyflawn wrth yr awrlais:—

“ Wel dyma'r hen addewid,
 A gadwodd rif y gwllith,
 O ddynion wedi eu colli,
 Bydd canu am dani byth;
 Er cael ein mynych glwyfo,
 Gan bechod is y nen,
 Iacheir ein dyfnion glwyfau,
 A dail y bywiol bren.”

Gan mai genedigol o'r lle hwn yw fy mhriod, gwaith anhawdd oedd ymadael yn fuan; pregethais yno bump

o weithiau, ac ymadewais i Llanymddyfri. Wedi cyrhaeddyd yno, yr oeddwn yn adnabod degau o'r trigolion. Y Parch. William Davies a'm hadwaenai inau, a rhai ugeiniau o'r gynulleidfa oeddynt mor llygadgraff ag yntau. Cawsom gyfarfodydd neillduol yno, yn enwedig yr hwyr, a rhai o'r newydd dan deimlad o'u cyflwr colledig a ofynent beth i wneyd i fod yn gadwedig. Yr oedd agwedd dodedig y gynulleidfa yn effeithio ar fy ysbryd yn fawr. Byth nid anghosiaf eu serchawgrwydd tuag ataf, yn weinidog a phobl. Pan y bu Robin Ddu yn y lle hwn yn areithio ar Ddirwest, wedi iddo ddeall fod dau o ddiaconiaid yr eglwys Annibynol yn fragwyr, dywedodd mewn amryw fanau yn gyhoeddus mai dwy sach o frag sydd yn dal capel Llanymddyfri i fyny. Yma hefyd y mae Brutus yn golygu yr "Haul." Priodol, hwyrach, fyddai cydmaru y misolyn hwn i chwyddwydr, oblegid yn hwn y gwelir holl frychau yr Ymneillduwyr fel mynyddau cribog, a rhinweddau yr Eglwyswyr yn llawn cyhyd a chyflêd a holl ddyffryn y Mississippi.

Geilw holl bregethwyr y Dywysogaeth, os na fyddant yn weinidogion urddedig, neu ar y pryd yn y colegau, yn "Jacks;" a'r hen bererin hwnw, Mr. Rees Davies, Glyn Bren, yn apostol y Jacks. Rhyfedd y gwahaniaeth sydd rhwng Brutus a'i "Haul" a'r hen Vicar gynt a'i "Ganwyll Cymru." Pwy a wyr na fydd yn dda gan lawer eto gael goleu "Canwyll" yr hen Vicar Pritchard pan y byddo "Haul" Brutus wedi machludo, heb gyfodi mwy.

Aethym trwy Langadog, Llandeilo-fawr, a Cross Inn, Llandybie, a phregethais yn y tri. Wedi myned i

Gwaelod-y-maes, ger Llangenech, nid oedd fy modryb, ohwaer fy mam, na neb o'r teulu yn fy adnabod, nes hysbysu iddynt pwy oeddwn. Pan aethym i fy ardal enedigol, a'r tai addoliad, Mynydd Bach, Siloh, Tre-forris, Llangyfelach, y Felindre, Cors-hirion, y Crwys, a Chaslwchwr, yr oedd y bobl yn rhyfeddu cymaint yn mron a phe buaswn wedi cyfodi o feirw.

HANES ROWLI A'I DEULU.

Tua'r ail flwyddyn wedi i mi ddyfod i New York, aethym i weled fy rhieni yn Dundaff. Pan yn teithio ar draed o Carbondale, gyda y Parch. Thomas Edwards, yr oedd genym dair milldir ar i fyny hyd y *gate*, lle y gorphwysasom am ychydig mewn ty bychan, er di-luddedu natur. Daeth dyn i mewn o olwg hollol wlad-aid, o'r enw Rowli. Deallais wedi hyn mai Rowlands oedd ei iawn enw, a'i fod yn byw yn y gymydogath. Edrychai ar yr awrlais, a dywedai yn Saesonaeg, "D—n the clock, is it as much as that?" Gan fy mod yn barnu fod y fath iaith yn gableddus, dywedais wrtho, "You have no business to d——n the clock. If there is any fault about it, it must be the clock-maker's." Dwrddodd fi yn haerllug am ddyweyd dim wrtho, gan fy-gwth, a gosod ei ddyrnau wrth fy nanedd. Enciliodd Edwards mewn braw oddiwrthym, ond nid o'n golwg. Dilynodd y gwr gwaedwyllt fi o'r ty i'r heol, gan ddyweyd, "I will lick you, by G——d," a geiriau cyffelyb. Tynai ei gôt, gan feddwl fod arnaf ei ofn. Pan welais hyn, tynais inau fy nghôt, a theflais hi ar foncyff oedd gerllaw, a dywedais mewn gwaed oer, os oedd ef am *fattle* am iddo daro yn gyntaf, ond fod yn lled amheus genyf y byddai iddo gael yr ergyd olaf,—os oedd yn barod, am iddo ddechreu ar ei orchwyl. Mewn gronyn daeth ato ei hun—daeth yn fwy tawel a chlaiar. Gadawodd fi, gan gnoi ei ddanedd, a dyweyd rhyw beth na wn i beth; ac nid gwaeth genyf hefyd. Ymeflais

yn fy nghôt, gwisgais hi am danaf, ac aethym ar ol Edwards yn dawel.

Yn mhen blynyddau wedi hyn, aethym i weinidogaethu at y Saeson a'r Cymry i Dundaff. Yr oeddwn yn adnabod y Rowli hwn byth, ond nid oedd ef yn fy adnabod i, hyny yw, ni wyddai mai yr un oeddwn ag a fu yn cystadlu ag ef gynt wrth y *gate*. Deuai ei deulu yn aml i'r capel Seisonig i fy ngwrando, ac yntau hefyd ambell waith. Yn y stôr, ryw ddiwrnod, wrth ymddiddan, dywedodd, "You, preachers, reccive your six or seven hundred dollars a year, and we, poor folks, keep you too." Dywedais, "You never give anything to us, I know, because you see that we have too much; those who give us, think that they ought to give." Dywedodd, "Yes, I do. When will you come and preach in our school-house?" "What will you give me if I come?" "I will give you some potatoes or something." Cydunais ag ef y buaswn yn myned, os buasai iddo ef fy nghyhoeddi. Addawodd wneyd. Cefais lon'd yr ysgoldy, ac aethym gydag ef adref i'w dy, ac arosais yno dros y nos. Dangosodd i mi y caeau, y berllan, ac amryw bethau eraill. Cyn ymadael, gofynais iddo a oedd efe yn cofio am y dyn wrth y *gate*, y bu ef yn bygwth ymladd ag ef? Dywedodd, "Ydwyf yn eithaf; pa fodd y daethoch chwi i wybod am hyny?" Dywedais, "Myfi yw hwnw." Synodd wrth glywed hyn, a daeth yn gyfaill gwresog i mi. Derbyniais ei wraig a thri o'r plant yn aelodau eglwysig, a pharhaodd yn siriol tuag ataf tra bum yn y lle.

Wrth fyned i'r oedfa Seisonig o'r sefydliad Cymreig, ar foreu Sabboth, gwelwn ddyn o'r enw Ransom yn ail

grynhoi hen goed at eu gilydd, er mwyn gorphen eu llosgi. Wedi ei gyfarch, gofynais iddo a oedd dim cywilydd arno fod yn y fan hono, fel rhyw *sweep*, ar foreu Sabbath, fel rhyw bagan ar ochr y ffordd, pan oedd dynion eraill yn myned i'r cwrdd? Dywedodd, "No, not much." Gofynais a oedd ef ddim yn ewyllsio yn hytrach fod yn rhywle yn mhell o'r golwg, na bod dynion yn ei weled? Dywedodd, "I think myself it would look a little better." Dywedais, "There is one who sees you all along." Gofynodd, "Who is he?" Dywedais, gan gyfeirio tuag i fyny, "He is above you," a gadewais ef heb ddyweyd dim yn rhagor. Tua'r ail Sabbath ar ol hyny, yr oeddwn yn pregethu yn Saeson-aeg mewn school-house gerllaw ei dy ef, ac yntau yn bresenol. Ar ddiwedd yr oedfa, cyfododd i fyny, a dywedodd, "That word rings in my ears, that there is one above who sees me all along." Daeth hwn hefyd at achos Crist.

Wrth gychwyn o Dundaff, pan yn ymadael i fyned i Ohio, yr oedd genyf ryw beth i'w benderfynu cyn ymadael â Montrose. Gadewais y wraig a'r plant i fyned o'm blaen, ac yn mhen tua haner awr aethym ar eu holau. Wedi myned filldir neu ddwy, gwelwn gi du yn gorwedd ar ganol y ffordd, yn edrych arnaf, fel pe buasai am neidio ataf. Edrychais tua'r llawr, a chefais gareg lled dda. Gan mai llaw-chwith ydwyf, taflais hi ato, a tharewais ef yn ei dalcen, a gwnaeth y creadur ryw ysgrech aethus. Yr oeddwn wedi ei ladd, a'i ymenydd ef allan. Gyda hyn, neidiodd dyn ataf dros y *fence*, gan fygwth fy lladd i, am i mi ladd y ci. Dywedais wrtho fod y ci ar y ffordd fawr—nad oeddwn yn prisio am

dano ef na'i gi, ac os na buasai ef yn fy ngadael yn llonydd, y buaswn yn gwneyd yr un peth ag yntau ag a wnaethym a'r ci. Wedi hyn aeth yn ol at y corn i'r cae yn ddiddyg, ond ei fod yn grwgnach peth, ac yn bygwth y gyfraith arnaf. Aethym i'm ffordd yn dawel, ac ni welais y ci na'r dyn hwnw, am wn i, byth wedi hyny.

GWNEYD RHAN TANGNEFEDDWR.

Pan oeddwn yn Dundaff yn weinidog, tua 1845, dechreuodd yr Odyddion enill tir, a myned yn lluosog iawn yn Carbondale. Cyffrodd hyny ysbryd rhai dynion da, ac yn neillduol un Daniel Price, diacon gyda'r Annibynwyr, yn eu herbyn.

Yr oedd pobl Dundaff yn agor eu capel newydd, ac anfonwyd am y Parch. Evan B. Evans, Pottsville, i'r agoriad. Wrth ddychwelyd, aeth i Carbondale i dreulio Sabboth. Yr oedd yn gymundeb yno, a chan fod Mr. Evans yn Odydd, dywedodd Daniel Price na wnai efe gario y bara a'r gwin o gwmpas, os oedd Mr. Evans i bregethu. Penderfynodd y mwyafrif i gael Mr. Evans i bregethu, a chael cymundeb; felly ymadawodd Daniel Price, a rhyw ddeuddeg-ar-hugain gydag ef, i ddechreu achos newydd; ac arosodd tua phedwar ugain ar ol. Tua phen wythnos, daeth y Parch. Lewis Williams i Dundaff, i erfyn arnaf ddyfod i Carbondale, i gynyg gwneyd trefn. Aethym yno erbyn yr amser, rhoddais y ceffyl yn ystabl yr hotel, ac i'r capel ar fy union, heb weled neb. Yr oedd y capel yn orlawn—y ddwy blaid, yn gystal a'r holl enwadau eraill, yno yn gryo. Dechreuais y cyfarfod trwy ddarllen a gweddio fy hun, yna cymerais fel testyn eiriau Paul, “Mi a glywais fod ymrysonau yn eich mysg, ac o ran yr wyf fi yn credu.” Syllai pawb arnaf, a gwrandawent yn astud. Teulu Chloe oeddynt wedi hysbysu Paul am Corinth, a'r Parch. Lewis Williams sydd wedi fy hysbysu inau am danoch

chwi. Hwyrach nad oedd pethau yn gywir fel yr oedd Paul wedi clywed, ac nad yw pob peth yma fel y clywais inau. Er hynny mae rhyw beth allan o le. Ni ddaeth Mr. Williams ataf fel un yn dwyn chwedlau, ond fel un yn teimlo gofid, oblegid yr oedd yn wylo wrth ddyweyd, ac yn gofyn am gydymdeimlad. Clywais fod ymryson rhyngoch chwi a Daniel Price, yr hwn oedd yma yn ddiakon. Dyn da yw Daniel Price—hen grefyddwr ffyddlon—yn grefyddwr cyn gadael Cymru, ac yn grefyddwr yma dros flynyddoedd lawer. Yr oeddych chwithau yn meddwl yn uchel am dano, onide ni buasech yn ei osod yn ddiakon, oblegid nid ydyw dynion yn gosod pob ffwl yn ddiakon. Yr wyf fi yn credu mai dyn da yw Daniel Price, ac y bydd yn canu y delyn aur gydag Abraham. Yr ydych wedi gwneyd cam â Daniel Price, hwyrach yn anfwriadol, eithr mewn byrbwylldra. Dylasech ystyried mai Daniel Price yw Daniel Price; mai manteision Daniel Price a gafodd, ac mai synwyr Daniel Price sydd ganddo. Yr ydych yn disgwyl cael dynion fel y dylent fod, yn lle y peth ydynt. Gan nad ydych chwi eich hunain y peth y dylech fod, pa fodd y dysgwyliwch i eraill fod?

Mae Daniel Price yn dyweyd mai dynion ofnadwy yw yr Odyddion, ac mai rhyw beth drwg iawn yw y *secret* sydd ganddynt. Pa fodd y gwyr ef pa un ai drwg ai da ydyw tra y byddo yn *secret*? Onid yw yn ofynol ein bod yn gwybod am beth cyn ei farnu? Os yw Daniel yn gwybod beth ydyw, nis gall fod yn *secret* mwyach. Newidiai gwedd Daniel Price wrth glywed hyn; gwridai ei wyneb gan ddigofaint, tra y gwenai eraill. Aethym yn mlaen, gan ddyweyd, Ar yr un pryd, nid yw rhagoriaethau Odyddiaeth fel crefydd yr

well na'r grefydd Phariseaidd, pa rai a garent y sawl a'u carai hwythau. Mae cystal crefydd a hyna gyda cheffylau. Casâ di fi, medd un hen geffyl, minau a dy gasâf dithau. Gwir yw eich bod yn amddiffyn ac yn gwylio eich gilydd, yn claddu eich meirw yn barchus; ond nid ydych yn gofalu am neb eraill. Eithr am grefydd Crist, mae yn porthi a disychedu y gelyn. Ni byddai angen cymdeithasau eraill pe gweithid allan egwyddor ei grefydd Ef. Dywedais wrthynt am ochelyd cyd-doriad, ac am iddynt gofio eu cyfamod eglwysig, yn nghyd ag amryw anogaethau i fod yn heddychol. Ar ddiwedd y cyfarfod, deallais fod y rhan fwyaf wedi tawelu llawer, ond yr oedd Daniel Price wedi digio yn fawr, ac yn llefaru geiriau caledion am Siencyn wrth bawb o'i gydnabod.

Yn mhen ychydig ar ol hyn, daeth y Parch. John Cook i Dundaff, a chan oi fod ar ei draed, ac i bregethu yn Carbondale a Blakeley wrth ddychwelyd, aethym i'w hebrwng gyda cheffyl a *buggy*. Cawsom fod pob peth wedi tawelu yn Carbondale, a phawb oeddynt yn cwyno wedi cyfod i'w lle. Aethom yn mlaen i Blakeley, lle yr oedd Daniel Price yn byw, a'r hwn oedd eto yn parhau yn ddrwg ei dymer. Pregethasom ein dau, ac ar ddiwedd y cyfarfod daeth amryw yn mlaen i ofyn i mi ddyfod gyda hwynt i letya; ond atebais, Na, yr wyf yn myned heno at Daniel Price. "Nid oes neb acw eisiau ei weled," meddai yntau, a ffwrdd ag ef, a Cook gydag ef. Dilynais hwy, ac at y drws. Curais, ond dim ateb. Curais drachefn, ond methu peri i neb glywed. Aethym i mewn, a dywedais, Beth yw y fath bobl a chwi? nid ydych yn agor y drws er curo, ac nid ydych yn rhoddi lle i mi eistedd ar ol dyfod i mewn.

Yna edrychais ar Daniel, a dywedais, Daniel, ni ddaethym yma er mwyn eich bwyd na'ch gwely, ond am fy mod yn gwybod eich bod wedi tramgwyddo. Beth bynag a ddywedais am danoch allan o le, yr wyf yn cydnabod fy mai. Chwi a ddylasech ddyfod ataf fi; ond gan na ddaethoch, dyma fi atoch chwi. Rhaid i ni faddeu i'n gilydd, Daniel, onide ni chawn faddeuant. Mae yn beth echrys ein bod ni ein dau wedi crefyddu cyhyd, a'n cael yn golledig yn y diwedd. Ni fadd-eua Duw i ni os na faddeuwn i'n gilydd. Am hyny, rhoddwch i mi eich llaw.

Gyda hyn dangosai Daniel deimlad dwfn, llanwai y dagrau ei lygaid. Dywedodd, "Os rhoddaf fy llaw, rhoddaf fy nghalon hefyd."

Ie, Daniel, nid gwiw bod yn rhagrithiol. Estynodd ei law, a thorodd yr holl deulu allan i wylo. Trodd pawb i deimlo yn siriol, ac aed ati i barotoi swper yn gysurus.

Yn y boreu, dywedais, Daniel, nid wyf wedi darfod â chwi eto, rhaid i chwi ddyfod gyda mi heno i'r gyfeillach i Carbondale. Dywedodd yn benderfynol na ddeuai byth, er hyny llwyddais i'w ddarbwylllo ef i ddyfod.

Aethom i'r gyfeillach ein dau. Dywedais wrth y bobl fod Daniel wedi dyfod yno, ac os oeddent yn barod i'w dderbyn, am iddynt roddi arwydd trwy godi llaw. Cododd pawb eu dwylaw yn unfrydol. Yna gofynais i Daniel wneyd arwydd drosto yntau, yr hyn a wnaeth yn bur araf. Ar hyny cododd rhyw hen chwaer ar ei thraed, a dechreuodd ganu:—

“Yn awr mae'r llaeth a'r bara can,
A Iesu Grist yn ffrynd i'r gwan.”

Aeth pawb i hwyl, a chefais inau ad-daliad cyflawn am aberth mawr i'm teimlad.

Wedi myned i Ohio, aethum i fyw i Granville. Yr oedd y ddwy eglwys Gynulleidfaol, Granville a Newark, dan fy ngofal. Yn yr amser hwn bu amrai ysgrifau rhyngwyf a'r Parch. William Morgans, Pottsville, Pa., am fedydd. Tebyg na orphenir yr hen ddadl hono yn yr oes hon, ac mai y ffordd fwyaf heddychol yw, i bob un fod yn sicr yn ei feddwl ei hun.

Yn yr amser yma hefyd, dymunwyd arnaf i dreulio dau Sabboth gyda'r eglwys Gynulleidfaol yn Cincinnati; ar y pryd yr oedd cynadledd flynyddol y Methodistiaid Esgobawl yn y lle, a'r hen frawd Dafydd Cadwaladr, aelod o'r cyfundeb hwnw, yn y ddinas. O gar-edigrwydd ato, ceisiodd rhai o'r Annibynwyr ganddo roi pregeth iddynt hwy y Sabboth, er eu bod yn disgwyl y byddai Mr. Jenkins, Newark, yno hefyd, beth bynag eu bod am iddo ef ddyfod, pa un a fuaswn i yn dyfod ai peidio. Y Sabboth a ddaeth, y gynulleidfa a'r pregethwyr hefyd. Ni chawsw'n bregethu yn gyntaf, mynai ei ffordd ei hun. Tynodd ei destyn—"Gan edrych yn ddyfal na bo i neb ballu oddiwrth ras Duw." Swm ei bregeth oedd, ceisio profi yr athrawiaeth o syrthiad oddiwrth ras. Nodai lawer o bersonau y gwyddai ef am danynt, oedd wedi bod unwaith yn dduwiol, ond wedi hyny a aethant yn hollol annuwiol; ac am dano ei hun, dywedai ei fod yn gwybod yn sicr ei fod yn dduwiol yn awr, ond nid oedd yn gwybod y byddai felly y flwyddyn ddyfodol, nac hyd yn nod yr wythnos nesaf. Yr oedd yr hen frawd wedi bod wrthi am agos i awr, yn ymdrech'u yn galed i brofi ei bwnc. Yna tynais inau fy nhestyn. "Yn wir meddaf i chwi,

y mae llawenydd yn y nef am un pechadur a edifarhao, mwy nag am namyn un cant o rai cyfiawn, y rhai nid rhaid iddynt wrth edifeirwch.” Ar ol gwneyd rhai sylwnodau ar edifeirwch, dywedais am farn yr angylion a’u llawenydd; fod eu golygiadau hwy (eu *sentiments*) yn gywir, beth bynag yw golygiadau dynion yma. Yna gofynais, A ydych chi yn meddwl fod yr angylion wedi myned mor ffol a llawenhau am un hen bechadur fel Dafydd Cadwaladr, neu ryw un arall a edifarhao yma ar y ddaiar, na wyddus beth a ddaw o hono cyn pen blwyddyn, i.e., hyd yn nod yr wythnos nesaf, yn fwy nag am bedwar-ar-bymtheg a phedwar ugain o rai y gwyddant y cânt eu cwmpeini am byth? Yna dywedais, Fe ddichon mai y ffordd oreu fyddai i ni dori pen yr hen frawd tra y mae yn dduwiol, rhag ofn iddo farw ryw bryd eto yn annuwiol, a myned i uffern; oblegid y mae yn gwybod ei fod yn dduwiol yn awr, yna caiff fyned i’r nef, oblegid y maent hwy yno wedi penderfynu hyn, “Yr hwn sydd gyfiawn, bydded gyfiawn eto.” Bydd dyn am byth y peth fydd pan fyddo marw.

Wrth feddwl am beth fel hyn, cof genyf am chwedl a glywais unwaith. Syrthiodd llongwr oddiar yr hwylbren i’r môr, ac estynodd Gwyddel o forwr y rhaff iddo; wedi i’r creadur tlawd oedd yn y dwfr gael gafael ynddi, gofynodd y Gwyddel iddo, a oedd yn Catholic? nac ydwyf, medai y llall. I lawr tan y dwfr y cafodd fyned am ychydig wedi hyny. Wedi ei godi i’r ymyl, gofynodd iddo drachefn, a wyt ti yn Catholic yn awr? a’r llall yn ateb yn barhaus nad ydoedd. Ond o’r diwedd, pan welodd nad oedd yn cael ei dynu i’r lan, dywedodd, yr wyf yn Catholic. Wel, meddai y Gwyddel,

“It is better to let you die in the faith.” A gadawodd iddo fyned dan y dyfroedd.

Yr oeddwn wedi dyfod i Newark a Granville ar fy nhraul fy hun, yn ol yr alwad a roisant i mi. Ar ben y flwyddyn nid oeddynt wedi talu yr haner o'r hyn a addunedasant. Wrth ystyried fy mod dan yr angenrheidrwydd o gadw ceffyl, talu am dy i fyw, a'm teulu yn lluosog, siaredais yn bwylllog â'r blaenoriaid am fy amgylchiadau. Yr oeddent yn addef fy mod wedi bod yn llwyddianus, fod amrai wedi eu derbyn at yr achos, ond nad allasent hwy wneyd rhagor. Er siarad llawer â hwy nid oedd dim yn tycio. Nid oeddwn yn priodoli yr ystyfnigrwydd hwn ond i ychydig o honynt, eto, yr oedd y rhai hyny yn ddigon er atal y gwersyll i gychwyn. Dywedais nad oedd dim ond yr ysbryd drwg yn eu hatal rhag gwneyd eu haddewidion; nad oedd eu haddewidion ond dau cant a haner yn y ddwy eglwys, a'u bod hwy yn llawer gwell eu hamgylchiadau nag oedd eglwys Granville, a chan mai gwrando ar yr ysbryd drwg yr oeddynt, y buaswn i yn gwneyd gwaith â hwy na fuasai hwnw yn ei wneyd (sef yr ysbryd drwg), y buaswn yn eu gadael hwy.

Rhoddais yr alwad oeddynt wedi ei rhoi i mi yn y Court, yn erbyn y capel, rhoddais eglwys Granville yn rhydd, gwerthais y ceffyl a'r wagen fach, talais fy nyled, a gadewais hwynt. Yn ol dim o hanes a gefais amrai o honynt, nid yw yr ysbryd drwg hwnw wedi eu gadael hyd heddyw.

Yr oeddwn wedi bod yn Brady's Bend (Sugar Creek) rai misoedd yn ol, ar gais yr eglwys hono, gyda y Parch. T. Edwards, ac eraill, er ceisio terfynu rhyw ymryson oedd rhyngddynt. Caed ar ddeall mai ar un

o'r diaconiaid yr oeddynt yn bwrw y bai. Nid oedd y diacon yn foddlon i roddi ei swydd i fyny, a'r rhan fwyaf o'r eglwys am iddo wneyd. Wedi ei gynghori ef, a'r rhai oedd yn ei bleidio, mai gwell er lles yr achos, a heddwch, oedd iddo roddi ei swydd heibio, yn neillduol y pryd hwnw, a chael arwyddion pawb ond ef ei hun, dywedais, Mae yn well i chwi, Mr. Jones, i roi eich swydd i fyny. Atebodd, "Ni wnaif fi ddim o hyny." Yna dywedais wrtho, chwi welwch, John bach, fod yr eglwys i gyd wedi gwneyd arwydd i hyny; ni ellwch chwi fod yn ddiakon mwy, oddieithr i chwi fod yn ddiakon i'r llygod. Felly dybenodd y cwrdd hwnw, a diacon y llygod y cafodd ei alw o hyny allan.

Pan yn cychwyn o Newark, gyda'r teulu, nid oeddem yn benderfynol i ba le i fyned. Nid oeddwn wedi gweithio nemawr o ddim oddiar y daethum o'r mynyddau yn Nghymru hyd yn hyn; nid oedd yn ddi-chonadwy i gael gwerthu yr ychydig dir oedd genyf yn Dundaff am ei gyflawn werth; nid oeddwn yn ewyllsio myned yn ol at fy hen gydnabyddiaethau yn llwm fel yr oeddwn, penderfynais y buaswn yn myned a'r teulu, am ychydig amser, i Brady's Bend (Sugar Creek), ac yno yr awd. Cefais waith yn y *foundry*, ty i fyw ynddo, a rhoddais fy llythyr i'r eglwys Gynulleidfaol. Cyn pen mis, deallais fod surdoes yno yn y blawd; amrai a sisialent fy mod am fyned a lle y gweinidog, ac eraill, fod eisiau rhyw gyfnewidiad yno ar bethau, beth bynag fuasai yn cymeryd lle. Wrth wybod hyn, codais fy llythyr, a rhoddais ef i'r eglwys Bresbyter-aid. Am dymor, pregethais ar hyd y wlad mewn ysguboriau, yn Black Fox, a manau eraill, a chefais luaws i fy ngwrando yn aml. Ar gais y Bedyddwyr

pregethais iddynt hwy amrai weithiau, a'r Annibynwyr yn dyfod i'm gwrando, nes oedd eu capel hwy yn agos a bod yn wag. Wrth weled hyn, aeth gweinidog yr Annibynwyr, a rhyw hen bregethwr diegwyddor arall gydag ef, at weinidog y Presbyteriaid, a'r cwyn fy mod yn rhwygo eglwysi, ac nis gwn pa faint o bethau eraill.

Cefais wys i ymddangos o flaen y Saeson yn mhen deng niwrnod. Y cyhuddwr oedd Mr. Common Fame. Yno yr awd, ac amddiffynais fy hun yn ngwydd tyrfa fawr. Eto, barnodd Mr. Common Fame fi yn euog, pwy bynag ydyw. Apeliais i'r Presbytery; enillais y dydd yno, a gwelais fod gwyr y Common Fame o'm tu, yn lle bod yn fy erbyn. Gorfu i weinidog y Presbyteriaid yn fuan ymadael o'i eglwys. Ymddygai y Bedyddwyr yn garedig iawn ataf; ceisient yn siriol iawn genyf ddyfod i'w cyfeillach hwy. Aethym ryw noswaith, a'r gair cyntaf a ofynwyd i mi yn y gyfeillach hono oedd, a oeddwn wedi newid fy marn, ac am fwrw fy nghoelbren yn eu plith hwy? Dywedais ei bod yn myned dipyn yn hwyr i mi ddyweyd llawer wrthynt y noson hono—os oeddynt yn foddlon i mi ddyfod atynt i'r gyfeillach, y cawsent glywed mwy y tro nesaf,—y noswaith gyntaf y bum yn siarad a fy ngwraig, na bu dim son am briodi y noson hono; felly y terfynodd y gyfeillach. Yr amser yma yr oedd y telegraph Cymreig yn cerdded yn gyflym rhwng Brady's Bend a Pittsburgh, a rhai lleoedd eraill, eisiau gwybod yn fawr beth a fuasai yn dyfod o Siencyn, druan. Yn yr wythnos hon hefyd daeth amryw o'r Independiaid ataf i'm ty, gan ddyweyd nad oedd achos am i mi fyned at y Bedyddwyr, y buasent hwy yn adeiladu capel i mi yn ymyl y railroad, a llawer o addewidion eraill. Dywed-

ais fod yn y lle dri capel Cymreig yn barod, y gallasai un capel eu cynwys oll ag oedd yn y lle hwnw.

Hwyr cyfeillach y Bedyddwyr a ddaeth. Trwy y dydd blaenorol, dywedai amryw o'r Bedyddwyr wrthyf nad oedd y caredigrwydd a ddangosasant ataf ddim, mewn cyferbyniad i'r hyn a fuasent yn ei wneuthur yn ollaw. Nid oedd fy ngwraig fy hun yn hollol fodd-lawn i mi fyned i gyfeillach y Bedyddwyr y noson hono, trwy fy mod wedi dyweyd wrthi hi y modd y pasiodd y gyfeillach o'r blaen; eto, gwyddwn fod ganddi hi gryn ymddiried ynwyf, er ei bod yn sigledig i raddau yn ei theimladau, wrth glywed cymaint gan wahanol bersonau. Llauer un a edrychent gyda chraffder pa le y buasai y glorian yn troi. Gwefreiddiai teimladau amryw mewn pryder am fy sefydlogrwydd. Penderfynai rhai o'r Bedyddwyr y fan lle y buaswn i gael fy nhrochi. Yr Independiaid a laesent eu gafael ynwyf, ac hyd yn nod y Parch. Howell Powell a ofynai, a oeddwn yn myned i fod yn Fedyddiwr? "Ië," meddai efe, "a ydych yn myned i gael eich trochi? Dyna y son sydd yn mhob man." Dywedais nad oeddwn erioed heb fod yn Fedyddiwr; am gael fy nhrochi, fy mod yn ddigon bawlyd yn barod, &c.

Trwy ein bod ni yn *castio* yn y *foundry* y noson y y cadwai y Bedyddwyr eu cyfeillach nesaf, o'r pryd y bum yn ymddiddan a hwynt, nid aethym atynt. Mae hyn yn hollol hysbys, fod yn rhaid i'r *moulder* fod gyda ei waith yn amser *castio*. Yn ysbaid yr wythnos hono, teimlai y Parch. David Thomas, gweinidog y Bedyddwyr, yn lled ddigalon, am fy mod yn debyg o fyned a'i le ef, a'i fod ar y traed olaf yn mhlith ei hen frodyr. *Poor fellow*, nis gwn yn y byd beth sydd wedi dyfod o

hono ef. Beth bynag, i'r gyfeillach yr aethym. Wedi i'r rhanau arweinyddol o'r gwaith fyned heibio, cododd Richard Wooly ar ei draed, a dywedodd, "Yr wyf yn gweled fod Mr. Jenkins wedi dyfod atom heno eto. Mae ef yn ddyn call, ac eisiau dynion call sydd arnom ni. (Dyn da yw Wooly). Yna gofynodd a oeddwn wedi cyfnewid yn fy meddwl yn ddiweddar—fy mod wedi addaw y buaswn yn dyweyd rhyw beth mewn perthynas i hyny, pan oeddwn yn eu plith y gyfeillach o'r blaen. Dywedais fod dyn yn greadur cyfnewidiol, a'i fod yn cyfnewid yn barhaus.

Gofyniad. Ië, ond fy meddwl i yw, os gallaf ei ddyweyd ef, A wnaech chwi eto, pe byddech yn ysgrifenu ar fedydd, ysgrifenu yr un fath ag y gwnaethoch o'r blaen?

Ateb. Ni byddai hyny o un dyben, trwy ei fod wedi cael ei ysgrifenu yn barod.

Gof. Yr wyf wedi clywed eich bod yn ddiweddar wedi taenellu plentyn i Dafydd Thomas. A ydyw hyny yn wir?

Ateb. Ydyw, mae yn wirionedd.

Gof. Yr wyf yn gofyn i chwi yn ddifrifol, ac yn disgwyl cael ateb difrifol, A wnaech chwi daenellu baban eto mewn amser dyfodol, os bydd amgylchiadau yn galw, a dynion am i chwi wneyd?

Ateb. Yr wyf yn ddifrifol. Yr wyf yn gwybod yr hyn a wnaethym, ond nid wyf yn gwybod llawer o'r pethau a wna; bydd hyny yn ymddibynu ar yr amgylchiadau y byddaf ynddynt ar y pryd.

Gof. Ni wn i ddim beth i'w ddyweyd yn awr; ond gofynaf fel hyn, A ydych chwi yn credu fod trochiad yn fedydd?

Ateb. Ydwyf; nid wyf wedi ameu hyny erioed.

Gof. A ydych chwi yn credu y dylech fedyddio babanod?

Ateb. Nid oeddwn am eu cadw yn hwy mewn dyrswch. Yr wyf yn credu mai eiddo plant yw teyrnas nefoedd, ac mai un o freintiau y deyrnas hono yw bedydd. Felly y dybenodd yr ymddiddan am hyny.

Yna dywedasant yn gyffredinol, er fod ganddynt bob parch i mi, eto fod digon rhyngom i'n cadw ar wahan; mai myfi oedd y cyntaf a ddarfu iddynt gyfarfod erioed fel hyn.

Gofynais gyngor iddynt fel hyn: Yr ydwyf wedi arfer â moddion crefyddol erioed, ac nid wyf yn teimlo yn hollol gysurus fel hyn. Pe buaswn yn dyweyd fy mod yn credu am fedydd fel chwithau, cawswn fy lle yn gyflawn yn eich plith; ond gan fy mod wedi ymddwyn yn gwbl ddifrifol a diragrith, nid oes yma le i mi. Os af at y Methodistiaid, gofynant a wyf yn credu eu Cyffes Ffydd hwy? Er dyweyd fy mod yn credu y rhan fwyaf o hono, os nad allaf ei lyncu i gyd, a hyny ar unwaith, dywedant nad oes le i mi yno. Os af eto at yr Independiaid yn y lle hwn (ac nid yw yn gyfleus yn bresenol i mi fyned oddi yma), dywedant fy mod am ranu yr eglwys. Os af at y Saeson, galwch fi yn Dic Sion Dafydd, neu ryw beth. Rhoddwch gyngor i mi; hwyrach y caf ryw oleuni er gwybod fy nyledswydd yn well nag yr wyf yn ei gwybod yn bresenol. Dywedasant yn onest, na wyddent hwy beth i'w ddyweyd wrthyf. Gan ei bod yn myned yn hwyr, dywedais, Efallai mai gwell fyddai gofyn i Dduw, yna gweddiais yn ddifrifol, os oeddwn yn gyfeiliornus, am iddo ef fy ngoleno; ac ysgatfydd fod y bobl hyn yn gyfeiliorn-

us hefyd, a dymunais yn syml am iddo ein goleuo i gyd—mai efe oedd y gwir oleuni, am iddo beidio ein gadael yn y tywyllwch, er mwyn eienw, &c. Yna ymadawsom yn frawdol, a'r dagrau yn llanw ein llygaidd.

Yn fuan wedi hyn, aeth bachgen bychan, pedair oed, i ni, a'i droed dan y *car*, a bu farw mewn canlyniad. Torais inau dri o'm bysedd, drwy iddynt fyned rhwng *cogs* y *crane* yn y *foundry*; a phan ddywedodd rhyw ddynes hir ei thafod, anystyriol, nad oedd fater am danaf, ein bod yn y *foundry* yn aml yn rhy lawn, ffromodd y *moulders* wrthi i'r fath raddau; ac oni buasai ei bod mewn ffordd deuluaidd, buasent yn ei chicio hi hefyd; oblegid pan oeddym yn gwneyd y peth cyntaf yn y boreu y cymerodd yr anffawd le. Fel hyn daethym yn wrthddrych tosturi cyffredinol; gwnawd i mi gasgliad da o arian. Nid oes o fath gwyr y gweithfeydd am hyn, mewn angen.

Wedi i mi dori fy llaw, cefais fyned yn wiliedydd (*watchman*) ar y *forge*. Mae yn debyg eu bod yn disgwyl i mi wyluo yno ar y Sabbath, ond ni wnaethym hyny. Yn mhen tua pymthegnos, daeth prif arolygydd y gwaith ataf, gan ofyn pa le yr oeddwn wedi bod y Sabbath diweddaf? Dywedais mai yn y cyfarfodydd crefyddol. Dywedodd fod yn rhaid iddo ef gael un a fuasai yn gwilio y *forge* ar y Sabbath. Dywedais mai ei waith ef oedd edrych i mewn am hyny, ond na fuaswn i ddim yn gwneyd y fath beth. Dywedodd fy mod yn ei foddhau ef gyda'r goreu; ond os na wnawn y gwaith hwnw ar y Sabbath, fod yn rhaid iddo ef gael un arall yn fy lle, gan ofyn, pwy oeddwn i yn feddwl a fuasai yn gwneyd y tro? Dywedais, fe allai mai gwell oedd iddo osod un o'r Gwyddelod—fod y rhai hyny qeddwn

i yn adnabod o honynt yn myned tuag uffern eisoes. Yna gofynais os oedd ganddo wrthwynebiad i mi wneyd rhyw beth arall yn ei waith ef a allaswn wneyd? Dywedodd nad oedd mewn un mesur. Yna aethym i'r gwaith glo am rai misoedd, gyda'r boddlonrwydd mwyaf.

Yn yr adeg yma, aethym ryw ddiwrnod i dy gwraig o Sir Forganwg. Gan fod hon yn gwybod fy mod yn enedigol o'r un sir, ymddiddanai am bersonau a phethau yn hollol anochelgar. Dywedai nad allasai hi aros mo'r Cardis, mai dynion drwg, twyllodrus, a dichellgar oeddynt oll. Dywedais, Mrs. Rees, nid wyf wedi eu cael hwynt oll felly. Yr oedd Daniel Moses gyda ni yn Dundaff, ac nid wyf fi yn gwybod am well dyn na hwnw. "Ië," meddai hi, "nid wyf fi yn gwybod dim am hwnw." Yr ydych yn adnabyddus ag Evan Morgan, sydd yma gyda ni yn Sugar Creek—mae ef yn un o'r dynion goreu sydd yn y lle. "Ië, Siencyn bach," meddai hithau, "Evan Morgan, Cardi duwiol yw Evan. Mae gystal gen' i am y Cardis a neb, os byddant yn Gardis duwiol." Yn y dyddiau dilynol, ac i raddau hyd y dydd heddyw, mae y gair Cardi duwiol yn aml ar fy meddwl. Mae gwir dduwioldeb yn y fuchedd yn lladd rhagfarnau dynion. Gwir fod dynion yn cael eu galw gan y byd yn ol y lleoedd y daethant o honynt. Mae trigolion y Talaethau yn cael eu galw yn *Pumpkins*, *Pennyites*, *Buckeyes*, *Badgers*, *Hoosiers*, a *Gof-fers*, &c. Felly dywedwn ninau y geiriau, Northyn, Moch Mon, Hwntw, Sir Gaer, a Cardi, heblaw llawer o enwau gwael eraill. Rhaid i ni ddyoddef diystyrwch gan ddynion, neu fyned yn gymaint ffyliaid a hwythau. Os caf y ffrainc o fod yn dduwiol, nid ydyw o fawr bwys beth y caf fy ngalw gan ddynion.

Cyn ymadael o Brady's Bend, aethym yn ol i gapel yr Independiaid, heb fawr wrthwynebiad. Nid oeddwn yn dyweyd nemawr wrth neb, na neb yn dyweyd ond ychydig wrthyf finau. Beth bynag, ryw foreu Sabboth, ataliodd un o'r ymddiriedolwyr y gweinidog i fyned i'r pwlpud, a chadwyd yr oedfa yn gyfarfod gweddi, a chadwyd cyfeillach neillduol ar ol, cyn ymadael. Cofus genyf fod un o'r rhai a weddient, yr hwn a berchenogai lawer mwy o sêl a hyfdra nag o wybodaeth, yn dyweyd, "Arglwydd mawr, y maent am ladd dy was; mae yma ryw beth yn atal, ac y mae yn rhaid iddo atal hyd oni thynner ef ymaith. O Arglwydd, tyn hwnw ymaith, i ni gael clywed dy was eto," &c. Wedi atal y gweinidog, buwyd am ychydig heb bregethu. Pallais a phregethu iddynt, nes y buasent yn adfer eu gweinidog i'w le. Dybenodd yr holl ddyrswch drwy i ni fyned ein dau i Gymanfa Palmyra gyda'n gilydd, er dangos i eraill ein bod mewn heddwch. Pan welais fod y gwaith yn myned yn fwy marwaidd, ac nad oedd un rhwystr bellach ar fy ffordd, meddyliais mai gwell fuasai i mi barotoi i ymadael o'r lle, ac edrych pa le y gallaswn oreu fyned. Yr oeddwn bellach, trwy lafur a diwydrwydd, wedi diogelu ychydig arian gogyfer ag amgylchiadau dyfodol.

Cymerais daith trwy Pittsburgh, Mount Savage, Baltimore, Pottsville, Beaver Meadow, Carbondale, Dundaff, Bradford, Blossburgh, ac yn ol at fy nheulu i Brady's Bend, gan bregethu ynddynt oll. Awd oddi yno trwy Pittsburgh, i lawr ar hyd yr afon hyd Cincinnati, Cairo, ac i'r lan ar hyd afon fawr y Mississippi, hyd Galena, ac mewn wagen oddi yno hyd Dodgeville, Wis. Yr oedd amryw Gymry yn myned gyda ni yr

holl ffordd. Darfu i ni fel teulu aros yno yn Welsh Hollow am dri mis, yn nghanban J——, yr hwn o'i hael-frydedd a'i rhoddodd yn ddidreth tra yn aros yn y lle.

Ddechreu y flwyddyn 1849, aethom i fyw i Welsh Prairie, gan gymeryd gofal yr Eglwys Gynulleidfaol yno, lle yr arosasom am yn agos i wyth mlynedd. Yn yr amser hwn, cymerodd y pethau canlynol le. Nodaf rai o'r pethau mwyaf neillduol: Yn y flwyddyn gyntaf wedi i ni sefydlu yn y lle hwn, yr oedd Cymanfa y Methodistiaid Calфинаidd yn mis Mehefin. Anfonodd y wraig fi i Fox Lake i brynu rhyw angenrheidiau bywyd, gan ein bod yn disgwyl y buasai pobl ddieithr yn dyfod i ymweled a ni yn amser y cyfarfod. Pan yn dyfod allan, wedi cylymu yr hyn a brynais yn y stôr mewn napecyn, gofynodd gwr lled dew, yr hwn oedd un o bedwar, i mi yn Saesonaeg, "Is this the way to Welsh Prairie?" Dywedais, "Go ahead." "Is there any road turning from this?" "O yes, many." "Which of them shall we take?" "Not any of them, take the straight one." "Can you direct us on that?" Gan fy mod ar fy nhraed, dywedais, "If you will carry me, I am ready to go there." Dywedodd, "Jump up." Gwyddwn yn eithaf mai Cymry oeddynt wrth yr olwg arnynt, ac wrth eu siarad hefyd. Gofynasant a oeddwn yn adnabod William Jones, y pregethwr; Ellis Williams, Dafydd Owen, ac amryw eraill; a bod pregethwr Dissenters yno hefyd, o'r enw Jenkin Jenkins, a oeddwn yn adnabod hwnw? Atebais hwynt yn gadarnhaol. Yr oeddwn yn ceisio bod yn Ianciaidd yn fy iaith, yn siarad o hyd yn Saesonaeg. "A glywsoch chwi Jenkins yma yn pregethu?" "Do, amryw weithiau." "Beth ydych chi yn feddwl am dano ef?"

“Os nad oes rhyw rai yn meddwl mwy am dano nag yr wyf fi yn ei feddwl, nid ydynt yn meddwl ond ychydig iawn am dano.” “Ië, dyna hi.” Yn mhen ychydig, gofynodd, “Ai nid chwi yw Jenkins?” “Dyna mae dynion yn fy ngalw i.” “Paham na buasech yn dyweyd?” “Paham na buasech chwi yn gofyn?” Pwy oeddynt ond yr hen wr Jehu, Racine, a’r Parch. John Evans, Prairieville. Daethant yn gyfeillion gwresog i mi ar ol hyn.

Y CONVENTION.

Mae rhan fawr o eglwysi Cynulleidfaol a Phresbyter-aid Wisconsin, wedi ymuno i fod yn un yn yr hyn a elwir *Convention*, ac i’r *Convention* hwn y perthyn chwech o’r hyn a elwir *District Conventions*. Gan nad oeddwn eto wedi ymuno mewn un cysylltiad gweinidogaethol yn Wisconsin, wedi i mi gael fy llythyrâu o Presbytery Montrose, a Chymana Gynulleidfaol Ohio, aethym i *District Convention* Madison, yr hwn a ymglyfarfyddai yn Lake Mills. Yr oedd ganddynt fath o gyffes athrawiaethol, a rheolau er dyfod i’w hundeb, a’u bod i holi y rhai a fyddai yn dyfod atynt, er mwyn cael boddlonrwydd am eu golygiadau crefyddol. Holasant fi yn lled fanwl, ac yn mysg pethau eraill, pa un ai trwy y Gair, neu yn ddigyfrwng y mae yr Ysbryd Glan yn gweithredu yn gadwedigol ar yr enaid? Dywedais ei fod yn gwneyd fel yr oedd yn dewis—mai Pen Arglwydd yw efe—fod yn rhaid i ni addef ei weithrediadau penarglwyddiaethol ar blant heb gyfrwng y Gair, neu ein bod yn gwadu pechod gwreiddiol, &c. Yr oeddynt yn ymddangos yn siriol iawn, ac yn y diwedd yn cymeradwyo fy marn yn fawr iawn. Cefais hwynt yn

bobl hynod ymdrechgar, ac awyddus i wneyd daioni gyda'r achos goreu.

Tua'r flwyddyn 1853, gwnaeth yr enwad Cynulleidfaol anrheg i'w brodyr yn Wisconsin at ddileu dyled eu capeli, ac er adeiladu rhai newydd. Cadwyd cyfarfod yn Watertown er mwyn rhanu yr arian yn y dull goreu er cynydd a lles yr achos. Yn mhlith pethau eraill a fu dan sylw, cynygiodd rhyw un, ac eiliwyd ef, nad oedd dim o'r arian i fyned at ddileu dyled y capeli ag oedd ar waith, neu y rhai a adeiladwyd yn barod, ond eu bod i gael eu rhoddi at adeiladu capeli newyddion, yn hollol yn y lleoedd newyddion, lle nad oedd capeli o'r blaen. Wedi dadleu am beth amser ar y cynygiad hwn, ac arwyddion tebygol y buasai yn cael ei gymeradwyo, cododd Siencyn ar ei draed, a dywedodd. Yr ydym ni ar Welsh Prairie wedi adeiladu capel, ond yn methu ei orphen, ac yr ydym mewn tipyn o ddyled. Os pasia y penderfyniad yna, yr wyf fi yn meddwl mai gwell fyddai i ni losgi y capel sydd genym heb ei orphen, er mwyn dyfod, yn ol y penderfyniad yna, i'r hawl o gael rhan o'r arian i adeiladu capel newydd. Mewn canlyniad i'r fath ddywediad, methodd y penderfyniad basio.

Pan yr ystyriom nad oedd yr eglwys oedd dan fy ngofal ond gwan, ac analluog i wneyd ond ychydig at fy nghynaliaeth, rhesymol yw meddwl mai fy nyledswydd oedd, dan yr amgylchiadau, i wneyd rhywbeth arall. Trwy fy mod yn adnabyddus a goruchwylwyr y Gymdeithas Draethodol yn New York, a bod arnynt cisiau *colporteurs*, rhoddais ran o'm hamser at y gwaith hwnw. Prynais geffyl a gwagen. Mae hanes y ceffyl hwn fel y canlyn.

DOSBAN Y CEFYFYL "DIC."

Ceffyl hynod iawn oedd Dic—prynwyd ef yn y fl. 1849—o liw gwineu, o faint cyffredin, yn gryf yn fewnol, ond nid yn yr olwg allanol; galledid meddwl ar yr olwg gyntaf arno ei fod yn un diog, eto yr oedd yn fywiog iawn. Yr oedd yn nodedig o gall, ac yn hynod o gyfrwys. Tra yn yr *harness* safai bob amser heb achos i'w gylmu, ac ni ddangosai un awydd, pan ar ei daith, i gyraedd cyflymdra, ond teithiai yn rhwydd o chwech i saith milldir yr awr, gan lusgo yn aml lwythi trymion; a phan ddeallai fod ei berchenog am fyned heibio i'r wageni fyddent o'i flaen ef, byddai Dic yn sicr, nid yn unig o wneyd ymdrech, ond hefyd o lwyddo i fyned o'u blaen. Pan yn rhydd yn y cae ni fedrai neb ei ddal, os byddai newydd gael ceirch. Ymddangosai wedi hir drafaelio, ar ben ei daith, yn berffaith ddiflino, ac yn aml teithiai haner can' milldir y dydd. Os buasai porfa Dic yn llwm, er yr ymddangosai yn dra llonydd ar hyd y dydd ar y maes, gyda'r tywyllnos neidiai yn rhwydd dros y *fence* uchaf, ac mor fuan ag y llanwai ei fol, dychwelai gyda'r un rhwyddineb. Yr oedd yn caru yn fawr gael ei lanhau, a phlethu ei fwng, gan ymddangos yn llawen dan y driniaeth. Yr oedd, fel llawer eraill, yn caru cael ei ganmol, ac yn deall pan ddywedid ei fod yn geffyl da. Pan ar ei daith, ac wedi chwysu, nid yfai ond ychydig neu ddim dwfr, ond os dygwyddai i'r *ostler* ei dwyllo, drwy beidio ei ddisychedu yn y boreu, elai at y *pump* ei hunan, ac yfai hyd ei ddigoni. Perthynai iddo gryfder dihafal; yr oedd yn ddigon galluog i aredig ei hunan, ac i lyfnu eilwaith; cariai y gwair a'r yd i'r ysgubor ei hunan, y coed tân, a'r cydau o'r felin; ac

yr oedd gyda'r goreu wrth y *machine* dyrnu. Cariodd yn llawen lu o bregethwyr o bryd i bryd. Bu yn wasanaethgar iawn i grefydd ar y pen yma, yn ogystal a chario llyfrau ei feistr dros y Gymdeithas Draethodol. Ni wnaï wahaniaeth rhwng y gweinidogion, byddai yr un mor barod i gario Methodist, neu Fedyddiwr, ag oedd i gario Cynulleidfawr, ac ni syrthiai oddiwrth ei ras tra yn cario Wesley. Er fod gan Dic ras parhaol, eto cafodd lawer iawn o gam. Unwaith, pan oedd ei berchenog ar ei ol, yn nghyd a dyn pwysig arall, a boxied mawr o lyfrau, wedi teithio o Welsh Prairie hyd Berlin, yn Wisconsin, a dwy filldir yn mhellach, gofynwyd i'r lletywr, a oedd wedi rhoddi ceirch i Dic? "Ydwyf yn wir (ebai efe) rhoddais iddo *ddwy gornen*." Gofynaf i bob rheswm, os oedd hyny nemawr gwell na dim, wedi teithio y fath bellder? eto, nid ymddialai, ond parhaai ei nerth yn ddiysgog.

Yn ysbaid yr wyth mlynedd y bu yn meddiant Siencyn, aeth ei glod yn fawr, canmolid ef gan bawb a'i hadwaenai, ac nid heb ei haeddu. Gwerth ei bryniad ef, a'r wagen, a'r harness, yn Beaver Dam, Wisconsin, oedd \$80; a gwerthwyd ef a'i gebystr, i Fethodist Calфинаidd, am \$120. Eto parhaodd yn ei ffyddlondeb. Trwy y cysylltiad newydd hwn trodd Dic o fod yn Annibynwr i fod yn Fethodist. Yn aml y dywedai ei berchenog newydd wrth yr hen, mewn cellwair, "Fod Dic wedi troi yn Fethodist, am ei fod yn awr yn arfer cyrchu at gapel y Corff, ac wedi gadael yr hen lwybrau." Yr atebiad a gafodd oedd, gan fod ei gariad yn parhau yn gryf at yr hen geffyl, nad oedd neb yn eu plith mor ddiragfarn a Dic. Os ydyw ceffylau yn anfarwol, fel y tybia rhai, dylai Dic gael ei ddigonedd o'r gwair a'r ceirch goreu yn y byd a ddaw.

MOSES STRONG.

Yr oedd y dyn hwn yn gyfreithiwr talentog o Mineral Point, Wisconsin, pan yr oeddwn yn cario llyfrau y Gymdeithas Draethodol. Digwyddodd ei fod ef a minau yn aros am noswaith mewn ty tafarn yn Pardysville, swydd Columbia. Yr oedd yn ddyn cryf, tew, gwrol, hunanol, a hynod o ffraeth, ac yn ysgolhaig tu hwnt i'r cyffredin. Gosodwyd ni i gysgu yn yr un ystafell, ond nid yn yr un gwely. Cyn cysgu gofynodd i mi yr hyn a ganlyn, "What is your name?" dywedais, Jenkin Jenkins. "My name is Moses Strong. Of what nation are you?" I am a Welshman. "And I am a Yankee. What is your occupation?" I am a Minister of the Gospel. "And I am a Lawyer. To what denomination do you belong?" To the Congregationalists. "And I am an Episcopalian. What is your politics?" I am a Republican. "And I am a Democrat." Yr oeddem yn hollol groes i'n gilydd yn mhob peth.

Dranoeth yr oedd y Court yn eistedd yn Wiosenia, ddwy filldir o'r lle yr oeddem y nos o'r blaen. Troais i'r bar-room i gael talu am le y ceffyl, pwy oedd yno ond chwech neu saith o gyfreithwyr, ac yn eu mysg Mr. Moses Strong. Cynygiwyd i mi beth brandy i'w yfed, yr hyn yr oeddynt hwy yn ei wneyd. Dywedais nad oeddwn yn arfer gwneyd, a buasai yn llawn cystal iddynt hwythau i roddi heibio y fath arfeiad. Yna cododd Moses Strong i fyny, a dywedodd rywbeth tebyg i hyn. "Dyma y gwr y bum yn cysgu yn yr un

ystafell ag ef neithiwr. Mae yn myned a'i lyfrau oddi-amgylch i wneyd dynion yn dduwiol, ac na wn i beth hefyd—os oes gydag ef air o gyngor i ni, fe allai y byddai o fawr les i ni.” Dywedodd y pethau hyn, a llawer yn rhagor, mewn cellwair a rhith boneddigeiddrwydd. Anerchais hwynt, gan ddywedyd, Foneddigion, yr wyf yn teimlo yn ofidus drosoch. Dynion gwybodus, a'u dyledswyddau mewn swyddi gwladol, i weinyddu cyfiawnder tuag at eraill, ond yn hollol anghyfiawn tuag atynt eu hunain, yn dinystrio eu cyrff a'u heneidiau, eu nodweddiadau moesol a'u hamgylchiadau naturiol; yn lle gwneyd daioni i gymdeithas, y maent, trwy eu hesiamplau annuwiol, yn bla drewedig yn mysg eu cydgreaduriaid. Dyma Moses Strong, o Mineral Point, dyn o alluoedd meddylgar, o graffider yr eryr, a'i gymwysderau hynodwiw yn ei hollol gyfaddasu i fod yn Llywydd yr Unol Dalaethau. Gwelwch ei lygaid treiddgar, ei dalcen uchel a llydan! O y fath drueni ei fod yn camddefnyddio ei dalentau ysblenydd, nes llithio y fath nifer o gyfreithwyr i gael trwynau cochion fel ef ei hunan, ac arwain eraill fel defaid i'r lladdfa trwy ei swynion diefflig.

Diolchodd y gwr i mi am fy araeth hynod, a dywedodd nad oedd am i mi wneyd hyn heb dâl, a rhoddwyd wyth dolar o gasgliad i mi am fy mod mor ddidderbyn wyneb. Diolchais iddynt, a dywedais y buaswn yn rhoddi hysbysiad am dano yn yr *American Messenger*. Er nad oeddynt yn foddlon i hyny, felly y bu, a rhoddais y *Temperance Manual* yn rhodd iddynt, ac ymadewais a hwynt.

FFURFIAD EGLWYSI.

Yn yr amser hwn ffurfiais dair o eglwysi Cynulleidfaol, un yn Montdello, un arall yn Rosendale, a'r drydedd yn Ixonia, ger Watertown. Hefyd, ffurfiwyd yr Eglwys Gynulleidfaol yn Big Rock, ac ordeiniwyd y Parch. John Daniels, yn awr o'r Mynydd Bach, Morganwg, Cymru, gan y Parch. Richard Morris, Prairieville, a minau. Hefyd, aeth y Parchn. David Jones, a Lochlin, a minau, i ffurfio Eglwys Gynulleidfaol yn Illinois, ac i ordeinio y Parch Griffith Samuel; ac ordeiniwyd y Parch. Evan Owens yn Berlin, gan y Parch. David Lewis a minau. Aeth y Parch. Evan Owens a minau i sefydlu y diweddar Barch. John Parry yn weinidog ar Eglwys Gynulleidfaol Racine. Digwyddodd i'r coelbren syrthio arnaf si i ddyweyd ar ddyledswydd yr eglwys tuag at eu gweinidog. Cymerais yn destyn 2 Bren iv. 10. "Gwnawn, atolwg, ystafell fechan ar y mur, a gosodwn iddo yno wely, a bwrdd, ac ystôl, a chanwyllbren, fel y tro efe yno, pan ddelo efe atom ni."

Sylwais, I. Fod gweinidog yr efengyl yn wr Duw.

1. Duw a'i cododd i'r adwy.
2. Duw sydd wedi ei ddonio at ei waith.
3. Cenadwri oddiwrth Dduw sydd ganddo i'w thraethu.
4. Rhaid iddo yn y diwedd roddi cyfrif i Dduw am yr hyn a ymddiriedwyd iddo.

II. Dyledswydd yr eglwys tuag ato. Nid yn unig i'w wrando, gweddio drosto, a dweyd yn dda am dano, ond hefyd gyfranu at ei angenrheidiau tymorol, a chysur ei deulu.

1. Y mae y rhai sydd ganddynt barch i weision Crist yn chwilio yn ymofyngar am gael gwneyd rhyw beth er eu cysur.

2. Ni bydd y rhai sydd yn chwilio am le i wneyd daioni yn hir cyn cael gwybod beth i'w wneyd.

3. Mae y rhai sydd am wneyd rhyw beth at yr achos yn awyddus hefyd am gael cydweithrediad eraill. "Gwnawn, atolwg."

4. Mae gwir ysbryd gweithgarwch yn dechreu gartref. Adnod 9fed. "A hi a ddywedodd wrth ei gwr," &c.

III. Y penderfyniad—gwneyd ystafell fechan ar y mur.

1. Mae eisiau ty ar bregethwr. Gwna ty bychan y tro, os na bydd ei deulu yn fawr; ty cyfleus a hardd yn ei gynllun, yn ddi-dwyll, clyd, a gweddus ei wneuthuriad.

2. Ar y mur. Ty y gwyliedydd yw, fel y gallo weled y rhai sydd tu fewn, a'r rhai sydd o'r ty allan. Mae talu rhent yn difa ei gyflog, ac yn ei gadw yn llwm.

3. Yr eglwys bia'r ty, ond ei fod yn hollol at wasanaeth y gweinidog.

IV. Dodrefn y ty.

1. Gwely iddo gysgu, a lle i ddieithr hefyd. "Nac anghofiwch letygarwch." "Yn lletygar."

2. A bwrdd iddo fwyta. Rhaid iddo gael bwyd, cylllell a *fork*, &c.

3. Ac ystôl. Nid all ef ddim bod yn ei sefyll o hyd. Rhoddwch ryw beth iddo heblaw ei drwn i eistedd i lawr.

4. Canwyllbren, a chanwyll ynddo, i ddarllen, ac ysgrifenu. Rhaid cael llyfrau i ddarllen, papyr ac ink i ysgrifenu.

5. Gwnewch bethau fel y dylech eu gwneyd, fel y byddo ganddo gartref i fyw yn gysurus, fel na byddo arnoch gywilydd pwy fydd yn ymweled ag ef.

6. Gwna Duw eich gweinidog, ac eraill, eich bendithio. "Yn gwneuthur daioni na ddiogwn, canys yn ei iawn bryd y medwn, oni ddiffygiwn." Amen.

GAIR AM DALAETH MINNESOTA.

Trwy fod y Parch. Robert D. Thomas (Iorthryn Gwynedd), newydd ddyfod a llyfr hardd allan o'r wasg, ni ddywedaf ond ychydig am y Dalaeth, gan y gall y sawl a ewyllysio weled yr oll sydd angenrheidiol yn y llyfr hwnw. Eto, rhesymol yw disgwyl gan un sydd wedi byw yn y Dalaeth lawn un-mlynedd-ar-bymtheg ryw nodiadau a allent fod yn llesol i'r rhai sydd am wybod mwy am dani.

Mae Minnesota yn agos gymaint arall ag yw Talaeth New York, yn cynwys 88,000 o filldiroedd pedair-onglog (*square miles*); tua deuddeg o weithiau gymaint a Chymru. Yn ogleddol iddi mae y rhandir Prydeinig; yn ddwyreiniol, terfynir hi gan Wisconsin, afon fawr y Mississippi, a Llyn Superior; i'r de gan Dalaeth Iowa, ac i'r gorllewin gan Randir mawr Dakota. Mae ei lledred gogleddol yn cyrhaeddyd o'r gradd 43 hyd y gradd 49, ac afon fawr.

Am y ddwy flynedd ddiweddaf yr arosais yn Welsh Prairie, bum yn *General Agent* dros y *Missionary Association* yn mhlith y Cymry. Trwy fy mod wedi gwerthu fy lle, penderfynais y buaswn yn myned i Big Rock, Illinois, am un flwyddyn, er mwyn myned i Minnesota. Yn mis Mai, 1856, cychwynais gyda'r teulu i'r lle dywededig a sefydlasom mewn lle a elwir Butternut Valley, lle yr ydym yn aros hyd yn bresenol. Ffurfiâis yno ddwy eglwys fechan Gynulleidfaol, a gweinyddais iddynt hyd oddeutu dwy flynedd yn ol.

Mae y Parch. Philip Peregrine yn gweinidogaethu iddynt yn Butternut Valley yn awr, a minau pan y gallwyf; a'r Parch. Griffith Samuel yn South Bend. Ffurfiâis hefyd un eglwys Bresbyteraidd ar y Big Cottonwood, a dwy Ysgol Sabbothol. Yr wyf yn myned yno yn barhaus yn awr ac yn y man, ac hefyd i Lake Crystal, a manau eraill. Mae Minnesota yn rhedeg trwyddi o'r llyn sydd ger yr Afon Goch i Fort Snelling, ger St. Paul. Mae y gogledd-ddwyreiniol iddi yn lled goed-iog, a'r rhanau gorllewinol yn brairies llydain, agos yn wastad, a llawer o lynoedd o wahanol faintioli, ac yn brinach o goed. Mae'r priddellau yn gyffredin o ugain modfedd i ddeugain o ddyfnder. Gwlad hynod yw am wenith, ceirch, haidd, rhyg, corn, cloron, gwair, a phorfeydd. Ei dyfroedd sydd iachus, a llawn o bysgod. Mae ynddi gyflawnder o gwningod, hwyaid, a ieir y prairies, a gwyddau yn y gwanwyn a'r hydref. Mae ei railroads yn aml, ei threfydd masnachol yn lluosogi, a digonedd o lo mewn rhai manau ynddi.

Mae yma bedwar neu bump o sefydliadau Cymreig; ond hwn, yn Swydd Blue Earth yw y mwyaf o lawer. Yma y mae chwech o gapeli gan y Trefnyddion Calфинаidd; dau gan y Cynulleidfaoion, heblaw amryw ysgoldai lle yr arferir addoli yn yr iaith Gymraeg. Gellir cael cartrefleoedd o gant a thriugain o erwau am ganoedd lawer o filldiroedd, ond talu pymtheg dolar i'r Llywodraeth; a digonedd o leoedd eraill am bris isel, yn ol y gwahanol fanau, a'r cyfleusderau y byddont, a'r driniaeth a gawsant. Mae yn lle dychrynlyd i feddwon, a dynion diog. Gwna y naill rewi i farwolaeth yn eu meddwod, tra y bydd y llall yn sier o ddyoddef mwy nag sydd raid iddo yn y gauaf. Mae dwy *section* o bob

plwyf wedi eu trwyddedu, er mwyn addysg y plant. Bernir ei bod yn hynod iachus—awyrgyleh sych, deneu, a llewyrch haul digwmwl y rhan fwyaf o'r amser; y tywydd yn bur sefydlog—ambell ystorm ddychrynlyd—y mellt yn oleu iawn, a'r taranau yn gryfion a thrystfawr.

O Minnesota braf,
Ac iachaf yn y byd,
Mor hyfryd yn yr haf
Yw byw lle na bo'r cryd;
De'wch atom, Gymry, yn ddioed,
Heb aros dim, os gellwch dd'od.

Y PARCH. MORRIS ROBERTS, REMSEN, A MR.
WILLIAM MAXY, CARBONDALE.

Amrai flynyddau yn ol, yr oedd Cymanfa yn Carbondale, a llawer o bobl wedi ymgynull yn nghyd. Yn un o'r oedfaon yr oedd Mr. Roberts yn pregethu; pan tua haner ei bregeth, wedi myned i hwyl wrth ddyweyd am drefn y cadw, dywedai am *railroad* fawr yr iachawdwriaeth, clywid Maxy yn dyweyd, "Amen, Amen," fel y byddai yn arfer. Yn mhen ychydig, dywedai Morris, gan droi ei law yn ei wallt, "Bobl fach, ar y railroad hon y mae y *locomotive* dwyfol, a thrain *noble* ar ei hol." Dyma dair o'r ceir, y Gymdeithas Genadol Dramor, mae hon yn cario'r efengyl i wledydd paganauidd. Parhâai Maxy i waeddi, "Amen, Amen." Ychwanegai at hynny hefyd, "O'r goreu, fy ngwas i." Dyma gar *noble* arall, y Gymdeithas Genadol Gartrefol, mae hon yn cynorthwyo eglwysi gweiniaid, sydd yn analluog i gynnal y weinidogaeth yn eu plith eu hunain, ac i blanu eglwysi newyddion mewn lleoedd oeddynt amddifad o'r efengyl o'r blaen. "Amen, Amen, dyna hi, fachgen." Dyna gymdeithas arall, y Gymdeithas Feiblau, i roddi Gair y Bywyd yn mhob iaith, i holl driglion y byd. "Amen, Amen, dyna hi eto, fachgen." Dyna gymdeithas arall hynod iawn, sef y Gymdeithas Draethodol. Mae yn hon le i'r merched a'r gwragedd i fyned a'r efengyl i'r tai, ac i bob man lle y byddo dynion. "Amen byth, dyna hi eto." Mae cymdeithas arall yn awr ar droed, ac un enwog yw hi hefyd, sef y

Gymdeithas Ddirwesol, i wneyd y meddwon yn sobr, i newynu yr hen *saloons* budron yma, a dysgu dynion i fyw fel y dylent; dyma y ffordd i gael y byd i drefn briodol. Ioan Fedyddiwr yw yr engineer—dysgyblion Ioan, jumpiwrch i mewn iddo gyda brys. Pan oedd Mr. Roberts yn dyweyd am y gymdeithas hon, trwy nad oedd Maxy yn ddirwestwr, ac yn caru llymed, yn lle dyweyd “Amen,” fel cynt, ysgydwai ei ben, a dywedai, “*He*, beth yw hyna sydd gen’t ti?”

Wedi dybenu yr oedfa, awd i dy Mr. Maxy i de (un caredig a lletygar iawn ydoedd). Pan wrth y bwrdd, gofynodd Mr. Roberts i Maxy, paham na buasai yn dyweyd “Amen” pan oedd ef yn dyweyd am y Gymdeithas Ddirwestol, fel ag y gwnai pan oedd yn dyweyd am y cymdeithasau eraill? Yr ateb a gafodd oedd, “Nid wyf fi ddim yn ’mofyn dy gymdeithas ddirwestol di, ’does dim o’i heisiau arno i.”

Roberts—“Nid yw yr yfed yma yn gwneyd dim lles i chwi, fe fyddai yn well i chwi o lawer iawn ei roddi heibio.”

Maxy—“Yr wyf fi yn gwybod yn well na hyny; pan y byddwyf fi yn tyllu yn y gwaith, a’r llwch yn dyfod i’m genau, a minau yn gweithio yn galed, mae llymed bach y pryd hwnnw yn *fine* iawn; neu yn yr hwyr, ar ol bod yn ddyfal trwy’r dydd, mae yn gysurus anghyffredin i gael llymed y pryd hyny hefyd, wel’ di.”

Roberts—“Wel, Maxy, mae yn rhaid i chwi *joinio* dirwest, neu mae yn rhaid eich diarddel o’r eglwys. Mae gyda ni yn awr, yn State New York, *engine* fawr, ac yr ydym yn cylymu y *chain* am yddfau yr hen stympiau, ac y mae yn eu tynu hwy o’r gwraidd bob

un; ac yr wyf fi yn meddwl fod yn rhaid tynu yr hen yfwyr yma hefyd o'r eglwysi."

Maxy—"Nid alli di ddim, fy ngwas i; yr oeddwn i yn aelod yn eglwys Cross, Penmaen, cyn i ti gael dy eni, na son am danat ti na dy ddirwest; nid wyf fi ddim wedi meddwi erioed, nid alli di wneyd dim i mi. Am dy *engine* sydd gyda ti, yn State New York, i godi stympiau, eu gadael hwy i bydru eu hunain yr y'm ni yma, ac y mae yn llawn cystal i ti fy ngadael inau yn llonydd, ni fyddaf fi ddim yn hir ar dy ffordd di, nac ar ffordd neb arall ychwaith."

PREGETH.

"Crist a'n llwyr brynodd oddiwrth felldith y ddeddf, gan ei wneuthur yn felldith trosom; canys y mae yn ysgrifenedig, Melldigedig yw pob un sydd yn nghrog ar bren."—Gal. iii. 13.

Planwyd Cristionogaeth yn foreu yn Galatia, yn y flwyddyn 50, gan Paul, ac yn y flwyddyn 54 ymwelodd â hwynt. Act. xvi. 18, 23. Ysgrifenyddyd yr epistol hwn o Corinth. Ni bu Paul yn Rhufain am 10 mlynedd wedi hyn. Hwn yw yr epistol cyntaf a ysgrifennodd. Yr oedd yr eglwys hon yn gymysg o Iuddewon a Chenhedloedd; yr olaf oeddynt luosocaf. Prawf galarus o lygredigaeth foesol dynolryw yw, fod personau neillduol, ac eglwys hefyd, yn llaesu ac yn ymollwng oddiwrth burdeb athrawiaeth yr efengyl hyd yn nod yn nyddiau Paul. Diffyg y Galatiaid yn benaf oedd, cymeryd eu tynu ar gyfeiliorn gan eu hathrawon Iuddewaidd, y rhai a ddywedent, oddieithr iddynt gymeryd eu henwaedu nad allent fod yn gadwedig,

gan osod y ddeddf yn lle Crist. Er eu gosod ar eu gocheliad yn erbyn y cyfeiliornad hwn, mae yr apostol yn dangos mai trwy ffydd y cyfiawnhawyd Abraham, ac nad oes neb yn wir blant i Abraham ond y rhai sydd yn credu yn Nghrist; a bod y rhai a ymlynant wrth weithredoedd y ddeddf, fel sail eu cymeradwyaeth gyda Duw, dan felldith.

Mae dwy ffordd i fywyd, un i'r dieuog, a'r llall i'r euog; a chan ein bod ni oll yn euog, fod yn rhaid ymwadu a'r gyntaf, trwy ein bod tan felldith y ddeddf; ac felly, mai yr olaf yw ein ffordd ni, sef trwy ffydd yn Nghrist.

I. Ystyriwn ein sefyllfa dan felldith y ddeddf. Mae y ffaith yn anwadadwy, oblegid pe na buasem dan felldith y ddeddf, ni buasai eisiau ein gwaredu oddiwrth y fath felldith. Yn fwy neillduol.

1. Mae ein bod yn ddarostyngedig i felldith y ddeddf, yn golygu ein bod dan rwymau anghyfnewidiol i ufuddhau iddi. Y fath yw y ffaith, nas gallwn byth ymryddhau o'n rhwymau i garu Duw a'n cymydog, trwy un amgylchiad a ddichon ddigwydd trwy holl gylch ein bodolaeth. Nid yw pechod yn ein rhyddhau, mwy nag yw tori amod yn rhyddhau oddiwrth gytundeb. Nid yw gras yn gwneyd hyn, oblegid gwaith hwn yw gosod y gyfraith yn ein calon, ac ofn Duw ynom.

2. Ein bod dan rwymau i ufuddhau a chadw y gyfraith. Darfu i ni ei throseddu yn ei holl ranau. Er nad yw pob un yn euog o'r un math o ddrwg a'r llall yn hollol—o gyflawni yr un pethau, mae pawb wedi ymadael oddiwrth fuchedd Duw, ac wedi troseddu egwyddorion rhwymedigaeth, ac felly yn euog o'r cwbl.

Mae caniatâu un pechod, yn dangos nad ydym yn ymgadw oddiwrth bechodau eraill oddiar un parch i'r Arglwydd, ond oddiar ryw îs-ddiben sydd yn rhy fyr o ogoniant Duw; am hyny y mae'r Iuddew a'r Cenedlddyn tan bechod. Rhuf. iii. 10. "Nid oes neb cyfiawn; nac oes un." Iago iii. 10.

3. Wedi troseddu y gyfraith ddwyfol, a myned yn ol am ogoniant Duw, hyd yn nod pan y mae ufudd-dod yn rhanol wedi cael ei wneyd, yr ydym yn anocheladwy tan felldith. Mae pob cyfraith a chosb yn gysylltiedig a hi, onide ni byddai ynddi rym. Mae y gyfraith ddwyfol wedi cysylltu marw â'i throseddiad. Mae bendith a melldith yn perthyn iddi; y naill i'r ufudd a'r llall i'r anufudd, a chan ein bod ni yn perthyn i'r desgriiad olaf, yr ydym tan y felldith. Gan hyny, gadewch i ni wneyd ymchwiliad i gynwysiad y gair brawychus hwnw, "Melldith y ddeddf."

(1.) Mae yn gosb yr hon a weinyddir, neu a dybir ei bod, oddiwrth uwchlaw gallu dynol. Nid ydyw rhegfeydd a melldithion dynion drwg, ond yn gosod allan eu hannuwioldeb a'u dymuniadau lliidiog at eraill; ond y mae melldith sylweddol yn dyfod oddiwrth Dduw, neu ryw un tan ei awdurdod. Pan ddatganodd Noah y felldith ar Ham, yr oedd yn gwneyd hyny trwy ddylanwad prophwydoliaeth; a phan anfonodd Balac am Balaam i felldithio Israel, yr oeddid yn tybied ei fod yn cymdeithasu a'r Duwdod, neu ryw allu anweledig. Nid yw melldith y brenin hudoledig, neu offeiriaid pabaidd, ddim yn y byd; ond y mae bod dan felldith Duw yn beth dychrynlyd, ac nid oes diangfa.

(2.) Mae melldith deddf gyfiawn Duw yn rhwymo'r pechadur i gosb dragywyddol. Yr oedd bygythiadau

ofnadwy yn dilyn y troseddiad o gyfraith Moses. Deut. xxviii. 15—19. Er fod y melldithion hyn yn benaf yn cael eu bygwth am bethau tymorol, ag y gall dynion dan yr efengyl ddianc, eto y maent dan felldith ysbrydol, yr hon sydd yn llawer mwy ofnadwy, sef eu taflu ymaith oddiwrth nawdd Duw am byth, mewn anobaith am ymwarded. Nid yw y bywyd presenol ond oediad o'r llid a fydd.

II. Ein prynedigaeth. “Crist a’n llwyr brynodd oddiwrth felldith y ddeddf, gan ei wneuthur yn felldith trosom.”

1. Nid dyma y mesur oedd y gyfraith yn ei ddarparu. Nid yw, ychwaith, yn ol dull a threfn cyfiawnder personol, ond darpariaeth hynod o ddyfais y Pen-Llywydd ei hun. Nid yw y gyfraith yn darparu cyfnewidiad personau, ond yn gofyn yr enaid a bechodd i farw. Pe buasai i'r gyfraith redeg ei chwrs, buasai yn rhaid i ni oll farw. Mae darpariaeth prynedigaeth yn gyfan-gwbl o ras.

2. Mae ein rhyddhad oddiwrth y felldith yn cael ei effeithio mewn ffordd sydd yn diogelu anrhydedd y gyfraith, yn gystal ag iachawdwriaeth y pechadur.

Mae dau fath o brynedigaeth—trwy bris, neu werth, a thrwy allu, ac y mae y ddau yn ateb i'n sefyllfa ni. Pan y byddo y llywodraeth drosom yn dreisiol, nid oes heddwch i gael ei wneyd a'r gelyn, na phris i'w gynyg am ei waredigaeth, ond rhaid gosod nerth yn erbyn nerth; ond pan y byddo gallu i gadw yn gaeth yn gyfiawn, rhaid i'r rhyddhad gymeryd lle trwy dâl neu heddychiad. Mae gwaredu cyfaill o law gelyn, fel y gwaredodd Abraham Lot, trwy rym arfau; ond y carcharor a gedwir yn gyfreithlon a ollyngir trwy iawn

neu daliad, fel y rhyddhaoddd Paul Onesimus, neu Juda Benjamin. Mae ein rhwymau i gyfraith Duw yn gyfiawn, a'n haeddiant o'r felldith felly hefyd. Nid gwiw amcanu treisio y gyfraith ddwyfol. Rhaid i'r hwn sydd yn cymeryd y gorchwyl o ryddhau y tro-seddwr roddi boddlonrwydd i gyfiawnder dialeddol. Yr oedd yr aberthau dan y gyfraith yn gosod allan y drychfeddwl o ryddhad a maddeuant trwy waed y cymod.

3. Mae y cymeriad a roddir yma i osod allan ddyoddefiadau ein Harglwydd yn gryf iawn. Fe'i gwnawd yn "felldith drosom"—yn wrthodedig gan nefoedd a daiar; yr unig Fod difrycheulyd er cwymp dyn a fu byw yn y byd yn cael ei drin fel pe buasai yr unig bechadur. Rhoddodd ei enaid yn aberth dros bechod yn y fath fodd ag i ddangos fod pechod yn cael ei gondefnio yn y cnawd, neu yn ein natur ni, a bod yr Arglwydd wedi rhoddi arno ef ein hanwiredd ni i gyd. Yr oedd Job yn achwyn fod ei ddolur yn fwy na'i ocheneidiau, a Jeremiah yn dyweyd ei fod yn un a "welodd flinder;" ond beth oedd eu dyoddefiadau hwy i'w cyferbynu a'r eiddo Crist yn yr ardd, ac ar y groes? "Na ddyweded y rhai a welsant adfael Jerusalem mwyach, beth yw y llid a'r dig hwn?" Edrychwn i Gal-faria, a gwelwn Fab Duw yn trengu dan y felldith drosom yno.

4. Effeithiau y dyoddefiadau hyn yw ein prynedig-aeth, a'n gwaredigaeth oddiwrth felldith y ddeddf. Yn awr, gan fod cyfiawnder wedi cael cyflawn foddlonrwydd, mae Duw yn ymddangos yn ei wir gymeriad, "yn gyfiawn, ac yn cyfiawnhau y neb sydd o ffydd Iesu." Mewn cadw pechaduriaid yn ei Fab, mae Duw

yn llawn mor hoff o'i gyfiawnder, a gelyn i bechod, a phe buasai yn condemnio y pechadur i ddinystyr. Rhuf. iii. 24—26. Mae iachawdwriaeth yn gyflawn gydag ef. Ps. cxxx. 7, 8. “Disgwylied Israel am yr Arglwydd, o herwydd y mae trugaredd gyda'r Arglwydd, ac aml ymwared gydag ef; ac efe a wared oddiwrth eu holl anwireddau.”

CASGLIADAU.

1. Gwelwn ddiogelwch a dedwyddwch credinwyr. Nid yw y felldith mwyach yn sefyll yn eu herbyn, a'r holl fendithion yn eiddo iddynt. Fe ddyry Duw iddynt bob peth gyda Christ.

2. Mae iachawdwriaeth yn awr yn cael ei chynyg yn rhad i bechaduriaid, a Christ yn barod i dderbyn pwyr bynag a ddél. “Gwyn eu byd pawb a ymddiriedant ynddo ef.” Amen.

 PREGETH.

“Yr wyf yn marw beunydd.” 1 Cor. xv. 31.

Nid oes achos i ni gyfyngu ystyr ein testyn, ond derbyniwn ef yn yr olwg gyffredinol, yn mha ystyr y gallasai Paul ddyweyd hyn, ac yn mha ystyr y mae yn briodol i ninau ei arferyd.

1. Yr oedd ef yn marw beunydd, o herwydd yr oedd yn wastad mewn perygl wrth bregethu yr efengyl. 2 Cor. xi. 23—28. Hwyrach nas gallwn ni fod mewn cymaint o beryglon a Paul, eto yr ydym mewn rhyw berygl bob awr, ac yn agored i ddigwyddiadau. Yr ydym yn cael ein cychynu gan ddynion drwg a direswm, tymerau a

dichellion y rhai a allant ein dinystrio. Onid ydym mewn byd sydd yn llawn o faglau—breuolder y corff, curiadau y gwaed, &c.?

2. Yr oedd Paul yn marw beunydd, nid yn unig yn gyfansoddiadol, ond hefyd yn dyngedol. Y fynyd y dechreuasom fyw, yr oeddym yn dechreu marw. Yr ydym yn siarad am farw. Mae amryw o honom yn haner marw yn barod, a rhai yn rhagor. Mae amryw o'n cysylltiadau yn feirw, a'n cysuron, a'n gobeithion. Yr ydym wedi claddu llawer o gyfleusderau, o ddyddiau a blynyddoedd, ac y mae pob dydd a mynyd yn ein dwyn at ddiwedd y cwbl. Gwrthun yw cyfyngu marw i'r weithred o ysgariad y corff a'r enaid; nid yw hyn ond yr ergyd olaf.

3. Yr oedd Paul mewn ystyr foesol yn marw beunydd. Marw i wrthddrych, yn ol yr Ysgrythyr, yw, nad oes dim mwyach a fynom ag ef. Cyfrifwch eich hunain yn farw i bechod. Os ydym wedi marw i bechod, pa fodd y byddwn byw mwyach iddo ef? Croeshoelio yr hen ddyn, y cnawd, ei wyniau a'i chwantau; marweiddio gweithredoedd y corff, croeshoelio y cnawd. "Yr wyf yn marw beunydd."

4. Yr oedd Paul yn barod i ymddatod pa bryd bynag y buasai hynny yn cymeryd lle. A'r dyn sydd o'r un meddwl sydd yn ystyriol i barotoi i farw—mewn sefyllfa ac agwedd addasi farw yn ddiogel ac yn dawel. Marw i ogoneddu Duw—i gael mynediad helaeth i deyrnas dragywyddol ein Harglwydd Iesu Grist. Mae yn rhaid i hyn ddechreu gyda dymuniad yr apostol, i enill Crist, a'n cael ynddo ef. Nid oes dim yn cael ei wneyd i bwrpas er parotoi erbyn tragywyddoldeb nes y gallwn ddyweyd, "I'th ddwyllaw di y gorchymynaf fy ysbryd."

“Ti a’m gwaredaist, O Arglwydd Dduw y gwirionedd.” Nid ydyw llais y nefoedd yn cyhoeddi neb yn wynfydedig ond y rhai sydd yn marw yn yr Arglwydd. Mewn sefyllfa o undeb a chymundeb ag ef; ei gyfiawnder ef yn rhoddi hawl, a’i ras yn ein gwneyd yn gymwys i gael rhan o etifeddiaeth y saint yn y goleuni.

5. Yn yr achos hwn dylem, nid yn unig fod yn barod mewn teimlad, ond disgwyl yn weithredol; wedi gwregysu ein lwynau, a’n lampau yn gyneuedig; y gydwybod yn bur, ac yn dawel; ein serch wedi ei dynu oddiwrth bethau daiarol, fel pan ddelo y wys, ein bod yn foddlon i fyned, ac nid gwaeddi am arbediad, a dywedyd, “Paid a mi, fel y cryfhawyf, cyn fy myned ac na byddwyf mwy.” Mae hyn yn gwastadhau y llwybr tua’r Iorddonen, ac nid taro ein traed wrth y mynyddoedd tywyll yn ddisymwth. Mae sydynrwydd amgylchiad yn gwylltio y teimlad, ac yn gyru y meddwl i ymddyrsu. Hwyrach na wna angau ddyweyd pa bryd y daw, na pha fodd trwy gystudd. Os na chredwn ni hyn, ni chredem ychwaith pe cyfodai un oddiwrth y meirw.

PREGETH.

“Y mae afon, a’i ffrydiau a lawenhant ddinas Duw.”—Salm xlv. 4.

Pa beth a all yr afon hon fod, ond y cyfamod tragywyddol hwnw oedd Duw wedi ei wneyd âg ef, at yr hwn yr oedd ei feddwl yn cyrchu, pan yr oedd pob ffrwd arall wedi sychu i fyny. Er nad oedd ei dy felly gyda Duw; dyna oedd ei holl ddymuniad, er nad oedd yn peri iddo flaguro. Pa beth yw ffrydiau yr afon

yma, ond y cysuron hyny yr oedd Dafydd yn eu mwynhau oddiwrth y cyfansoddiad dwyfol hwn? Gwaed Iesu, dylanwadau yr Ysbryd Glân, athrawiaethau ac addewidion yr efengyl, ordinhadau crefyddol a moddion gras. Mae pedair ffordd y gall ffrydiau afon lawenhau dinasyddion.

1. Yr olwg arnynt. Nis gall dim fod yn fwy pleserus a dymunol i'r rhai sydd yn archwaethu prydferthwch natur, na rhodio wrth ochr ffrydiau bywiog a grisialaidd. Gweled y pysgod yn chwareu, yn esgyn a disgyn ar wyneb y don; y llysau gwyrdd-leision yn ymsymud a siglo ar wyneb y crych gloyw; swm y dyfroedd yn llithro heibio i'r clogwyni, ar hyd y ceryg llyfnion; lliw y gwaelod yn ymddangos trwy belydr yr haulwen yn y ffrwd, a'r awel yn brigwynu symudiad y crych; y prenau yn ymestyn ac yn plygu eu brigau ar hyd yr ochrau, yn cusanu y dwfr; y coed llathraidd ac uchelfrig yn cysgodi a gorchuddio wynekpryd yr aber oddiar y clogwyni a'r pantau cylchynog. Dyma le i ddyn o feddwl ac archwaeth i fyfyrion; i'r bardd i chwareu ei awen fwyn, a'r arluniwr ei bwyntil. Ond beth yw yr olwg a gaiff y Cristion wrth syllu ar ei ffynonau ef? Mor amrywiol, mor anwyldeg, ac mor argraffiadol ar ei feddwl a'i galon yw y gwrthddrychau a ymddangosant iddo! "Bydd melus fy myfyrdod am dano—mi a lawenychaf yn yr Arglwydd."

2. Masnach. Mae yn annhraethol fanteisiol i ddinas fod yn agos i ddyfroedd, gan ei fod nid yn unig yn gwneyd masnach yn alluadwy, ond hefyd yn hawdd ac helaeth. Humber sydd wedi gwneyd Hull mor enwog, a Thames, Lundain. Trwy nerth afonydd a dyfroedd y

mae marsiandiaeth yn cael ei gario o amryw ddinas-oedd i eithafoedd y ddaiar, a'u hynodi mewn cyfoeth a gwychder. Ar hyd y ffrydiau hyn y mae'r Cristion yn derbyn cyfoeth i'w enaid, i.e., trysorau annhraethol eu gwerth a pharhaus. Trwy y rhai hyn y mae yn delio â'r wlad bell. "Gwell yw ei marsiandiaeth hi na marsiandiaeth o arian, a'i chynyrch hi sydd well nag aur coeth."

3. Ffrwythlonrwydd. Meddyliwch am dir sych, lle nad oes dim dwfr i'w gael; mor ddymunol fyddai ffynonau dyfroedd yn ymwthio o'r creigiau a'r brynau llwm, ar hyd y tywod melyn, ar eu goriwaered, er cynyrchu y borfa a chorsenau brwyn. Dewisodd Lot wastadedd Sodoma, yn agos i'r Iorddonen, am ei fod yn ddyfradwy fel gardd yr Argwydd.

A ddarllenasoch chwi erioed eiriau Balaam, yn darlunio gwynfydedigrwydd Israel. "Ymestynant fel dyffrynoedd, ac fel gerddi wrth afon; fel olewydd a blannodd yr Arglwydd; fel cedrwydd wrth ddyfroedd." Onid y Cristion yw y pren a blannwyd wrth afonydd dyfroedd, yn tyfu mewn bywyd dwyfol, wedi ei addurno â grasau yr Ysbryd, yn pyngu a ffrwythau cyfiawnder, trwy Iesu Grist, er mawl a gogoniant Duw.

4. Er cyflenwi angen. Beth a wnelai dinas heb yr elfen ddyfrillyd, werthfawr? Bob amser amcana'r gelyn atal ffordd y dwfr i'r ddinas, er mwyn iddi roddi fyny iddo. Yr oedd rhifedi llu brenin Assyria gyda Rab-saceh yn bostio, mai â gwadn ei esgid y buasai yn sychu dyfroedd Jerusalem. Ni bydd ar y saint eisiau. "O deuwech i'r dyfroedd—y dwfr a roddwyf fi iddo a

fydd ynddo yn ffynon—os oes ar neb syched, deued ataf fi ac yfed—cymerwch o ddwfr y bywyd yn rhad.”

If such the sweetness of the stream,
What must the fountain be,
Where saints and angels draw their bliss
Immediately from thee?

PREGETH.

“Nac ymrysonwn a Duw.”—Act. xxiii. 9.

I. Dangoswn pa fodd y gellir dyweyd fod dynion yn ymryson â Duw :

1. Pan y byddont yn casâu ac yn anmharchu ei bobl.

2. Pan y byddont yn atal ac yn dystewi ei weinidogion i bregethu. Chwithau hefyd a erlidiant. Y gyfraith o unffurfiad a daflodd ddwy fil o weinidogion o'u swyddi. Lladd ei dystion.

3. Yn dangos gwrthwynebiad i'r gwirionedd. Jer. xlv. 16, 17. Y maent i bob gweithred dda yn anghymeradwy.

4. Pan yn amlygu anfoddlonrwydd, a beio gweinyddiadau ei ragluniaeth. Job xl. 2. “Ai dysgeidiaeth yw ymryson â'r Hollalluog?” Esa. xlv. 9. “Gwae a ymrysono â'i luniwr.” Rhuf. ix. 20. “Yn hytrach, O ddyn, pwy wyt ti, yr hwn a ddadleui yn erbyn Duw?” Yn dyweyd, Da yw ymddigio yn erbyn Duw. Esa. viii. 21. Pan y byddo Duw yn taro, mae y pechadur am daro yn ol.

5. Pan yn mygu argyhoeddiadau, gan wneyd trais a'u cydwybodau. Gwnaeth y cyn-ddiluwiaid hyn dan bregethiad Noah, a'r Iuddew anghrediniol dan wein-

idogaeth yr apostolion. Act. xxiv. 25. "Dos ymaith ar hyn o amser," &c. Mat. xiii. 14, 15. "Gan glywed y clywch, ond ni ddeallwch."

II. Ystyriwn ddrygedd y fath ymddygiad.

1. Nis gall gelyniaeth yn erbyn Duw ddeilliaw ond oddiar anwybodaeth o Dduw, a thyb hunanol o'n doethineb ein hunain. Jer. v. 3, 4.

2. Mae yr ymgyrch hwn yn wag a disylwedd. 1 Cor. x. 22. "Ai gyru yr Arglwydd i eiddigedd yr ydym? A ydym ni yn gryfach nag ef?" Esa. xl. 21. "Yr hwn a wna yn ddiddym farnwyr y ddaiar," &c. Caled yw gwingo yn erbyn symbylau. Luc xiv. 31. "Neu pa frenin yn myned i ryfel yn erbyn brenin arall," &c.

3. Bydd y diwedd yn druenus. Mewn ymrysonau eraill, dichon y canlyniad fod yn amheus. Yma mae yn sicr o fyned yn erbyn y dyn. Job ix. 4. "Mae efe yn ddoeth o galon, ac yn alluog o nerth," &c. Heb. x. 31. "Peth ofnadwy yw syrthio yn nwyllaw y Duw byw."

4. Gwell yw dyfod i gymod ag ef gyda brys. Mae y ffordd yn rhydd, Cyfryngwr yn barod, a heddwch trwy waed y groes. 2 Cor. v. 19, 20. "Sef bod Duw yn Nghrist yn cymodi y byd ag ef ei hun." Mat. v. 25. "Cytuna a'th wrthwynebwyr ar frys." Esa. xxvii. 5. "Neu ymaflod yn fy nerth, fel y gwnelo heddwch â mi, ac efe a wna heddwch â mi."

5. Os na wneir i fyny yn y byd hwn, bydd yn rhy ddiweddar am byth. Yn awr yw yr amser cymeradwy. Yn y byd a ddaw bydd y gagendor wedi ei sicrhau. Ps. l. 21, 22. "Deallwch hyn yn awr, y rhai ydych yn anghofio Duw, rhag i mi eich rhwygo, fel na byddo gwaredydd." "Hyn a wnaethost, a minau a dewais."

PREGETH.

“ Yr hwn hefyd a’n seliodd.”—2 Cor. i. 22.

Yr Ysbryd Glan yn cael ei osod allan fel sêl, a chred-inwyr yn derbyn argraff ei sêl ar eu calonau a’n meddyliau.

I. Sêl oedd yn cael ei defnyddio i gadarnhau ac awdurdodi ysgrifen-brawf (*document*). Gwelwn hyn yn Jer. xxxii. 9, a Neh. ix. 38. Holl fendithion cyfamod Duw sydd yn cael eu selio drosodd gan yr Ysbryd i’ credadyn pan yn edifarhau a chredu yr efengyl.

II. Yr oedd sêl gwr yn cael ei rhoddi ar ei eiddo, i’w wahaniaethu oddiwrth eiddo pawb arall. Ezech. ix. 4; Dat. vii. 2. Wrth ein hysbryd y gwyddys eiddo pwy ydym. Os eiddo Duw, yr ydym wedi ein selio gan Ysbryd Duw. Yr ysbryd sydd yn tystiolaethu.

III. Sêl a osodiri ddiogelu pethau gwerthfawr. Yn awr y saint yw y *jewels*, a’r llythyrau. Yr Ysbryd sydd yn selio ei bobl, a phob peth a feddant i fywyd tragywddol.

IV. Trwy selio y mae delw gwr yn cael ei rhoddi ar ei eiddo. Felly mae yr Ysbryd wrth selio plant Duw yn gosod delw Duw ar ei eiddo, sef goleuni, gwirionedd, cyfiawnder, cariad, santeiddrwydd, a ffyddlondeb, &c. Dyma y sêl sydd ar yr holl deulu. Pa le bynag y gwelwch un o deulu Duw, yno y gwelwch ei ddelw ef hefyd.

1. Dynion sydd yn daugos yr Ysbryd y seliwyd hwynt ag ef.

2. Na thristawn yr Ysbryd a’n seliodd hyd ddydd prynedigaeth.

3. Cysurus yw bod dan sel y Brenin byth ac yn dragywydd. Ioan i. 29. "Wele Oen Duw, yr hwn sydd yn tynu ymaith bechodau y byd."

I. Yr enw a roddir i Iesu Grist, "Oen Duw." Oen oedd arwyddlun o.

1. Ddiniweidrwydd, diennog, didwyll, dilygredd, perffaith, difai.

2. Amyneddgar ac addfwyn, yn ngwyneb dirmyg a gwawd Pilat, a'r archoffeiriad. "Fel oen yr arweiniwyd ef i'r lladdfa."

3. Defnyddioldeb.—Ei gnawd yn fwyd yn wir—ei waed yn ddiod yn wir; a'i wlan yn wisg oreu—cyfiawnder y saint.

4. Oen—aberth dyddiol dros bechodau dyddiol y genedl.

5. Oen y Pasg—aberth mawr blynyddol dros y genedl; yn oen blwydd, perffaith-gwbl, o'r gorlan, a'i ladd yn nghanol y gynulleidfa; ei rostio, heb dori asgwrn o hono; ei waed ar gapan y drws ac ar y ddau ystlys-bost, i ddiogelu ei holl deulu. O! edrychwn arno trwy ffydd, nes byddo ein calonau yn cynesu ato.

6. Iesu oedd Oen Duw yn ei briodol ystyr; ei unig-anedig Fab, ei hanfodol gydradd, uwch nac angelion, wedi ei ethol, a'i anfon, a'i uno a'r natur ddynol; yr hwn a roddodd ei hun yn aberth dros bechodau y byd; yr hwn a gymeradwywyd gan y Llywydd ar ei orsedd-fainc.

II. Yr hyn y mae Iesu Grist yn ei wneyd fel Oen Duw—"tynu ymaith bechodau y byd."

1. Tynu ymaith bechodau y byd.—Trwy ei ufudd-dod a'i angau; fe dynodd ymaith y felldith oddiar bob un sydd yn credu, &c. Anrhydeddodd y gyfraith, bu farw yn

aberth dros bechod. Tit. ii. 4. Dat. v. 9. Eph. i. 7. Heb. ix. 26. 1 Ioan iii. 5, a iv. 14. 1 Tim. ii. 3—6.

2. Y mae yn tynu ymaith euogrwydd pechod pob un a edifarhao ac a gredo, drwy faddeu, cyfiawnhau, mab-wysiadu.

3. Y mae yn tynu ymaith halogrwydd pechod trwy ei ras, ei Ysbryd, a'i waed—golchi, a phuro. Heb. xii. 24. Esa. liii.

III. Y sylw difrifol a weddai y pethau hyn gael.—
“Wele Oen Duw, yr hwn sydd yn tynu ymaith bechodau y byd.”

1. Wele Oen Duw yn nirgeledigaethau ei gnawdoliaeth. O mor isel y daeth. Rhyfedd ei gyfansoddiad. Mab a roddwyd; Emmanuel, Duw gyda ni.

2. Wele ef yn rhyfeddodau ei fywyd—bywyd sant-aidd, gofidus, hunanymwadol, dyoddefgar, eto yn wyrth o drugaredd a gras.

3. Wele ef yn nyfnderoedd² ei ing yn Gethsemane, a'i enaid yn aberth dros bechod, yn yfed y cwpan erchyll, yn drist hyd angau.

4. Wele ef yn nyoddefiadau a dirmyg y groes, yn cael ei lusgo i ben Calfaria—ei groeshoelio rhwng dau leidr, yn marw dan dywyllwch y nefoedd, cryndod daiar, a rhwygiad y creigiau.

5. Wele ef yn adgyfodi oddiwrth y meirw—yn angau i angau, yn dranc i'r bedd; caethiwodd gaethiwed, derbyniodd roddion i ddynion.

6. Wele ef ar ei orsedd gyfryngol. Gorphwys yn lle llafur, gogoniant yn lle³ dirmyg, eistedd ar ddeheulaw Duw yn lle y groes.

Pa fodd y mae i ni edrych ar Oen Duw?

1. Gyda pharch a gostyngeiddrwydd yn edrych ar Arglwydd y lluoedd.

2. Gyda chalon ddrylliog, a chywilydd wyneb o herwydd pechod.

3. Gyda llygad ffyddiog at yr hwn a fu farw yn ein lle.

4. Gydag ymgysegriad diolchgar iddo o'r hyn oll ag ydym.

5. Gyda goruchel barch iddo, a hyfrydwch ynddo.

(1.) Cymellwch bawb i edrych arno, a rhoddi eu hunain iddo.

(2.) Yr holl fyd a'i gwel cyn bo hir.

(3.) Y saint a gânt ei weled cyn bo hir mewn go-goniant.

PREGETH.

"Yr hwn yn ein hisel radd a'n cofiodd ni, o herwydd ei drugaredd a bery yn dragywydd."—Salm cxxxvi. 23.

I. Ein sefyllfa isel. "Yr hwn yn ein hisel radd."

1. Isel radd fel teulu—o'n tad diafol, a hwnw yn gelwyddog o'r dechreuad; yn rebel yn erbyn Duw—*slanderer*, llofrudd, anghyfiawn, ansantaidd, yn cynhyrfu pob drwg sydd yn y byd; yn achos o bob gofid ag y cyfarfyddodd y byd ag ef erioed.

2. Isel radd o ran ein cymeriad. *Criminals* condemniedig, yn y carchar gan ddwyfol gyfiawnder, cortyn am y gwddf, dan y ddedfryd.

3. Yn y carchar, yn *slaves* i ddiabol a'n nwydau llygredig ein hunain, yn feddwon, yn lladron, yn gas genym Dduw.

4. Yn dlodion, noeth, newynog, aflan, a dilewyrch.

5. Yn afiachus, yn wallgofus, yn sier o farw oni cheir meddyginiaeth.

6. Yn ddibarch, yn ddigyfeillion, heb lygad yn tosturio wrthym.

II. "Yr hwn," sef Duw, "yn ein hisel radd a'n cofiodd ni." Nyni wrthryfelwyr annheilwng, nyni blant diafol, nyni a haeddodd fod yn uffern byth ac yn dragwydd. "Cofiodd ni,"

1. Yn ei dragwyddol arfaeth, cyn bod y byd. O diolch iddo.

2. "Cofiodd ni," ac a wnaeth drefn i'n hachub o'n holl drueni a'n hiselder mawr.

3. "Cofiodd ni," ac "nid arbedodd ei briod Fab, ond a'i traddododd ef drosom ni oll; pa wedd gydag ef hefyd na ddyry efe i ni bob peth?"

4. "A'n cofiodd ni," ac a ddanfonodd ei efengyl, a'i weision, a chenadwri y cymod atom ni, gan ddeisyf dros Grist, "Cymoder chwi a Duw."

5. "A'n cofiodd ni," gan orchymyn i'w holl ragluniaethau i fod yn foddion i ddeffroi ein meddwl cysglyd, fel Manasseh yn y dyrysni, a'r afradlon yn ei newyn.

6. "A'n cofiodd ni," ac a gynhyrfodd ei deulu i arfer moddion gras, cyrddau gweddio, ysgol Sabbothol, esbonio yr Ysgrythyrau, canu mawl, egwyddori, cyngori, a rhoddi esiamplau da o'n blaen.

7. "A'n cofiodd ni," drwy gynhyrfu ei deulu i ddylanwadu arnom ni; fel y gaethes yn nhŷ Naaman, fel yr hen wraig o Samaria, ac fel y rhai hynny oedd yn llefaru bob un wrth ei gymydog.

8. "A'n cofiodd ni," ac a ddanfonodd ei Ysbryd i godi a donio gweision, a chynorthwyo ei deulu yn ei waith mawr; i ddylanwadu trwy y moddion i argy-

hoeddi y byd o bechod, i droi o dywyllwch i oleuni, o feddiant satan at Dduw, i ail eni, i weled Crist ac i gredu ynddo, a chael bywyd—maddeuant, heddwch, mabwysiad i deulu Duw, ac i holl ragorfreintiau ei drefn rasol ef.

III. Y cynhyrfiol achos o gael ein “cofio yn ein hisel radd. “O herwydd fod ei drugaredd yn parhau yn dragywydd.” Paham y cofiodd Duw hwynt yn eu hisel radd?

1. Nid o herwydd eu bod wedi cael cam; O nage, yr uniondeb mwyaf a gawsant. Ein bai mawr oedd, pechu yn erbyn Duw.

2. Nid am eu bod yn analluog i gadw deddf Duw, ond eu hanallu oedd eu cariad at bethau gwaharddedig.

3. Nid oblegid iddynt gael eu twyllo. Cywilydd wyneb iddynt gymeryd eu twyllo gan elyn, nas gallai wneyd dim niweid iddynt.

4. Nid am eu bod yn ceisio trugaredd. Nid oedd neb yn ceisio Duw.

5. Nid am eu bod yn haeddu; haeddu eu damnio byth yr oeddynt.

6. Nid am i Grist farw; ond fe garodd fel y rhoddodd ei anwyl Fab i farw, fel y byddai byw pawb a gredant yn ei enw ef.

2. “O herwydd ei drugaredd.” Efe a fwriadodd ein cofio ni; fe wnaeth drefn addas, ar bob ystyr, i’n cofio ni; a dygodd ni i edifarhau, i gredu, ac i dderbyn y drefn hono; o herwydd ei drugaredd sydd yn dragywydd, am hyny y mae yn parhau i gofio rhai yn eu hisel radd, yn eu dwyn i afael trefn achub, a’u cynal ar daith yr anialwch; efe a’u cynal i fyned trwy yr Iorddonen, a thrwy y farn; yr hwn yn ein hisel radd a’n cofiodd ni yn mhob amgylchiad.

PREGETH.

“Gwyn ei fyd y dyn a wrandawb arnaf, ac a wyllo yn ddyfal beunydd wrth fy nrysau, gan warchod wrth byst fy mhyrth i.”
—Diar. viii. 34.

I. Sylwn ar lefaru Crist, ac iawn wrando arno.

1. Beth a ddywed Crist wrthym, fel Cyfryngwr.

(1.) Ein bod wedi pechu, a myned yn ol am ogoniant Duw; ein bod wedi ein damnio, Duw wedi digio, yr orsedd dan gwmwl; teulu wedi gwrthryfela, y gyfraith wedi ei throseddu.

(2.) Efe a ddywed am drefn fawr ei Dad i gadw yr euog; iddo ddanfôn ei Fab i geisio ac i gadw y rhai a gollasid; yn iawn dros bechod, i ddatod gweithred-oedd y diafol.

(3.) Efe a ddywed am reol derbyniad i'r drefn—edifeirwch tuag at Dduw, a ffydd tuag at ein Harglwydd Iesu Grist, ufudd-dod i'w gyfreithiau, hunan-ymwadiad a phob arglwyddiaeth arall, a'i ganlyn yn y byd.

2. Iawn wrando ar Grist.

(1.) Gwrando yn astud, am fywyd, yn ddeallus.

(2.) Ffydd sydd yn dyfod trwy glywed, a chlywed trwy air Duw.

(3.) Deigr yn ar lygaid ffydd yw edifeirwch tuag at Dduw.

(4.) Ffydd sydd yn derbyn Crist, yn ufuddhau iddo, yn hunan-ymwadu, codi'r groes, a'i ddilyn trwy glod ac anghlod.

II. “Gwyllo yn ddyfal beunydd wrth fy nrysau.”

Nodwn ar ddrysau Duw i gyfranu. Darllen, myfyrio, gweddio, canu, addoli yn ddirgel, teuluaid, a chyhoeddus. O mor ddyfal beunydd y mae yr enaid newynog wrth ddrysau ei Dduw. yn gwyllo am gardod.

III. "Gwarchod wrth byst fy mhyrth i."

1. Pyrth Duw sydd fel pyrth y dinasoedd gynt. Yma yr oedd eisteddfa cyngor, barn, cyfarwyddyd, ac amddiffyniad.

2. Wrth byst fy mhyrth. Dyma holl swyddogion eglwys Dduw—esgobion, henaduriaid, efengylwyr, ac athrawon, &c.

3. Yr holl deulu yn gwarchod yma, wrth enau yr henuriaid. Y pregethau, cyfarfodydd gweddio, yr ysgol Sabbothol; yma y maent yn cael Crist, a phob goleuni, cyfarwyddyd, a nerth, i'w ddilyn yn y byd. Yma y maent yn gwarchod ddydd a nos, fel tlodion wrth elusendy, a chleifion wrth feddygdy.

4. Byddant yn fuan yn myned trwy'r pyrth i deyrnas nefoedd.

IV. "Gwyn ei fyd, canys y neb a'm caffo i a gaiff fywyd, ac a feddiana ewyllys da gan yr Arglwydd."

1. Caiff fywyd.

(1.) O heddwch a chymeradwyaeth gyda Duw.

(2.) Fywyd rhydd oddiwrth lywodraeth pechod, a'i ganlyniadau.

(3.) Fywyd o santeiddrwydd ger bron Duw a dynion.

(4.) Fywyd o dderchafiad i'r berthynas uchaf—meibion Duw.

(5.) Fywyd o anrhydedd a'r dedwyddwch mwyaf.

2. "Ac a feddiana ewyllys da gan yr Arglwydd."

(1.) Ewyllys da Preswlydd y Berth. Yn ei ffafr y mae bywyd, ac yn ei wg y mae marwolaeth.

(2.) Os cael ewyllys da Duw, y mae yr oll a fedd, a'r oll a all, o'n plaid, er ein cysur a'n dedwyddwch.

1. A ydym ni yn gwrando arno. 2. Yn gwylio yn ddyfal. 3. Ac yn gwarchod wrth byst ei byrth. Gwyn dy fyd.

PREGETH.

“Yr iachawdwriaeth sydd yn Nghrist Iesu.”—2 Tim. ii. 10.

I. Y testyn a ddengys i ni y gogoneddus Waredwr, Iesu Grist.

1. Crist, neu Eneiniog. Crist oedd, nid yn unig yn rhodd y Tad, ond yn rhodd neillduedig ac eneiniedig Duw i ni bechaduriaid; wedi tywallt ei Ysbryd arno yn ddifesur, gan ei osod a'i law ei hun yn Gyfryngwr cyfamod newydd, yn Frenin, Prophwyd, ac Offeiriad. Deut. xviii. 15. Heb. iii. 1. 1 Tim. vi. 15. Luc. iv. 18.

2. Iesu, hyn yw, Achubwr—wedi ei eneinio yn Waredwr. Fel Gwaredwr, y mae yn feddianol ar anfeidrol urddasolrwydd, hollalluog allu, diderfyn dosturi, a di-hysbyddol haeddiant.

II. Yr hyn sydd yn Nghrist Iesu—“yr iachawdwriaeth sydd yn Nghrist Iesu.” Yr iachawdwriaeth a gynwys fod euogrwydd a thrueni, ac yn tybied gwaredigaeth oddiwrthynt. Yn awr, yr iachawdwriaeth sydd yn Nghrist Iesu—

1. Sydd iachawdwriaeth berffaith, hollol, gwbl, i ddileu euogrwydd, i ddiffodd trueni, gwaredu o berygl, cyfiawnhau, maddeu, heddychu, adnewyddu ar ddelw Duw, a derchafu i fywyd tragywyddol gorff ac enaid.

2. Sydd iachawdwriaeth bresenol, nid un i ddyfod. Ei gwaredigaethau a'i mwynhad sydd i'w meddianu yn awr. “Yn awr yw yr amser cymeradwy.” “Trwy ras yr ydych yn gadwedig.” “Ond yn awr goleuni ydych yn yr Arglwydd.” “A wnaethpwyd yn agos trwy waed Crist.”

3. Sydd iachawdwriaeth dragywyddol—iachawdwr-

iaeth cyhyd a pharhad yr enaid. “Minau ydwyf yn rhoddi iddynt fywyd tragywyddol.” Gogoniant tragywyddol. 2 Tim. ii. 1. “Gan gael i ni dragywyddol ryddhad.” Heb. ix. 12—15. Y cai y rhai a alwyd dderbyn addewid yr etifeddiaeth dragywyddol.

III. Y testyn a’n cyfarwydda at yr unig ffynon lle mae cael yr iachawdwriaeth. Yr iachawdwriaeth sydd yn Nghrist Iesu.

1. Iachawdwriaeth sydd yn ei berson. Efe yn bendant yw yr iachawdwriaeth. “Wele, Duw yw fy iachawdwriaeth.” Esa. xii. 2, a xlix. 6. Simeon a ddywed iddo weled Crist—“Fy llygaid a welsant dy iachawdwriaeth, yr hon a barotoaist ger bron wyneb yr holl bobloedd.”

2. Iachawdwriaeth sydd yn ei waed ef. Efe yw yr Iawn. Trwy ffydd yn ei waed ef. Rhuf. iii. 25. Prynedigaeth trwy ei waed ef. Eph. i. 7. Col. i. 14. Wedi ein prynu a gwerthfawr waed Crist, megys oen difeius. 1 Pedr i. 18, 19.

3. Iachawdwriaeth sydd yn ei enw. Canys nid oes enw arall dan y nef wedi ei roddi yn mhlith dynion, trwy yr hwn y mae yn rhaid i ni fod yn gadwedig. Act. iv. 12. Nid oes iachawdwriaeth yn neb arall. Maddeuant pechodau yn ei enw ef. Pregethu yn ei enw ef. Mabwysiad trwy gredu yn ei enw ef. Ioan i. 12. Y caffoch fywyd yn ei enw ef.

4. Iachawdwriaeth sydd yn Ngair neu efengyl Crist. Atoch chwi yr anfonwyd gair yr iachawdwriaeth hon. Act. xiii. 26. Efengyl eich iachawdwriaeth. Eph. i. 13.

5. Iachawdwriaeth sydd rodd Crist. Minau ydwyf yn rhoddi iddynt fywyd tragywyddol. Ioan x. 38. Coron cyflawnder, coron y bywyd, coron y gogoniant.

2 Tim. iv. 8. 1 Pedr v. 4. Dat. ii. 10. Ioan xvii. 2, a vi. 8.

6. Iachawdwriaeth sydd yn gynwysedig yn benaf mewn mwynhad o Grist—ei ffafr, ei ddelw, ei bresenoldeb, a'i deyrnas.

(1.) Bechadur, wele Berson addas i ti, ac iachawdwriaeth gyflawn ynddo.

(2.) Yn awr, yn ddioed, dere yma i ymofyn am dani.

(3.) Gochel i'r tymor fyned heibio er dy fywyd.

(4.) Nid oes iachawdwriaeth yn neb arall.

PREGETH.

“Y peth yr wyf fi yn ei wneyd, ni wyddost ti yr awr hon; eithr ti a gei wybod ar ol hyn.”—Ioan xiii. 7.

I. Y mae ymdriniaeth Duw gyda'i bobl yn fynych yn dywyll a dirgelaidd iawn. “Ni wyddost ti yr awr hon.”

1. Cyfeiriwn hyn at yr oesoedd gynt—hanes Jacob, &c.; Israel yn cael eu harwain ddeugain mlynedd, daith pymtheng niwrnod; Lazarus yn marw; dyoddefiadau ei bobl yn y byd; Elias yn yr ogof; Jeremiah yn y carchar; Daniel yn ffau y llewod; y llanciau yn y ffwrn dan; tori pen Ioan yn y carchar.

2. Edrychwn ar yr oes bresenol—pobl Dduw mor ychydig ydynt mewn cydmariaeth i'r lluaws, &c., mor dlawd, mor gystuddiol; mor uchel, mor gyfoethog yw anffyddwyr, &c.; yr eglwys fel gardd fechan, a'r byd mawr, eang, yn ddiffeithwch, &c.

3. Nid yw yr Arglwydd yn bresenol yn chwenych i

ni wybod y dirgeledigaethau hyn. Nid ydym eto wedi ein cymwyso i edrych ond ar y pethau presenol yn unig. Nis gallwn edrych yn ol nac yn mlaen—ein goleuni sydd anmherffaith—nid dydd, ac nid nos. Gwybod dirgeledigaethau a'n hangymwysa i ddefnyddioldeb a mwynhad.

II. Y dirgeledigaethau yma a gânt eu hollol ddadguddio. “Ni wyddost ti yr awr hon; eithr ti a gei wobod ar ol hyn.”

1. Llawer o bethau a wybyddir ar y ddaiar. Jacob a wybu nad oedd pob peth yn ei erbyn yma ar y ddaiar. Dyddiau diweddaf Job oeddynt ragorol; Martha a Mair a wybuant paham na ddaeth Iesu cyn marw eu brawd; llawer sydd yn awr yn gwybod beth oedd y bwlch cyfyng yma, a'r adwy galed acw; pob peth yn glir yn awr.

2. Yn y nefoedd y cawn wybod y cyfan yn berffaith. Yno y bydd galluoedd ein gwybodaeth yn berffaith, digwmwl, a thragywyddol oleuni—yn perffaith weled cysondeb holl oruchwyliaethau Duw tuag atom.

III. Y dylanwad ymarferol a weddai i'r mater hwn gael arnom ni. Fe ddylai gynyrchu

1. Presenol foddlonrwydd.—“Y peth yr wyf yn ei wneyd.” Y mae yn gwneyd pob peth yn ddoeth ac yn dda, yn berffaith, a ffyddlon. Efe yw ein Tad, ein Achubwr, ein Brawd, a'n Priod, &c.

2. Meddyginiaeth ddifffael i anobaith. Nid yw gorchwylion y byd, na'r eglwys ychwaith, yn llaw Satan, nac yn llaw dynion, nac yn ein llaw ein hunain. Yr Hollalluog sydd yn cynal, yr Anfeidrol ddoeth sydd yn cyfarwyddo, ac yn goruwch-lywodraethu pob peth er ei ogoniant ei hun, a lles ei anwyl deulu yn y byd.

3. Bydded ynom amynedd i ddisgwyl am ddadgudd-

iad gan yr Arglwydd yn ei amser da ei hun. Ein braint yw disgwyl yn ffyddiog wrtho.

4. Ein cynhyrfu at bob dyledswydd. Dyledswydd sydd yn wastad yn eiddom ni; digwyddiadau yn eiddo Duw. Dan. xii. 13.

5. I godi hiraeth am y nef. Sefyllfa amheus nid yw ddymunol. Yn awr mewn cyfyng-gyngor—mewn rhan yn oleu. Yno yn glir, boddhaol, perffaith wybodaeth—llawenydd annrhaethadwy a gogoneddus; y pur o galon yno yn gweled Duw.

(1.) Gwelwn ein anmherffeithrwydd presenol.

(2.) Rhoddwn ein holl achos yn ei law, ac ufuddhawn iddo yn hollol.

(3.) Cawn ddeongliad o'i holl ffyrdd yn y nef.

(4.) Pwy heddyw a rydd ei achos yn ei law fawr?

PREGETH.

“Na chofia yr anwiredd gynt i'n herbyn; brysia, rhagflaened dy dostur drugareddau ni, canys llesg y'n gwnaethpwyd.”—Salm lxxix. 8.

Y testyn a gynwys weddi addas i'r duwiol yn mhob amgylchiad. Nid yw yn bosibl teimlo ein annheilyngdod yn rhy ddwys, neu alaru am ein pechod yn ormodol ger bron yr Arglwydd, gan hyny cymwyswn y testyn at ein heneidiau ein hunain, ac mewn ysbryd cywir a difrifol, llefwn ar yr Arglwydd, “Na chofia yr anwiredd gynt.”

I. Poenus i'r Cristion yw edrych yn ol ar ei anwiredd gynt. Dau ddosbarth, y rhai ydynt,

1. Y rhai hyny a gyflawnasom cyn ein dychwelyd.

Er i Dduw o'i ras eu maddeu y dydd y dychwelasm ato yn edifeiriol, eto yr ydym yn cofio eu mawredd a'u drygedd, a'r drugaredd a'u maddeuodd.

2. Yr anwiredd a wnaethom ar ol cael maddeuant, cymeradwyaeth, a mabwysiad i deulu Duw; rhai o wendid, rhai trwy rym profedigaeth, a llawer iawn o gariad at bechod. Cywilydd wyneb, a galar, a hunanffieiddiad, a weddai i ni ger bron Duw. Fe weddai i ni eu cofio, i'n cadw yn wastad yn y llwch wrth ei draed.

II. Teimlad isel presenol o'i herwydd. "Canys llesg y'n gwnaethpwyd."

1. Weithiau yn isel iawn o fwynhad; dim archwaeth at bethau ysbrydol, dim heddwch, dim llawenydd, &c.

2. Yn isel iawn, bron yn anobeithiol; yr enaid wedi ei dafu i lawr—amheuon ac ofnau—rhyw ddydd y syrthiaf yn llaw Saul, bron a llesmeirio. O mor lesg!

3. "Llesg iawn." Cystudd corfforol, gwendid meddwl, dyddiau blin a nosweithiau gofidus, &c.

III. Gweddi addas i'n sefyllfa. "Na chofia yr anwiredd gynt—os creffi ar anwiredd, O Arglwydd, pwy a saif?"

1. Mae yn ymbil am i gosb pechod gael ei throï ymaith. "Na chofia yr anwiredd gynt—ac na chosba fi yn dy lid."

2. Mae yn gweddio. "Rhagflaened dy dostur drugareddau ni." Nid oes dim mor addas a thrugaredd i'n hymgeleddu yn mhob amgylchiad, ac i'n rhagflaenu rhag pechu yn erbyn Duw, rhag myned i dir rhyfyg, a rhag, ar y llaw arall, fyned i dir anobaith. "Rhagflaened dy dostur drugareddau ni."

3. Mae yn gweddio am gymorth uniongyrchol—"Brysia." Y presenol yw amser Duw bob amser, ac a

ddylai fod ein hamser ninau hefyd. “Yn awr yw yr amser cymeradwy.”

CASGLIADAU.

1. Bydded i'r coffadwriaeth o'r pechodau gynt ein cynhyrfu ni i wyliadwriaeth yn erbyn pechu yn bres-enol.

2. Bydded i drugaredd Duw ein cynhyrfu i ddiolchgarwch a hyder.

3. Yr edifeiriol all ddyfod yn awr i gael trugaredd.

PREGETH.

“Calon ddrylliog gystuddiedig, O Dduw, ni ddirmygu.”—Salm li. 17.

I. Sylwn ar galon gyfan, fel dinas heb ei thori, byddin heb ei dryllio ar y maes, yn gyfan yn ei sefyllfa.

1. Wedi ei hangaeru âg anghrediniaeth, a'i thoi hefyd.

2. Am hyny yn byw yn ddiserch at Dduw, a sant-eiddrwydd.

3. Yn anedifeiriol o herwydd pechu yn erbyn Duw.

4. Yn anufydd, yn annerbyniol o'r efengyl, yn wrth-ryfelgar.

II. Y moddion y mae Duw yn ddefnyddio i ddryllio y galon, i ddryllio caerau anghrediniaeth, a'i dyrau, a'r pyrth.

1. Addysg rhieni, perthynasau, athrawon ysgol Sabbothol, deddf, efengyl, cystudd, rhagluniaeth, Boanerges, Meibion Diddanwch, gweddiau, cydwybod, a'r Maes-lywydd, yr Ysbryd Glân.

2. O y rhyfel caled sydd i dori mur anghrediniaeth sydd yn amgylchynu y galon! Ond pan dorer, dyna'r galon wedi dryllio, y pyrth wedi agor, a'r tyrau wedi syrthio.

III. Yn awr darluniwn galon ddrylliog gystuddiedig.

1. Wedi ei dryllio, y mae'r goleuni wedi tywynu ynddi, y mae yn awr yn gweled ei thruenus gyflwr a'i phechod.

2. Wedi gweled, y mae yn teimlo cywilydd a galar o herwydd pechu.

3. Yn dwfn ymostwng ger bron Duw, mewn sach-lian.

4. Yn gadael ei bechod, ac yn dychwelyd at yr Arglwydd.

5. Yn diolch, ac yn derbyn Mab Duw, a threfn ei ras.

6. Efe a wna wir a difrifol ymofyniad am iachawdwriaeth, fel Manasseh, y tair mil, a cheiwad y carchar.

IV. Pedwar cyngor i'r galon ddrylliog gystuddiedig.

1. Gadawed y drygionus ei ffordd, a dychweled at yr Arglwydd.

2. Ymofyned am faddeuant a chymeradwyaeth, trwy ffydd, ac edifeirwch yn enw a haeddiant Iesu Grist, y Cyfryngwr.

3. Listied tan ei faner o galon, a bydded ffyddlon iddo.

4. Bydded fyw ar ras ei Arglwydd, i fynegu ei rinweddau.

V. Ni ddirmyga Duw y galon ddrylliog gystuddiedig.

1. Na wna, mae hyny yn groes i natur rasol Duw.

2. Na wna, mae hyny yn groes i drefn rasol Duw ei hun.

3. Na wna, mae hyny yn groes i'w eirwiredd ei hun.

4. Na wna, mae hyny yn groes i'w gyhoeddiad brenhinol. Deuwch ataf fi, bawb sydd yn llwythog a blinderog. Salm xxxiv. 18. Esa. i. 18. Byddant fel gwlan. Esa. lvii. 15. Mat. xi. 28.

5. Na wna, mae hyny yn groes i'w hen a'i hoff ymddygiad tuag at y drylliedig o galon—Manasseh, Dafydd, y Publican, Magdalen, Zaccheus, publicanod a phechaduriaid, y lleidr, y tair mil, Saul o Tarsus, y Corinthiaid; derbyniad dieithriad a gafodd pob un drylliedig o galon gan Iesu Grist erioed.

2. Ni ddirmyga Duw y galon ddrylliog gystuddiedig.

(1.) Ond efe a'u derbynia i'w ras maddeuol a'i ffafr.

(2.) I'w dy a'i deulu, i'w hymgeleddu, eu santeiddio, eu dysgu, eu harwain, a'u cymwyso i fod yn eiddo iddo.

(3.) Efe a'u derbyn i'w ogoniant byth ac yn dragwydd.

CASGLIADAU.

1. Calon gyfan raid farw.

2. Deffroed y rhai difraw.

3. Gobeithied y drylliedig o galon yn ei Dduw, &c.

PREGETH.

“Ac i Dduw y byddo y diolch am ei ddawn annhraethol.”
—2 Cor. ix. 15

I. Y rhodd y cyfeirir ati.—Y rhodd yw yr Arglwydd Iesu Grist, a roddwyd gan Dduw er iachawdwriaeth y byd.

1. Y gair *rhodd* sydd yn ein cyfarwyddo at yr egwyddor rasol, ar yr hon y rhoddwyd Crist. Nis dan-

fonwyd ef i arddelwyr cyfiawn, nac i rai yn ei haeddu ; nid fel rhodd haelionus i ddeiliaid tlawd, ffyddlon, ond fe'i rhoddwyd fel gweithred rasol a thrugarog i'r tlawd truenus, gresynus, ac annheilwng.

2. Y dull yn mha un y rhoddwyd y rhodd yma.

(1.) Trwy addewid, fel i'n rhieni cyntaf—i Abraham.

(2.) Mewn cysgodau, aberthau, &c.—Oen y pasg, a'r aner goch.

(3.) Mewn prophwydoliaethau—Siloh Jacob, Prophwyd, fel Moses ; Gwaredwr Job, i'r hwn y mae yr holl brophwydi yn dwyn tystiolaeth.

(4.) Yn weithredol, yn nghyflawnder yr amser—yn yr amser, y lle, a'r dull y rhag-ddywedwyd am dano.

3. Y dybenion mawrion a fwriadwyd wrth roddi y rhodd yma—dwylol ogoniant y rhoddwr, gwaredigaeth y byd, dymchweliad i holl alluoedd Satan.

II. Annhraethol werth y rhodd fawr yma.

1. Y mae felly yn ei gwreiddyn.—Ffrwyth cariad annhraethadwy. Felly y carodd Duw y byd. Pa faint, nis gwyr dynion nac angelion.

2. Annhraethol yn ei werth.—Iaith sydd ry dlawd i osod allan berl mor uchel bris—Seren foreu, Haul cyfiawnder, Bara y bywyd, Bywyd y byd, Goleuni y byd, Canolbwynt y bydysawd, Ffynon bodolaeth, Gwreiddyn pob gwynfyd, Da penaf pob creadur, Cymwynaswr y ddaiar, Arglwydd y nefoedd, a'i holl ogoniant.

3. Annhraethol yn ei bendithion.—Rhodd yw hon yn yr hon y mae yr holl fendithion eraill yn gynwysedig—rhodd y rhoddion, a chyfrwng holl drugareddau Duw—goleuni, bywyd, maddeuant, heddwch, cyfiawnhad, mabwysiad, santeiddhad, a gogoniant tragywyddol.

4. Annhraethol yn ei pharhad.—Mae pob peth ar y ddaiar yn ddarfodedig a chyfnewidiol, ond yr rhodd yma sydd arosol, anghyfnewidiol a thragywyddol—yr un ddoe, heddyw, ac yn dragywydd.

III. Annhraethol rodd sydd yn galw am ddiolchgarwch gwresocaf.—“I Dduw y byddo y diolch am ei ddawn annhraethol.”

1. Diolchgarwch i Dduw a ddylai fod o galon wresog, edifeiriol a ffyddiog—yr holl enaid, calon, a bywyd, yn diolch am y Mab.

2. Diolch weddai fod yn wastadol, bob amser, yn mhob man.—“Ei foliant a fyddo yn fy ngenau yn wastad.”

3. Diolchgarwch a fydd gan yr holl waredigion yn y nefoedd am dragywyddoldeb. Gwrando arnynt. Dat. vii. 10. “Ac yn llefain a llef uchel, gan ddywedyd, Iachawdwriaeth i’n Duw ni, yr hwn sydd yn eistedd ar yr orseddfaine, ac i’r Oen.” Haleluia, Amen.

CASGLIADAU.

1. Rhodd fwyaf y nefoedd.—Dere yma, yr euog.
2. Trysor penaf dyn.
3. Dyledswydd pawb yw ei dderbyn, a diolch am dano byth.

PREGETH.

“Calon ddrylliog, gystuddiedig, O Dduw ni ddirmygi.”—Ps. li. 17

Rhydd y Salmydd batrwn ardderchog o brofiad enaid wedi colli ei le, ac yn deimladwy o hyny yn ei wir ymostyngiad, a’i wir ymofyniad am faddeuant, adnewyddiad, a ffafr Duw.

I. Ymdrechwn i ddarlunio calon ddrylliog, gystuddiedig. Nid calon ddrylliog oddiwrth golledion a thralodion, a thristweh y byd hwn, &c., ond yn benaf o herwydd pechu yn erbyn Duw, a'i lywodraeth lân, a'i efengyl rasol.

1. Calon ddrylliog sydd wedi ei thrwyadl argyhoeddi o bechod. Nid siarad llawer heb deimlo pla y galon. Mor angenrheidiol yw gwir adnabyddiaeth o'n cyflwr drwg.

2. Calon ddrylliog sydd yn teimlo dwfn alar o herwydd pechu yn erbyn Duw—calon yn toddi, yn ymollwng o flaen Duw o herwydd pechu yn ei erbyn, ei Chrewr, Cynaliwr, a'i Hachubwr.

3. Calon ddrylliog sydd yn dwfn ymostwng ger bron Duw.—Hunan fawr ar lawr; enaid mewn sach-lian; Duw yn fawr yn ei olwg.

4. Calon ddrylliog a wna rydd a chalonog gyffesiad o'i bechod. Edrychwn ar ddechreu y Salm—y publican a'r afradlon,

5. Calon ddrylliog a wna wir a difrifol ymofyniad amiachawdwriaeth. Adn. 9—12.—Manasseh, y tair mil, ceidwad y carchar, Paul. "Wele, y mae efe yn gweddio," a phob enaid edifeiriol, &c.

II. I galonogi y galon ddrylliog, gystuddiedig—"ni ddirmygi." Na, fe edrych Duw arno gyda thosturi a thynerweh; efe a wrendy dy gwyn a'th gri, efe a iacha y galon ddrylliog, efe a dry alar yn llawenydd, nos yn ddydd, a hyny dan ganu. Gallwn ymorphwys yn dawel y gwna Duw hyn.

1. Gyda golwg ar ei ddwyfol berffeithrwydd, y mae Duw yn dda, cariadlawn, graslawn, a thrugarog.

2. Gyda golwg ar ei ymddygiad at y drylliog, cystuddiedig, Agos yw yr Arglwydd at y drylliog o galon.

Ps. xxxiv. 18. Deuwch yr awr hon. Esa. i. 18. Ar hwn yr edrychaf, sydd yn crynu wrth fy ngair. Esa. lxvi. 2. Manasseh, Dafydd, y Publican, Zeccheus, Paul, Magdalen, a'r lleidr.

3. Ar ei ddwyfol gyhoeddiadau. Ps. xxxiv. 18. Mat. xi. 28.

4. Ar drefn ei ras.—Y mae y cyfan yn profi na ddirmyga Duw yr enaid drylliog—ei ddwyfol berffeithderau, ei gyhoeddiadau, a'i ymddygiadau, a threfn ei ras, oll yn dywedyd i'th gysuro.

III. Cyfarwyddyd i'r drylliedig, cystuddiedig o galon :

1. Gadawed y drygionus ei ffordd—gadawed bob pechod.

2. Gostyngedig a ffyddiog ddisgwyl wrth Dduw yn nhrefn ei ras.

3. Yn galonog ac yn hollol ymorphwys ar Berson a haeddiant Crist am gymeradwyaeth gyda y Duw y pechasom, yn ei erbyn.

4. Gwisgo am danom yr Arglwydd Iesu Grist o flaen Duw a dynion, i fod yn ddysgyblion proffesedig a phenderfynol iddo byth—cymeryd i fyny y groes, a'i ddilyn trwy glod ac anghlod.

CASGLIADAU.

1. Rhaid i'r balch, anwybodus, a'r digred farw.
2. Deffroed y difater am ei fywyd.
3. Gobeithied y drylliedig o galon yn ei Dduw.

PREGETH.

“Oblegid cyd-stad a’r angelion.”—Luc xx. 36.

Sefyllfa ddyfodol teulu y ffydd—cyd-stad a’r angelion.

I. Dynion yn eu cyflwr gwreiddiol oeddynt islaw yr angelion.

1. Angelion a gawsant y flaenoriaeth mewn bodolaeth. Yr oeddynt yn dystion o greadigaeth y byd; hwy a welsant ryfedd waith Duw, ac a ganasant yn nghyd. Job xxxviii. 4. Sêr y boreu.

2. Angelion a gawsant drigfan mwy uchel a dyrchafedig na dyn. Dyn a grewyd o’r ddaiar, i fyw ac i lywodraethu arni. Angelion oeddynt i fyw yn uchel drigfanau y Goruchaf, yn llys ymerodrol Duw, yn mhresenoldeb digyfrwng y Duwdod, yn nisgleirdeb ei ogoniant, o flaen ei orseddfainc, &c.

3. Angelion a gawsant natur uwch na ni. Tebygol yw mai ysbrydion pur ydynt, wedi eu donio a galluoedd mawrion, o uchel wybodaeth—bodau perffaith o degwch a hawddgarwch, a nerthol i gyflawni ewyllys Duw. Dyn a wnaed ychydig yn is na’r angelion—y *link* nesaf yn ngraddau bodolaeth.

II. Y saint trwy ras a ddyrchefir yn gyd-stad a’r angelion.

1. Y saint a fyddant yn gyd-stad a’r angelion mewn gwybodaeth—cynneddfau wedi eu dyrchafu—corff ysbrydol fel corff Crist.

2. Cyd-stad mewn purdeb, mewn calon a bywyd—heb frycheuyn na chrychni, yn llawn o ddelw Crist.

3. Cyd-stad mewn dedwyddwch. Pob achos gofid

wedi darfod—pob ffrwd o ddedwyddwch yn gorlifo—digrifwch yn dragywydd.

4. Cyd-stad mewn urddasolrwydd. Byw mor agos i'r un orsedd, gweithio yn yr un gwaith, yn cyd-addoli yr un Duw.

5. Yn gyd-stad mewn anfarwoldeb.—Yn iraidd fel angel, yn blodeuo fel ieuenctyd anfarwol, yn gyd-stad diderfyn, yn ogoneddus fodolaeth.

III. Bydd y saint ar rai golygiadau yn rhagori ar angelion mewn gogoniant.

1. Y bydd eu per lawenydd yn felysach na'r eiddo yr angelion. Ni wyr yr angel ddim am lawenydd am faddeuant pechod, am waredu oddiwrth felldith deddf, a thragywyddol wae, &c.; edrych yn ol ar y trueni a haeddasant—edrych yn mlaen ar y drugaredd.

2. Eu perthynas â Duw fydd yn nêś na'r angelion.—Nid perthynas creadur â Duw yn unig fel angel, ond meibion wedi eu geni o Duw—Duw wedi ymddangos yn eu natur, a hwythau a ymddangosant yn gyfranogion o'r dduwiol anian; y berthynas yn tra rhagori ar berthynas angelion; enawd o gnawd y brodyr yw Crist.

3. Anrhydedd y saint a fydd yn fwy na'r angelion.—Eistedd gyda Christ ar ei orsedd—barnu y byd—y barnwn ni angelion; casglu yn nghyd efrau, a'u rhwymo; y wraig ar ei ddeheulaw.

4. Cân y saint fydd yn uchaf.—Angelion a ganant am ddwyfol santeiddrwydd a daioni Duw a'i gyfiawnder; ond y saint a roddant yr anthem allan—Teilwng yw yr Oen, yr hwn a laddwyd, ac a'n prynaist ni i Dduw trwy dy waed dy hun. Dat. v. 8—12, &c.

CASGLIADAU.

1. O, y fath anogaeth i ymgais am fod yn santaidd fel teulu Duw.

2. Os am fod yn gyd-stad a'r angelion, ceisiwn eu hefelychu.

3. Bydded i'r mater dynu ein meddwl i'r nef, lle mae Crist.

 PREGETH.

“Tlodais, ac efe a'm hachubodd.”—Ps. cxvi. 6.

Y testyn sydd yn brofiad cyffredinol holl bobl Dduw. Pwy sydd heb gyfarfod a goruchwyliaethau chwerwon, a'u dwyn yn dlawd ac isel yn fynych. Cymerwn olwg ar rai amserau y'n dygir yn bur dlawd, ac y'n hachubir.

1. Fe'n dygir yn dlawd trwy ein dwyn i deimlad o'n heuogrwydd a'n perygl. Cyn hyn yr oeddym yn fawr, ac yn falch; ond yn awr yn y pydew erchyll, yn euog, tlawd, a than farn Duw, yn edifeiriol, a Duw yn achub trwy ei Air, ei weision, a'i Ysbryd Santaidd.

II. Trwy gystudd corfforol o amrywiol ddoluriau.—Efe a'm hiachaodd, ac a'm hachubodd, ac a adferodd iechyd i mi.

III. Trwy flinder a thrallod, gan *fusiness* ac amgylchiadau, amddifadiad teulu, a thlodi. Efe a'm hachubodd trwy rododi nerth, gras, &c.

IV. Trwy demtasiynau blin, tost, adfydus—picellau y fall—nithio fel gwenith. Eto, Efe a weddiodd drosof, fel na ddiffygiai fy ffydd, ac a drefnodd ei ras a'i ragluniaeth i achub fy enaid.

V. Trwy ofnau ac amheuon yn suddo fy ysbryd, yn tywyllu fy meddwl, ac yn fy nwyn i dir anobaith. Eto, yr Arglwydd a'm cynorthwyodd, ac a dywynodd ei wyneb arnaf; cododd fi o'r pydew erchyll, ac a osododd fy nhraed ar y graig, ac a hwyliodd fy ngherddediad, ac a roddodd yn fy ngenau ganiad newydd.

VI. Trwy fy ngwendidau a'm pechod.—Y mae y rhai hyn yn fy suddo ac yn fy nhlodi; a hwy a ddistryw-
iant fy ngobaith, fel y maent yn distrywio fy heddwch, oni b'ai cymorth yr Arglwydd; ond y mae efe yn cynal, yn cadw, yn adfywio, ac yn adferyd fy enaid o ddydd i ddydd.

1. Oni ddyelm ni fyw yn ddiolchgar i Dduw o'r galon?

2. Onid yw yn wrthddrych teilwng o'n hymddiried penaf?

PREGETH.

"Am hyny wele, mi a'i denaf hi, ac a'i dygaf i'r anialwch, ac a ddywedaf wrth fodd ei chalon; a mi a roddaf iddi ei gwinllanoedd o'r fan hono, a dyffryn Achor yn ddrws gobaith; ac yno y cân hi, fel yn nyddiau ei hieuenctyd, ac megys yn y dydd y daeth hi i fyny o wlad yr Aipht."—Hosea ii. 14, 15.

I. Gwelwn yma ymddygiad Duw tuag at ei eglwys

1. Ei denu, a'i dwyn, drwy ragluniaeth a gras.

(1.) Drwy ddawn tyner, ac ymddygiadau tyner.

(2.) Drwy ragluniaeth dyner, yn rhoi llawer neu yn cymeryd llawer oddiwrthym; tyner yw hyn i achub bywyd.

2. Ac a'i dygaf i'r anialwch. I weled mai mewn anialwch mawr y mae, o ran ei chyflwr gwrthgiliedig.

Fel anialwch, (1.) Diffwrth. (2.) Tywyll. (3.) Di-

ymgeledd. (4.) Creaduriaid ysglyfaethus. (5.) Drain a dyrysni. (6.) Lleisiau lawer. (7.) Agored i golli'r ffordd. (8.) O gyflwr truenus!

3. Llefaru wrth fodd ei chalon. (1.) Dywed am ogoniant trefn ei ras. (2.) Digonolrwydd yr aberth. (3.) Helaethrwydd yr addewidion. (4.) Drygedd pechod. (5.) Gogoniant santeiddrwydd. (6.) Caiff pob peth gydweithio er daioni iddi.

4. Rhoi gwinllanoedd iddi o'r fan hono, sef dan y weinidogaeth efengylaidd.

(1.) Ysbryd gweddi. (2.) Hyfrydwch yn y gwaith. (3.) Tawelwch cydwybod. (4.) Cymdeithas gyda Duw. (5.) Cysur dan y groes. (6.) Hyder wrth orsedd gras. (7.) Nerth newydd i dynu yn mlaen.

5. Dyffryn Achor yn ddrws gobaith iddi. Ei ystyr yw drws gofid, ac yn ddarluniad o ddrws edifeirwch efengylaidd am bechod.

(1.) Dyffryn Achor oedd yn ddrws neu agorfa i wlad Canaan; felly hefyd y mae edifeirwch yn ddrws ag sydd yn agor i'r Ganaan nefol.

(2.) Yma y dechreuodd Achan ofidio Israel. Mewn edifeirwch y mae gofid ar holl blant Duw yn dechreu.

(3.) Yn nyffryn Achor y dechreuodd rhyfeloedd Canaan. Yn nyffryn edifeirwch y mae rhyfel y Cristion yn dechreu.

(4.) Yn nyffryn Achor y llabyddiwyd Achan. Mewn edifeirwch y mae pechod yn cael ei groeshoelio, gan yr edifeiriol ei hun.

(5.) Yma y tynwyd y diofryd beth ymaith o Israel. Trwy edifeirwch y tynir y llaw a'r llygad deau ymaith.

(6.) Yma y lladdwyd Achan. Trwy edifeirwch y

lledir pechod, ac y ceir presenoldeb Duw, a sylfaen i obeithio am lwyddiant.

II. Ymddygiad yr eglwys tuag at ei Duw. “Yna y cân hi, megys yn nyddiau ei hieuenctyd, ac megys yn y dydd y daeth i fyny o wlad yr Aipht.”

Pedair emyn y gwrthgiliwr.

1. Yr hwn a’n cofiodd ni yn ein hisel radd, ac a’n dychwelodd yn edifeiriol at draed ein Duw.

2. Yr hwn a faddeuodd yr holl bechod mawr i gyd.

3. Am ddarostwng ein holl chwantau a’n nwydau.

4. Fel Israel ar lan y Môr Coch, wrth ddyfod i fyny o’r Apht.

PREGETH.

“Ai pechadur yw, nis gwn i; un peth a wn i, lle yr oeddwn i yn ddall, yr wyf fi yn awr yn gweled.”—Ioan ix. 25.

Y testyn sydd atebiad y dyn a gafodd ei olwg. Yr Iuddewon, yn lle diolch am y wyrth, ac arwydd eglur o’r Messiah, yn dechreu ei gyhuddo ei fod yn bechadur. Yna y dall a lefarodd eiriau y testyn, &c. Y mae llawer eto nas gallant ddadleu pynciau mawrion, ond gwyddant yn brofiadol pa beth yw dyfod o’r tywyllwch i’r goleuni. Ein pwnc yw, crefydd brofiadol, bersonol, a’i chadernid.

I. Natur y profiad personol yma. Y mae yn brofiad

1. O hollol gyfnewidiad. Un waith yn ddall, yn anwybodus o Dduw, o honom ein hunain, o’r gwirionedd, o fendithion crefydd, a’i breintiau, a’i dyledswyddau—dall naturiol ac ysbrydol, ond yn awr yn gweled eu cyflwr, eu perygl, a’r Meddyg, a’r drefn rasol i achub

enaidd, a phob peth ynddi. Dyma brofiad personol o grefydd Mab Duw yn yr enaid.

2. Y mae yn gyfnewidiad o'r pwys mwyaf. Pa beth sydd yn gyffelyb i'r golwg? Unig ddymuniad y dall oedd cael agor ei lygaid. Y pwys mawr o weled, i fyw a marw yn dduwiol. O am gael ein golwg!

3. Y mae yn ddwyfol gyfnewidiad. Nid o hunan effaith, nid un wedi ei effeithio gan gyd-greadur, &c. 2 Cor. iv. 6.

4. Mae yn gyfnewidiad o'r gras a'r drugaredd fwyaf. Heb ei deilyngu na'i haeddu, yn rhad i un a aned yn ddall.

5. Cyfnewidiad a effeithiwyd gan foddion annhebygol iawn. Drwy glai a phoeryn—yn debycach i ddallu na gwella. Nid oedd dim rhinwedd yn y clai, nac yn y dwfr yn llyn Siloam, am hyny rhaid ei fod o Dduw. Yn awr, trefn gras yw, credu yn Iesu Grist, yr hwn a groeshoeliwyd. Dyma ffordd Duw i roddi iddynt eu golwg, fel y gwelont eu trueni, ac y dychwelont at Dduw, yn edifeiriol, a ffyddiog mewn Cyfryngwr.

II. Y dystiolaeth yma a rydd y fath brofiad o Grist a Christionogaeth; y dyn yma a ddyg dystiolaeth o allu Crist a'i ddwyfoldeb; mae hyny yn profi mai efe oedd y Messiah. Yr Iuddewon a gawsant yn hwn y dystiolaeth fwyaf eglur ag oedd bosibl; ei dad a'i fam, a llawer oedd yn ei adnabod, yn dyweyd mai yn ddall y ganed ef. Gadewch i ni chwilio y dystiolaeth a rydd Cristionogion o'u profiad i ddylanwadau crefydd ar eu calon a'u bywyd.

1. Eu tystiolaeth a berthyn i'r hyn y maent yn wybodol bersonol o hono. Nid gwybodaeth dybiedig, &c., ond yr hyn a wyddant, fel y dall, ei fod yn gweled.

Felly y Cristion, efe a wyr fod cyfnewidiad hollol ynddo mewn calon a bywyd.

2. Eu tystiolaeth sydd yn ddiduedd. Nid oes iddynt ddim budd o dwyllo neb, nae iddynt gael eu twyllo. Nid oes iddynt ddim mantais fydol, ond anfantais.

3. Eu tystiolaethau sydd gyson â'u gilydd i gyd, yn mhob oes a graddau. Pawb yn dyweyd yr un peth, ac yn mwynhau yr un bendithion, er nad ydynt o'r un farn am athrawiaethau, eto y maent o'r un farn am effaith dwyfol ras ar eu heneidiau.

4. Eu tystiolaeth sydd yn cael ei sicrhau drwy brofiad. "Lle yr oeddwn i yn ddall, yr wyf yn awr yn gweled." Onid oes cyfnewidiad amlwg yn y Cristion, yn ei fywyd a'i fuchedd? Edrych arno yn ei dy, yn ei deulu, yn yr eglwys, ac yn y gymydogath.

5. Y maent yn dwyn eu tystiolaeth dan bob amgylchiad, trwy glod ac anghlod, parch ac anmharch; yn dlawd ac yn gyfoethog, yn hen ac yn ieuanc, yn rhyddion ac yn gaethion, i.e., y maent yn tystio mewn gofid, prudd-der, tlodi, saldra, carchar, tân a ffagodau, a dirdyniadau, i.e., tystio ar yr anadl olaf, o wirioneddol effaith crefydd ar eu heneidiau.

CASGLIADAU.

1. Dysgwn ei bod yn ddyledswydd ar gredadyn i ddwyn dystiolaeth am Grist, a'i allu i achub, drwy eiriau, tymerau, ac ymarweddiad, o gariad a pharch at Grist a'n cyd-ddynion.

2. Anogwch bawb i dderbyn y dystiolaeth yma, ac arferwch bob moddion efengylaidd at bob dyn.

3. Y mae ymwrthodiad a'r dystiolaeth yma yn arddangos gelyniaeth y galon gnawdol yn erbyn Duw a santeiddrwydd.

PREGETH.

“A bu, fel yr oedd efe yn dywedyd hyn, rhyw wraig o'r dyrfa a gododd ei llef, ac a ddywedodd wrtho, Gwyn fyd y groth a'th ddyg di, a'r bronau a sugnaist. Ond efe a ddywedodd, Yn hytrach, gwyn fyd y rhai sydd yn gwrando gair Duw, ac yn ei gadw.”—Luc xi. 27; 28.

Mae ein testyn yn nodi amgylchiad yn yr hwn y llefarodd gwraig o'r dyrfa, yr hon oedd yn gwrandaw Crist. Yr hyn oedd Crist wedi ei wneyd oedd bwrw cythraul mud o ddyn. Mae llawer o ddynion a chythraul mud ynddynt eto; ni fedrant lefaru wrth eu cydgreaduriaid, er eu bod yn hollol adnabyddus a hwynt. Mae rhyw ystyfnigrwydd cythreulig ynddynt i'w weled yn amlwg iawn ar rai amserau. Nid oedd neb yn ameu nad oedd Crist wedi bwrw y cythraul allan o'r dyn, ond pa fodd a thrwy ba allu yr oedd y weithred wedi cymeryd lle, yr oedd y bobloedd yn rhyfeddu, a rhai yn dyweyd mai trwy Beelzebub, penaeth y cythreuliaid, yr oedd Crist yn medru bwrw allan gythreuliaid. Yn yr adnodau dilynol, mae Crist yn dangos nad yw Beelzebub mor ffol ag yr oeddynt hwy yn priodoli ei fod; nad oedd ty wedi ymrannu yn ei erbyn ei hun yn medru sefyll, ac na fuasai teyrnas Satan yn sefyll ychwaith os oedd Satan wedi ymrannu yn ei erbyn ei hun; fel pe buasai yn dyweyd, Nid yw Satan ddim mor ffol a hyny; yn lle bwrw cythraul allan, efe a garai i fwy o'r rhyw hyn fyned i mewn i'r dyn, oblegid byddai ei deyrnas ef yn gryfach felly; ond wrth iddo fwrw un allan, fod ei deyrnas yn gwanhau, ac nad oedd yn bosibl iddi sefyll. Mae yr ysbryd aflan yn gryf ac yn arfog, ac yn cadw ei neuadd mewn heddwch; ond y mae rhyw un cryfach nag ef wedi cymeryd meddiant o'r dyn hwn—wedi cy-

meryd meddiant o'r arfau yn y rhai yr oedd efe yn ymddiried ynddynt, ac yn rhanu ei anrhaith ef at bethau gwell. Yr wyf fi wedi dyfod i ddinystro gweithred-oedd y diafol; ac y mae un sydd yn gryfach nag ef, a thrwy hwnw y bwriwyd y cythraul o'r dyn. Yr wyf fi yn erbyn y cythraul, a myfi a fwriodd y cythraul o'r dyn; a phwy bynag sydd yn fy erbyn i, gyda y cythraul y mae. Fe ddichon yr ysbryd aflan adael y dyn am dymor, a myned ar ei dro ar hyd leoedd sychion, oblegid mae efe yn blino ambell waith aros yn yr un man. Gwna ymddangos yn wahanol i'r hyn ydyw mewn gwirionedd; gall ymrithio fel angel y goleuni, a bod yn debyg i'r Phariseaid yma, yn lled foesol yn ngolwg dynion—yn gweddio llawer yn gyhoeddus—yn gwneyd yn llydan ei phylacderau, ac yn degymu y mintys a'r anis, &c.; ond nid yw y pethau hyn yn taro ei archwaeth gystal a bod yn ei elfen ei hun; yna bydd wedi ymgyngori ag ef ei hun yn dyweyd, Myfi a af yn ol i'r dyn lle yr wyf wedi bod. Mae efe yn awr yn Pharisead selog, gall wneyd llawer mwy drosof fi nag o'r blaen, oblegid gall dwyllo mwy wedi cymeryd y tir y mae yn sefyll arno na phan yr oedd yn ei liw ei hun. Mewn cudd wisg grefyddol efe a ddyrysa yr holl wer-syll; byddaf fi a'r saith diafol eraill sydd yn fy llaw yn sier o wneyd grymusder gyda hwna. Gwnaf fi fwy mewn croen dyn nac mewn un llwybr arall, a bydd diwedd y dyn hwnw yn waeth na'i ddechreuad. Fel yr oedd efe yn dywedyd y pethau hyn, rhyw wraig o'r dyrfa a gododd ei llef, ac a ddywedodd wrtho, Gwynfyd dy fam, fod ganddi fachgen mor gall; mae yn gwybod ac yn deall dichell a thwyll y Phariseaid i drwch y blewyn. Mae yn dda genyf dy glywed yn eu trin mor

egllur a didderbyn wyneb. Dywedodd Crist, Mae fy mam yn wynfydedig, ond mi a ddangosaf i ti am rai mwy gwynfydedig; mae perthynas ysbrydol a mi yn tra rhagori ar unrhyw berthynas naturiol. Nid Crist yn ei chroth, ond Crist yn ei chalon a geidw ei henaidd i fywyd tragywyddol.

I. Sylwaf ar yr hyn a elwir yma yn Air Duw.—Gair ytyw cyfrwng trosglwyddiad meddwl o'r naill berson i'r llall. Wrth Air Duw y deallwyf yr Hen Destament a'r Newydd—y rhanau hyny o'r Beibl sydd yn dechreu gyda Genesis, ac yn diweddu gyda Malachi; a'r hyn sydd yn dechreu gyda Matthew, ac yn diweddu gyda'r Dadguddiad. Yr wyf yn ymwadu a'r hyn a elwir llyfrau yr Apocrypha. Yr ydym yn ymwrthod a'r llyfrau hyny fel gwir air Duw. Nid ydym yn gwadunad yw y rhan fwyaf o'r llyfrau hyn, fel gwaith dynion eraill, yn onest fel dynion; ond yr ydym yn dadleunad oedd eu hysgrifenwyr o dan gyfarwyddiadau uniongyrchol anffaeledig Ysbryd Duw, o herwydd y rhesymau canlynol:—

1. Yr oedd yr ysgrifenwyr eu hunain yn addef nad oeddynt felly.

2. Mae amryw bethau gwrthun yn cael eu nodi a'u cymeradwyo ynddynt, megys aberthu i gythreuliaid, &c.

3. Rhoddodd Malachi, pan yn dybenu ei brophwydoliaeth, awgrym i'r eglwys na fuasai prophwyd i godi ynddi mwy hyd oni chodai Ioan Fedyddiwr. “Wele, mi a anfonaf i chwi Elias y prophwyd, cyn dyfod dydd mawr ac ofnadwy yr Arglwydd.”

4. Ni soniodd yr efengylwyr, Crist, na'r apostolion, yr un gair am un o lyfrau yr Apocrypha mewn un man. Cyfeirient yn aml at lyfrau Moses, Job, y Salm-

au, a'r prophwydi. Mae yn rhyfedd, os bwriadwyd hwynt i fod yn rheol ffydd ac ymarweddiad, na buasent yn dyweyd yn rhyw le, megys y mae yn ysgrifenedig yn llyfr y Maccabeaid, Estras, Story Susannah, Bell a Ddraig, neu y tri llanc yn ymryson am y goreu, neu ryw beth o'r fath; ond nid oes dim son am yr un o honynt, mwy na phe buasent heb fod mewn bodolaeth.

Mae y Beibl yn cael ei alw yn *Air*, yn y rhif unigol, o herwydd ei gysondeb; nid geiriau, ond Gair. Nid oes anghysondeb mewn gair; dewiswch y gair a fyn-och, nid oes ynddo yr un anghysondeb. Er enghraifft, dywedwch Duw, diafol, dwfr, tân, neu ryw air arall, nid oes yno un gwrthddywediad. Ond pe dywedem, Duw drwg, diafol gostyngedig, dwfr sych, tân oer, mae yma anghysondeb. Pe dywedem, Duw da, diafol balch, dwfr gwlyb, neu dân poeth, nid oes yma yr anghysondeb lleiaf.

(1.) Mae y Beibl mor gyson a gair. Mae ei hanesion, wrth eu cyferbynu a'u gilydd—ei brophwydoliaethau yn y cyflawniadau o honynt—y seremonïau a'r aberthau yn cael eu sylweddoli, yn profi yn eglur fod yma gyfangorff o berffeithrwydd cyson a'u gilydd.

(2.) Gelwir ef yn *Air Duw*, oblegid ni allai neb arall fod ei awdwr. Nid yw ein hamgyffredïadau ni yn medru treiddio i wybyddiaeth ond am bum' dosbarth o fodau deallawl. Gwrthun yw meddwl y gallai unrhyw fod arall wneyd Beibl fel hwn. Nid oes gan yr ych, yr asyn, y pysgodyn, yr aderyn, na'r un ymlusgyn, gymwysderau at y fath orchwyl; maent yn gwbl anghyffaddas. Nid oes genym ar ol ond angelion a chythreuliaid, dynion da a drwg, a Duw ei hunan. Nis gallai yr angelion da, na dynion da, fod yn dda, os twyllwyr

a chelwyddwyr ydynt. Os hwy a wnaethant y Beibl, paham yr oeddynt yn beiddio dywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, canys genau yr Arglwydd a'i llefarodd, &c. Ysgatfydd mai y diafol, neu ryw ysbryd drwg arall a'i gwnaeth. Mae y llyfr hwn yn groes i amcan y diafol. Prif amcan yr ysbryd drwg yw amddiffyn a chadarnhau ei deyrnas. Am y llyfr hwn, mae ei holl ranau yn anelu at ddinystrio teyrnas Satan, a chadarnhau teyrnas Mab Duw.

Nis gallai dynion drwg fod yn awdwyr o'r Beibl, er mor amrywiol ydynt. Ni fuasai halogwyr Sabbothau yn dyweyd, "Cofia gadw yn santaidd y dydd Sabboth;" na'r cybydd, "Gwreiddyn pob drwg yw ariangarwch;" na'r celwyddwr, "Ffiaidd gan yr Arglwydd wefusau celwyddog." Nid oes yr un arferiad drwg gan ddynion nad yw y Beibl yn ei gondemnio. Nid oes genym yn weddill o'r holl ddosbarthiadau ond Duw ei hunan, ac y mae efe yn deilwng awdwr o hono. Nis gall neb arall wneyd y fath lyfr a hwn. Mae holl berffeithderau y Duwdod i'w gweled yn amlwg trwyddo yn ei holl ranau—ei ddoethineb ei santeiddrwydd, ei gyflawnder, ei dragywyddolrwydd, ei anghyfnewidioldeb; ïe, ei amynedd, ei ddaioni, ei drugaredd a'i ras yn cydgordio yn ogoneddus trwyddo; ac nid oes diffyg gallu yn y Duwdod, a bydd yn sicr o wneyd yr hyn y mae wedi lefaru, oblegid Duw gwirionedd ydyw, heb anwiredd. Anmhosibl yw myned Gair Duw yn ddirym.

II. Ein dyledswydd tuag at y Gair—ei wrando, a'i gadw.

Yn gyntaf, Ei wrando—ei leferydd Ef ydyw.

1. Mae yn cynwys cenadwri sydd yn dal perthynas a ni gan ein Crewr, ein Cynaliwr, a'n Llywodraethwr.

2. Y modd i'w wrando—yn ystyriol, yn bwyllog, yn ddeallus, yn ddibartiol, a phersonol drosom ein hunain. Nid dan gysgu, ond yn effro; nid am dymor, ond holl ddyddiau ein bywyd; nid fel barnwyr, ond fel pechaduriaid; nid i'w anghofio, ond i ddal yn well; nid i'w gam-ddefnyddio mewn un ystyr, ond i'n hiawn hyfforddi. Dylem wrando y Gair ryw beth yn debyg fel y mae dyn yn gwrando ewyllys perthynas cyfoethog ac agos ar ddydd ei angladd. Mae'r Iesu wedi marw, ac y mae ei destament mewn grym. Mae rhyw beth wedi ei adael i ni.

“Fe brynodd i ni fwy na'r byd,
Ar groesbren un prydawn.”

3. Ei wneuthur.—Mae rhyw beth ymarferol yn y Gair. Mae tuedd mawr mewn dynion i wybod pa beth a gânt, yn hytrach na pha beth a wnant. Rhaid gwneyd ewyllys Duw. Nid yw ei gwybod ond un peth, mae ei gwneyd yn beth arall. Mae anwybodaeth o'r Gair yn bechod; ond mae gwybodaeth o hono, a pheidio ei wneyd, yn bechod mwy—mae hwn yn euog o amryfusedd. “Yr hwn ni wybu, ac a wnaeth bethau yn haeddu ffonodiau, a gurir ag ychydig ffonodiau. A'r gwas hwnw, yr hwn a wybu ewyllys ei Arglwydd, ac nid ymbarotodd, ac ni wnaeth yn ol ei ewyllys Ef, a gurir a llawer ffonod.” I bwy bynag y rhoddwyd llawer, llawer a ofynir ganddo. Mae cyfrifoldeb dyn yn mesur yn ol ei gymwysderau a'r manteision a gafodd. Rhaid rhoddi y dalent at y cyfnewidwyr, ymladd a'r gelyn, rhedeg yr yrfa, cymeryd gafael yn y bywyd tragwyddol, glynu wrth yr Arglwydd, ac ymdrechu i fyned i mewn trwy y porth cyfyng.

Rhaid codi'r groes ac nid ei gwneyd,
 A charu 'r brodyr gyda dweyd ;
 A choncero pechod o bob rhyw,
 Os wrth y Beibl y mynwn fyw.

“Cred yn yr Arglwydd Iesu Grist, a chadwedig fyddi.”
 Yr hwn a barhao hyd y diwedd a fydd cadwedig.

III. Y fendith gysylltiedig a gwrando Gair Duw a'i gadw—bod yn fwy gwynfydedig na dal y berthynas agosaf a neb pwy bynag, yn ol y cnawd, hyd yn nod a'r Iesu ei hun ! Mae bod yn perthyn i ddynion mawr, enwog mewn dysg, doethineb, cyfoeth, ac anrhydedd, yn fraint fawr iawn. Ystyriai Elizabeth yn fraint o'r mwyaf gael ei chyfarch gan Mair ; eto hi a lefodd a llef uchel, gan ddywedyd, “Bendigedig wyt ti yn mhlith gwragedd, a bendigedig yw ffrwyth dy groth di. O ba le y daeth hyn i mi, fel y delai mam fy Arglwydd ataf fi ?” A dywedodd Mair, “Efe a edrychodd ar waeledd ei wasanaethyddes, oblegid, wele, o hyn allan yr holl genedlaethau a'm galwant yn wynfydedig.” Dywedodd y wraig o'r dyrfa y gwir, ni wnaeth yr Iesu ei hameu yn y mesur lleiaf ; eto rhoddodd wers y bydd cof am dani byth, “Yn hytrach gwyn fyd yr hwn sydd yn gwrando gair Duw, ac yn ei gadw.” Yr oedd gan Grist barch mawr i'w fam. Dywedir am ei rieni, “Ac efe a fu ostyngedig iddynt.” Pan oedd efe ar y groes, dywedodd, “O wraig, wele dy fab ;” ac er ei boenau i gyd, rhoddodd ofal ei fam i'r dysgybl oedd yn sefyll gerllaw. Er y cwbl, ymddengys nad yw perthynas naturiol ddim yn werth ei harddel mewn cyferbyniad i'r berthynas ysbrydol yma a nodir. Pan oedd Crist yn llefaru wrth y torfeydd, dywedodd un wrtho, “Wele, y mae dy fam a'th frodyr yn sefyll allan yn dy geisio di. Ond efe a atebodd ac a ddywedodd wrth yr hwn a

ddywedasai wrtho, Pwy yw fy mam i, a phwy yw fy mrodyr i? Ac efe a estynodd ei law tuag at y dysgyblion, ac a ddywedodd, Wele fy mam i, a'm brodyr i; canys pwy bynag a wna ewyllys fy Nhad yr hwn sydd yn y nefoedd, efe yw fy mrawd i, a'm chwaer, a'm mam." Fel pe dywedasai, Nid wyf fi yn arddel neb i fod yn perthyn i mi ond fy nysgyblion, y rhai sydd yn gwneuthur ewyllys fy Nhad yr hwn sydd yn y nefoedd, yr hwn sydd yn gwrando gair Duw ac yn ei gadw.

ADLEWYRCHIADAU.

1. Mae modd i fod yn perthyn i Grist; Brenin y breninoedd yw, ac Arglwydd pawb oll; Brawd yw o gnawd y brodyr. Er fod ei wir ddysgyblion yn aml yn cael eu diystyru a'u dirmygu gan lawer, nid yw gywilydd ganddo ef eu galw hwy yn frodyr; ac y mae yn ewyllysio, er ei fod yn y goruwch-leoedd, iddynt hwythau hefyd fod gydag ef.

2. Bobl anwyl, a oes arnoch chwi ddim awydd arddel Iesu yn awr yn nydd gras? Os gwnewch, gwna yntau eich arddel chwithau pan ddel yn ngogoniant ei Dad, gyda'r angelion santaidd.

3. Nyni sydd yn proffesu Crist, ac sydd ar ei enw, ymdrechwn lawer am fod yn fwy tebyg iddo, o'r un ysbryd ag yntau. "Od oes neb heb Ysbryd Crist ganddo, nid yw hwnw yn eiddo ef.

4. Mae yn rhyfedd fod Crist yn sefyll cyhyd wrth ddrws calon y pechadur, yr unig un a all ei lesâu ef, ac yntau yn dyweyd o hyd, Ni fynwn ni mo hwn i deyrnasu arnom. O, dychwelwch at Fugail ac Esgob eich eneidiau.

"Iesu, difyrwch f' enaid drud,
Yw edrych ar dy wedd;
Ac mae llyth renau d enw pur,
Yn fywyd ac yn hedd."

PREGETH.

"Canys cyflog pechod yw marwolaeth; eithr dawn Duw yw bywyd tragywyddol, trwy Iesu Grist ein Harglwydd."—Rhuf. vi. 23.

Yn y bennod hon darlunir pechod dan yr enwau meistr a brenin, a gras neu gyfiawnder yn gyferbyniol i hyny. Mae pechod yn feistr caled, ond gras yn hollol wahanol; y naill yn teyrnasu i farwolaeth, a'r llall yn teyrnasu i fywyd didranc. Gwnawn rai sylwadau ar bechod, yna ar ddawn Duw.

I. Pechod. Beth ydyw? Mae Iago yn dyweyd mai anghyfraith ydyw. Eraill a olygant mai trosedd o gyfraith Duw, neu anghyflawniad o honi ydyw. Dywed Gweddi Gyffredin, neu Lyfr Eglwys Loegr, mai gwneyd y peth ni ddylasem ei wneuthur, a pheidio gwneyd y peth a ddylasem ei wneuthur ydyw. Nid oes genym wrthwynebiad i'r un o'r golygiadau uchod, eto fe ddichon, er mwyn ei egluro yn mhellach, mai priodol yw dyweyd, mai diffyg yw, oblegid lle bynag y mae pechod mae yno ddiffyg. Diffyg cyfiawnder yw anghyfiawnder, diffyg santeiddrwydd yw aflendid, diffyg da yw drwg, a diffyg doethineb yw ffolineb. Nid oes diffyg yn y nefoedd. Diffyg i gyd sydd yn uffern. Rhyw le cymysgedig yw y ddaiar—er fod yma lawer o dda, y mae yma lawer o ddrwg hefyd. Duw a wnaeth bob peth, eto ni wnaeth ef bechod, oblegid nid peth ydyw pechod, ond diffyg peth ydyw.

Eto, ysgatfydd mai anlhawdd yw peidio enwi pechod yn beth, o ddiffyg iaith i osod ein meddwl allan, neu ryw ddiffyg arall. Ond yr ydym yn sier nad yw Duw yn awdwr o hono. Nid oes pechod ynddo ef, ac nid

dichonadwy yw iddo roddi i arall yr hyn nad yw yn eiddo iddo ei hun. Purdeb, uniondeb difeth sydd yn ei natur a'i weithrediadau. Wele hyn a gefais, wneuthur o Dduw ddyn yn uniawn. Er iddo ei greu felly, nid oedd dan y rhwymau lleiaf i'w gadw neu ei atal rhag pechu. Gwaith anhawdd yw golygu pa fodd yr oedd yn ddichonadwy i Dduw, ar dir cyfiawnder, i wneyd dyn yn gyfrifol am ei weithrediadau, heb ei fod yn berchenog ar gymwysder i wneyd hyny. Nid yw dyn dan rwymau anianyddol i wneyd da, onide nid oes ystyr i'r gair rhinwedd, neu i wneyd drwg, onide ni byddai arno bechod.

Mae y gyfraith foesol yn llawn anogaethau i wneyd daioni, ac yn llawn gocheliadau rhag gwneyd drwg. Yr addewidion i ufudd-dod o'r naill du, a'r bygythion o'r tu arall, a brofant hyn. "Na ddyweded neb pan dentier ef, Gan Dduw y'm temtir—canys nid yw efe yn temtio neb." Er fod dyn yn greadur amgylchiadau, eto y mae yn weithredydd gwirfoddol. Nid yw camddefnyddiad o'r cymwysderau yn ei ddiddymu, mae y cymwysderau yn parhau yr un, a'r rhwymedigaeth yn ddigyfnewid; pe amgen, po fwyaf o ddrwg a wnel dyn gwnai ymryddhau o'i rwymedigaethau. Nid felly, bydd dyn dan rwymau i roddi ufudd-dod i Dduw a'i gyfraith byth, ac felly i barhau tra byddo Duw yn Dduw, ac yntau yn ddyn. Mae rhwymau y creadur rhesymol yn sylfaenedig ar berthynas. Yn ol y berthynas sydd rhyngddo â Duw ei hun, ac ag eraill, y mesurir ei ddyledswyddau. Nid yw gras yn ei gyfnewid, ac nis gall pechod ei ddiddymu byth. Sylwaf, yn

I. Ar bechod a'i gyflog—marwolaeth. Gwahaniaethir pechod yn wahanol ddosbarthiadau, fel y canlyn.

1. Pechod gwreiddiol a gweithredol. Pechod gwreiddiol yw pechod ein natur, a phechod gweithredol yw pechod ein hymddygiadau. Er fod Duw wedi gwneyd dyn yn uniawn, syrthiodd drwy anufudd-dod. Nid yn y cyflwr yr oedd Adda ynddo cyn iddo bechu y cawsom ni ein bodolaeth, ond yn y sefyllfa yr oedd wedi myned iddi drwy ei anufudd-dod. Mae yn gynwysedig yn y gogwyddiad sydd yn y meddwl, neu y tueddiadau sydd ynom at y drwg yn hytrach na'r da. Mae y gogwyddiad hwn i'w ganfod mewn plant yn gyffredinol; maent yn dysgu gwneyd drwg gyda mwy o rwyddineb na da, ac yn caru pethau cnawdol a daiarol yn fwy na phethau ysbrydol a duwiol.

Pechod gweithredol—byw yn ol y tueddiadau hyny sydd yn y natur lygredig, a gweithredu yn groes i ddeddfau yr Arglwydd yn bersonol.

2. Pechod anifeilaidd, a phechod cythreulig. Pechodau anifeilaidd ydynt, glythineb a meddwdod, anlladrwydd a godineb, diogi a musgrellni, brynti a chysgu yn oedfaon gras. Ond pechodau cythreulig ydynt, llid, malais, cenfigen, cabledd, celwydd, serthedd, lladrad, llofruddiaeth, twyll, a dichell twyllodrus. Mae y naill yn cael ei goleddu gan y rhan anifeilaidd o'r dyn yn fwy na'r ysbrydol, a'r llall gan yr enaid yn fwy na'r corff.

3. Pechod o fodd, a phechod o anfodd. Yr wyf fi yn credu mai o'u bodd y mae dynion yn pechu bob amser. Haera rhai eu bod yn pechu o'u hanfodd, a chyfeiriant at yr adnodau hyny sydd yn yr epistol a ysgrifennodd Paul at yr Rhufeiniaid, (vii. 15.) "Canys yr hyn yr wyf yn ei wneuthur, nid yw foddolawn genyf; canys nid y peth yr wyf yn ei ewyllysio, hyny yr wyf yn ei

wneuthur; eithr y peth sydd gâs genyf, hyny yr ydwyf yn ei wneuthur." Mae Paul yma yn siarad am y ddeddf, ei bod yn ysbrydol, ond ei fod ef yn gnawdol, a'i fod yn ewyllysio gwneuthur da, a bod y drwg gydag ef yn bresenol. Gwir fod y cnawd yn rhyfela â'r ysbryd, a bod y rhai hyn yn gwrthwynebu eu gilydd. Gwyr pob Cristion rywbeth am hyny. Trwy'r cwbl, o'n bodd yr ydym yn pechu. Eglurwn y mater fel hyn.

Pan oeddwn i yn Dundaff, tua dechreu y cynhauaf gwair un flwyddyn, ryw brydnawn hogais y bladur, a gosodais hi mewn trefn. Yn y prydawn hwnw torais ddwy ystod o amgylch y cae, gan benderfynu rhoi fyny yr hwyr hono, myned i'r gwely yn gynar, a chodi am bedwar o'r gloch boreu dranoeth, fel y buaswn wedi tori cryn ddarn cyn i boethder yr haul ddyfod arnaf. Ond wedi swper, daeth cyfaill o'r Hen Wlad a llythyrau i mi; wrth ddarllen y llythyrau, ac ymddiddan am wahanol bethau gyda'r cyfaill, aeth yn hwyr, nid aethum i gysgu yn brydlon, a phan ddaeth pedwar o'r gloch yn y boreu, yr oeddwn yn gaeth yn ngafaelion cwsg, felly, nid y peth da yr oeddwn yn ei ewyllysio y nos o'r blaen yr oeddwn yn ei wneuthur, ond y drwg, sef amharu ac anghymwyso fy hun i wneyd fy nyledswydd. Mae penderfyniadau yn cael eu tori fel hyn, a'r dyn yn ymollwng i wneyd yr hyn nad yw yn ewyllysio. Ar y pryd y mae y weithred yn cael ei chyflawni, y mae y dyn yn ei gwneyd o'i fodd. O fodd ei galon y mae y gweddiwr yn gweddio, ac o fodd ei galon y mae y cablwr yn cablu, y naill yn dywedyd y gwirionedd, a'r llall yn dywedyd ei gelwyddau.

4. Pechodau yr Aipht a phechodau Canaan.—Mae y

cynaf yn cynwys y rhai y mae yn eu cyflawni cyn iddo ddyfod at grefydd, a'r olaf ar ol iddo ddyfod. Yn y naill sefyllfa a'r llall, mae ei rwymedigaethau yn parhau yn ddigyfnewid.

5. Pechod maddeuol a phechod anfaddeuol. Nid oes yr un pechod na chabledd na faddeuir i ddynion ar dir gwir edifeirwch. Onid oedd y Corinthiaid wedi bod yn euog o'r pechodau mwyaf ysgeler—yn odineb-wyr, eilunaddolwyr, torwyr priodas, masweddwyr gwr-ryw-gydwyr, lladron, cybyddion, meddwon, difenwyr, a chribddeilwyr. Nid meddwl yr apostol oedd, na fuasai y rhai oeddynt wedi bod yn euog o'r pechodau hyn yn cael etifeddu teyrnas Dduw, ond y rhai a fyddent yn parhau yn y fath erchyll bechodau, yn anedifeiriol; oblegid yn adnod 11 y mae yn dywedyd, "A hyn fu rhai o honoch chwi; eithr chwi a olchwyd, eithr chwi a santeiddiwyd, eithr chwi a gyflawnhawyd, yn enw yr Arglwydd Iesu, a thrwy Ysbryd ein Duw ni." Pe yr ychwanegem at hyn bechodau Manasseh, Mair Magdalen, a'r lleidr ar y groes, byddem wedi dyfod o hyd i'r pechodau mwyaf erchyll a gyflawnwyd yn y byd erioed. Nid ydym am roddi terfyn ar Sant yr Israel. Duw'r maddeu yw ei enw, ac efe a ddichon yn gwbl iachau y rhai sydd yn dyfod at Dduw trwyddo Ef. Pedr hefyd a wadodd ei Arglwydd dair gwaith; do, efe a dyngodd ac a regodd, a gwnaeth hyn dair gwaith, ar ol ei holl dystiolaethau gwahanol a gwrthwynebol i hyn! Rhyfedd y fath bwl dwfn y darfu iddo syrthio iddo; ond mwy rhyfedd oedd y gras a'i cododd i'r lan. Do, fe'i codwyd ef i fyny o'r pydew erchyll, ac allan o'r clai tomlyd, a gosodwyd ei draed ef ar y graig, a hwyliwyd ei gerddediad tua thir y bywyd. Ond am gabledd

yn erbyn yr Ysbryd Glan, yr hwn yw y pechod anfadd-euol, nid oes maddeuant am hwnw, yn y byd hwn nac yn y byd a ddaw. Mae anfeidrol gyfiawnder, doethineb ac uniondeb y Duwdod wedi gosod nôd mor ddu ar y pechod hwn, fel y mae wedi penderfynu na wna ei faddeu. Pe byddai y dynion duwiolaf yn gweddio dros y rhai sydd yn euog o'r pechod yma, hyd yn nod Noah, Daniel, a Job, ni wrandawai Duw arnynt. "Canys os o'n gwirfodd y pechwn, ar ol derbyn gwybodaeth y gwirionedd, nid oes aberth dros bechod wedi ei adael mwyach. Heb. x. 26. Mae Ioan yn dyweyd am bechod i farwolaeth, nad gwiw deisyf yn ei gylch; a Christ wedi dyweyd ei hunan, "Oni faddeuwch i ddynion eu camweddau, ni faddeu eich Tad yr hwn sydd yn y nef-oedd eich camweddau chwithau." Bu Julian, yr Ym-erawdwr Rhufeinig, yn proffesu crefydd Crist; wedi hyny trodd yn bagan erlidgar i Dduw a'i achos. Gwawdiai Fab Duw, gan ei alw yn *fasdard*, ac yn Galilead, a phob enw er ei ddirmygu. Pan oedd yn rhyfela yn erbyn y Persiaid, daeth saeth oddiwrth y gelyn i'w galon. Wedi iddo ei thynu allan, daliodd ei law i dderbyn y gwaed a ffrydiai allan o'r archoll, a thaflodd ef i'r awyr; a chan edrych i fyny, dywedodd yn uchel, "O, y Galilead, ti a'm maeddaist." Chwi gablwyr sydd yn mathru Mab Duw, ac yn difenwi Ysbryd y gras, arswydwch, oblegid nid oes aberth mwyach wedi ei osod dros bechod.

6. Pechod bach a phechod mawr.—Gwir fod rhai pechodau yn fwy na'u gilydd, ond mawrion ydynt oll yn ngolwg Duw. Barnodd ef yr hwn yr ydym wedi pechu yn ei erbyn, yr hwn sydd yn medru mesur pechodau, a'u pwyso wrth yr hyn y maent yn haeddu,

fod yn rhaid cael Iawn anfeidrol am danyat, neu gosb dragywyddol o'u herwydd.

7. Pechod gwybodus, a phechod mewn anwybod.—Pechod mewn anwybod oedd Paul wedi ei wneyd wrth gablu ac erlid eglwys Dduw; ond cafodd drugaredd. Yr oedd rhai o'r rhai a groeshoeliasant Grist wedi ei wneuthur mewn anwybod. Gweddiodd Crist drostynt, "O Dad, maddeu iddynt, canys ni wyddant pa beth y maent yn ei wneuthur." Nid y peth y mae dyn yn ei wybod y mae y gyfraith yn ei ofyn, ond y peth a ddy-lai wybod.

8. Pechodau duon, gwynion, a brithion, fel defaid Jacob.—Nid wyf yn dyweyd fod eu gwahaniaethu fel hyn yn gymeriadau priodol, ond felly y maent yn cael eu henwi gyda dynion. Pechod du yw y pechod y mae arall wedi ei wneyd yn dy erbyn di; mae hwnw yn gyffredin yn ddu arswydus. Pechod gwyn yw y pechod yr wyt ti wedi ei wneyd yn ei erbyn ef—nid ydoedd fawr o beth—ni fuasai raid iddo byth wgu barnat am beth mor lleied—nid ydoedd ond y peth lleiaf. Rhaid ei fod yn hynod groen deneu; nid oeddit ti ar y cwbl prin yn meddwl ei fod yn ddrwg yn y byd. A'r pechodau brithion ydynt, y pechodau hyny yr ydych yn eu cyfaddef wrth eich gilydd pan y byddoch yn gwneyd heddwch y naill a'r llall; ond mae pob pechod yn ddu i gyd yn ngolwg yr Arglwydd.

II. Cyflog pechod yw marwolaeth.—Teilwng i'r gweithiwr ei gyflog. Mae yn haeddu marw; ie, a marw byth.

1. Mae dyn yn farw ysbrydol, mewn dieithrwch oddi-wrth fuchedd Duw. Syniad y cnawd, marwolaeth yw, yn gwbl amddifad o weithrediadau bywyd ysbrydol;

nid oes dim yn ei holl ysgogiadau yn santaidd; mae yn llawn hunanolrwydd, ac yn byw mewn drygioni—yn gas ganddo am Dduw a'i waith.

2. Mae yn gondemniol farw, wedi ei ddedfrydu i ddyoddef cosb dragywyddol am ei drosedd.

3. Mae gwahaniaeth rhwng gweision dynion a gweision pechod. Nid yw y cyntaf yn gofalu am y gwaith, nac yn caru ei wneyd, ond yn fawr am y cyflog; ond yr olaf, nid da ganddynt y cyflog, ond yn hoff iawn o'r gwaith. Gan fod y cyflog yn dilyn y gwaith, wedi gwneyd y gwaith rhaid derbyn y cyflog. "Yr hwn sydd yn hau i'r cnawd, o'r cnawd a fed lygredigaeth." Mae yn cynwys ysgariad oddiwrth bob dedwyddwch am byth, yr hon yw yr ail farwolaeth.

III. "Dawn Duw yw bywyd tragywyddol, trwy Iesu Grist ein Harglwydd."

1. Rhodd Duw, nid anrheg.—Mae rhodd yn golygu ei bod yn anrhwymiadol o du y cyfranwr, ac yn anhaeddianol o du y derbyniwr. Nid elw i Dduw oedd amcan y rhoddwr wrth roddi y rhodd, ond elw tragywyddol y dyn.

2. Mae y rhodd hon yn deilwng o Dduw i ddynion annheilwng ac anhaeddianol.

3. Mae yn rhodd yn ol ei gyfoeth a'i ras.—Mae yn abl—pob awdurdod yn ei law—yn Ben Arglwydd nef-oedd a daiar. Mae yn rhodd dialw yn ol.

4. Mae yn rhodd heb ei disgwyl, a thu draw i amgyffredion dynion. Pwy a ddychymygodd i Victoria roddi Tywysog Cymru i farwolaeth yn lle teyrnfradwyr ei llywodraeth? Neŵ erioed. Er syndod i angelion a dynion, "Felly y carodd Duw y byd, fel y rhoddodd efe ei unig-anedig Fab," &c. Mae hanes yn dy-

weyd fod gan Philip o Macedon, tad Alexander Fawr, ferch, a bod ei Brif Lywydd wedi ymgyfathrachu a hi, a'u bod yn myned i briodi, ac i'r Llywydd ofyn i'w thad am gynysgaeth gyda hi. Rhoddodd Philip rwyd anferth yn llawn o aur iddo mewn canlyniad. Anfonodd yntau yn ol, fod ei haner yn llawn ddigon—na feddylodd ef erioed am gymaint a hyny. Yr ateb a gafodd oedd, fod ei haner yn llawn ddigon i'r General ofyn; ond nad oeddynt i gyd ddim yn ormod i Philip i'w rhoddi. "Nid ag arian ac aur y'ch prynwyd oddiwrth eich ofer ymarweddiad, ond a gwerthfawr waed Crist." "Yn hyn y mae cariad, a ni eto yn bechaduriaid, i Grist mewn pryd farw drosom ni." Mae bywyd tragywyddol, a phob bendith arall yn deilliaw trwy Iesu Grist ein Harglwydd. Efe yw cyfrwng holl weinyddiadau y Duw-dod, mewn creu, cynal, ac achub. Mae Efe yn awdwr iachawdwriaeth dragywyddol i'r rhai oll a ufuddhant iddo.

ADDYSGIADAU.

1. Mawr ddrwg pechod yw yr achos haeddianol o farwolaeth Crist—yr hwn ni wnaeth bechod, ac na chaed twyll yn ei enau.

2. Mawredd trefn gras, dawn Duw, bywyd tragywyddol trwy Iesu Grist ein Harglwydd. Amen.

"Mae gwlad o etifeddiaeth deg,
Yn aros pawb o'r saint;
Ni ddichon dyn nac angel byth,
Amgyffred gwerth eu braint."

PREGETH.

“Gan hyny pwy bynag sydd yn gwrando fy ngeiriau hyn, ac yn eu gwneuthur, mi a'i cyffelybaf ef i wr doeth, yr hwn a adeiladodd ei dy ar y graig; a'r gwlaw a ddisgynodd, a'r llif-eiriant a ddaethant, a'r gwyntoedd a chwythasant, ac a ruthrasant ar y ty hwnw, ac ni syrthiodd, oblegid sylfaenasid ef ar y graig. A phob un ar sydd yn gwrando fy ngeiriau hyn, ac heb eu gwneuthur, a gyffelybir i wr ffol, yr hwn a adeiladodd ei dy ar y tywod; a'r gwlaw a ddisgynodd, a'r llif-ddyfroedd a ddaethant, a'r gwyntoedd a chwythasant, ac a gurasant ar y ty hwnw, ac efe a syrthiodd, a'i gwypm a fu fawr.”—Mat. vii. 24—28.

Mae geiriau ein testyn yn gasgliad o bregeth Crist ar y mynydd. Y bregeth oreu a bregethwyd erioed. Crist oedd y pregethwr goreu o neb fu, sydd, neu eto a ddaw. Ni lefarodd neb fel y dyn hwn. Yr oedd yn perffaith adnabod ei wrandawyr, yn dyweyd y pethau mwyaf angenrheidiol iddynt eu gwybod a'u gwneyd. Nid yn unig yr oedd yn dyweyd y pethau mwyaf perthynol iddynt, ond hefyd gwasgai y gwirioneddau hyny yn ddwys at eu cydwybodau. Yn y bregeth hon mae efe yn cyhoeddi naw gwynfydedigrwydd i gymeriadau neillduol, ac yn dangos beth yw gwir gymeriad ei ganlynwyr. Parhad y gyfraith a'r prophwydi, gan esbonio ysbrydolrwydd y gyfraith yn wrthwynebol i draddodiadau y tadau. Nid yw cyflawniad allanol ac arwynebol o'n dyledswyddau yn ddigonol, gan fanylu pa fodd y mae yn rhaid eu gwneuthur hwynt. Pa bethau sydd i'w gwneyd, a pha bethau sydd i'w gochelyd. Pa fodd i weddio, a pharodrwydd Duw i gyfranu. Anogaeth gref i ymdrechgu myned i mewn trwy y porth cyfyng. Ymogelu rhag gau brophwydi, ac i adnabod dynion wrth eu ffrwythau. Y dichon dynion

alw ar enw yr Arglwydd, heb eu bod hwy na'u gwaith yn gymeradwy gan Dduw yn y diwedd.

Yn llythyrenol ac uniongyrchol, mae geiriau ein testyn yn perthyn i'r rhai oedd yn gwrando Crist ar y pryd, eto y maent yn dal yr un berthynas â holl wrandawyr yr efengyl trwy holl oesau y byd. Yma y mae holl wrandawyr yr efengyl yn cael eu cyffelybu i ddau ddyn—un yn wrandawr y gair heb ei wneuthur, a'r llall yn wrandawr y gair ac yn ei wneuthur.

Nid yw ein testyn yn perthyn i'r paganiaid, neu y rhai nad yw yr efengyl ganddynt, ond i wrandawyr y gair yn unig. Ac y mae yn perthyn i'r rhai hyny i gyd, bob un o honynt.

I. Y maent yn lled debyg i'w gilydd mewn amryw bethau.

1. Dau ddyn ydynt, yn gwrando yr un geiriau, y naill fel y llall; o'r un gelfyddyd, pob un yn adeiladu ei dy. Nis gellir profi fod gan y naill gryfach synwrau a chyneddfau na'r llall. Maent ill dau yn ddeiliaid yr un ddeddf, yn gwynebu yr un farn, ac i gael eu pwyso yn yr un clorianau. Y ddau i fyw byth mewn eilfyd, yn berchenogion eneidiau anfarwol, ac yn bwrïadu ac yn meddwl am ddedwyddwch tu draw i'r bedd.

Nid oedd yr un yn well adeiladydd na'r llall, yn ol a allwn ni ei wybod. Yr un manteision a chyfleusderau, ac yn aml yn mwynhau yr un doniau. Mae yn rhaid mai rhyw beth tu draw i olwg dynion yw y gwahaniaeth rhyngddynt.

2. Maent yn cael yr un profion y naill fel y llall, i brofi eu tai—y gwlaw, y gwynt, a'r llif-ddyfroedd. Mae y rhai hyn oll yn brofion addas o waith pob un, nid yw y naill yn gwneyd gwaith y llall. Y gwlaw yn

profi y tô, y gwynt y muriau, a'r llif-ddyfroedd y sylfeini. Byddant yn sier o ddwyn tystiolaeth gywir.

(1.) Nid oes dim mor addas a'r gwlaw i brofi y tô, bydd hwn yn sier o ddyweyd y gwir, os ydyw y tô yn ddiddos, neu os yw yn gollwng defni i'r ty. Mae cystuddiau, tlodi, llwfrdra, a gwahanol gawodydd o ddygwyddiadau; yr anifeiliaid yn meirw, ein perthynasau yn ein hesgeuluso, ac yn ein gadael pan byddo mwyaf angen wrthynt. Aml ydyw y dyferion sydd yn ein hoes yn dyfod i brofi ein tai; byddant yn sier o ddwyn eu tystiolaeth arnom.

(2.) Y gwynt yn profi y muriau. Nid oes gyffelyb iddo, os bydd yr agen leiaf yn y mur, y diffyg mwyaf anhawdd ei ganfod yn y drysau a'r ffenestri, yn ei osodiad ar y sylfaen, bydd hwn yn sier o'i hysbysu. Yr ydym ni, sydd yn byw yn yr hinsawdd gogleddol, yn gwybod am hyn, yn hollol brofiadol. Yn aml bydd y gwynt yn gwneyd ei ffordd i'n haneddau mewn lle nas gwyddom, eto gwyddom ei fod yn gwneyd ei ffordd drwy ryw fan neu gilydd; mae yno ryw wall wedi bod yn yr adeiladydd, drwy ryw anocheliad neu gilydd. Felly y mae gyda'r hwn sydd yn gwrando y gair, cyfyd rhyw ystorm o ryw gyfeiriad neu gilydd, ac ysgydwir ef yn ei sefydlogrwydd, ei dymer, ei egwyddorion, ei ddeall, a gogwyddiad ei ewyllys. Daw rhyw awel rymus o siomedigaeth mewn cyfeillion, a gwna y diafol ei orcu i'w ysgwyd yn ei ogr, yn lled ddiesgeulus, er mwyn iddo fyned gyda'r gwynt. Chwantau ieuenctyd, cyfeillach lawen; gwna rhyw wynt croes ei chwythu mor bell, weithiau, fel nas gwyr yn y byd i ba le y mae wedi myned.

(3.) Y llifeiriaint a brofant y sylfeini.—Mewn gwlad fel Palestina, lle yr ymruthra y dyfroedd ar y goriwaered oddiar ei mynyddoedd cribog ar draws y clogwyni danynt, mae grym y tonau yn fawr iawn. Ar amserau, ar ol toddiad yr eira ar y mynyddoedd, ymarllwysant gyda ffyrnigrwydd ar draws pob peth a fyddo ar eu ffordd. Dadwreiddiant y coedydd, dymchwelant y muriau, dadsylfaenant y tai, a gyrant hwy gyda'r tonau, nes y byddant yn y diwedd wedi eu gwthio i'r môr marw, lle bydd pob gobaith am danynt wedi diflanu am byth. Os na byddwn yn adeiladu ar Grist a'i eiriau am fywyd tragwyddol, i lawr y daw ein holl obeithion. Nid yw dywediadau Plato, Seneca, a'r philosophyddion yn sylfeini digon safadwy i adeiladu arnynt; traddodiadau y tadau, yr anffyddwyr, nac unrhyw hunan-gyfiawnder o eiddo dynion; i.e. hyd yn nod elusenau, proffes allanol o grefydd yn y gynulleidfa fwyaf uniawngred, yn ddigon o sylfaen i ymddibynu arni.

Dywed Crist dan yr enw, “fy ngeiriau hyn,” nas gall ei eiriau ef ei hun ein cadw heb eu gwneyd; hyny yw, eu credu yn ffyddiog, a'u hymarferyd yn ein bywyd a'n hymarweddiad—rhaid i ni eu gwneyd. Mae ufuddhau yn well na brasder hyrddod. Mae yr adeilad i fod yn pwyso yn gwbl ar y sylfaen. “Sylfaen arall nis gall neb ei gosod heblaw yr un a osodwyd, yr hon yw Iesu Crist.”

Sylfaen gref yw'r Arglwydd Iesu,
Arno'r wyf am adeiladu;
Ac fe ddeil y sylfaen hono,
Pan bo'r ddaiar hon yn tanio.

ADDYSGIADAU.

1. Yr hwn sydd yn adeiladu ar Grist, y mae wedi cloddio yn ddwfn, wedi cael gafael yn y graig, ac yn ymddiried yn gwbl ynddo am fywyd tragywyddol. Gwna hyder a gobeithion hwn sefyll yn ddigryn er gwaethaf y gwlawogydd mwyaf a ddaw arno, y gwynt-oedd cryfaf a ruthrant yn ei erbyn, a llifeiriaint afon angau ni syflant ei sail.

2. Y siomedigaeth echrys a gaiff y rhai nad ydynt ond gwrandawyr y gair yn unig.—Ar ol yr holl wrando trwy yr holl flynyddau, eu sêl dros eu henwad, a'u hymgais i wasanaethu dau Arglwydd, i lawr yr â eu holl drafferthion, yn ofer yn y diwedd. Bydd y ty wedi syrthio pan y bydd fwyaf angenrheidiol iddynt wrtho—pan y bydd yn rhy ddiweddar i ail gynyg ei adeiladu. Bydd y golled yn anadferadwy am byth—eu bywyd yn terfynu, eu cyfleusderau yn dybennu, a'u holl freintiau yn ymadael a hwynt—yr haf wedi darfod, y cynauaf wedi myned heibio, a hwythau heb fod yn gadwedig; heb obaith, na Duw yn y byd. Amen.

“ Am graig i adeiladu,
 Fy enaid chwilia 'n ddwys,
 Y sylfaen fawr safadwy,
 I roddi arni 'th bwys ;
 Bydd melus yn yr afon
 Gael craig a'm deil i'r lan,
 Pan byddo 'r 'storom olaf
 Yn curo ar f'enaid gwan.”

CAPEL Y T. C. YN CAMBRIA, MINN.,

YR HWN A ELWIR "HOREB."

Adeiladwyd y capel hwn tua'r flwyddyn 1857. Yn yr amser hwnw yr oedd y defnyddiau yn hynod ddrud, ac anhawdd eu cael ond am bris uchel, a hyny yn fwy am nad oedd arian i dalu i lawr am ei adeiladu. Y fath oedd prinder arian yr amser hwnw, fel yr aeth mewn dyled, a'r llôg bedair dolar y cant yn y mis. Gan mai braidd newydd ddyfod yma yr oedd y rhan fwyaf o'r aelodau, a bod amgylchiadau eraill yn eu gwasgu ar y pryd—y banciau yn tori, a'r adeiladwyr yn bygwth gwerthu y capel, daeth amryw o'r ymddiriedolwyr ataf, gan hysbysu eu sefyllfa, a dymuno arnaf wneyd rhyw beth, os oedd yn bosibl, er eu dwyn o'r cyfyngder yr oeddynt wedi myned iddo. Penderfynais y buaswn yn myned i ymweled a'r gwahanol sefydliadau Cymreig trwy Wisconsin, Ohio, a Pennsylvania, gan ofyn yn ostyngedig am gynorthwy. Rhoddwyd hysbysiad o hyn yn y *Drych*, a'r *Cyfaill*. Nid oeddwn yn bwriadu aros fawr yn Wisconsin, gan fy mod am brynu yr amser, ac mai yn Ohio—y sefydliadau lle bu y nifer luosocaf o'r rhai a ddaethant yma, yn byw—oedd y manau tebycaf i lwyddo yn fy amcan.

Gan mai hwn yw y capel cyntaf a adeiladwyd gan y Cymry yn Nhalaeth Minnesota, a bod y rhai yr oeddwn yn gofyn eu cydymdeimlad wedi cael cyfraniadau y rhai oeddynt yn bresenol dan y baich, dadleuais yn hyf mai eu dyledswydd hwythau oedd cadw achos Iesu Grist rhag myned i warth mewn sefydliad mor newydd,

Ni wnaethym ddim gwahaniaeth rhwng y naill enwad na'r llall, arian oedd eisiau arnaf fi, ac yr oedd yn rhaid i mi eu cael. Trwy fy mod wedi ymgymeryd a'r gorchwyl, yr oedd fy mhienderfyniad mor gryf na fuaswr. yn dychwelyd hebddynt yn fy ol. Wedi cyrhaedd ardal Gomer, Ohio, pregethu yno ar y Sabboth, a chael caniatad i gasglu, nid aethym i ofyn i neb dranoeth, trwy eu bod wedi cyhoeddi pregethwr o eiddo y Trefnyddion Calфинаidd i fod yno y noson olynol, ac yn dymuno arnaf finau bregethu gydag ef. Beth a wnaeth y pregethwr hwn ond defnyddio ei ddylanwad hyd y medrai er fy lluddias i gyrhaeddyd fy amcan yn eu plith, gan ddyweyd eu bod hwy yn eu Cymanfa flynyddol wedi penderfynu na buasai neb yn cael casglu yn eu plith hwy heb ganiatad y Cyfarfod Tri-misol. Gan mai Independiaid oedd pobl Gomer, mai at gapel ar enw y Trefnyddion Calфинаidd yr oeddwn yn ymofyn eu hewyllys da, a bod un o'u pregethwyr hwy eu hunain yn dangos y fath wrthwynebiad, penderfynais na buaswn yn gyru yn galed yn erbyn rhwystrau, er nad oeddwn am roddi i fyn ychwaith, yn ol fel yr oedd amryw yn fy nghyngori i wneyd. Arosais yno am Sabboth arall, a chefais garedigrwydd nid bychan gyda hwynt. Ni chefais wedi hyn fawr o wrthwynebiad, er fod yr amser hwnw yn hynod o farwaidd. Bu y Parchedigion H. Powell, Robert Williams, John Evans, a John Jeffreys, yn hynod siriol i mi, a chyflawnais fy mwriad yn hollol.

Cofus genyf, pan oedd rhai yn gofyn i mi pa fodd yr oeddwn yn llafurio felly dros y Trefnyddion Calфинаidd, a minau yn un o'r Independiaid, fy mod yn eu hateb, Beth a allaswn i oddiwrth mai yn y Mynydd Bach y

cevais fy nwyn at grefydd, ac nid yn Llangeitho? Dywedais fy mod wedi bod yn dileu dyled oddiar amryw gapelau perthynol i'r Independiaid—mai ambell i Fethodist fyddai yn rhoddi i mi y pryd hwnw; ond yn awr, mai ambell i Annibynwr oedd yn gwneyd, a bod plant Adda a llawer mwy o sêl dros eu henwad na thros achos Duw. Tueddwyd fi hefyd i ddyweyd fy mhrofiad—fod un fuwch yn well i bregethwr na deuddeg o aelodau eglwysig—fy mod yn cael godro hono yn ddiddig ddwywaith y dydd, ac mai y llaeth olaf oedd y goreu; ond pan y byddwn yn ceisio godro tipyn arnynt hwy, eu bod yn cicio yn enbyd, ac nad oedd fawr yn dyfod oddiwrthynt yn y diwedd. Trwy y cwbl, gwelais rai, wrth ystyried eu hamgylchiadau, yn lled haelionus, yn neillduol yn Johnstown a Pomeroy. Mae y capel hwn yn awr yn ddiddyled, a'r Parch. David M. Jones yn fugail yr eglwys. Dymunwyf iddynt lwyddiant mawr.

TERFYNIAID YR HANES, NEU AIR YN
MHELLACH.

Wrth ddybenu yr hanes hwn, nid wyf yn teimlo yn hollol, fy mod wedi cyflawni fy nyledswydd heb nodi yr hyn a ganlyn.

Yn y lle cyntaf, carwn ddyweyd gair am fy nhad fy hun, yr hwn a'm magodd yn dyner. Derbyniwyd ef yn aelod crefyddol yn y Mynydd Bach, Morganwg, pan yn 12 mlwydd oed, gan yr Hybarch Lewis Rees, a pharhaodd yn ffyddlon gyda'r achos hyd ei farw, yr hyn a gymerodd le yn Dundaff, Pa., yn y flwyddyn 1836. Bu yn ddiakon yn y Mynydd Bach am flynyddau lawer, a phan y cymerodd y diweddar Barch. David Davies ofal yr eglwys Gynulleidfaol yn Ebenezer, Abertawe, y fath oedd yr ymlyniad rhyngddynt, fel y parhaodd fy nhad i wasanaethu yno hefyd yn yr un swydd hyd farwolaeth ei hen weinidog parchus, a rhai blynyddau wedi hyny. Yna, o herwydd pellder y ffordd, cyfyngodd ei hun i'r Mynydd Bach hyd y dydd y daeth drosodd ar ol ei blant i Dundaff. Bu farw, fel y bu fyw, yn ffyddlon hyd y diwedd. Bydd ei goffadwriaeth yn anwyl gan y rhai a'i hadwaenai tra y byddont hwythau yn aros yr ochr hyn i'r bedd.

Joseph Jenkins, tad fy anwyl wraig. Ganwyd ef yn agos i Lanfair Muallt, D. C., yn y fl. 1791. Derbyniwyd ef yn aelod eglwysig yn moreu ei oes, gan yr Hybarch David Williams, Troedrhiwdalar. Daeth i'r America yn y fl. 1823, a sefydlodd yn Bradford, Pa. Efe oedd y cyntaf o'r Cymry a sefydlodd yn yr ardal

hono. Yr amser hwnw yr oedd yr ardal lle y gosododd ei babell ynddi yn anialwch disathr. Dilynodd y Cymry ef o un i un—mae y sefydliad Cymreig hwn yn bresenol wedi dyfod yn dra hysbys, ac wedi dyrchafu i radd uchel o enwogrwydd. Bu am flynyddau yn ddiacon, pan yr oedd yr eglwys yn wan ac heb weinidog. Yn aml pregethai am flynyddau yn dra derbyniol, eto ni chymerai arno ei fod yn bregethwr, pan y byddai arall a honai y swydd yn bresenol ar y pryd. Yr oedd yn hynod ei gof, a chyfarwydd yn yr Ysgrythyrau, hanesyddiaeth, ac yn y celfyddydau; nid yn aml y ceid ei fath mewn gwybodaethau yn gyffredinol. Bu yn lletygar iawn holl ddyddiau ei einioes; yn ddidderbyn wyneb, yn llon, ac yn medru llywodraethu ei deimlad yn hollol, hyd ei anadliad olaf. Ymwelodd â ni yn Minnesota ddwy flynedd cyn ei farw, a chladdwyd ef yn barchus, gyda phrudd-der dwys, yn mysgr ei gymydogion, ei garenyddion, a'i gyfeillion crefyddol, gyda thristwch a galar dwys ar ei ol.

Fe ddichon nad anfuddiol, cyn rhoddi fy ysgrif-bin heibio, fyddai nodi gair neu ddau fel hyn:—Ddarllen-ydd hynaws, paid a bod yn rhy hyf a hunanol. Gorfodwyd fi yn Minnesota, rai blynyddau yn ol, i fod yn dyst yn erbyn un oedd wedi bod yn tori coed ar dir ei gymydog. Yr oedd gan y troseddwr gyfreithiwr hyf a haerllug. Yn nydd y prawf, gofynodd i mi gyda gwedd o ddiystyrwch, "How many of this man's trees did he cut?" Dywedais wrtho yn araf ac ystyriol, gan fy mod ar fy llw, "Few." Mewn gwawd, dywedodd, "Few, how much is few? Can't you be more definite than that? How much is few?" Atebais ef yn dawel, "Less than many." Edrychodd arnaf gyda yr anfodd-

lonrwydd mwyaf, a dywedodd, "Many, how much is many; tell me that, if you can?" Atebais ef, "More than few." Wrth weled ei fod yn cael ei ddrysus fel hyn, gofynodd i mi gyda gwên ragrithiol, "Stop, my dear fellow, I wish to ask you from where did you come?" Atebais, "That has nothing to do with this point. Judge, your Honor, call this man to order." Gorfu iddo eistedd i lawr yn nghanol chwerthiniad swyddogion y llys.

Ychydig gyda dwy flynedd yn ol, pan ar daith yn Pennsylvania, dymunodd yr eglwys Gynulleidfaol yn Birmingham arnaf, wrth fyned heibio, aros am ychydig gyda hwynt. Yr oedd rhyw annoethineb cyfrinachol rhwng eu gweinidog a rhai o honynt mewn perthynas i wraig barchus, brydweddol, yn yr eglwys. Cyhoeddwyd yr hanes, mewn cellwair, yn y papyrâu Saesonig ar hyd Pittsburgh a'r gymydogaeith. Mewn canlyniad, effeithiodd y fath chwedl deimladau terfysglyd ac an-nymunol yn y naill tuag at y llall o'r pleidiau, nad oes ond amser a'i llwyr ostega. Er fy mod wedi ymddwyn mor ddibartiol ac anmhleidgar, yn ol fel yr oeddwn i yn deall pethau, nid wyf yn meddwl fy mod wedi rhoddi hollol foddlonrwydd i'r naill ochr na'r llall hyd heddyw. Creadur anhawdd i'w drin ydyw dyn; o bob creadur, hwn yw yr un mwyaf aflywodraethus. Mae Duw yn medru ei drin, bydded y peth y byddo. Rhaid i mi gyfaddef, yr wyf fi wedi methu lawer gwaith. Cefais sirioldeb mawr yn eu plith, a dymunwyf heddwch Duw, yr hwn sydd uwchlaw pob deall, i ail drigianu eto yn eu mysg.

Amryw flynyddau yn ol, bu ambell un mor gymwyn-

asgar ag addaw ysgrifenu fy hanes ar ol i mi farw. Hwyrach eu bod hwy yn tybied y byddent byw ar fy ol. Yr wyf yn dybenu y llyfr hwn yn ninas Utica, N. Y., yn mhell oddiwrth fy nheulu, yn fwy na haner claf am fy nghartref. Mae gweddill fy oes yn niwl i mi, ond gwn nad oes ond ychydig o honi ar ol. Dymunwyf fod yn ddoeth i ddeall hyn, i ystyried fy niwedd, fel y dygwyf fy nghalon i ddoethineb. Amen.

NODIADAU AR SIENCYN DDWYWAITH, GAN IORTHRYN GWYNEDD.

Clywais lawer o son yn Nghymru ac yn America, er ys llawer o flyneddau, am Siencyn Ddwywaith; ac ail adroddwyd i mi lawer o'i hanes a'i ffraeth-eiriau, ar fy ymweliad cyntaf â'r Unol Dalaethau, yn y fl. 1851-52. Yr oedd efe wedi bod yn gweinidogaethu cyn hyny am flyneddau yn ninas New York, (lle yr urddwyd ef, Tachwedd, 1832,) ac yn Dundaff, Pa., a Newark a Granville, Ohio, a Sugar Creek, Armstrong, Pa., a Dodgeville a Welsh Prairie, Wis. Yn Wisconsin yr oedd efe y pryd hyny, ond ni thelais ymweliad â'r dalaeth hono y pryd hyny. Yn 1855 y symudodd efe i fyw i Minnesota, lle y mae eto yn ddefnyddiol a chysurus. Yr oedd gair mawr a pharchus iddo gan weinidogion, diaconiaid, ac aelodau, a gwrandawyr, yn gyffredinol. Ond yr oeddynt yn ei ddarlunio i mi, y pryd hyny, fel rhyw hen Gymro rhyfeddol o od, aſer, a diofal am ei wisg, ac am ei wallt, a'i wyneb; ac yn orlawn o ffraethebau parod a tharawiadol. Ac yr oedd y bobl yn gyffredin yn cofio llawer o ranau o'i bregethau a'i ffraeth ddywediadau, ac yn eu hail adrodd i mi gyda llawenydd a chwerthin.

Adroddwyd llawer o'i hanes, a'i bregethau, a'i ffraeth-eiriau, gan y bobl yn dra gwahanol i'r moddau gwirioneddol y cymerasant le, ac i'r hyn a ddywedodd Mr. Jenkins ei hunan. Digwydda hyny yn aml wrth ail adrodd hanesion, a phegethau, a ffraeth-eiriau. Creodd

hyn awydd cryf ynwyf i gael gweled a chlywed y dyn hynodol hwn. Ond ni chefais gyfleusdra felly hyd y flwyddyn 1867, pan y talodd Mr. Jenkins ymweliad â llawer o'r eglwysi yn Pennsy'vania. Cefais lawer o'i gymdeithas bersonol, a chlywais ef yn pregethu lawer o weithiau y pryd hyny. Bu yn lletya yn fy nhŷ yn Mahanoy City, Pa., Mehefin 10, 1867. Dyna yr amser y tynais ei ddarlun (mewn *pencil*), ac y mae yn fy meddiant eto, ac yn werthfawr yn fy ngolwg. Cadwaf ef yn ofalus. Mae yn ddarlun llawer mwy cywir na'r *photograph* a ddanfonodd Mr. Jenkins ei hun i mi o Minnesota. Nid wyf yn hoffi hwnw. Nid yw hwnw yn sicr yn ardeb cywir o hono ef; mae hwnw yn ei osod ef allan, i'r rhai nas gwelsant ef erioed yn bersonol, fel y dyn hyllaf ar wyneb y ddaiar! Ac nid yw gwir ddelweddu ei wynebpryd i'w gweled ynddo. Nid dyn felly yw Mr. Jenkins. Ffufiais farn fy hunan am dano. Cyhoeddaf hi yn awr i'r byd, mewn ychydig ymadroddion, fel y canlyn:

Pan welais i Mr. Jenkins, yn 1867, ac wedi hyny yn Minnesota, yn niwedd y fl. 1870, ac yn Utica, N. Y., Mawrth, 1872, yr oedd yn edrych yn dda a chalonog. Yr oedd ganddo wisg o ddillad duon da, ond yr oedd yn lled ddiofal am danynt. Dyn cryf, esgrynog ydyw, o daldra cyffredin, dichon, 5 tr. 8 m., o ysgogiadau arafaid, yn gwaru ychydig wrth gerdded, ond yn ymsythu yn sydyn, ac yn gogwyddo ei ben yr ochr arall, pan yn adrodd rhyw hanesyn difyrus; mae yn hoff o gau ei lygaid weithiau, wrth siarad; bryd arall edrycha yn graffus yn myw eich llygaid, ac ar ol ei adrodd, egyr ei lygaid mawrion yn fwy fyth, chwytha yn ei ffroenau mawrion, a chwerthina yn uchel (*heartly laugh*)

Dyn hardd yw Mr. —mae ganddo wyneb llyfn, glandeg, a gwridgoch; pell awr, crwn, uchel; talcen nodedig uchel a llydan; gwallt du fel y fran; aelïau duon cryfion iawn, bron fel yr hen bererin duwiol, y diweddar Barch. Lewis Powell, gynt o Gaerdydd, D. C.; llygaid craffus, bywiog; trwyn lled hir, a ffroenau llydain; gên uchaf fer; gwefusau teneuon; gên isaf fer a main; gwddf lled hir, ond nid tew; clustïau bychain, teneuon; a llais tra hygryw, ond nid perseiniol. Sieryd yn uchel ac eglur; swnia bob gair, sill, a llythyren, yn gywir ac eglur. Mae yn ddarllenwr Cymreig nodedig dda; ac yn bregethwr campus. Gogwydda at y *ffraeth* a'r *digrif*. Cyfansodda ei bregethau yn syml a thlws, a thraddoda hwynt yn hollol ddiboen, yn ei ddull hynodol ei hun yn hollol. Gall wneyd i dyrfaodd wylo a chwerthin bron ar unwaith.

Ei gryfder penaf ef yw ffraethder (*wit*). Mae hyny yn reddfoll ynddo yn y ty ac yn yr areithfa; ond y mae weithïau yn rhedeg i eithafion, trwy arfer iaith rhy gyffredin, a rhy anwedus i'r areithfa efengylaidd. Ond y mae wedi arfer hyny drwy yr holl flyneddau—rhaid iddo ef gael dyweyd ei feddwl yn hyf fel y myno; ofer fyddai i neb geisio ei rwystro, a gwae y dyn a amcanai hyny. Un gair o eiddo Jenkins a drywanai ei gnawd a'i esgyrn; ac y mae y bobl yn gyffredin yn awr yn goddef iddo, ac yn disgwyl iddo ddyweyd y pethau a fyno, fel y myno; ac ni byddai yn Siencyn *Ddwywaith* yn ngolwg y miloedd heb hyny. Mae yn dra difyrus i'w wrando. Ar yr amser sychaf, gall dynu gwlaw o gymylau y nef; ac hyd yn nod ar fin y bedd, gorfoda chwi i lawenhau. Nid wyf yn deall ei fod yn llenor Cymreig coethedig, ac nid yw ei law-ysgrif yn dlos,

na'i frawddegau yn gywir yn aml, ac nid oes ganddo drefn dda mewn dim a wnelo nac a ddywedo; tebygaf felly i'r anfarwol Christmas Evans. Yr oedd yn rhaid gweled a chlywed hwnw, cyn y gellid ei adnabod yn iawn; annichon oedd ei ddarlunio ar bapyr. Credwyf mai felly y bydd gyda Siencyn Ddwywaith. Am hynny cyngorwyf yr holl genedl Gymreig i fynu ei weled a'i glywed, os gallant, ac i brynu ei lyfr gwerthfawr, pris \$1, pan ar ei deithiau yn America, ac yn Nghymru. Mae efe yn sicr yn werth i'w weled ac i'w glywed; a bydd ei lyfr, sef "*Hanes Unwaith am Siencyn Ddwywaith*," yn dra hynodol, fel yntau, ac yn ychwanegiad gwerthfawr at ein llenyddiaeth. Bydd yn debyg i Hanes "*Gadsby o Manchester*," a "*Siencyn Penhydd*." Prynnir a darllenir ef gan y miloedd. Tybiwyf mai y Parch. Ed. R. Lewis (Iorwerth Callestr), Pottsville, Pa., a minau, a gyngorodd Mr. Jenkins gyntaf i ysgrifenu a chyhoeddi ei hanes ei hunan. Rhoddais grybwyllion byrion am dano ef yn y Gyfrol I. o "*HANES CYMRU AMERICA*." (Gwel Hanes Minnesota, yn Dos. B, sef "*Y Gorllewin Pell*.")

Mae Mr. Jenkins yn gyfaill anwyl, yn Gristion da, yn ddyn llawn o synwyr cyffredin, yn bregethwr rhagorol, yn yr iaith Gymraeg a Saesonaeg; yn dduwinydd gwir ysgrythyrol; yn barchus yn ngolwg yr holl enwadau crefyddol, ac yn weinidog cyfrifol ac enwog yn ngolwg yr Americaniaid. Mae yn awr tua 68 mlwydd oed. Bum yn lletya yn ei dy, ar ei dyddyn rhagorol, ger capel Horeb (T. C.), yn Blue Earth Co., Minnesota, yn niwedd 1870. Mae ei briod, Mrs. Jenkins, yn foneddiges grefyddol a siriol (gynt Miss Ann Jenkins, merch Mr. Joseph Jenkins, tyddynwr, Bradford Co.,

Pa.,) ac y mae ganddynt amryw o feibion a merched. Mae ei ail ferch ef yn un o'r athrawesau mwyaf parchus a dysgedig yn Mankato, Minnesota. Enw ei wraig gyntaf oedd Sarah, merch Christmas a Catherine Davies, o'r Crwys, ger Abertawe, D. C. Ymfudodd gydag ef i New York, a bu hi farw yn mhen blwyddyn ar ol hyny, a chladdwyd hi yn barchus yn mynwent capel y Bedyddwyr Saesnig, yn Amity St., tua'r fl. 1833. Codwyd gweddillion marwol y rhai a gladdwyd yno, a symudwyd hwynt i fynwent y Cymry, sef y Cypress Hill Cemetery, ar Long Island, er ys blyneddau. Yno y mae ei gweddillion hi, a'r Parch. Shadrach Davies, a lluoedd eraill o Gymry parchus yn gorwedd.) Dymunwyf fawr lwyddiant i'r Parch. Jenkin Jenkins, a dirfawr werthiant i'r "*Hanes Unwaith am Siencyn Ddwywaith.*"

LLAIS Y BEIRDD.

LLYFR Y PARCH. JENKIN JENKINS.

Addawodd Siencyn Ddwywaith—yn gofres
O un gyfrol berffaith,
I'n swyno 'i Hanes Unwaith,
A phob digwyddiad yn ffaith.

Oesi a wna pob hanesyn—am hir
Wedi marw Siencyn ;
Dysg plant *Milflwyddiant* fel hyn,
Ei arabedd yn rhibyn.

Yn ddiau, os ca'dd Siencyn Ddwywaith—fyw,
Ni cha fedd ond unwaith ;
Yn rhyw le o'r ddaiar laith,
Y cul fedd gwnaed celfyddwaith.

Ac ar ei gareg er gwirio—y lle'r
Penill hwn aroso
Byth, yn *Nghoelbren y Beirdd* bo,
Gydag arf gwedi gerfio,

“ Ar y gwamal fyd drwg yma—Siencyn
Roes ei winciad ola' ;
Credadyn, a dyn mwy da
Ei weithredoedd ni throedia.”

Eos GLAN TWRCH.

Y PARCH. JENKIN JENKINS.

ENGLYNION A GYFANSODDWDY WEDI DARLLEN MSS. Y LLYFR,
 "HANES UNWAITH AM SIENCYN DDWYWAITH."

Dymunwyd am ei hanes,—y dyn call,
 A'r doniau cu, eres;
 Yn y llyfr gwelir er lles
 Geinion ei galon gynes.

Buan gylchrediad, a bywyd—i'r llyfr,
 Fo er llwydd ieuenctyd;
 Unwaith y "ddwywaith" a ddyd
 Hanes ei dda oes ddiwyd.

Arabydd diarebol—yw'r arwr—
 Mae 'i eiriau'n drydanol;
 Llona gall, lleinw ei gol
 A syniadau swyn hudol.

Y gyfrol aed fel olwyn—o dân gwyllt,
 Yn dwyn gwerth ar Siencyn;
 Ynddi gwel deithi y dyn,
 Lwyr dafloodd lawer dieflyn.

LEUAN DDU.

ENGLYNION I LYFR Y PARCH. JENKIN JENKINS
 (SIENCYN DDWYWAITH).

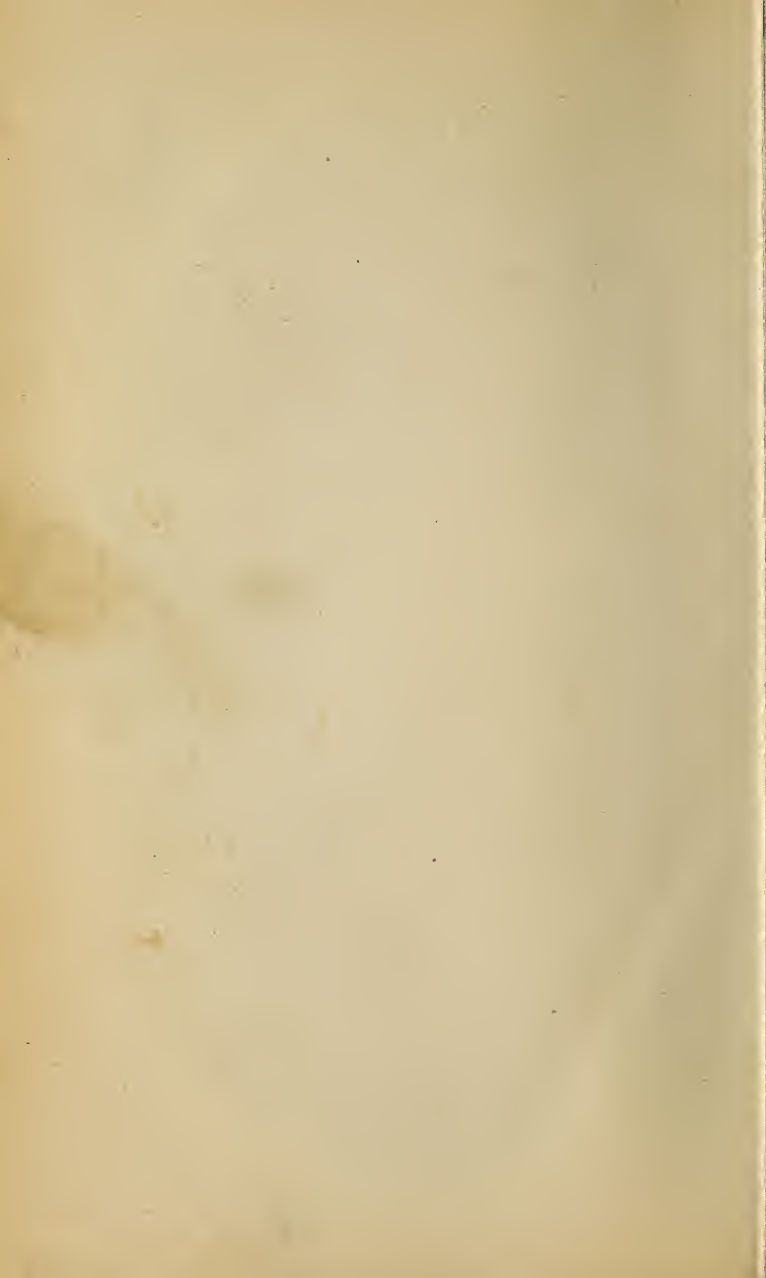
O'i oes enwog "Hanes Unwaith,"—yn llawn,
 Sy'n llyfr "Siencyn Ddwywaith";
 Difyr i gyd, efo'r gwaith,
 Y treulir hynt hir, eilwaith.

Yn ddiwyd bu "Siencyn Ddwywaith,"—i wneyd
 I ni'r fath gydymaith;
 Tra'n syn! trwy 'i "Hanes Unwaith,"
 Daiar a'i gwel ef dair gwaith.

Nid ofer yw y difyr waith,—myn'd dros,
Myn'd drwy 'i "Hanes Unwaith ;"
Fel hyn, i'n dilyn ar daith,
Oni ddaw " Siencyn Ddwywaith ?"

Ni chwynem, pe mil a chanwaith,—o gael
Cyd-gwrdd " Siencyn Ddwywaith ;"
Aros fyn llawer oes faith,
Yn swyn ei "Hanes Unwaith."

CEFNI

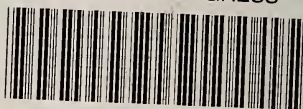
Deacidified using the Bookkeeper process.
Neutralizing agent: Magnesium Oxide
Treatment Date: May 2006

PreservationTechnologies
A WORLD LEADER IN PAPER PRESERVATION

111 Thomson Park Drive
Cranberry Township, PA 16066
(724) 779-2111

LIBRARY OF CONGRESS

0 017 787 833 9